

Økonomiske analyser

1/2012

31. årgang

Innhold

Perspektiver	3
1. Konjunkturtendensene internasjonalt	6
1.1. Amerikansk økonomi	7
1.2. Europa	9
1.3. Framvoksende økonomier	12
2. Konjunkturutviklingen i Norge	14
2.1. Finanspolitikk	15
2.2. Pengepolitikk.....	17
2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene.....	19
2.4. Boliginvesteringer og boligpriser.....	20
2.5. Petroleumsinvesteringene	22
2.6. Fastlandsinvesteringer	24
2.7. Utenriksøkonomi.....	25
2.8. Produksjonsutviklingen	27
2.9. Arbeidsmarkedet.....	28
2.10. Lønn.....	30
2.11. Prisstigning.....	31
2.12. Usikkerhet i anslagene.....	33
2.13. Hvor godt traff SSBs prognosenter for 2011?	36
3. Inntektsgrunnlag og ressurser	41
3.1. Utviklingen i inntektsopptjeningen	41
3.2. Befolknings	47
3.3. Arbeidsmarkedet.....	49
3.4. Utdanning	54
3.5. Realkapital og realavkastning	54
3.6. FoU og nyskaping i norsk næringsliv.....	55
4. Produktivitet og næringsutvikling.....	57
4.1. Produktivitetsvekst og ressursbruk	57
4.2. Næringsutviklingen	58
4.3. Utviklingen i noen næringer	59
5. Offentlig forvaltning.....	63
5.1. Inntekter, utgifter og finansiell stilling	63
5.2. Konsum, sysselsetting og realinvesteringer	66
6. Husholdningene	70
6.1. Inntekt	70
6.2. Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner	73
6.3. Finansformue og gjeld.....	74
6.4. Boligmarkedet.....	77

Innhold forts.

Noen begrepsdefinisjoner	81
Forskningspublikasjoner	87
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder.....	92
Temabokser i Konjunkturtendensene. 2005-2011	93
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge.....	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser.....	42*

**Økonomiske analyser utkommer
med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres
26. april 2012.**

Redaksjonen Økonomisk utsyn over året 2011: Ådne Cappelen, Bente Halvorsen, Tore Halvorsen, Erling Holmøy, Torbjørn Hægeland, Randi Johannessen og Audun Langørgen.

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 14. februar 2012.

Publisert 16. februar 2012

Spørsmål om konjunkturtendensene i:

- Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
- utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98
- Andre spørsmål: Torbjørn Hægeland, torbjorn.haegeland@ssb.no, tlf. 21 09 45 97

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrød, Bodil Merethe Larsen, Hong Pham og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Økonomisk utsyn

Perspektiver

Mens den økonomiske veksten i verdensøkonomien tok seg klart opp i 2010, var utviklingen langt mindre positiv i 2011. Både i OECD-området og i en rekke framvoksende økonomier falt vekstakten i fjor. Fallet ser ut til å fortsette i 2012. Euroområdet preges av statsgjeldskrisen, og innstramming i finanspolitikken bidrar til at BNP-nivået ventes å falle i 2012. Det er særlig landene i Sør-Europa som sliter tungt, men også i Tyskland, Frankrike og Storbritannia ventes det beskjeden vekst framover. Utviklingen i USA var heller ikke oppmunrende i 2011, men BNP-veksten tok seg markert opp mot slutten av året. Veksten i industriproduksjon og internasjonal handel har langt på vei stoppet opp. Dette begrenser vekstmulighetene for land som også av statsfinansielle grunner gjerne skulle ha hatt drahjelp fra økt eksport.

Den europeiske sentralbanken har iverksatt tiltak for å unngå en bankkrise. Land med egen sentralbank og valuta, som Storbritannia og USA, har fortsatt markedets tillit og lave renter, til tross for at utviklingen i statsfinansene der ikke er bærekraftig. Den amerikanske sentralbankens vurdering er at styringsrenten vil bli holdt nær null helt til slutten av 2014. Også i Europa må en forvente svært lave renter i en lengre periode. Vi legger til grunn at myndighetene forhindrer at utviklingen i finansmarkedene kommer ut av kontroll, men statsgjeldskrisen vil prege den realøkonomiske utviklingen og legge en betydelig demper på veksten framover. Vi regner med at Norges handelspartnerne først passerer konjunkturbunnen om to år, ved inngangen til 2014.

Eksportorienterte deler av norsk økonomi merker den svake veksten internasjonalt gjennom dårlige avsetningsmuligheter og relativt lave priser på viktige produkter. Oljeindustrien er et unntak fra dette. Høy oljepris gir høye statsinntekter og store overskudd for selskapene i næringen. En vellykket stabiliseringspolitikk har også bidratt til at veksten i fastlandsøkonomien var nær et normalnivå i fjor. Norsk økonomi er imidlertid fortsatt i en moderat lavkonjunktur. Arbeidsledigheten falt gjennom 2011 og inflasjonen var meget lav. Reallønningene økte mer i 2011 enn hva som har vært vanlig og hva som kan forventes på sikt. Økt innenlandsk etterspørsel bidrar til at veksten i norsk økonomi holdes oppe, noe vi forventer skal prege utviklingen også i årene framover.

I en økonomisk urolig verden framstår norsk økonomi som robust. Vi har et høyt velstandsniøvå og er i en misunnelsesverdig økonomisk situasjon sammenliknet med stort sett hele resten av verden. To viktige indikatorer for tilstanden i økonomien, arbeidsledigheten og inflasjonen, har holdt seg stabile og lave. Det skyldes ikke bare en aktiv stabiliseringspolitikk. Også endringene i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten har virket stabilisende etter finanskrisen. Man kan også spørre seg om norsk økonomi er blitt mer selvregulerende enn tidligere.

Mange har vært overrasket over at lønns- og prisveksten ikke var sterkere under høykonjunkturen før finanskrisen. En forklaring er at arbeidstilbuddet responderte raskt på relativt store etterspørselsendringer, og at dette dempet lønnspresset. En stor del av det økte arbeidstilbuddet kom fra arbeidsinnvandring, særlig fra nye EU-land i Øst-Europa. Nettoinnvandringen til Norge har i de siste årene vært stor, og utgjør årlig rundt 70 prosent av et normalt fødselskull. Norsk arbeidskraft er dermed blitt mer konkurranseutsatt, og arbeidsinnvandringen har sannsynligvis virket disiplinerende på lønnsdannelsen. Riktig nok har det vært høy reallønnsvekst i Norge i tiden etter EØS-utvidelsen i 2004, men den har likevel vært lavere enn hva man erfaringmessig kunne forvente når sysselsettingen vokser mye. Og uten myndighetenes og fagbevegelsens krav om "like lønns- og arbeidsvilkår" og allmenngjøring av tariffavtaler kunne tilstrømmingen av arbeidskraft vært enda høyere og lønnsveksten lavere.

Men som del av et større, europeisk arbeidsmarked kan det også bli mer krevende å holde ledigheten lav og yrkesdeltakingen høy gjennom aktiv stabiliseringspolitikk. Økt etterspørsel etter arbeidskraft, for eksempel som følge av en mer ekspansiv politikk, kan i større grad enn tidligere bli dekket av innvandring framfor av økt sysselsetting blant dem som allerede bor i landet. På den annen side vet vi lite om hvorvidt arbeidstilbudet vil justere seg like fleksibelt nedover dersom veksten i norsk etterspørsel avtar. Riktig nok falt nettoinnvandringen etter finanskrisen, og erfaringene med et fritt arbeidsmarked i Norden tyder på at arbeidskraften i stor grad flytter på seg når de relative arbeidsmarkedsutsiktene endres. Men arbeidskraftsmobiliteit i Norden handler om flyttinger mellom land som i utgangspunktet er svært like med hensyn til språk, kultur, økonomisk organisering og velferdsordninger. For de som har kommet fra andre land kan det økonomisk være mer attraktivt å bli i Norge, selv uten arbeid, framfor å söke arbete i hjemlandet. Nettonvandringen kan derfor komme til å falle langt mindre i en norsk nedgangskonjunktur enn den øker i en oppgangskonjunktur.

Norge er inne i en periode med sterkt inntekts- og befolkningsvekst og lave renter som har presset boligprisene raskt opp og til et historisk høyt nivå. I våre prognosører anslår vi at boligprisveksten blir om lag 6 prosent årlig framover. Selv om vi ikke ser for oss en snarlig utflating eller fall i prisene, er det viktig å være oppmerksom på de farer som ligger i store prisendringer på bolig. Både i Norge og internasjonalt har vi sett at boligmarkedet, gjerne i samspill med finansmarkedene, er en svært viktig bidragsyter til både å skape og forsterke økonomiske svingninger. Grunnene er at boligmarkedet er en viktig del av økonomien og prisendringerne kan bli betydelige. Store prisendringer følger av at boligtilbuddet er lite fleksibelt på kort sikt, siden det tar tid å bygge nye boliger. Økt boligetterspørsel slår derfor raskt ut i prisene. Boligprisendringer gir et mindre entydig signal til forbrukerne enn andre prisendringer. En prisøkning øker ikke bare boligkostnadene, men også husholdningenes formue og lånemuligheter. Det kan gi forventninger om fortsatt boligprisvekst som forsterker - snarere enn reduserer - boligetterspørselen og boligprisveksten. En prisnedgang vil på den annen side kunne låse husholdningers tilpasning på boligmarkedet fordi egenkapitalen har fordøftet, og derigjenom forsterke prisnedgangen og bidra til lavere boligbygging. Som vi har sett i mange andre land kan fallet bli både langvarig og omfattende.

Når boligkapitalen utgjør en stor andel av norske husholdningers formue, kan det ikke bare forklares ut fra kultur og temperatur. En viktig årsak er at Norge er blant de OECD-land som sterkest subsidierer bolig gjennom skattesystemet. Få andre land praktiserer kombinasjonen av fullt fradrag for renteutgifter, ingen skatt påfordelen av å bo i egen bolig, neglisjerbar skatt på gevinst ved boligsalg, og ganske beskjeden formues- og eiendomsskatt. Det medfører for det første et samfunnsøkonomisk tap ved at for mye kapital blir bundet i bolig. For det andre vil manglende beskatning forsterke svingningene i boligprisene sammenlignet med en situasjon der vekst i boligverdier medførte økt skatt og motsatt ved boligprisfall.

Enkelte har anbefalt å fjerne rentefradraget for boliggjeld i inntektsbeskatningen for å dempe boligprisveksten. Det vil isolert sett øke lånekostnadene med nær 40 prosent og dermed være et kraftig virkemiddel. Reduksjon i eller fjerning av fradraget for boliggjeldsrenter vil både gjøre pengepolitikken mer effektiv overfor husholdningssektoren og i større grad stille husholdningene overfor de faktiske kapitalkostnadene ved boliginvesteringer. Men et slikt forslag vil bevege skattesystemet enda lengre bort fra skattemessig likebehandling av bolig og annen kapital. I tillegg vil forslaget reise mange problemer knyttet til grensedragningen mellom boliggjeld og annen gjeld, og innebære forskjellsbehandling mellom de som kan egenkapitalfinansiere boligen og de som må ta opp lån. Det grunnleggende problemet er ikke fradraget for gjeldsrenter, men en meget lempelig skattlegging av bolig.

Fall i boligprisene er ikke bare et problem for dem som har kjøpt bolig med høy belåning, dette sprer seg også til resten av økonomien gjennom redusert etterspørsel. Denne effekten vil være sterkere jo større behovet for finansiell konsolidering er i husholdningene. Husholdningenes gjeldsbelastning har nådd et toppnivå. Gjeld som andel av disponibel inntekt var i 2011 205 prosent, mot 165 prosent i 1988, da boligprisene nådde en topp før de falt dramatisk fram til 1993 og medvirket til bankkrisen.

På den annen side er husholdningene noe mindre utsatt nå fordi rentebelastning som andel av disponibel inntekt er drøyt halvparten av det den var i 1988, når en tar hensyn til virkningene av rentefradraget. Etter våre beregninger vil en umiddelbar økning i pengemarkedsrenta på 2 prosentpoeng fjerne all boligprisvekst i de kommende tre årene. På kort sikt er dette en urealistisk kraftig økning i lånekostnadene, men noe lenger fram i tid kan vi få rentenivåer som isolert sett ikke bare gir utflating, men også fall i boligprisene.

Det er viktig at myndighetene vurderer og gjennomfører tiltak som demper prisveksten, slik at en kan begrense risikoen for fall i boligprisene. Vi har nevnt at en skjerping i boligbeskatningen vil kunne bidra til dette. Tiltakene som er innført i den senere tid knyttet til egenkapitalkrav i bankene og økte krav til sikkerhet ved boliglån er et annet bidrag som støtter opp om finansiell stabilitet. I våre prognosør for de kommende fire årene legger vi til grunn at de innførte tiltakene, sammen med at rentenivået etter hvert vil komme noe oppover, vil bremse boligprisveksten noe.

Svak vekst internasjonalt og høy oljepris bidrar, sammen med høy innenlandsk etterspørsel, til en todeling av konkurranseutsatt næringsliv: De delene av næringslivet som blir stimulert av utviklingen i petroleumsvirksomheten går godt, mens andre deler av konkurranseutsatt næringsliv sliter. En såkalt todeling av økonomien vil ofte være normalt og ønskelig; vekst i noen næringer vil fortrenge næringer som har dårligere lønnsomhet. Todelingen av norsk konkurranseutsatt sektor kan imidlertid skape et spesielt problem. Optimismen og den høye aktiviteten i oljevirksomheten gir for tiden svært god lønnsevne for mange av de tradisjonelle frontfagsbedriftene. Dette vil sette tradisjonelle mekanismer i inntektsdannelsen i Norge under press, hvor lønnsnevnen i frontfaget, dvs. eksportrettet industri, tradisjonelt har vært et viktig premiss. En mulig tilpasning ville være å la større deler av lønnsdannelsen skje lokalt, med den følge at lønnsforskjeller mellom personer med om lag samme kvalifikasjoner, men med ulik næringstilknytning, blir større. I en markedsøkonomi med full sysselsetting, vil dette neppe på sikt hjelpe den delen av konkurranseutsatt sektor som sliter, fordi svake bedrifter ikke vil være i stand å kunne konkurrere om arbeidskraften.

Oljevirksomheten påvirker norsk økonomi dels gjennom selve aktiviteten knyttet til utvinningen og dels gjennom statens bruk av oljepenger. Disse to kanalene er forskjellige både i omfang og varighet. Den høye og økende aktiviteten knyttet til oljevirksomheten bidrar til å svekke lønnsomheten i andre deler av konkurranseutsatt næringsliv. Før eller senere vil aktiviteten knyttet til norsk oljevirksomhet bli mindre. Det vil kreve næringmessige omstillinger, som kan by på utfordringer. Men det er ikke opplagt at de vil vesentlig støtte enn de norske økonomi har mestret de siste tiårene. Bruken av oljeinntektene vil på sin side være mer jevn og skje over en lengre tid enn oljeutvinningen, hvis handlingsregelen følges. Handlingsregelen sikrer finansieringen av en evigvarende strøm av varer og tjenester fra utlandet og gjør at konkurranseutsatt virksomhet mer permanent kan være mindre enn det den ellers måtte ha vært. I 2011 tilsvarte oljepengebruken under 5 prosent av BNP Fastlands-Norge mens etterspørsmålet fra petroleumsvirksomheten tilsvarte hele 17 prosent. Det er således åpenbart at de langsiktige omstillingsproblemene knyttet til oljevirksomheten potensielt er størst når det gjelder de direkte impulsene, som en gang i framtiden blir svært små, og ikke impulsene fra bruken av oljeinntektene, som blir middels store «til evig tid».

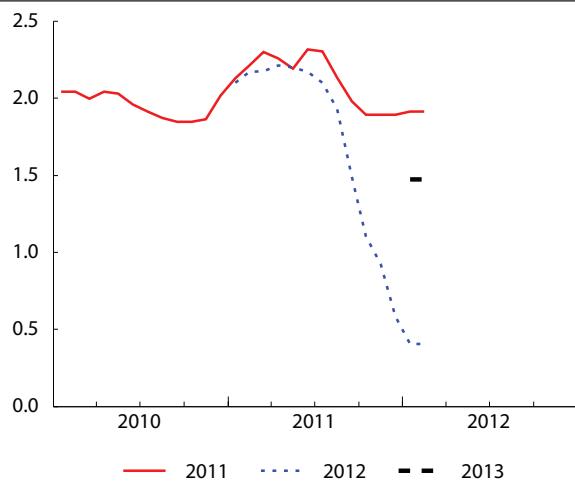
Uavhengig av siste års oljefunn, ser det ut til at pensjonsfondet i en del år framover vil vokse raskere enn BNP, men på 2020-tallet blir forholdet motsatt. Handlingsregelen, som åpner for å bruke 4 prosent av fondskapitalen årlig, vil da gå fra å være en regel for ekspansiv finanspolitikk gjennom økt innfasing av oljeinntekter til det motsatte. Derimot vil behovene og kostnadene knyttet til en aldrende befolkning ha det motsatte forløpet. Det er et argument for å justere handlingsregelen. Når den faktiske oljepengebruken ifølge våre beregninger nå er ned mot 2 prosent, er en slik justering ikke så krevende. I det minste bør en unngå å bruke den budsjettmessige handlefriheten til å forsterke de langsiktige utfordringene ved å prioritere utgiftsområder som binder opp enda mer av offentlige utgifter i lang tid framover, med mindre man er beredt til å skattefinansiere utgiftene på et senere tidspunkt.

1. Konjunkturtendensene internasjonalt

Etter at BNP falt markert i de aller fleste OECD-land i 2009 som følge av finanskrisen, kom det en markert gjeninnhenting i 2010. I 2011 avtok imidlertid den økonomiske veksten igjen, både i OECD-området og i en rekke framvoksende økonomier. Euroområdet preges av statsgjeldskrisen og en banksektor i trøbbel. Kraftig innstramming i finanspolitikken bidrar til at BNP ventes å falle i 2012, særlig i sør, der Italia, Spania, Portugal og Hellas sliter tungt. Også i land som Tyskland og Frankrike ventes meget beskjeden vekst framover. Det var en klar avmatning også i den amerikanske økonomien i 2011, men der tok BNP-veksten seg markert opp mot slutten av fjoråret. I mange framvoksende økonomier ser vi nå klare effekter av stagnerende internasjonal handel og innenlandske inflasjonsdempende tiltak. I land som Kina, Brasil og India har veksttakten kommet klart ned den siste tiden. Det samme ser vi i Sør-Korea, som har mottatt en økende andel av norsk eksport de siste årene.

I land som klarer seg relativt bra er veksten gjennomgående drevet av innenlandsk etterspørsel. Det er en klar tendens til at veksten i industriproduksjon og internasjonal handel stopper opp. Sviktende internasjonal etterspørsel legger stein til byrden for land der høy og økende statsgjeld og høy arbeidsledighet begrenser mulighetene for interndrevet vekst. Banksektoren sitter dessuten på store fordringer på stater som sliter med å betjene sin gjeld, noe som har skapt økt usikkerhet og tiltakende kredittørke. Den europeiske sentralbanken har satt i verk omfattende likviditetstiltak, som i hvert fall midlertidig har avverget en ny bankkrise. Statobligasjonsrentene i Spania og Italia har også kommet noe ned den siste tiden. Land med egen sentralbank og valuta, som Storbritannia og USA, har fortsatt markedets tillit og lave renter, selv om statsgjelden er av tilsvarende størrelsesorden der.

Figur 1.1. BNP-vekstanslag for Norges handelspartnerne for årene 2011-2013 gitt på ulike tidspunkter. Prosent

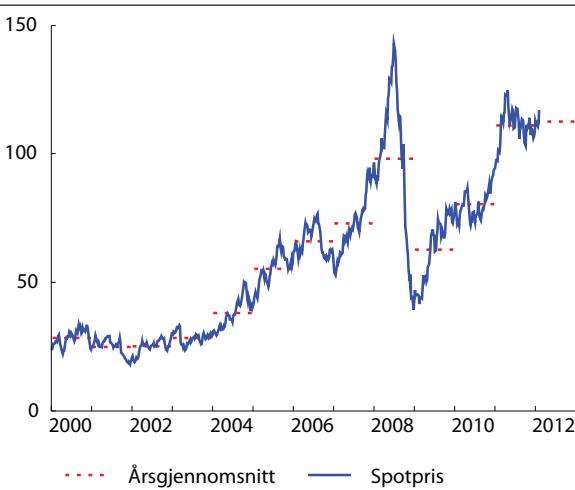

Kilde: Consensus Forecasts.

Oljeprisen viste en fallende tendens gjennom fjoråret, men har økt den siste tiden, blant annet som følge av et høyet spenningsnivå i Midt-Østen. I midten av februar lå prisen på Brent blend nær 120 dollar fatet. Vi legger til grunn at den faller til 110 fram mot våren, og at den deretter blir liggende på dette nivået før den øker til 114 dollar mot slutten av prognoseperioden. Matvarerpriser og metallpriser falt også gjennom fjoråret. På nyåret har også metallprisene steget noe igjen. Det ser ut til at konsumprisen veksten er på vei nedover i de fleste land. Den amerikanske sentralbankens vurdering er at styringsrenta blir liggende nær null til slutten av 2014. Også i Europa må en forvente svært lave renter i en lengre periode.

Den europeiske statsgjeldskrisen utgjør fremdeles en betydelig nedsiderisiko for våre prognosenter. Vi legger imidlertid til grunn at myndighetene også framover vil lykkes med å gjøre det som skal til for at ikke utviklingen skal komme ut av kontroll, men at den planlagte innstrammingspolitikken vil prege utviklingen i lang tid og legge en betydelig demper på veksten. I euroområdet anslår vi at BNP vil falle med rundt en halv prosent i år, etterfulgt av en tilsvarende oppgang neste år. Vi venter at veksten blir meget moderat de nærmeste årene, men at den tar seg gradvis opp til 2 prosent i løpet av 2015. I USA ser det ut til å gå bedre, men også her venter vi moderat vekst de nærmeste årene, i underkant av 2 prosent i år og neste år, etterfulgt av en gradvis økning slik at den passerer 3 prosent i 2015. Også i framvoksende økonomier venter vi en mer moderat vekst framover, og at den tar seg noe opp igjen mot slutten av prognoseperioden. Våre anslag for internasjonal økonomi er om lag som i forrige konjunkturrapport. Vi venter at internasjonal etterspørsel vil vokse meget svakt i år, og at veksten deretter vil ta seg gradvis opp gjennom prognoseperioden. Ifølge våre anslag pas-

Figur 1.2. Spotprisen på råolje, Brent Blend. Dollar per fat

Kilde: Reuters EcoWin.

serer Norges handelspartnere konjunkturbunnen ved inngangen til 2014.

1.1. Amerikansk økonomi

Det er nå tegn til bedring i den amerikanske økonomien. I 2011 økte BNP med 1,7 prosent sammenliknet med året før, som følge av god vekst på slutten av året. Til sammenlikning var veksten på 3,0 prosent i 2010, noe som riktignok til dels må tilskrives gjeninnhenting etter det kraftige produksjonsbortfallet som følge av finanskrisen i 2008. Vi venter moderat vekst også i år og neste år. Finanspolitikken strammes inn. Til gjengjeld er rentene rekordlave, og det er enkelte indikasjoner på bedring i arbeidsmarkedet og boligmarkedet.

BNP-veksten overrasket positivt i 4. kvartal i fjor, og var på 2,8 prosent sesongjustert og målt i årlig rate. Til sammenlikning var gjennomsnittlig vekst i fjorårets tre første kvartaler 1,2 prosent. Det er først og fremst en vekst i husholdningenes konsum som driver oppgangen. Næringslivets investeringer steg også markert, men dette motsvarer ikke en stor del av økte lagerbeholdninger og representerer ikke en varig vekstimpuls. Eksporthevningen har avtatt etter en kraftig gjeninnhenting i kjølvannet av finanskrisen i 2008. Månedssstatistikk viser at eksporten var om lag uendret gjennom fjorårets tre siste måneder. I offentlig sektor falt konsum og investeringer markert og for femte kvartal på rad.

Økt vekst i husholdningenes konsum av varige forbruksvarer er den viktigste forklaringen på oppsvinget i 4. kvartal. Dette har ofte vært en ledende indikator for den amerikanske konjunkturutviklingen, og kan således være et tegn på at veksten i amerikansk økonomi vil øke også på bredere basis. Det er først og fremst bilsalget som har økt markert. Sesongjustert var det i januar på det høyeste nivået siden 2008. Oppgangen er drevet av salgskampanjer og introduksjon av nye modeller og er understøttet av et oppdemmet behov etter flere år med svært lave salgstall. Månedssstatistikk viser at detaljomsetningen utenom biler falt i desem-

ber. Arbeidsmarkedet er fortsatt meget svakt, selv om sysselsettingen vokser igjen, og inntektsveksten er lav. Inflasjonen er dessuten fortsatt høy, men den har falt markert den siste tiden og ventes å falle ytterligere framover. Det vil bidra positivt til realdisponibel inntekt i husholdningene.

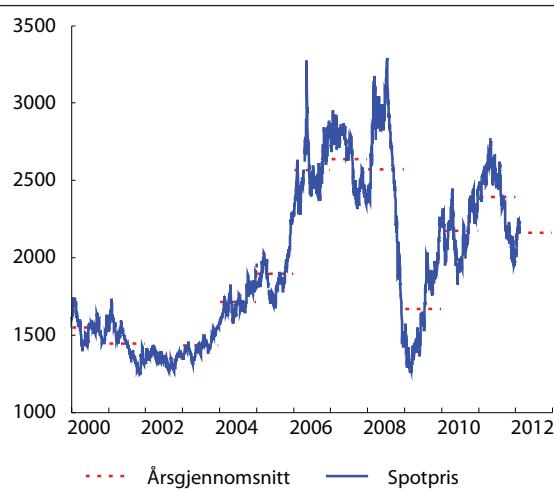
Arbeidsledigheten økte fra en bunn på 4,4 prosent sommeren 2007 til hele 10 prosent mot slutten av 2009. Som en følge av det dårlige arbeidsmarkedet minket arbeidsstyrken for første gang siden andre verdenskrig. Det bidro til å dempe oppgangen i ledighetsaten og deretter til at den kom noe ned. I løpet av 2010 falt ledighetsaten til 9 prosent, der den ble liggende gjennom det meste av 2011. Fra oktober i fjor falt den markert, til 8,3 prosent i januar i år. Vi må tretti år tilbake for å finne tilsvarende høye ledighetsnivåer som de siste årene. Med våre moderate vekstanslag for amerikansk økonomi vil det gå en stund før ledigheten normaliseres.

I fjor høst økte arbeidsstyrken noe. Befolkningsveksten var imidlertid større, og yrkesdeltakelsesaten falt ytterligere. Den ble målt til 63,7 prosent i januar i år, det laveste nivået siden 1983, etter å ha falt jevn og trutt fra 66 prosent i 2008. En kan forvente at mange av de som nå er ute av arbeidsmarkedet etter hvert vil vende tilbake, noe som vil dempe den videre nedgangen i ledighetsaten.

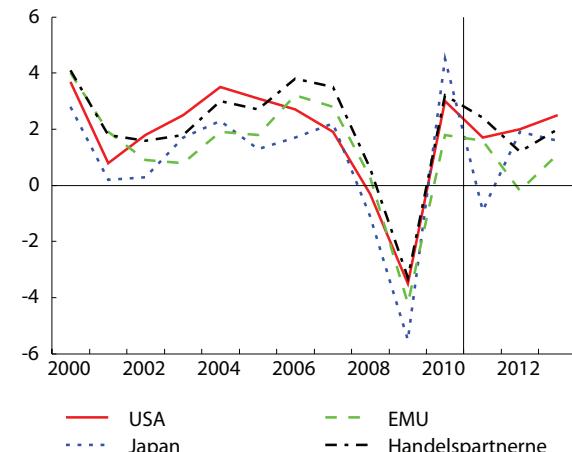
Sysselsettingsveksten tok seg opp i høst, og økte ytterligere til 243 000 januar i år. Offentlig sysselsetting har fortsatt å falle, med rundt 20 000 per måned i gjennomsnitt det siste året. Innstrammingsbehovet i offentlig sektor taler for at denne tendensen vil fortsette. Samlet er sysselsettingen nå rundt seks millioner lavere enn ved toppen i 2008.

Boligmarkedet er fortsatt meget svakt, men enkelte lyspunkter kan bære bud om at et omslag er i emning.

Figur 1.3. Spotprisen på aluminium. Dollar per tonn

Figur 1.4. BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og Consensus Forecasts.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Prisvekst						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
USA														
NIESR ¹	-3,5	3,0	1,7	1,9	2,7	..	..	0,2	1,8	3,1	1,9	1,5	..	..
ConsF	-3,5	3,0	1,7	2,2	2,5	..	..	-0,4	1,6	3,1	1,9	1,9	..	..
OECD	-3,5	3,0	1,7	2,0	2,5	..	..	-0,4	1,6	3,1	2,4	1,4	..	..
IMF	-3,5	3,0	1,7	1,8	2,2	..	..	-0,4	1,6	3,1	1,2	..	..	..
SSB	-3,5	3,0	1,7	1,8	1,9	2,3	2,9	..	..	..	..	..	..	..
Euroområdet														
NIESR ¹	-4,2	1,8	1,6	-0,2	1,3	..	..	0,3	1,6	2,7	2,0	1,2	..	..
ConsF	-4,2	1,8	1,6	-0,3	1,0	..	..	0,3	1,6	2,7	1,9	1,7	..	..
OECD	-4,2	1,8	1,6	0,2	1,4	..	..	0,3	1,6	2,7	1,6	1,2	..	..
IMF	-4,2	1,8	1,6	-0,5	0,8	..	..	0,3	1,6	2,7	1,5	..	..	..
SSB	-4,2	1,8	1,5	-0,4	0,7	1,3	1,8	0,3	1,6	2,7	1,6	1,3	1,7	1,9
Handelspartnere²														
NIESR ¹	-3,3	3,2	2,4	1,3	2,2	..	..	0,6	1,7	2,8	2,0	1,6	..	..
OECD	-3,3	3,2	2,4	1,3	2,3	..	..	0,2	1,8	3,1	1,8	1,4	..	..
IMF	-3,3	3,2	2,4	1,3	1,6	..	..	0,2	1,8	3,1	1,8	..	..	..
SSB	-3,3	3,2	2,4	1,1	1,5	2,1	2,7	0,2	1,8	3,1	..	..	..	..

¹ Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren.

² Euroområdet, USA, Storbritannia, Sverige, Danmark, Polen, Russland, Japan, Sør-Korea og Kina.

Kilder: OECD i november 2011 og Consensus Forecasts, NIESR og IMF i januar 2012

Historiske tall finnes i vedlegg bakerst i rapporten.

Boligprisene faller fortsatt. I følge Case-Shiller-indeksen som viser prisutviklingen i 20 byområder i USA, var prisene i november i fjor på det laveste nivået siden 2003, vel 33 prosent under toppnoteringen i 2006. Boliginvesteringene er fortsatt på 1992-nivå, etter et fall på nær 60 prosent fra 2006 til 2009. Omsetning av boliger er også på rekordlave nivåer. I markedet for brukte boliger økte imidlertid omsetningen noe mot slutten av fjoråret. Hvis denne oppgangen varer ved er det grunn til å tro at markedet for nye boliger også vil ta seg opp og bidra til økt boligbygging. Etter 6 år med meget beskjeden boligbygging har det bygget seg opp et betydelig underliggende behov for nye boliger. Det var en liten økning i nye byggetillatelser og boligbygging mot slutten av fjoråret, men det er for tidlig å si om dette representerer et omslag. Husholdningene har dessuten redusert sin gjeld med nær 10 prosent siden toppen i 2008. Det bidrar sammen med reduserte boliglånsrenter til å redusere gjeldsbyrden.

Privat sektors investeringer utenom lager har økt med rundt 15 prosent siden bunnen i 2009, men kun en tredel av nedgangen fra 2006 er hentet inn igjen. I 4. kvartal 2011 falt veksten markert. Om vi ser bort fra investeringer i bolig og næringsbygg ble det gamle toppnivået fra 2007 passert sist høst. I 4. kvartal falt imidlertid veksten også her. Nedgangen var bredt basert, med unntak for investeringer i datautstyr og programvare. Investeringer i næringsbygg begynte å ta seg opp først i 2. kvartal i fjor, men falt igjen i 4. kvartal og er fortsatt nær bunnnivået fra 2009. Næringslivets tilgang på kredit er blitt bedre, men må fortsatt betraktes som relativt stram. Industriproduksjonen flatet ut mot slutten av fjoråret. Ordreinngangen har imidlertid

fortsatt å øke. Det kan indikere at industriproduksjonen vil vokse igjen framover. PMI-indeksen, som måler innkjøppssjefenes vurderinger, har også tatt seg noe opp etter et markert fall i fjor sommer, og er konsistent med moderat vekst framover. Kapasitetsutnyttelsen i industrien nærmer seg nivået fra forrige høykonjunktur og antyder et økende investeringsbehov. Samlet venter vi en moderat og bredere basert investeringsvekst de nærmeste årene.

Inflasjonen er på vei nedover, men er fortsatt over sentralbankens nylig formaliserte inflasjonsmål på 2 prosent. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen falt fra en topp på 4,0 prosent i september i fjor til 3,0 prosent i desember. Kjerneinflasjonen, målt ved konsumprisene utenom mat- og energivarer, var da 2,2 prosent, det samme som måneden før. Styringsrenta har ligget nær null siden slutten av 2008. I januar i år annonserte den amerikanske sentralbanken at styringsrenta ventes å bli liggende på dette nivået fram mot slutten av 2014. Også lange renter er svært lave og letter finansieringen av bil og bolig, selv om betydelige kredittrestriksjoner fortsatt bremser opplåninga i husholdninger så vel som i næringslivet.

De tre siste årene har underskuddet på det amerikanske statsbudsjettet vært nær 10 prosent, og brutto statsgjeld er nå om lag på størrelse med BNP. Politikerne har ikke klart å enes om en helhetlig plan for innstramninger. Det skyldes i hovedsak at republikanerne nekter å gå med på skatteøkninger. Det ser ikke ut til at partene vil komme til enighet før presidentvalget til høsten. Uten en ny avtale vil automatiske utgiftskutt tre i kraft i henhold til ”Budget Control Act”. Dersom skatteku-

tene opprinnelig innført under president George W. Bush samt en midlertidig lettelse i arbeidsgiveravgiften avvikles som planlagt i år, og de automatiske utgiftskuttene trer i kraft neste år, vil det kunne trekke ned BNP-veksten i 2013 med hele 1,6 prosentpoeng i følge beregninger fra Congressional Budget Office (CBO). Innstrammingene vil neppe bli så sterke i praksis, men det ligger an til kontraktiv finanspolitikk i lang tid framover. I lys av den skjøre konjunktursituasjonen innebærer dette en hårfin balansegang, der myndighetene må få kontroll på statsfinansene uten å ta knekken på den økonomiske veksten. De svake statsfinansene har ikke skremt markedet så langt, og amerikanske myndigheter har dermed unngått de høye rentekostnadene som mange gjeldstyrkede land i Europa sliter med.

Det er altså noen tegn til bedring i amerikansk økonomi. Veksten var overraskende høy på slutten av fjoråret. Aksjemarkedet har steget markert den siste tiden, selv om det nok til dels skyldes den ekspansive pengepolitikken. Det er positive bevegelser i enkelte indikatorer i boligmarkedet så vel som i arbeidsmarkedet. Vi tror at det kan komme et moderat omslag i boligmarkedet i løpet av inneværende år, noe som vil understøtte husholdningenes konsum. Stram finanspolitikk vil imidlertid bidra til å dempe oppgangen. Vi venter at veksten i amerikansk økonomi vil ta seg gradvis opp framover, men ikke mer enn at arbeidsledigheten vil holde seg på høye nivåer også de nærmeste par årene. Vi anslår at BNP vil vokse med rundt 2 prosent i år og neste år, før det kommer et mer markert oppsving i 2014 og 2015, med vekstrater på henholdsvis 2,3 og 2,8 prosent.

1.2. Europa

Den økonomiske utviklingen er svak i store deler av Europa. Konsolidering i finanspolitikken kombinert med kredittørke truer med å strupe veksten. Selv om veksten i tysk økonomi skulle ta seg opp i begynnelsen av inneværende år, vil effekten neppe være sterkt nok til alene å kunne snu utviklingen i euroområdet forøvrig. Også utenfor euroområdet er utviklingen svak. I Storbritannia har økonomien knapt vokst det siste året, og kraftige kutt i offentlige budsjetter truer med å lede til langvarig stagnasjon. I Danmark faller boligprisene fortsatt, og 3. kvartalstallene indikerte at den tilsynelatende friske BNP-veksten i 2. kvartal fjor kun var en midlertidig korreksjon. Et unntak er Sverige som øyensynlig har klart å komme seg raskt ut av finanskrisen. BNP-veksten har de to siste årene ligget rundt 5 prosent. Svært få økonomier i verden har hatt sterkere vekst enn dette. Den høye veksten har imidlertid i liten grad blitt fulgt av en tilsvarende bedring i arbeidsmarkedet. AKU-ledigheten lå på hele 7,5 prosent i desember, bare marginalt lavere enn nivået samme måned året før.

Korttidsstatistikk og nasjonalregnskapstall tyder på at euroområdet er inne i en ny nedgangskonjunktur. Kombinert med utsikter til flere år med finanspolitiske konsolidering og store budsjettinnstramninger i mange land, samt banker som er tvunget til å slanke

sine balanser og begrense sine utlån, gir dette liten grunn til å tro på sterk vekst i årene som kommer. I våre prognosør for inneværende år krymper euroøkonomien med 0,4 prosent. Deretter ser vi for oss at veksten vil ta seg opp gradvis, men ikke mer enn at konjunkturene først vil peke oppover fra 2014. Som sist avhenger våre vekstanslag av at myndighetene klarer å forhindre at den europeiske statsgeldskrisen får utvikle seg til en ny global finanskrisje.

Frykten for et systemisk sammenbrudd i det europeiske bankvesenet har avtatt siden årsskiftet som følge av uortodoks pengepolitikk og fallende statsgeldsrenter. Land som Italia, Spania og Frankrike er nå i stand til å finansiere sine løpende budsjettunderskudd til noe lavere renter enn ved slutten av fjoråret. Hellas har nylig vedtatt en ny sparepakke, som er en forutsetning for nødvendig krisehjelp. Den såkalte troikaen, IMF og ESB og EU-kommisjonen, har framført en rekke innvendinger, men vi venter at partene vil komme til enighet, slik at mislighold av landets statsgeld kan unngås.

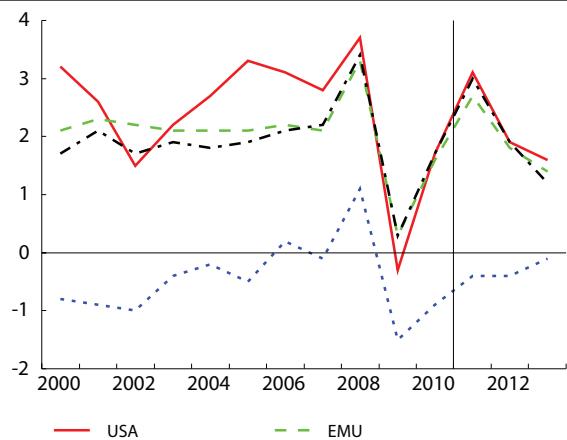
Rentenivået på statsgjelda til de mest gjeldsbelastede landene er fortsatt for høyt til å kunne understøtte en bærekraftig utvikling på sikt. En utvikling mot stadig sterkere finanspolitisk integrasjon eurolandene imellom, innføring av et felleseuropisk obligasjonsmarked og en långiver-av-siste-instans-rolle for den europeiske sentralbanken (ESB), vil trolig til syvende og sist utgjøre fundamentale elementer for å få til en varig løsning på gjeldskrisen.

Det finnes i dag tegn til framgang på noen av disse områdene. Lederne i euroområdet fikk i slutten av januar på plass en ny finanspakt for strengere budsjett-samarbeid og disiplin, som ble sanksjonert av nesten samtlige av EUs medlemsland. Dessuten har ESB nylig gjennomført en langsiktig refinansieringsoperasjon (LTRO) for å understøtte et europeisk bankvesen i akutt likviditetskrise og en ny liknende operasjon er berammet til den 29. februar i år.

Den siste tidens rentenedgang på statsgeld kan i all hovedsak tilskrives LTRO. Med tilgangen til langsiktig markedsfinansiering så nær som avskåret, truet en forestående innløsning av lån til banker i euroområdet med å resultere i storstilt tvangssalg av aktiva, reduserte utlån og ny bankkrise. Så sent som i desember i fjor lå rentene på tiårige spanske og italienske statsobligasjoner i overkant av 7 prosent. I dag ligger de tilsvarende rentene ned mot 5 prosent.

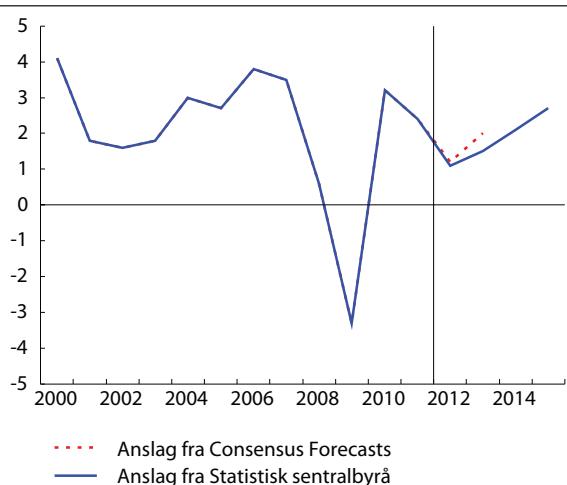
Lisboa-traktaten forbyr direktefinansiering av medlemslandenes budsjettunderskudd ved å trykke penger og det legger klare fôringer på virkemiddelbruken. For å unngå et regelrett traktatbrudd, valgte ESB derfor å gi indirekte støtte til land i statsfinansiell krise ved å tilby ubegrenset med billige langsiktige likviditetsslån til samtlige av euroområdets private banker mot pant i aktiva.

Figur 1.5. Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartneres

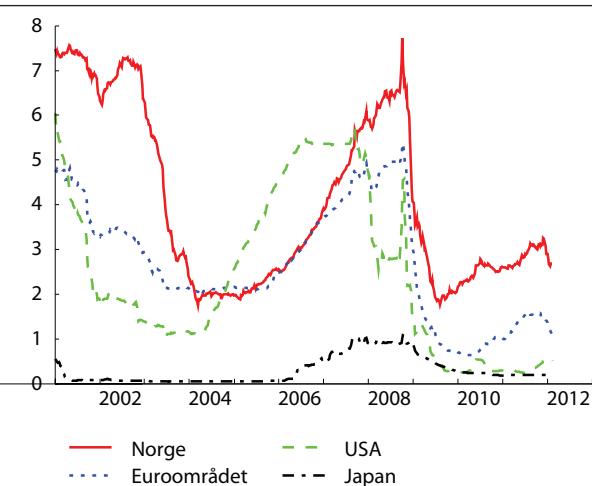
Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og Consensus Forecasts.
Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren

Figur 1.6. BNP-vekst for Norges handelspartneres

Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og CF

Figur 1.7. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

Kilde: Norges Bank.

Omfangen av ESB's langsiktige refinansieringsoperasjoner i desember var meget stort og innebar en brutto tilførsel av treårig likviditet til banker i euroområdet på nesten 500 milliarder euro. I tillegg kommer effektene av ESBs oppkjøp av europeisk statsgeld i annenhåndsmarkedet. Siden disse markedsoperasjonene ble påbegynt, kan verdien av dette oppkjøpet anslås til noe i overkant av 280 milliarder euro. ESB skal også nylig ha lånt 28 milliarder dollar fra den amerikanske sentralbanken som ledd i det såkalte dollarutvekslingsprogrammet. Dette er penger som igjen er lånt ut til banker i euroområdet med finansieringsproblemer.

Et spørsmål man imidlertid kan stille, er om ESBs refinansieringsoperasjoner kun representerer en utsettelse av konkursen for de mest gjeldstyngede landene i euroområdet, eller om statsobligasjonsrentene vil komme ned på et lavt nivå og bli der såpass lenge at landene kan få i gang den økonomiske veksten igjen.

Mye tyder på at den økonomiske veksten i euroområdet nå har stanset opp. Veksten i 3. kvartal var riktig nok svakt positiv, men de aggregerte tallene skjulte store forskjeller mellom. Foreløpige tall og løpende indikatorer tilsier nå at veksten i euroområdet var negativ i 4. kvartal. To år med budsjettkutt og skatteøknninger begynner tydeligvis å være på for flere av EU-landene, både i og utenfor eurosamarbeidet. Både i Italia og Spania falt BNP i 3. kvartal i fjor. I 4. kvartal falt BNP også i Tyskland. Innkjøpssjefsindeks for euroområdet indikerer i tråd med dette at aktiviteten i euroområdet samlet falt med ca. 0,5 prosent i fjorårets siste kvartal.

Arbeidsløsheten har siden finanskrisen i 2008–09 holdt seg stabilt høy på rundt 10 prosent for hele euroområdet. I fjor høst begynte imidlertid ledigheten å øke igjen, til 10,4 prosent i desember. Det er det høyeste nivået siden euroen ble innført i 1999. For de hardt rammede landene Hellas og Spania, har ledigheten steget til rekordhøye nivåer på mer enn 20 prosent av arbeidsstyrken, og en ungdomsledighet på nær 50 prosent. Dette har resultert i tiltakende sosial uro.

Bare i Tyskland, motoren i euroøkonomien, har ledigheten falt markant. Den tyske AKU-ledigheten falt videre til 5,5 prosent i desember, en halvering siden toppnivået i 2005. Sammenliknet med samme måned året før representerer det en nedgang på 1,1 prosentpoeng. Bak den positive utviklingen skjuler det seg blant annet en rekke strategisk riktige disposisjoner fra tyske eksportørers side. Når markedet i Europa sviktet var de svært dyktige til å flytte sitt markedsfokus over fra modne markeder til tilbakegang til de nye framvoksende økonomiene. Og lave lønninger i det som tidligere var Øst-Tyskland har klart bidratt til å gi Tyskland et konkurransefortrinn i forhold til andre europeiske eksportører. For eksempel har tyske bilprodusenter mer enn kompensert for det sviktende salget i Europa med en kraftig økning i salget til framvoksende markeder som Kina og Brasil. BNP-veksten på 3 prosent for fjoråret under ett ble drevet fram hovedsakelig av invest-

Boks 1.1. Utviklingen i oljemarkedet

Gjennom de fire første månedene i 2011 steg oljeprisen fra om lag 90 dollar per fat til en topp på 125 dollar. Siden har den variert mellom 105 og 120 dollar fatet og lå i begynnelsen av februar i år på om lag 110 dollar. Som gjennomsnitt over fjoråret var oljeprisen 111 dollar per fat. Den lå også rundt dette nivået gjennom den første måneden i 2012, før den steg til i underkant av 120 dollar fatet i løpet av første halvdel av februar. Vi legger til grunn at oljeprisen vil komme noe ned i løpet av vinteren, og at den deretter vil holde seg rundt 110 dollar fatet før den øker til 114 dollar i 2015.

Den høye prisen gjennom 2011 og i inneværende år kan i stor grad tilskrives urolighetene i Midt-Østen og Nord-Afrika. For det første stanset Libyas oljeproduksjon på 1,5 millioner fat per dag nesten helt opp på grunn av borgerkrigen. I tillegg føgte urolighetene flere steder i regionen til at det oppsto frykt for at oljeproduksjonen også der skulle bli rammet. Dessuten vedtok EU nylig et forbud mot oljeimport fra Iran. På toppen av dette var det gjennom fjoråret mange uventede avbrudd i produksjonen i flere land utenfor OPEC.

IEA (International Energy Agency) har ved flere anledninger nedjustert sine etterspørselsanslag som følge av lavere vekst i blant annet USA og Europa. I tillegg forventer de nå en litt lavere etterspørselsvekst i Kina. IEA påpeker at det kan komme ytterligere nedjusteringer i flere land. IEA forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 1,1 millioner fat daglig fra 2011 til 2012. Økningen er først og fremst forventet å komme i Kina, Midt-Østen, India og andre asiatiske land, men også til dels i Latin-Amerika og Afrika. IEA antar at etterspørselen i OECD vil falle med 0,3 millioner fat per dag i 2012 etter at den nådde sin topp i 2005.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC anslås av IEA til å øke med 1,0 millioner fat i 2012. Økningen utenfor OECD og OPEC neste år er spesielt forventet å komme i Russland, Brasil og Colombia. I år forventes en økning i produksjonen i OECD på 0,4 millioner fat, etter å ha falt i syv av de ti foregående årene. Økningen er forventet å komme i USA, Canada og Australia.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene framover. Denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem og dette bidrar til å trekke tilbuddet opp. Libya makter å øke produksjonen til 1,0 millioner fat per dag mot slutten av fjoråret. Mange analyticke forventer at de vil kunne øke sin produksjon ytterligere til 1,5 millioner fat per dag mot slutten av 2012, tilsvarende nivået før borgerkrigen. Saudi-Arabia har til nå erstattet produksjonsbortfallet i Libya, men det er usikkert i hvilken grad de nå vil redusere produksjonen. Dersom Libya makter å øke produksjonen til tidligere nivåer og Saudi-Arabia og resten av OPEC holder produksjonen lik nivået for desember, vil de globale lagrene av råolje øke med hele 1,0 millioner fat daglig i 2012. Dette vil legge et press nedover på prisene, selv om lagrene av råolje og en del ferdigprodukter er lavere enn gjennomsnittet for de siste fem årene flere steder i OECD.

Iran eksporterer om lag 2,5 millioner fat råolje daglig. Iran vil i den nærmeste tiden eksportere 0,6 millioner fat mindre til Europa på grunn av boikotten fra EU. Det kan se ut til at Iran får solgt tilsvarende mer i Asia, mens blant annet Saudi-Arabia vil sørge for at EU får den oljen de etterspør. Det kan komme forbud mot å importere olje fra Iran også i andre OECD-land.

Etterspørselen som er rettet mot OPEC vil øke med 0,1 millioner fat per dag gjennom 2012. Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet utenom Iran, men de fleste analyticke anslår den til om lag 4-5 millioner fat per dag. IEA forventer at OPEC makter å øke kapasiteten i løpet av prognoseperioden. Blant annet Irak, som foreløpig er utenfor OPEC sitt kvotesystem, har ambisiøse planer om å øke kapasiteten, men det er usikkert i hvilken grad det lar seg realisere. Uansett vil en videre økning i den ledige produksjonskapasiteten føre til mindre bekymring for mulig produksjonsbortfall og store prisøkninger. De høye oljeprisene ser også ut til å kunne gi økt produksjon i flere land utenfor OPEC.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

	2009	2010	Prognose			Prognose						
			2011	2012	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3	12.4
Etterspørsel	85,6	88,3	89,0	90,0	89,0	87,9	89,5	89,5	89,5	89,0	90,7	91,1
OECD	45,6	46,2	45,6	45,3	46,3	44,5	45,9	45,7	45,8	44,3	45,5	45,6
Europa	14,7	14,6	14,3	14,1	14,2	14,1	14,7	14,3	13,9	13,8	14,5	14,3
Nord-Amerika	23,3	23,8	23,4	23,3	23,8	23,3	23,5	23,1	23,4	23,1	23,5	23,3
Stillehavsområdet	7,7	7,8	7,9	7,9	8,3	7,1	7,7	8,3	8,5	7,4	7,5	8,1
FSU (tidligere Sovjetunionen)	4,2	4,5	4,7	4,7	4,5	4,6	4,8	4,8	4,6	4,8	4,8	4,9
Resten av verden	35,7	37,6	38,7	40,1	38,2	38,8	38,8	39,0	39,1	39,9	40,4	40,6
Tilbud	85,6	87,4	88,5	91,1	88,5	87,5	88,3	89,6	90,5	90,6	91,2	92,1
OPEC	34,1	34,8	35,8	37,4	35,8	35,2	35,7	36,4	37,0	37,1	37,6	37,9
OECD	18,8	18,9	18,9	19,3	19,0	18,6	18,6	19,4	19,5	19,1	19,0	19,5
FSU (tidligere Sovjetunionen)	13,3	13,5	13,6	13,8	13,6	13,6	13,5	13,7	13,8	13,9	13,7	13,9
Resten av verden	19,5	20,2	20,2	20,6	20,1	20,1	20,5	20,1	20,2	20,5	20,9	20,8
Lagerendring (og diverse)	0,0	-0,8	-0,5	1,0	-0,5	-0,4	-1,3	0,1	1,0	1,6	0,5	1,0
Etterspørsel rettet mot OPEC	34,0	35,6	36,3	36,4	36,2	35,6	37,0	36,4	36,0	35,5	37,1	36,9

Kilde: Oil Market Report JANUAR 2012.

Prognosene for råoljeproduksjonen i OPEC (eksl. Libya) er basert på en forlengelse av nivået i desember i 2011 og er gjort av Statistisk sentralbyrå.

Produksjonen i Libya forutsettes å øke til 1,5 millioner fat per dag i 4. kvartal 2012.

teringer og privat forbruk, mens det normalt har vært eksportsektoren som har vært den viktigste driveren i tysk økonomi. Innkjøpssjefsindeksen og Ifo-indeksene for januar indikerer noe bedring i tjeneste- og industriproduksjonen framover.

I Storbritannia falt BNP med 0,2 prosent i 4. kvartal i fjor, hovedsakelig som følge av svak eksport og lav elektrisitsproduksjon, sistnevnte som følge av en usedvanlig mild forvinter. Dermed lå Storbritannias BNP hele 3,8 prosent under nivået i 4.kvartal 2008 og kun 0,3 prosent høyere enn i 3. kvartal 2010. Perioden den samlede aktiviteten i Storbritannia har ligget under sitt toppnivå før krisen er således nå lengre enn hva som var tilfellet under den store depresjonen på 30-tallet, selv om fallet har vært mindre denne gangen.

Tilstanden i markedene for kredit representerer en betydelig hemsko for den økonomiske utviklingen. ESB's nylig publiserte bankutvalgsundersøkelse viste at gjeldskrisen i euroområdet har utløst en alvorlig forringelse av kreditforholdene i stort sett samtlige deler av euroområdet. I følge undersøkelsen har bankene i det siste stilt både konsumenter og bedrifter overfor langt tøffere lånebetingelser, og etterspørselet etter lån til både boligformål og investeringer har falt sterkt. Takket være ESBs langsiktige refinansieringsordning har imidlertid tilstramningen i kreditmarkedene ikke vært så sterk som i månedene like i etterkant av Lehman Brothers-konkursen i september 2008.

Til tross for dette har tilstramningen av kreditforholdene i euroområdet styrket argumentet for framtidige kutt i ESBs styringsrente, som for tiden ligger på én prosent. Den europeiske sentralbanken vil imidlertid formodentlig gå forsiktig fram i tiden som kommer da inflasjonen i januar ble registrert til 2,7 prosent, noe ned fra slutten av fjoråret, men fortsatt godt over ESBs inflasjonsmål på "nær men like i underkant av 2 prosent".

1.3. Framvoksende økonomier

I kjølvannet av finanskrisen og med den pågående gjeldskrisen i Europa, kommer veksten i verdens framvoksende økonomier klarere til syne. I året som gikk stod de for halvparten av verdens verdiskapning. I 2012 forventer IMF at de framvoksende økonomiene vil stå for 80 prosent av veksten i verdens BNP. Dette er land som Norge handler stadig mer med direkte, men utviklingen og etterspørselet fra disse landene har også stor direkte innvirkning på verdensmarkedsprisene for de råvarer Norge eksporterer generelt. Mens de vestlige økonomiene i hovedsak er preget av høy arbeidsledighet, svake statsfinanser, aldrende befolkninger og lav inflasjon, er bildet gjerne det motsatte i disse framvoksende økonomiene, ledet an av de landene som omtales som BRICS, Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika. Det største og raskest voksende blant disse er Kina, som gjennom de siste 30 årene har hatt enestående årlige vekstrater i BNP nær 10 prosent. Selv med en noe redusert veksttakt framover forventer IMF at Kina i

løpet av de neste 5 år går forbi USA som verdens største økonomi.

Men heller ikke den kinesiske vekstmotoren er upåvirket av vestlig gjeldsuro og finanskrisen. Særlig den svake utviklingen i Europa, som er Kinas største eksportmarked, bidrar til at den sesongjusterte BNP-veksten i 4. kvartal 2011 var på 8,2 prosent målt som årlig rate, mot 9,5 prosent i de to foregående kvartalene. Kinas BNP vokste med 9,2 prosent gjennom hele 2011, og det er knyttet spenning til om den senere tids oppbremsing representerer en myk landing i nærheten av Kommunistpartiets uttalte vekstmål på 8 prosent. På kort sikt er det ventet at kuttet som kom i kravet til bankenes reservekapital i desember blir fulgt ytterligere opp i månedene som kommer. Dette vil kunne være med på å dempe ytterligere fall i vekstratene. I tillegg virker også sentralbanken å ha temmet inflasjonen med en markert renteøkning som særlig fant sted gjennom 2010. Prisene i desember 2011 var 4,1 prosent høyere enn i samme måned året før. Vi venter at veksten i BNP avtar ytterligere noe i år og at årsveksten blir rundt 8,3 prosent i år og 7,5 prosent neste år, før den tar seg noe opp igjen mot slutten av prognoseperioden, i tråd med at internasjonal etterspørsel tar seg opp.

De siste årene har bobletendenser i Kinas eiendomsmarked fått mye oppmerksomhet. Kinesiske myndigheter har tatt grep for å få nivået på eiendomspriser ned mot det de mener er mer normale nivåer. Strengere krav til utlånssikkerhet, høyere renter og en maks-grense for lån er blant tiltakene man nå ser resultatene av. I starten av 2012 peker både utviklingen i priser og salgsvolume på at markedet snur. I hvilken grad myndighetene kan styre eiendomsprisene og hvor langt de vil la dem falle, vil være viktig for den øvrige økonomiske utviklingen framover.

Kinas veksteventyr har nesten utelukkende vært drevet av en investerings- og eksportboom. Myndighetene ønsker nå å gjøre veksten mer bærekraftig ved å stimulere innenlandsk konsum. Husholdningenes konsum som andel av BNP er om lag halvparten av hva det er i USA. Det er knyttet betydelig usikkerhet til om Kina i denne overgangen vil være i stand til å opprettholde vekstrate. Kinesisk eksport har levd godt på en lav valutakurs i flere år. Siden 2005 har imidlertid Kinas valuta, Yuan, styrket seg om lag 25 prosent mot den amerikanske dolaren. Selv om en fortsatt appresiering av den kinesiske valutaen vil ramme eksportindustriene, vil dette også gi en etterlenget økning i kinesiske forbrukeres kjøpekraft, som virker å være på myndighetenes dagsorden framover. Det er videre knyttet spenning til Kommunistpartiets 18. kongress som skal avholdes i andre halvdel av 2012, hvor nytt lederskap skal velges og nye femårsplaner vedtas.

Sør-Korea er inne i en periode med vekst under trend, som følge av sviktende global etterspørsel. I 4. kvartal 2011 var veksten i BNP målt som årlig rate på bare 1,4 prosent. Til tross for dette er inflasjonen stigende,

og myndighetene må avveie i hvilken grad de skal bekjempe inflasjonen eller stimulere den økonomiske veksten. Lavere vekst i Kina, Sør Koreas største eksportmarked, bidrar til at den svake utviklingen ventes å fortsette i 2012. Tall fra januar i år bekrefter denne utviklingen. Da var eksporten 6,6 prosent lavere enn samme måned året før.

I India har sviktende etterspørsel gitt utslag i lavere vekst. For første gang på flere år er BNP-veksten i 2012 spådd å bli under 7 prosent. En stram pengepolitikk for å bekjempe stigende inflasjon har også bidratt til de lavere vekstratene. Tall mot slutten av 2011 tyder imidlertid på at inflasjonen er på vei ned. Sentralbanken reduserte nylig bankenes reservekapitalkrav og styringsrenta ble ved siste møte holdt stabil på 8,5 prosent.

Russlands oljeavhengige økonomi opplevde en vekst på 4,1 prosent i fjor. Denne relativt sterke veksten kom på tross av redusert vekst i eksporten, fra 7 prosent i 2010 til 1 prosent i 2011. Dette ble imidlertid mer enn oppveid av lav arbeidsledighet, lav import og vekst i husholdningenes konsum. Sistnevnte delvis som følge av ekspansiv finanspolitikk i forkant av det kommende presidentvalget i mars i år. Vi venter imidlertid noe svakere vekst de nærmeste årene også i Russland.

I Latin-Amerika har Brasil hatt en nedadgående trend i vekstraten gjennom hele 2011. Strammere finanspolitikk (reversering av en midlertidige finansielle stabiliseringstiltak lansert i nedgangstidene i 2009) og en til dels kraftig renteøkning for å motvirke inflasjons tendenser i starten av 2011 bidro til omtrent nullvekst i BNP i 3. kvartal 2011. Etter flere renteøkninger i første halvdel av 2011, der toppen ble nådd i juli på 12,5 prosent har sentralbanken nå reversert sin politikk og styringsrentene er kommet ned i 10,5 prosent. For året som helhet venter IMF at Brasils økonomi vil vokse med 3 prosent i 2012, mot 2,9 prosent i 2011.

I Argentina har veksten hittil holdt seg godt oppe, og på et høyt nivå. I 3. kvartal 2011 lå BNP 9,3 prosent høyere enn samme kvartal året før, til tross for at eksporten er i ferd med å svikte. Bortsett fra 2009 har veksten vært i denne størrelsesordenen siden 2003. Annonserete kutt i offentlige støtteordninger og høyere innenlandske renter kan sammen med sviktende internasjonal etterspørsel bidra til å dempe veksten i 2012 markant.

På det afrikanske kontinentet fortsatte Sør-Afrika med vekstrater på i underkant av 4 prosent. I 3. kvartal avtok veksten noe, til 3,1 prosent sammenliknet med samme kvartal året før, noe som i hovedsak skyldtes en rekke større streiker i gruvesektoren, i tillegg til lavere etterspørsel fra Europa, Sør-Afrikas viktigste handelspartner. For 2012 som helhet anslår IMF at Sør-Afrikas økonomi vokser med 2,5 prosent, mens økonomiene sør for Sahara samlet sett er ventet å vokse med 5,5 prosent.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

BNP Fastlands-Norge økte med 2,6 prosent (regnet i faste 2009-priser) fra 2010 til 2011 ifølge de første tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) for hele 2011. Siden bruttoproduktet i utvinning av råolje og naturgass i likhet med året før falt med 5,6 prosent, økte BNP i alt bare med 1,6 prosent i fjor. Veksten i fastlandsøkonomien har vært ganske stabil gjennom de siste to årene ifølge sesongjusterte kvartalstall fra KNR. I 2011 var det særlig økte investeringer og annen etterspørrelse fra petroleumsvirksomheten som holdt veksten

oppe, men en kraftig økning i boliginvesteringene bidro også klart. Konsumveksten både for husholdninger og i offentlig forvaltning trakk veksten litt ned og fallet i eksporten bidro til at veksten samlet sett endte om lag lik trendveksten for fastlandsøkonomien.

Etter å ha falt noe fra slutten av 2010 og inn i 2011, har arbeidsledigheten endret seg lite gjennom 2011. Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) viser en ledighetsrate på 3,3 prosent for 2011, en nedgang på 0,3

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2011. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2010*	2011*	11:1	11:2	Sesongjustert	
					11:3	11:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	3,7	2,2	0,2	0,5	0,3	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	-0,3	1,6	0,7	0,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-5,2	6,9	1,8	0,1	2,4	0,8
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	2,6	-0,4	0,1	4,4
Utvinning og rørtransport	-9,0	11,4	2,8	2,6	7,7	-4,4
Etterspørrelse fra Fastlands-Norge ¹	2,0	3,1	0,5	0,6	0,4	1,2
Eksport	1,8	-1,1	-1,0	-1,5	6,2	-4,3
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	1,0	-7,7	11,9	-8,0
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	-1,3	5,6	-1,0	-4,9
Import	9,9	2,5	7,7	-7,1	1,6	-0,6
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	3,5	-0,8	-0,5	2,1
Bruttonasjonalprodukt	0,7	1,6	-0,3	0,5	1,1	0,5
Fastlands-Norge	1,9	2,6	0,4	1,3	0,8	0,6
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,8	1,5	0,1	0,6	1,1	0,3
Sysselsatte personer	-0,1	1,4	0,3	0,4	0,7	0,3
Arbeidsstyrke ²	0,5	1,0	-0,1	0,3	0,8	0,5
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,6	3,3	3,2	3,3	3,2	3,4
Priser og lønninger						
Årslønn ³	3,7	4,3	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,5	1,2	1,4	1,4	1,5	0,9
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,4	0,9	0,8	1,0	1,1	1,1
Eksportpriser tradisjonelle varer	5,3	6,2	3,9	-0,3	-1,4	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	-0,6	4,1	3,5	-1,9	-0,4	1,0
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	313,6	387,0	79,0	95,0	111,6	101,4
MEMO (ujusterte nivåtall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,9	2,6	2,8	3,0	3,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,5	..	3,5	3,5	3,8	..
Råoljepris i kroner ⁵	484,3	620,5	601,2	636,6	616,7	627,3
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,3	88,1	89,1	87,8	87,4	87,9
NOK per euro	8,01	7,79	7,82	7,82	7,77	7,76

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Forekommer ikke på kvartal.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

prosentpoeng fra året før. Sysselsettingsveksten har tatt seg noe opp i 2011 og det samme har arbeidsstyrken. Høy befolkningsvekst som følge av stor innvandring fra nord-europeiske land bidrar mye til veksten i arbeidsstyrken. Veksten i arbeidspunktiviteten i fastlandsøkonomien har vært i overkant av en prosent de to siste årene. Det er noe lavere enn underliggende trendvekst og en bredere konjunkturoppgang vil normalt gi en høyere produktivitetsvekst.

Prisveksten målt med konsumprisindeksen (KPI) var bare 1,2 prosent i 2011 og ble halvert i forhold til året før. Justert for avgiftsendringer og energivarier økte KPI-JAE med 0,9 prosent mot 1,4 prosent i 2010. Det var særlig nedgangen i elektrisitetsprisene gjennom 2011 som bidro til nedgangen i KPI-veksten. Prisveksten på importerte konsumvarer var svært lav blant annet som følge av en sterkere kronekurs og svak prisvekst på internasjonale konsumvarer. Priser på internasjonale matvarer (råvarer) var høye for ett år siden, men falt stort sett gjennom hele fjoråret. Lavere vekst i husleier er også en faktor bak den fallende prisveksten i Norge, og her kan lavere nominelle renter ha spilt en rolle. Veksten i lønnskostnader per produsert enhet var litt høyere i 2011 enn året før, men økningen er så liten at den neppe spilte noen avgjørende rolle for prisutviklingen i fjor. Årlønnsveksten var litt høyere i 2011 enn året før, og reallønnsveksten var derfor nesten to prosentpoeng høyere siden inflasjonen var klart lavere. Et litt strammere arbeidsmarked kan forklare noe av den økte lønnsveksten, og lønnsveksten var ganske lik mellom hovedsektorene i økonomien.

De to siste årene har etterspørselen fra offentlig forvaltning bidratt til å dempe veksten i samlet innenlandsk etterspørsel og veksten i fastlandsøkonomien. Også i 2012 vil offentlig forvaltnings bruk av varer og tjenester bidra til å dempe veksten i økonomien. Den sterkeste impulsen fra finanspolitikken kommer fra høy vekst i overføringene som vil bidra til høy vekst i husholdningenes realdisponibele inntekter. Denne veksten vil stimulere husholdningenes etterspørsel. Igangsettingen av nye boliger tyder på at veksten i boliginvesteringene framover ikke vil bli like sterk som i fjor, men den vil likevel bidra til å trekke veksten i fastlandsøkonomien videre opp. Veksten i boligprisene bidrar til å stimulere boligbyggingen og det er ikke grunn til å regne med at de nylig innførte tiltakene for å dempe boliglånsveksten vil påvirke boliginvesteringene mye selv om tiltakene vil dempe boligprisveksten noe framover. Husholdningenes forbruksvekst har ikke vært høy tatt i betrakning det lave rentenivået og den høye inntektsveksten. Det er vanskelig å forklare utviklingen i husholdningenes forbruk på annen måte enn at usikkerheten i den nasjonale og internasjonale økonomien har betydning for norske husholdningers kjøp. Antakelig vil dette prege utviklingen en god stund framover.

Den svake utviklingen internasjonalt spiller for tiden en stor rolle for norsk økonomi. Det lave rentenivået vi nå opplever påvirkes av at ledende sentralbanker også

holder styringsrentene lave. Når norsk økonomi oppfattes som mer solid enn de fleste andre, kan det ha bidratt til den sterke kronekursen. Sammen med en svak vekst i markedene for norsk eksport, fører dette til vansker for deler av konkurranseutsatt næringsliv som enten får for lav lønnsomhet til å overleve i Norge, eller delvis priser seg ut av markeder hjemme og ute når de velter over økte norske kostnader på kundene.

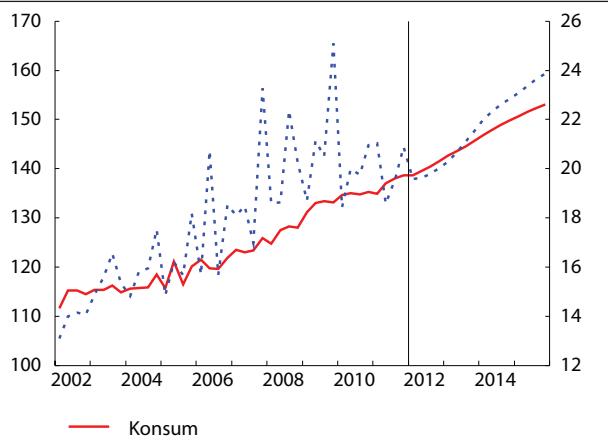
Med svak vekst internasjonalt i flere år framover må veksten i norsk økonomi i hovedsak komme via innenlandsk etterspørsel. Det er rimelig å regne med at finanspolitikken ikke vil gi store nye impulser til veksten i økonomien utover det som knytter seg til realveksten i stønader og en antakelse om økte investeringer i infrastruktur. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å ligge nær trendveksten i fastlandsøkonomien framover. Inntektene til husholdningene vil øke klart framover og hvis den utviklingen vi anslår skulle inntrefte i grove trekk, vil usikkerheten som i dag preger husholdningenes tilpasning kunne avta. Da vil spareraten synke litt mot slutten av prognoseperioden. Det vil gi stimulanser til veksten i økonomien. En slik konsumdrevet oppgang, hjulpet av en viss økning i olje-sektorens impulser til økonomien, vil gjøre at veksten i fastlandsøkonomien tar seg opp framover. Lønns- og prisveksten vil ta seg opp fra 2013 og framover. Det vil antakelig føre til at rentenivået øker, om lag i takt med rentenivået i eurosonen.

2.1. Finanspolitikk

KNR viser en moderat vekst i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning i 2011. Konsumveksten i offentlig forvaltning er beregnet til 1,5 prosent. I statsforvaltningen økte konsumet med vel 1 prosent i 2011, mens økningen i kommuneforvaltningen var nærmere 2 prosent. Finanspolitikken ble lagt om i ekspansiv retning i 2009 for å motvirke finanskrisens negative virkninger på norsk økonomi. Det medførte sterk vekst i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester dette året. Både i 2010 og i 2011 ble veksten klart avdempet ettersom motkonjunkturtiltakene ble faset ut. Også de samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte moderat fra 2010 til 2011. I 1. kvartal 2011 var det høye investeringer i forsvarsmateriell. Justert for dette har investeringene i offentlig forvaltning økt svakt i de tre siste kvartalene av fjoråret.

Stønader til husholdningene økte med 6,4 prosent i 2011. Som følge av den lave veksten i konsumprisene var realveksten i stønaderne vel 5 prosent i 2011, mot en realvekst på vel 3 prosent året før. Alderspensjonene har bidratt mest til denne økningen, mens summen av barnetrygd, kontantstøtte, sykepenger og dagpenger ved arbeidsløshet var nominelt uendret. De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader økte reelt med 2,8 prosent i 2011, noe som er litt høyere enn trendveksten i fastlandsøkonomien. I kapittel 5 gis det en detaljert gjennomgang av utviklingen i offentlig forvaltnings inntekter og utgifter i senere år.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer er anslått til 365 milliarder kroner i 2011. Regnet eksklusive skatte- og formuesinntekter fra petroleumsvirksomheten var nettofinansinvesteringen 12 milliarder kroner. Kommuneforvaltningen hadde nettofinansinvesteringer på minus 21 milliarder kroner. Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) var klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Ifølge stortingsproposisjonen Ny saldering av statsbudsjettet 2011, ville SOBU utgjøre 3,2 prosent av fondskapitalen ved inngangen til 2011. Foreløpige regnskapstall for 2011 antyder muligheter for ytterligere nedjustering av SOBU. Finansdepartementet vil publisere nye tall i mai ved framleggelsen av Revidert nasjonalbudsjett 2012.

Ifølge anslagene i Nasjonalbudsjettet (NB) 2012 ville regjeringen bruke litt mindre enn 4-prosentbanen i 2012, men man regnet med at avstanden til 4-prosentbanen ville bli klart mindre enn i 2011. Reviderte inntektstall for 2011 og det forhold at fondets verdi ved inngangen til 2012 ble klart høyere enn anslått i NB 2012, tilsier at avviket fra 4-prosentbanen kan bli stort også i 2012.

Våre detaljerte anslag for finanspolitikken i 2012 ligger nær anslagene i NB 2012, og baserer seg blant annet på de vedtatt skatte- og avgiftsendringene for i år. Indirekte skatter øker litt utover inflasjonsjustering, og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2011 til 2012. Det er særlig økt sats for matmoms som bidrar til dette. Nominelle beløpsgrenser i personbeskatningen er oppjustert med 4 prosent, tilsvarende anslått årslønnsvekst i NB 2012. Vi anslår at lønnsveksten i år vil bli noe lavere enn 4 prosent, og det bidrar implisitt til en reduksjon i den direkte beskatningen. Den høye veksten i stønader til husholdningene ser ut til å fortsette i 2012. Det skyldes dels at antall personer som tar ut alderspensjon etter de nye pensjonsreglene forventes å øke mye og dels at antall eldre øker. Stønader til husholdningene forventes å

Boks 2.1. Noen budsjettbegreper

Det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser samlet underskudd på statsbudsjettet justert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten. Justeres dette for avvik fra beregnet trend i overføringer fra Norges Bank og netto renteinntekter, særskilte regnskapsforhold (ofte knyttet til endret funksjonsfordeling mellom stats- og kommuneforvaltningen) og konjunkturforhold som påvirker statsbudsjettets inntekter og utgifter, framkommer strukturelt, oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet. Handlingsregelen for finanspolitikken sier at dette underskuddet over tid skal dekkes av forventet realavkastning (anslått til 4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Statens nettoinntekter fra petroleumsvirksomheten spares dermed i sin helhet gjennom innskudd i pensjonsfondet, mens overføringer fra fondet dekker det oljekorrigerte underskuddet slik at overskuddet før lånetransaksjoner på statsbudsjettet blir nærmest null.

Oljekorrigert og strukturelt budsjettunderskudd. Milliarder kroner

	2009	2010	2011 FIN	2011 SSB
Oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet	97	104	84	79
Strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU)	100	108	99	..
Forventet avkastning av Statens pensjonsfond utland (4 prosent av fondskapitalen)	91	106	123	..
SOBU i prosent av trend-BNP Fastlands-Norge	5,4	5,5	4,7	..
SOBU i prosent av fondskapitalen	4,4	4,1	3,2	..

Kilder: For 2009 og 2010: Nasjonalbudsjettet 2012. For 2011: Prop 45 S (FIN) og Statsregnskapet (SSB).

øke med om lag 7 prosent i 2012, og realveksten anslås å bli om lag som i 2011.

Ettersom vårt anslag for lønnsveksten i 2012 er litt lavere enn i NB 2012, vil vedtatt budsjetttramme gi rom for litt høyere realvekst i konsumet i offentlig forvaltning enn det som er anslått i NB 2012. Vi regner med en konsumvekst neste år på vel 2 prosent mot et anslag på 1,5 prosent i NB 2012. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning antas å bli omtrent de samme i 2012 som i 2011. Til sivile formål vil det imidlertid bli en klar økning. De samlede etterspørselsimpulsene fra finanspolitikken i 2012 ventes da å bli om lag som i 2011.

Finanspolitikken antas å gi litt større etterspørselsimpulser i årene 2013-2015 enn i år. Vi forutsetter et reelt uendret skattenivå i hele banen. Pensjonsstønadene vil vokse mye reelt sett i årene framover, men veksten vil påvirkes mer av økningen i antall eldre enn av at mange som er 62 år og eldre velger å ta ut AFP. Overføringene til husholdningene er anslått å øke reelt med om lag 5 prosent årlig i 2013-2015. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med 2,5-3 prosent årlig, om lag som beregnet trendvekst i fastlandsøkonomien. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning vil trolig

øke mer enn konsumet ut fra et ønske om økte investeringer i infrastruktur og vi legger til grunn en vekst på om lag 6 prosent i årene 2013-2015. Veksten i de samlede etterspørselsimpulsene fra kjøp av varer og tjenester samt overføringer anslås til vel 3,5 prosent i disse tre årene. Dette er høyere enn anslått trendvekst for fastlandsøkonomien.

Vi anslår en noe høyere vekst i Statens pensjonsfond utland enn i NB 2012 som følge av våre antakelser om noe høyere olje- og gasspriser. Mens NB 2012 anslår at realoljeprisen vil falle en god del fra 2011 til 2015, regner vi med at oljeprisen faller en del gjennom 2012. Deretter antar vi at den vil holde seg ganske stabil eller øke svakt reelt videre framover. SOBU regnet som andel av fondskapitalen vil da ifølge våre anslag komme ned mot 2 prosent i 2013-2015.

2.2. Pengepolitikk

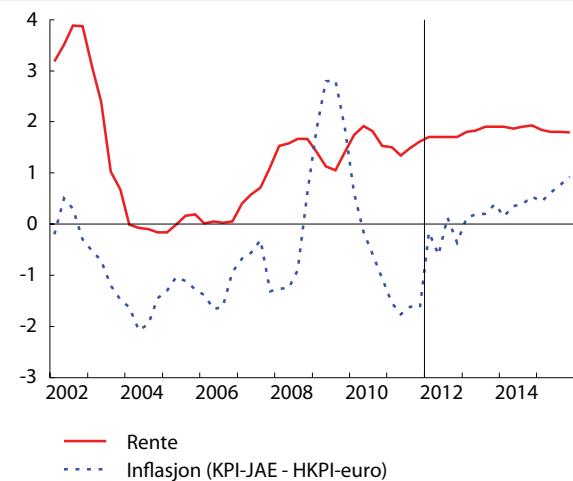
I utøvelsen av pengepolitikken legger Norges Bank vekt på utviklingen i inflasjonen målt ved forskjellige indikatorer, blant annet SSBs konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Samtidig praktiserer Norges Bank en fleksibel inflasjonsstyring hvor rentesettingen er framoverskuende og det legges vekt på forløpet til inflasjonen. Det tas også hensyn til konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE var inflasjonen 1,3 prosent i januar 2012.

Krisen i verdens finansmarkeder og svake konjunkturutsikter medførte at Norges Bank fra høsten 2008 og gjennom ni måneder satte ned styringsrenta med 4,5 prosentpoeng, slik at den i juni 2009 var 1,25 prosent. Fra oktober 2009 til mai 2010 ble den satt opp tre ganger. Deretter ble den holdt uforandret inntil den igjen ble satt opp i mai 2011. Hver av disse renteøkningene var på 0,25 prosentpoeng. Klart svakere utsikter for norsk og internasjonal økonomi og økt risikopåslag bidro til at styringsrenta i desember 2011 ble satt ned 0,5 prosentpoeng, slik at styringsrenta nå er 1,75 prosent.

Som en direkte følge av finanskrisen økte forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta. Før dette fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på om lag 0,25 prosentpoeng. Siden sommeren 2007 har påslaget vært vesentlig større, og i månedsskiftet september/oktober 2008 var det oppe i over 2 prosentpoeng. Fra sommeren 2009 til sommeren 2011 beveget påslaget seg mellom 0,5 og 0,75 prosentpoeng. Pengemarkedsrenta var som årsgjennomsnitt 2,9 prosent i 2011 og har hittil i år ligget nær 2,7 prosent. Forskjellen mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta er dermed kommet opp i nesten ett prosentpoeng.

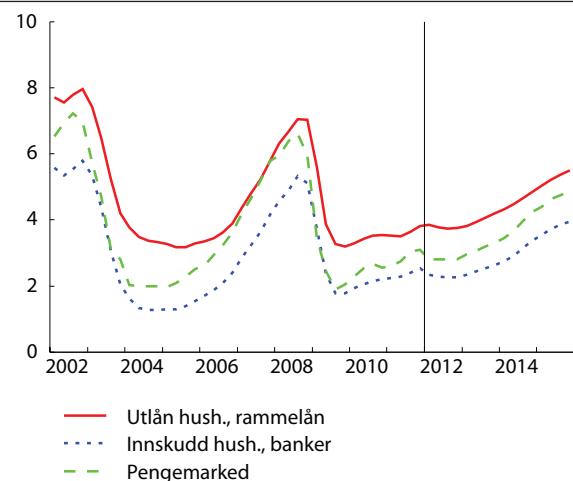
Finansinstitusjonenes gjennomsnittlige innskudds- og utlånsrente følger normalt i stor grad utviklingen i pengemarkedsrenta. Innskuddsrente økte fra 2,2 prosent ved inngangen av 2011 til 2,5 prosent ved

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

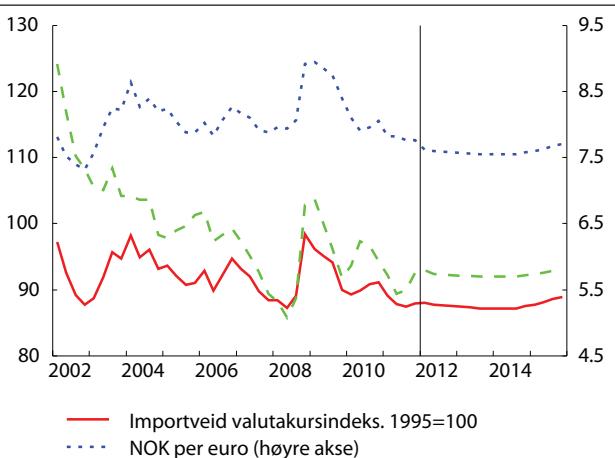
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Valutakurser

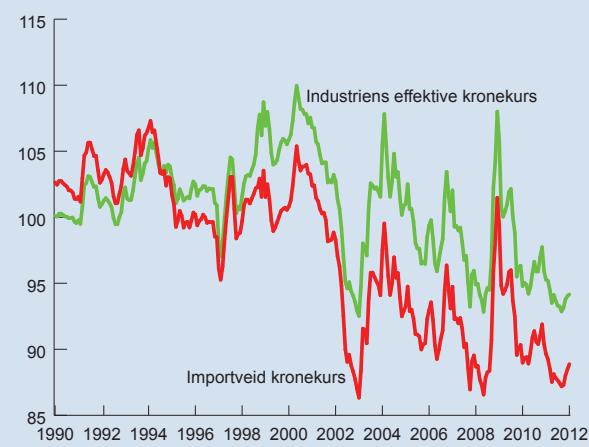
Kilde: Norges Bank.

Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 40 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land som er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (konkurransekursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kurSEN på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren indikerer begge indeksene at krona gjennomgående har vært på et sterkere nivå siden rundt århundreskiftet. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar i år rundt 13 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 8 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industrikonkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet, mens den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer. Den noe forskjellige utviklingen innebærer at krona siden 1990-tallet har styrket seg betydelig mindre mot land Norge eksporterer til enn mot land Norge importerer fra. Kronas internasjonale kjøpekraft er med dette styrket mer enn industriens internasjonale konkurranseevne er svekket.

Importveid kronekurs og industrien effektive kronekurs

utgangen av 3. kvartal. Utlånsrenta fra finansinstitusjoner i alt økte fra 4,1 til 4,3 prosent i samme periode. Finansinstitusjonenes rentemargin har dermed ligget rundt 1,9 prosentpoeng i denne perioden. Utlånsrenta

for finansinstitusjonenes rammelån med sikkerhet i bolig – som vi fra denne utgaven av konjunkturrapporten lager prognosør for (se egen boks) – steg i løpet av fjorårets tre første måneder fra 3,5 prosent til 3,8 prosent.

Norges Banks rentesetting påvirker aktiviteten i økonomien gjennom flere kanaler. For det første påvirker rentenivået husholdningenes konsum og boliginvesteringer, samt næringslivets realinvesteringer. Økt rente vil trekke både konsum og investeringer ned og dermed bidra til å dempe aktiviteten i økonomien. For det andre vil rentene påvirke aktivitetsnivået gjennom kronekursen. Økt norsk rente drar i retning av styrket krone, og bidrar dermed isolert sett til økt import og redusert eksport. Begge deler reduserer innenlandsk produksjon, og bidrar til å dempe presset i en oppgangskonjunktur.

Rentenivået påvirker publikums gjeld, som i sin tur også er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Veksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) fra 3. til 4. kvartal 2011 var på 6,6 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er på linje med kvartalsveksten både i 1. og 2. kvartal og innebærer at den høye veksten på 7,4 prosent i 3. kvartal bare var forbıgående. Det var i første rekke gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak som førte til den høye gjeldsveksten for publikum i 3. kvartal. Mens gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak lå på om lag 3,5 prosent i 1. og 2. kvartal, steg den til i overkant av 7 prosent i 3. kvartal før den falt ned igjen til i underkant av 6 prosent i 4. kvartal. Gjeldsveksten i kommunene har falt det siste halvannet året fra nærmere 20 prosent i 2. kvartal 2010 til 6,6 prosent i 4. kvartal 2011. I husholdningene var gjeldsveksten på 7,0 prosent i 4. kvartal. Dette var noe lavere enn i de tre første kvartalene i 2011, men samtidig litt høyere enn i 2010. Utviklingen i publikums kredittvekst tyder ikke på at det har vært problemer med kreditttilgangen så langt.

Målt med den importveide kronekursen styrket krona seg gjennom hele 2009 med over 10 prosent. Dette innebar i stor grad en reversering av svekkelsen året før. Gjennom 2010 endret verdien av krona seg lite. Styrkingen gjennom 2009 bidro til at krona styrket seg med 3,7 prosent fra 2009 til 2010. De første ni månedene i 2011 styrket krona seg, mens den svekket seg noe de siste tre månedene. Fra 2010 til 2011 styrket krona seg med 2,4 prosent. Mens styrkingen av krona fra 2009 til 2010 i første rekke skjedde mot euro, kom kronestyrkingen fra 2010 til 2011 først og fremst mot dollar. Som årsgjennomsnitt kostet en dollar 6,05 kroner i 2010 og 5,60 kroner i 2011, en styrking på over 7 prosent. Mot euro styrket krona seg i samme periode med 2,7 prosent. Midt i februar 2012 er euro-kursen rundt 7,55, mens dollaren har styrket seg siden i fjor sommer og koster nå om lag 5,75 kroner.

Statsgjeldskrisen mange land nå opplever leder til kutt i offentlige utgifter og økte skatter, og bidrar dermed til å redusere den allerede lave internasjonale veksten.

Boks 2.3. Prognos for renta på rammelån

Fra og med Økonomiske analyser 1/2012 vil vi lage prognos for gjennomsnittlig utlånsrente fra finansinstitusjoner på rammelån med sikkerhet i bolig. Rammelån er et lån med en øvre ramme for hvor mye låntaker får låne, og låntaker kan selv øke eller redusere lånet innenfor denne rammen. I tidligere utgaver av Konjunkturtendensene har Statistisk sentralbyrå laget prognos på gjennomsnittlige utlånsrenter fra banker, og denne renta har blitt mindre representativ ettersom bankene har fått en mindre andel av totale utlån. Omleggingen innebefatter at vi nå lager prognose på en rentestørrelse som mange husholdninger vil kunne kjenne igjen, da renta på rammelån er en god indikator på flytende rente på boliglån med god sikkerhet.

Bankene har de siste årene opprettet egne kreditforetak som de har overført en del av boliglånsporteføljen til. Dette har delvis skjedd fordi banker og kreditforetak reguleres forskjellig, og det har medført at bankenes andel av utlån til husholdningene er redusert over tid. Utviklingen ble forsterket i forbindelse med finanskrisen i 2008-2009 da myndighetene innførte en bytteordning der staten lånte ut statspapirer mot sikkerhet i obligasjoner. Kun kreditforetak kunne benytte bytteordningen. Bankene står derfor nå bare for halvparten av finansinstitusjonenes utlån med sikkerhet i bolig. Det er lån med høy sikkerhet som er flyttet fra bankene. Dermed er gjennomsnittlig utlånsrente i finansinstitusjonene lavere enn gjennomsnittlig utlånsrente i bankene.

Rentetallene for gjennomsnittlig utlånsrente fra banker omfatter alle typer utlån og ikke bare lån til boligformål for husholdningene. Utlån som ikke er sikret med pant i bolig

skjer som regel til en høyere rentesats enn lån som har slik sikkerhet. Rentestatistikken viser at forskjellen mellom bankenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig og den gjennomsnittlige utlånsrenta generelt, er på over ett prosentpoeng. Utlånsrente fra banker omfatter også lån til ikke-finansielle foretak og offentlige foretak, samt kommuner. Renta som ikke-finansielle foretak betaler ligger normalt over den renta husholdningene betaler.

Rentestatistikken viser at gjennomsnittlig rente på rammelån fra finansinstitusjoner har ligget rundt 0,4 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittlig rente på nedbetalingsslån fra finansinstitusjoner de siste årene, når begge typer lån er sikret med pant i bolig. En viktig grunn til forskjellen er at nedbetalingsslån også omfatter lån med høy belåningsgrad, mindre sikkerhet og høyere rente. En annen grunn til renteforskjellen mellom rammelån og nedbetalingsslån er at sistnevnte også omfatter lån med fastrente. Vår vurdering er at finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig gir et godt bilde av rentenivået for boliglån med god sikkerhet og løpende rente. Finansinstitusjonenes rammelån med sikkerhet i bolig utgjør nå en firedel av finansinstitusjonenes utlån med sikkerhet i bolig.

I SSBs rentestatistikk måles rentene ved utgangen av kvartalet. I våre beregninger benytter vi rentetall som gjennomsnitt over hele kvartalet. For rentetall som er hentet fra rentestatistikken innebefatter det at vi i våre analyser og tabeller benytter gjennomsnittet av renta ved utgangen av forrige og inneværende kvartal.

Dette resulterer i lavere etterspørsel for norsk eksportrettet næringsliv. Videre kan økt differanse mellom norske og utenlandske renter forsterke problemene for konkurranseutsatt næringsliv gjennom ytterligere styrking av krona. Begge deler drar i retning av fortsatt lave renter også i Norge. Siden innenlandsk prisstigning er lav, vil ikke argumentet om å forankre inflasjonsforentningene være til hinder for å holde renta på et lavt nivå. Men et lavt rentenivå kan bidra til økt kreditvekst, høyere boligpriser og økt fare for et stort boligprisfall når rentenivået normaliseres eller om økonomien skulle bli utsatt for et kraftig konjunkturtilbakeslag.

Vi har lagt til grunn en om lag uendret pengemarkedsrente gjennom 2012 på 2,8 prosent. Det innebefatter ingen flere kutt i styringsrenta med mindre risikopåslaget øker. Gjennom neste år ser vi for oss en svak økning i pengemarkedsrenta før den øker noe mer gjennom 2014. I slutten av 2015 kommer pengemarkedsrenta opp i 4,9 prosent. Boliglånsrente – definert ved finansinstitusjonenes utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig – følger pengemarkedsrenta og kommer i så fall opp i 5,5 prosent i 4. kvartal 2015.

I euroområdet forventer vi at pengemarkedsrenta vil ligge like over én prosent fram til midten av 2013 før den også stiger. Rentedifferansen mellom Norge og

euroområdet ventes å holde seg nær dagens nivå ut prognoseperioden.

Vi forventer at krona holder seg sterkt i hele prognoseperioden. Høyere rente i Norge og høy oljepris taler for dette. En noe høyere prisstigning i Norge enn i EU fra 2013 og utover trekker i motsatt retning. Krona antas å styrke seg med om lag 0,5 prosent både i år og neste år som følge av renteforskjellen. I 2015 reverseres styrkingen fordi inflasjonen øker mer i Norge enn i EU.

2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 4,0 prosent i 2011, mot 3,5 prosent året før. Om lag ett prosentpoeng lavere prisvekst bidro mye til den økte realinntektsveksten i fjor. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til inntektsveksten i 2011 ettersom sysselsettingen viste en oppgang i fjor mot en liten nedgang året før. Økte offentlige stønader, i hovedsak som følge av økte utbetalinger av pensjoner, ga også et sterkt bidrag til inntektsveksten i fjor. Utviklingen i netto renteinntekter ga imidlertid ikke vekstbidrag av betydning i 2011.

Til tross for sterkt realinntektsvekst økte konsumet med bare 2,2 prosent i 2011, om lag 1,5 prosentpoeng lavere

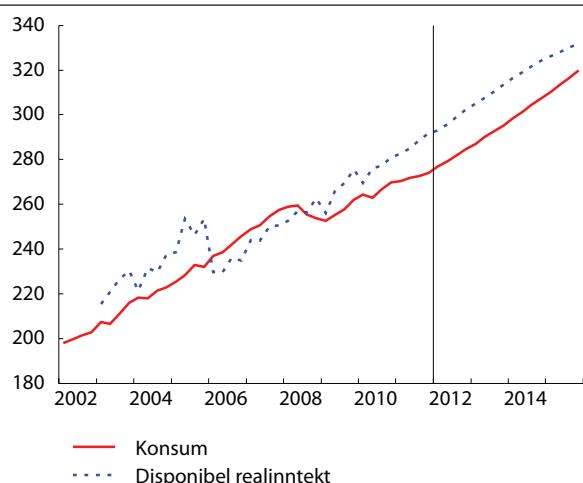
Tabell 2.2. Husholdningenes disponibele realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	4,0	3,6	3,8	3,7	2,7
Eksklusive aksjeutbytte	4,2	5,0	3,1	4,0	3,2	3,6	3,9	3,7	3,6	2,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv.

Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn året før. Forsiktighetsmotivert sparing hos husholdningene – som følge av usikkerhet omkring internasjonal økonomi – var antakelig en viktig årsak til den svake utviklingen i konsumet. Særlig bilkjøpene, med en vekstrate på kun 2,2 prosent i 2011 mot nær 22 prosent året før, bidro til svakere utvikling i varekonsumet. Matvarer og klær og sko, som er to andre viktige varekonsumgrupper, viste svak vekst i 4. kvartal 2011. Mens matvarer sesongjustert vokste med bare 0,6 prosent, falt klær og sko med hele 1,7 prosent i 4. kvartal og bidro dermed til den svake veksten i varekonsumet på årsbasis i fjor. Samtidig falt forbruket av elektrisitet kraftig etter sterkt vekst i 2010 som følge av svært kald vinter. Tjenestekonsumet økte derimot med 2,6 prosent i fjor, om lag 0,3 prosentpoeng mer enn året før. Viktige tjenestegrupper som fritidstjenester, passasjertransport og hotell- og restauranttjenester bidro til veksten i fjor.

Den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene bidro til at spareren (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) økte fra 6,3 prosent i 2010 til 8,2 prosent i 2011. Til sammenligning økte spareren med nesten 3,5 prosentpoeng i 2009 i kjølvannet av finanskrisen. Dersom vi regner kjøpene av varige konsumgoder, herunder bilkjøpene, som investering og ikke som konsum, kan spareren beregnes til 10,3 prosent i 2011 og 8,6 prosent i 2010. Det vises til kapittel 6 for en nærmere omtale av husholdningenes inntekt og sparing.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Selv om de store vekstbidragene fra lønnsinntektene og offentlige stønader ventes å fortsette de nærmeste

årene, vil etter hvert noe høyere renter og økende konsumprisvekst virke modererende på veksten i disponibel realinntekt. Vi venter således en årlig vekst i husholdningenes disponible realinntekter på vel 3,5 prosent i årene 2012-2014, fallende til vel 2,5 prosent i 2015. Boligformuen øker med stigende boligpriser, noe som stimulerer konsumet de nærmeste årene. Vi anslår konsumveksten til rundt 3 prosent for inneværende år, økende til om lag 4 prosent i årene 2013-2015. Dette er en svakere konsumutvikling enn under forrige konjunkturoppgang fra 2004 til 2007. Den gjennomsnittlige årlige vekstraten i konsumet fra 2012 til 2015 ligger vel ett prosentpoeng under nivået i årene fra 2004 til 2007. Dersom vi korrigerer for befolkningsveksten blir forskjellen større. Mens gjennomsnittlig årlig konsumvekst per innbygger var 3,9 prosent i perioden 2004-2007, innebærer våre prognosører en vekstrate på 2,4 prosent i perioden 2012-2015.

Med den usikkerheten som fortsatt råder omkring internasjonal økonomi vil trolig forsiktighetsmotivert sparing til en viss grad gjøre seg gjeldende også i prognoseperioden. Vi ser nå for oss at spareren vil ligge på vel 8 prosent i årene 2012-2014, om lag som i 2011. Deretter vil den synke ned til 7 prosent i 2015. Dette er likevel et høyt nivå i et historisk perspektiv. Mye av sparingen til husholdningene er i form av investeringer i bolig. Et mål på utviklingen i husholdningenes finansielle stilling er nettofinansinvesteringer. I nasjonalregnskapets inntektsregnskap framkommer disse ved å trekke investeringer i ikke-finansiell kapital (hovedsakelig boliginvesteringer) fra sparingen. Husholdningene anslås, i takt med utviklingen i boliginvesteringene, å redusere sine nettofinansinvesteringer fra vel 24 milliarder kroner i 2011 til om lag -12 milliarder kroner i 2015.

2.4. Boliginvesteringer og boligpriser

Investeringene i bolig fikk et markert oppsving i fjor og endte med en årsvekst på 22 prosent ifølge de siste tallene fra KNR. Siden bunnivået i 2. kvartal i 2010, etter tre år med gjennomgående fall, har boliginvesteringene vokst hvert kvartal. Denne sterke oppgangen i boliginvesteringene har vært drevet av sterkt realinntektsvekst, rask befolkningsvekst, lave realrenter og høy prisvekst på bolig. Nivået i boliginvesteringene kom i 4. kvartal 2011 over toppnivået fra 2007.

Byggearealstatistikken, som er hovedkilden for beregning av boliginvesteringene, viser at igangsatt bruksareal til bolig i fjor var tilbake på nivået fra årene før finanskrisen, etter en klar økning gjennom de to siste årene. Det ble igangsatt 27 735 nye boliger i løpet av 2011, hele 30,3 prosent flere enn året før. Utsikter til

Boks 2.4. Hva skal til av renteøkning for å kvele boligprisveksten?

Boligprisene påvirker boligbyggingen og husholdningenes formuessituasjon og derigjennom deres forbruk. Utviklingen i disse prisene er derfor viktig for konjunkturutviklingen, men også for finansiell stabilitet i norsk økonomi. Våre prognosør viser en klar boligprisvekst de neste fire årene, om enn litt lavere enn i de to siste årene. Etter nesten 20 år med så og si kontinuerlig prisvekst, og med bare en relativ beskjeden nedgang i et halvt år i forbindelse med finanskrisen, kan det tenkes at mange oppfatter vekst i boligprisene nærmest som en «naturlov». Det er det ikke. Årsaken til at våre prognosør viser en fortsatt vekst, er at fundamentale faktorer knyttet til husholdningenes økonomi ser relativt lyse ut framover (se egen boks: «Hva bestemmer utviklingen i boligprisene?» i kapittel 6). Vi vil i denne boksen illustrere hvor mye eller lite som skal til for at boligprisene skal falle.

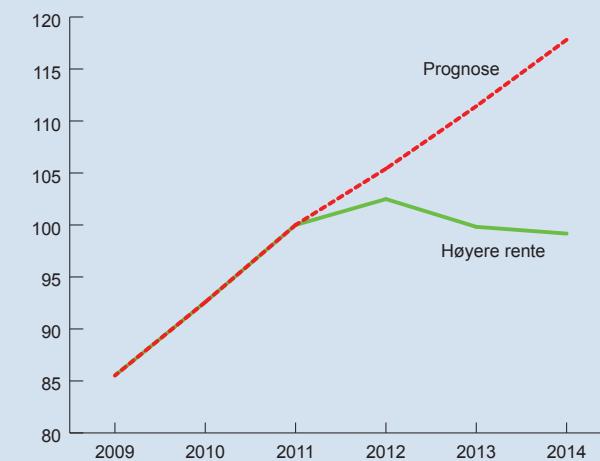
Det er flere faktorer som påvirker boligprisene. I modellen for norsk økonomi som vi bruker i utarbeidingen av konjunkturrapportene, er det noen direkte og mange indirekte faktorer som påvirker prisene. Vi skal her konsentrere oss om en åpenbar kandidat; renta. De fleste kjøpere av boliger finansierer kjøpet ved å ta opp til dels store lån. I en alternativberegning forutsetter vi at alle forhold som bestemmer den økonomiske utviklingen i Norge blir som i vår prognose, med unntak av en økning i pengemarkedsrenta fra og med 1. kvartal 2012 på 2 prosentpoeng i forhold til rentebanen vi har i vår prognose. I modellen gir dette en økning i utlånsrenta for rammelån til husholdningene på 1,5 prosent i 2012, 1,9 prosent i 2013 og 2 prosent i 2014. En slik renteøkning vil medføre at (nominelle) boligpriser i 2013 og 2014 blir på om lag samme nivå som i 2011. Ser man på hvordan rentenivået i Norge har endret seg i de siste ti årene, er ikke en renteendring på 2 prosentpoeng veldig mye.

Det kan være grunn til å understreke at dette er en stilisert virkningsberegning. En renteøkning på 2 prosentpoeng i 1. kvartal 2012 er ikke sannsynlig. Vi har i tillegg ansett uendret finanspolitikk og at kredittramheten som husholdningene står overfor ikke endrer seg i forhold vår referansebane.

Den viktigste mekanismen som forklarer virkningen på boligprisen er den direkte effekten en renteøkning har på brukerprisen på kapital og husholdningens netto renteutgifter. Det er imidlertid også betydelige tilbakespills-effekter fra resten av økonomien til husholdningene og boligmarkedet. En viktig kanal er gjennom valutakursen og krona vil ifølge beregningen bli 8-9 prosent sterkere enn i prognosebanen. Dette vil bidra til redusert eksport og økte importandeler på grunn av den direkte effekten

på den kostnadsmessige konkurransen. Inflasjonen vil reduseres og dermed går realrentene ytterligere opp. Dette forsterker virkningene via husholdningens etterspørsel, men også bedriftenes investeringer. I beregningen reduseres BNP Fastlands-Norge med nær 3 prosent etter 3 år, mens arbeidsledigheten gradvis øker og er i 2014 0,6 prosentpoeng høyere enn i prognosoen.

Virkninger på boligprisene av 2 prosentpoeng høyere pengemarkedsrente. 2011=100

Makroøkonomiske virkninger av 2 prosentpoeng høyere pengemarkedsrente. Avvik i prosent fra prognosebanen dersom ikke annet er oppgitt

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	-0,5	-3,0	-3,9
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-0,4	-2,2	-4,5
Næringer	-0,8	-3,1	-4,4
Bolig	-0,1	-2,2	-7,6
Eksport utenom petroleumsrelaterte produkter	-1,5	-2,8	-3,1
BNP Fastlands-Norge	-0,8	-2,2	-2,9
Industri	-2,7	-5,4	-6,4
Sysselsatte, 1000 personer	-8	-25	-32
AKU ledighetsrate (prosentpoeng)	0,3	0,6	0,6
Lønn	-0,7	-1,9	-2,9
Konsumprisindeksen	-0,9	-1,9	-2,1
Boligpris	-2,8	-10,4	-15,8
Kronekurs	-8,1	-9,1	-8,4
Husholdningenes realdisponibele inntekt	-0,3	-1,2	-2,2
Utlånsrente, rammelån (prosentpoeng)	1,5	1,9	2,0

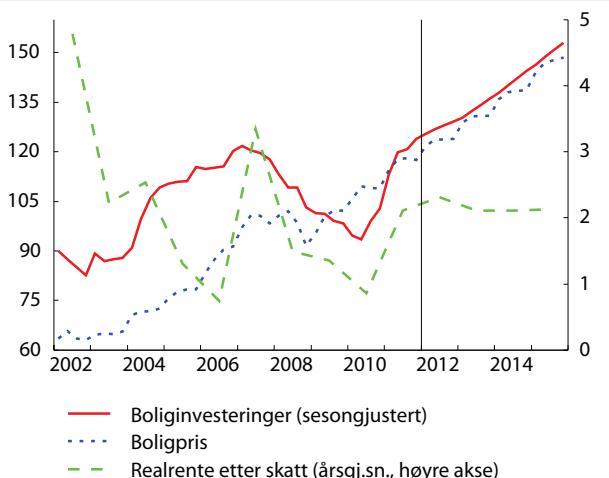
fortsatt god vekst i boligprisene tilsier at igangsettingen av nye boliger fortsatt vil vokse, om enn i et mer moderat tempo. Vi venter således at boliginvesteringene øker med vel 6 prosent i år og litt mindre i 2013. Deretter øker investeringsveksten igjen.

Boligprisene har steget markert de siste to årene. Ifølge SSBs boligprisindeks økte boligprisene med om lag 8 prosent både i 2010 og 2011. Etter en kraftig vekst i første halvdel av 2011, flatet boligprisene ut i andre halvår. Sammenliknet med året før økte prisene på

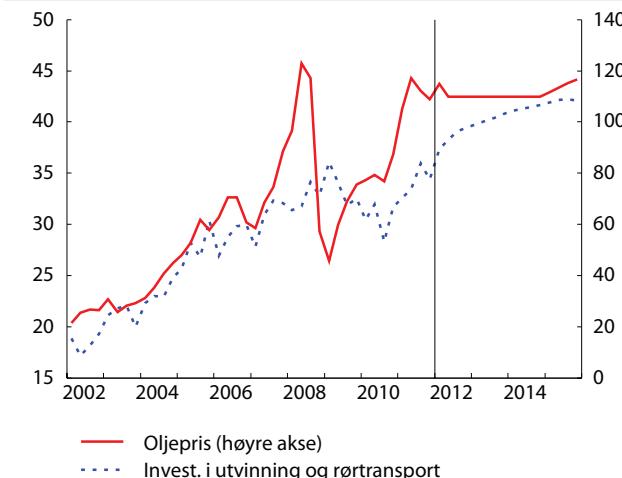
blokkleiligheter med 10,3 prosent i 2011, mens prisene på eneboliger og småhus vokste med henholdsvis 7,2 og 8 prosent. Det var imidlertid et svakt fall i enebolig-prisene både i 3. og 4. kvartal i fjor. Det er store geografiske forskjeller i prisnivået på bolig, se omtale i kapittel 6.4.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, renter og høy befolkningsvekst peker i retning av relativt sterkt boligprisvekst også i årene som kommer. Økte krav til egenkapital sammen med økt boligbygging vil derimot

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indeks, 2009=100, høyre akse prosent

Figur 2.7. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

dempe veksttakten og vi venter derfor en noe svakere oppgang i boligprisene framover. For inneværende år forventer vi en vekst i boligprisene på 5,5 prosent, og rundt 6 prosent årlig i resten av prognoseperioden. Det er imidlertid mange usikre faktorer som kan spille inn og endre dette bildet, se drøftingene i boks 2.4 og boks 6.2.

2.5. Petroleumsinvesteringene

2011 var et godt år for petroleumsnæringen. Investeringene steg klart gjennom året, olje og gassprisene holdt det høye nivået fra forrige vinter og ikke minst er det gjort flere store olje- og gassfunn. Produksjonen ble imidlertid litt lavere enn forventet, men de høye prisene sørget likevel for store overskudd og betydelige inntekter til staten. Det råder en optimisme i næringen som vil bidra til fortsatt høy vekst i investeringene og dermed også i leveransene av andre varer og tjenester til oljenæringen.

Betydningen av etterspørselen fra petroleumsvirksomheten for norsk økonomi kan illustreres ved å se på næringens investeringer og produktinnsats i forhold til BNP Fastlands-Norge. Målt på denne måten har betydningen av petroleumsvirksomheten økt klart det siste året – fra 13,5 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2010 til 14,3 prosent i 2011 – og den ventes å øke ytterligere i 2012 til om lag 15 prosent. Denne andelen lå rundt 10 prosent i forrige tiår, som også er betydelig høyere enn i tidligere perioder.

De siste KNR-tallene viser en liten nedgang i investeringene i 4. kvartal 2011 etter en sterk oppgang gjennom de fire foregående kvartalene. Den svake utviklingen skyldes at det rekordhøye nivået på leting i 3. kvartal 2011 ikke ble opprettholdt i 4. kvartal. Ser vi 2011 under ett, er det investeringene innen plattformer og borerigger som bidrar mest til den sterke investeringsveksten for næringen som samlet endte på om lag 11 prosent fra året før.

Investeringstellingen for 3. kvartal 2011, som er basert på oljeselskapenes egne investeringsplaner, indikerer en fortsatt oppgang i 2012. Økningen ventes å komme i form av økt leting, flere utbygginger og en klar økning i produksjonsboring på eksisterende felt. I de to siste årene har oljeselskapene overvurdert størrelsen på investeringene når de har lagt planer for kommende år. Dette skyldes trolig vansker med å gjennomføre planene på grunn av interne og eksterne begrensninger. Vi har lagt til grunn at selskapene også har overvurdert investeringene i 2012. Til tross for dette regner vi med en økning på over 14 prosent. Veksten skyldes i første rekke en fortsatt økning i vedlikehold og oppgradering av eksisterende plattformer og i investeringer på nye felt. I tillegg ventes aktiviteten innen produksjonsboring å ta seg videre opp i 2012. Etter en kraftig vekst i 2011 og 2012 venter vi en klar utflating i veksttakten slik at oljeinvesteringene øker om lag i takt med økonomien forøvrig.

Petroleumsproduksjonen utviklet seg svakt i 2011. Både olje- og gassutvinning falt med i underkant av 5 prosent i 2011. Nedgangen er den største siden utvinningstoppen i 2004. Oppstart av flere nye felt og styrket satsing på å høyne utvinningsgraden fra eksisterende felt har bidratt til at produksjonsfallet ventes å flate ut de nærmeste årene målt i standard kubikkmeter oljeekvivalenter ($\text{sm}^3 \text{ o.e.}$). Bak dette skjuler det seg en fortsatt nedgang i oljeproduksjonen, som motsvares av en økning i gassproduksjonen. Det henvises til kapittel 4 for en mer utførlig gjennomgang av utviklingen.

Eksportprisene på olje og gass steg gjennom hele fjoråret. Tidsforsinkelse er trolig med på å forklare denne utviklingen da spotprisene på olje viste en beskjeden nedgang i andre halvår 2011. I inneværende år venter vi at eksportprisene på både olje og gass vil falle svakt og i takt med en beskjeden nedgang i spotprisen på olje. Vi venter uendrede priser fra 2. kvartal 2012 til utgangen av 2014. I 2015 venter vi en svak realvekst

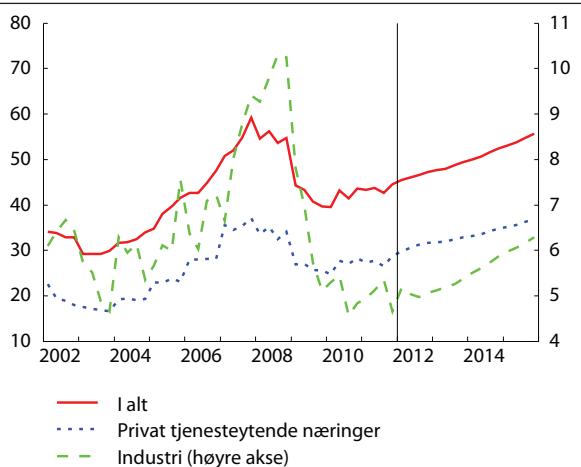
Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2011-2015. Regnskap og prognosør. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regnskap 2011*	Prognosør							
		2012			2013			2014	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	2,2	3,2	4 1/2	4,0	4,0	4 1/2	3,9	3	4,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,5	2,2	1 3/4	1,5	2,8	..	3,1	..	2,4
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,9	7,2	..	5,6	4,2	..	5,2	..	4,6
Utvinning og rørtransport ¹	11,4	14,4	14	11,0	3,4	5 1/2	2,9	4	2,1
Fastlands-Norge	8,2	4,6	6 1/2	4,1	4,9	..	6,2	..	5,8
Næringer	3,9	6,0	..	3,9	4,3	..	5,8	..	6,1
Bolig	22,0	6,6	..	10,0	4,8	..	6,1	..	6,0
Offentlig forvaltning	1,3	-1,1	..	-2,3	6,5	..	7,5	..	4,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	3,1	3,2	4	3,3	3,8	3 3/4	4,1	2 3/4	3,9
Lagerendring ³	0,0	-0,4	..	..	0,0	..	0,0	..	0,0
Eksport	-1,1	0,5	..	1,0	0,8	..	1,0	..	2,3
Råolje og naturgass	-4,4	0,1	..	-2,2	0,1	..	-1,1	..	0,2
Tradisjonelle varer ⁴	-0,6	-2,0	3	2,4	1,3	..	2,5	..	3,6
Import	2,5	3,5	3 1/2	4,3	5,4	..	5,3	..	5,1
Tradisjonelle varer	5,4	4,1	..	4,7	5,5	..	5,8	..	5,7
Bruttonasjonalprodukt	1,6	2,2	3	2,4	2,0	2 1/2	2,4	2 1/4	2,7
Fastlands-Norge	2,6	2,7	3 3/4	3,1	2,8	3 1/4	3,4	3	3,4
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	1,4	1,1	1 1/4	1,5	1,4	1 1/4	1,3	1 1/4	1,4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,3	3,4	3	3,3	3,5	3	3,5	3	3,4
Priser og lønninger									
Årlønn	4,3	3,6	4 1/4	4,0	3,7	4 1/2	4,4	4 3/4	4,9
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	1,3	1 1/2	1,6	1,7	2	2,1	2 1/4	2,6
KPI-JAE ⁵	0,9	1,3	1 3/4	1,8	1,6	2 1/4	2,1	2 1/4	2,6
Eksportpris tradisjonelle varer	6,2	-1,4	..	0,2	0,7	..	2,4	..	3,8
Importpris tradisjonelle varer	4,1	-1,9	..	-0,7	-0,6	..	1,3	..	3,0
Boligpris	8,0	5,5	..	..	5,8	..	5,8	..	6,7
Utenriksøkonomi									
Driftsbalansen, mrd. kroner	387,0	426,9	..	324,3	407,4	..	381,1	..	371,2
Driftsbalansen i prosent av BNP	14,3	14,8	..	11,5	13,6	..	12,2	..	11,2
MEMO:									
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,2	8,4	..	9,3	8,3	..	8,2	..	7,0
Pengemarkedsrente (nivå)	2,9	2,8	3	2,6	3,1	3,4	3,8	4,2	4,7
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	..	3,8	..	..	4,0	..	4,6	..	5,3
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	639	..	575	627	..	627	..	659
Eksportmarkedsindikator	5,5	1,7	..	..	3,2	..	4,5	..	5,8
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-2,4	-0,4	1/2	0,1	-0,5	3/4	0,0	1/2	1,2

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fr Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebefatter svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

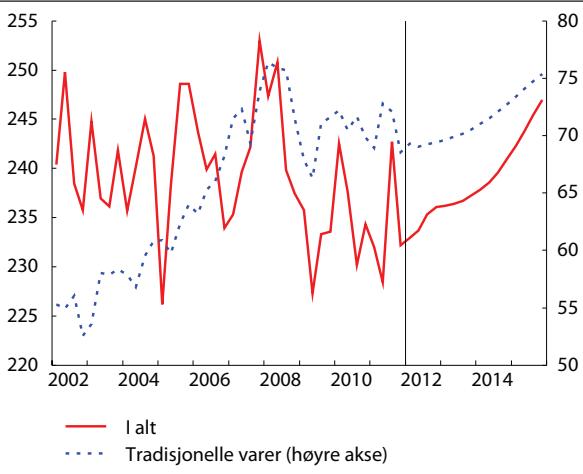
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2011-2012), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2011 (NB).

Figur 2.8. Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

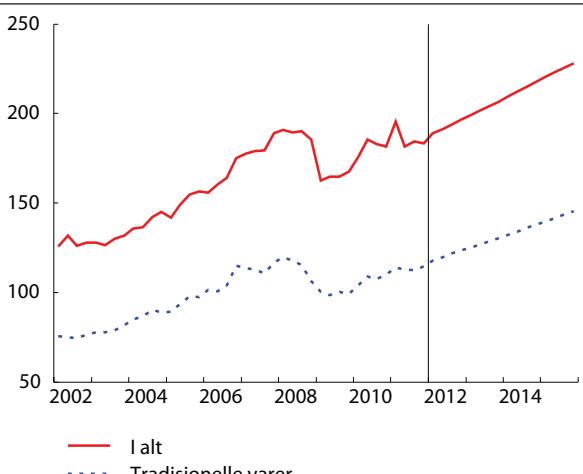
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i prisene. Dette vil bidra til å begrense nedgangen i driftsresultatet i næringen gjennom prognoseperioden. Prisen for gass målt i sm³ o.e. er betydelig lavere enn for tilsvarende energimengde råolje. Omsetningen vil derfor holde seg om lag uendret til tross for økende priser. Næringens utgifter vil derimot stige raskere, slik at overskuddene vil gå noe ned.

2.6. Fastlandsinvesteringer

Det har historisk vært en nær sammenheng mellom utviklingen i investeringer og konjunkturutviklingen – investeringer er medsykliske. Investeringer skiller seg likevel fra produksjon og sysselsetting ved at svingningene er mye større. Den inneværende lavkonjunkturen representerer imidlertid et mer sammensatt bilde.

Investeringene i fastlandsnæringene økte med 85 prosent i forrige oppgangskonjunktur fra 2003 til 2008. I takt med nedgangskonjunkturen som fulgte falt investeringene med 23 prosent fra 2008 til 2010. Spesielt industri og bergverk ble hardt rammet, og investeringene ble om lag halvert i denne perioden. Fallet i investeringer stoppet opp tidlig i 2010 litt etter at konjunkturnedgangen i norsk økonomi flatet ut. Investeringsomslaget ble spesielt drevet av vekst i industriinvesteringene. Fra bunnen i 3. kvartal 2010 til 3. kvartal 2011 økte investeringene i industri og bergverk med 17,4 prosent. Utviklingen i tjenesteinvesteringer viste et mindre fall under nedgangskonjunkturen sammenliknet med industriinvesteringene, og en mer moderat utvikling fra 2010. Årstallene innen tjenesteyting viser en jevn vekst de siste to årene på 2,5 prosent i 2010 og 2,3 prosent i 2011.

Utviklingen i 4. kvartal 2011 bærer bud om en annen utvikling framover. Det er registrert et fall innen industri og bergverk på 13,1 prosent, mens det var en vekst innen tjenesteinvesteringer på 8,9 prosent. I tråd med den svake produksjonsutviklingen favner fallet i industriinvesteringene bredt, kun med unntak av verfts- og annen transportmiddelindustri. Også SSBs investeringstelling viser tegn til at bedriftene i industrien skrinlegger framtidige investeringsplaner. Innrapporteringen i 4. kvartal indikerte at investeringene i 2012 vil være om lag på nivå med investeringene i 2011 når vi korrigerer for normal underrapportering. Den svake utviklingen for industriinvesteringene kan sees i sammenheng med den europeiske gjeldskrisen, en svakere kostnadsmessig konkurranseevne og en anslått nedgang i industriproduksjonen i 2012. Årstallene viser et fall i industriinvesteringene i 2010 på 21,6 prosent og en vekst i 2011 på 0,2 prosent. Svingningene i industrien investeringsutvikling etter forrige høykonjunktur fanges derfor opp ved å se på årsvekstrater alene.

Innen kraftforsyning har det vært høy investeringsvekst de siste årene. Utbygging av vindmølleparker samt flere store prosjekter innenfor produksjon og distribusjon av fjernvarme har bidratt til dette. Investeringsveksten neste år er ventet å bli om lag 15 prosent.

Den svake utviklingen internasjonalt demper lønnsomheten av mange mulige investeringsprosjekter. Dette gir seg utslag i relativt beskjeden vekst i næringsinvesteringene i årene framover. Ut prognoseperioden venter vi en årlig vekst på mellom 4 og 7 prosent. I 2012 er det spesielt utviklingen i industriinvesteringene som vil trekke den totale veksten ned.

Boks 2.5. Direkte og indirekte importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i shuttleleveringer – det vil si konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. En del av shuttleleveringene dekkes direkte gjennom import, mens resten leveres fra norske produsenter. I norsk produksjon benyttes også importert produktinnsats. Andelen som importert produktinnsats utgjør av en shuttlelevering, defineres som den indirekte importandelen. Her inkluderes også importert produktinnsats hos alle underleverandører knyttet til den aktuelle leveransen. Den totale andelen av import i en shuttlelevering er dermed høyere enn den direkte andelen. Fordi størrelsen på importandelene er forskjellig, vil en gitt endring i en shuttleleveringskomponent medføre ulike impulser mot norsk produksjon.

Importandelene beregnes ved å studere virkningen på importen av den enkelte shuttleleveringskomponenten i en statistisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at man ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntektsopptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Importandelene i tabellen er beregnet for 2009, som er det siste året med endelige nasjonalregnskapstall.

Importandeler

Blant hovedgruppene av shuttleleveringskategorier er det eksport som har den laveste direkte importandelen. Når man også tar med den indirekte importen kommer importandelen for eksport imidlertid nærmest nittet. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, framstår som den komponenten med klart lavest total importandel. Investeringer har de klart høyeste importandelene, både direkte og totalt.

Det er store forskjeller mellom undergruppene av shuttleleveringer. De direkte importandelene for investeringer i form av bygninger og anlegg er meget beskjedne. De indirekte importandelene er imidlertid relativt høye. For investeringer i skip og maskiner, oljeplattformer og kjøretøy utgjør den direkte importen om lag en tredjedel, mens den totale importen utgjør over halvparten av disse investeringene. Oppdelt på næringer har utenriks sjøfart den høyeste totale importandelen med 67 prosent. I oljevirksomheten ligger importandelen nærmest nittet for investeringene samlet sett, mens investeringene i offentlig forvaltning ligger klart lavere.

Drøyt halvparten av shuttleleveringene knyttes til konsum. For husholdningenes konsum er det store variasjoner i importandelene. Nordmenns konsum i utlandet er naturligvis i sin helhet å regne som direkte import. Kjøp av egne transportmidler og "diverse varer" skiller seg ut med høye direkte importandelene. Ettersom det produseres svært få biler

2.7. Utenriksøkonomi

Den internasjonale konjunkturkrysset i 2009 reduserte etterspørselen etter norske varer og tjenester, og den påfølgende lavkonjunkturen har dempet eksportveksten de siste to årene. Prisene på norske eksportprodukter har utviklet seg langt gunstigere enn eksportvolumene, og eksporten har økt i verdi i

Norge kan den totale importandelen for egne transportmidler på nesten 36,5 prosent oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i avansen i forhandlerleddet og avgiftsnivået på disse varene. Om lag to tredjedeler av utgiftene ved bilkjøp er knyttet til avanse og avgifter. Importandelen er høyest for gruppen diverse varer. I denne gruppen finner vi blant annet klær og skotøy, forbrukerelektronikk og møbler.

For eksport er det store variasjoner i importandelene. Eksporten av andre varer, utenriks sjøfart og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som henger sammen med at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med liten grad av import. Dette kan i stor grad føres tilbake til at en stor del av produksjonsverdien består av petroleumsrente, som er definert i kapitlet om offentlig forvaltnings inntekter.

Importandeler. 2009

	Andel ¹	Direkte	Indirekte	Totalt
Samlede shuttleleveringer²	1,000	9,4	15,6	25,0
Konsum	0,523	10,6	12,9	23,5
Konsum i husholdn. og ideelle org.	0,347	16,6	9,9	26,5
Nærings- og nyttelsesmidler	0,057	11,5	13,7	25,2
Energivarer mm.	0,022	8,3	4,9	13,2
Egne transportmidler	0,012	29,8	4,4	34,2
Div. varer	0,071	34,4	9,5	43,9
Bolig	0,055	0,1	6,0	6,1
Andre tjenester	0,111	2,1	13,9	16,0
Nordmenns konsum i utlandet	0,019	100,0	0,0	100,0
Offentlig konsum	0,074	0,1	9,2	9,3
Nyinvesteringer etter art	0,171	20,0	17,2	37,2
Bygninger og anlegg	0,069	1,7	20,8	22,5
Skip	0,011	48,1	19,7	67,8
Øvrige arter	0,083	31,6	13,9	45,5
Nyinvesteringer etter næring				
Fastlands-Norge	0,116	15,3	19,4	34,7
Industri	0,008	30,0	4,4	34,4
Andre vareproduserende næringer	0,011	21,8	18,5	40,3
Off. forvaltning	0,028	11,3	19,7	31,0
Boliger	0,032	1,7	20,8	22,5
Andre tjenesteytende næringer	0,036	24,9	14,5	39,4
Utvinning og rørtransport	0,048	21,9	14,8	36,7
Utenriks sjøfart	0,007	47,6	19,5	67,1
Eksport	0,298	1,3	19,5	20,8
Trad. varer	0,100	3,2	30,1	33,3
Olje og gass	0,141	0,0	8,9	8,9
Andre varer	0,003	0,0	36,0	36,0
Utenriks sjøfart mm.	0,027	0,0	34,2	34,2
Andre tjenester	0,027	2,4	16,2	18,6

¹ Andel av innenlandske leveranser.

² Andelene i kolonne 1 summerer seg ikke til 1 fordi lagerendringer er utelatt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010 og 2011. Importen falt kraftig i 2009, men har nå om lag gjeninnhentet nivået fra før finanskrisen. En stadig sterkere krone har bidratt til svak og til dels negativ vekst i importprisene, og det har understøttet importveksten.

KNR-tall for 2011 viser at eksporten av tradisjonelle varer fortsatt ligger godt under volumet for 2008. Utviklingen i 2011 har vært svak, særlig gjennom siste halvår. Redusert eksport av industriprodukter, spesielt metaller og verkstedprodukter, har bidratt til at tradisjonell eksport i 2011 ligger 0,6 prosent under års volumet i 2010. Tjenesteeeksporten gjeninnhentet fallet i 2009 allerede i 2010, men viste om lag nullvekst i 2011 når en relativt sterkt, men avtakende vekst i bruttofakter i utenriks sjøfart holdes utenom. Olje- og gasseksporten har hatt en produksjonsbasert trendmessig nedgang etter 2002, og falt med over 4 prosent både i 2010 og 2011. Eksportprisene har i motsetning til eksportvolumene stort sett vist høy vekst de siste tre årene, med unntak for tjenesteeeksporten og den enorme prisnedgangen på olje og gass i 2009. Prisen på tradisjonelle eksportvarer steg med vel 6 prosent i 2011, ett prosentpoeng mer enn i 2010, og veksten var bredt basert. Eksporten av raffinerte oljeprodukter økte kraftig både i pris og volum. Råolje og naturgass fortsatte å øke i pris gjennom fjoråret. Prisene på eksporterte tjenester steg moderat i 2011 med unntak for utenriks sjøfart og transport av olje og gass i rør. Store prisfall i disse to eksportkategoriene, som er av betydelig størrelse, førte til at prisen for samlet tjenesteeksport gikk ned.

Tendenser til fall i eksporten av mange varer og tjenester gjennom 2010 og 2011 reflekterer både redusert vekst i internasjonal etterspørsel og tap av kostnadsmessig konkurransesevne hos norske eksportører. Dette peker mot tap av markedsandeler og kanskje en reduksjon i tradisjonell eksport også i 2012. Først deretter kan vi få en svak, men gradvis økende vekst gjennom prognoseperioden. Økt gasseksport vil om lag veie opp for den trendmessige nedgangen i oljeeksporten i årene som kommer. Tjenesteeeksporten ventes å vise en økende vekst gjennom prognoseperioden. Den internasjonale lavkonjunkturen og svake veksten i verdens etterspørsel vil ventelig vedvare et par år. Det vil bidra til en svak eksportprisutvikling for norske varer og tjenester i 2012 og 2013. I 2014 og 2015 venter vi at en svak internasjonal konjunkturoppgang gir vekst i de fleste eksportprisene.

Vareimporten viste høy vekst fra 2010 til 2011. Veksten på over 5 prosent var bredt basert, og jevn gjennom året. En fallende tendens i samlet import av tjenester gjennom de to siste årene brytes av fjorårets siste to kvartaler. Nordmenns utenlandsreiser er et annet brudd på mønsteret i tjenesteimporten. Omfanget har vokst over 10 prosent de siste seks kvartalene. Importprisveksten tok seg opp i 2011 i forhold til året før, og importerte varer steg mest, med over 4 prosent.

Svakhetsstegn og usikkerhet i europeisk og internasjonal økonomi virker i noen grad dempende på innenlandsk etterspørsel, og derigjennom på importen. Fra 2013 venter vi en jevn og klart høyere importvekst.

I 2011 økte importen mer enn eksporten, men en forbedring av bytteforholdet, hovedsakelig gjennom økt oljepris, bidro til at handelsoverskuddet likevel økte med over 20 prosent til vel 377 milliarder kroner i fjor. Utenriksregnskapet viser et større overskudd på rente- og stønadsbalansen i 2011 enn i 2010, slik at overskuddet på driftsbalanse med utlandet øker med over 70 milliarder kroner fra året før. I prognoseperioden ventes en sterkt vekst i importen enn i eksporten og en redusert bytteforholdsgevinst å redusere handelsoverskuddet. Hvis rente- og stønadsbalansen fortsetter å vise overskudd, vil det bidra til at overskuddene på driftsbalanse som andel av BNP holder seg over 11 prosent i årene 2012-2015.

2.8. Produksjonsutviklingen

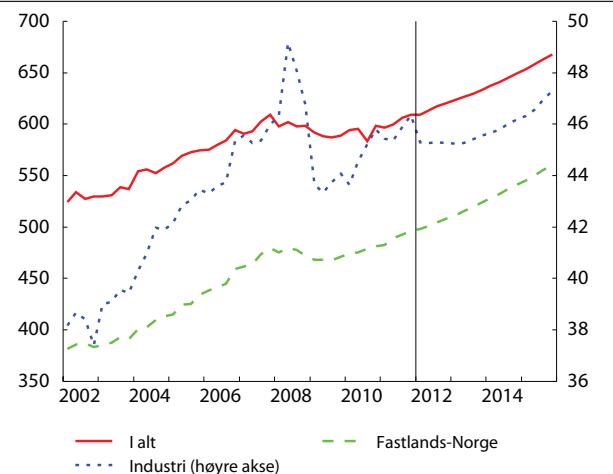
Konjunktursituasjonen har nå i over to år vært meget stabil. BNP Fastlands-Norge økte som årsrate med 2,5 prosent i 4. kvartal 2011, og nivået i 2011 lå samlet 2,6 prosent høyere enn året før. Også gjennom de siste ni kvartalene har BNP Fastlands-Norge i gjennomsnitt økt med 2,6 prosent regnet som årlig rate. Dette er nærmest enslag på trendveksten i fastlandsøkonomien. Den kraftige konjunkturnedgangen, som for alvor satte inn med finanskrisen høsten 2008, er dermed for lengst over. Norsk økonomi befinner seg imidlertid fortsatt nær bunnen i en moderat lavkonjunktur.

Aktiviteten i de ulike næringene har utviklet seg ganske forskjellig etter finanskrisen. BNP Fastlands-Norge passerte i 4. kvartal 2010 det gamle toppnivået fra 2. kvartal 2008. Fratrukket bruttoproduktet i offentlig forvaltning, som har økt i lang tid, ble BNP-nivået fra før finanskrisen passert i 2. kvartal 2011. Det er store variasjoner mellom ulike nærlinger på dette punktet. Annen tjenesteyting gjenvant dette nivået alt i 1. kvartal 2010. I de vareproduserende nærlingerne, hvor nedgangen samlet sett var langt kraftigere, lå bruttoproduktet i 4. kvartal 2011 derimot fortsatt klart lavere enn før finanskrisen.

Næringsutviklingen i fjor var i stor grad preget av markert vekst i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten, høy vekst i boliginvesteringene, moderat vekst i fastlandsetterspørselen ellers og en svak utvikling i etterspørselen fra utlandet. I tillegg ser vi en fortsettelse av en del langsiktige trender som nedgang i post og distribusjon, stillstand i jord- og skogbruk samt klar økning i fiskeoppdrett og en del tjenesteytende nærlinger.

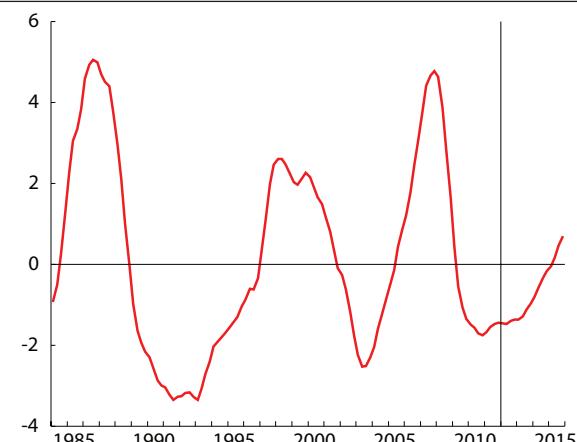
Aktivitetsøkningen i 4. kvartal i fjor var spesielt høy i en del industrinæringer som leverer mye til oljevirksomheten. Det var også en klar vekst i bygg og anlegg og en del markedsrettede tjenestesektorer som informasjon og kommunikasjon, faglig, vitenskapelig og teknisk

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvarthal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.12. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tjenesteyting, forretningsmessig tjenesteyting og finansierings- og forsikringsvirksomhet. Produksjonen innenfor primærnæringene inklusive akvakultur, en del råvarebasert industri og kraftforsyning gikk ned. Det var også nedgang eller stillstand i enkelte tjenesteytende næringer som varehandel, post- og distribusjonsvirksomhet samt omsetning og drift av eiendom.

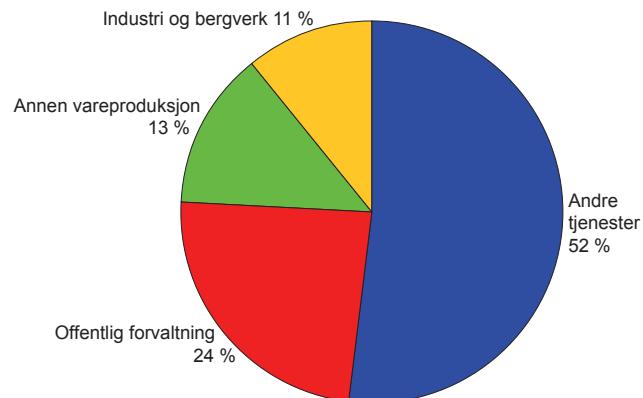
Som årgjennomsnitt har veksten i bruttoproduktet vært svært lik mellom hovedgruppene i fastlandsøkonomien: industri og bergverk, annen vareproduksjon, offentlig forvaltning og annen tjenesteproduksjon.

I industri og bergverk, som i 2011 utgjorde 10,8 prosent av BNP Fastlands-Norge (basisverdi), var veksten lavest med 2,0 prosent. Mens veksten i verfts- og verkstedsindustri var rundt 5 prosent, var det et klart fall i produksjonen av metaller og innen trelast-, trevare- og papirvareindustri.

I offentlig forvaltning, som står for 23,5 prosent av verdiskapingen på fastlandet, var utviklingen også svakere enn gjennomsnittet med en vekst på 2,2 prosent.

Annen tjenesteproduksjon, som i 2011 utgjorde hele 52,2 prosent av BNP Fastlands-Norge, økte også mest, med 2,9 prosent. Den største enkeltnæringen, varehandel, sto alene for nesten 10 prosent av BNP Fastlands-Norge og er dermed nesten like stor som industrien. Veksten i varehandel i 2011 var med 2,4 prosent litt lavere enn gjennomsnittet for tjenesteyting utenom offentlig forvaltning. Den beregnede verdien av boligtjenester, som utgjør knappe 6 prosent av BNP Fastlands-Norge, økte i om lag samme takt. Den sterkeste veksten innenfor fastlandsbasert tjenesteyting var å finne i de tre næringene informasjon og kommunikasjon, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og forretningsmessig tjenesteyting. Disse tre næringene, som hver for seg sto for rundt 5 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2011, hadde vekstrater rundt 6 prosent i fjor.

Figur 2.13. Andelen av BNP Fastlands-Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Annen vareproduksjon, som nivåmessig domineres av bygg og anlegg, sto i fjor for 12,3 prosent av BNP Fastlands-Norge. Til tross for at bygg og anlegg er en meget konjunkturfølsom næring, domineres den kortsiktige utviklingen i annen vareproduksjon ofte av de andre næringene, spesielt fiske og kraftproduksjon. Dette er næringene som påvirkes betydelig av naturgitte forhold og hvor det i liten grad er normale konjunkturelementer som bestemmer utviklingen. I 2011 var økningen i bruttoproduktet i disse vareproduserende næringene 2,6 prosent. Den sterkeste veksten i denne gruppen var innen fiske, fangst og akvakultur og bygg og anlegg.

Hvis vi beveger oss ut fra fastlandet, var det på årsbasis et klart fall i utvinningsnæringen på hele 5,6 prosent. Også i rørtransport var det et markert fall, mens det var en meget kraftig vekst i tjenester i tilknytning til utvinningen på hele 18,8 prosent, og i utenriks sjøfart på vel 10 prosent. Med en andel av BNP i markedsverdi på over 20 prosent betyr utviklingen i utvinningsnæringen mye for den samlede BNP-veksten, og veksten i 2011 ble derfor bare 1,6 prosent.

På kort sikt ser vi ingen nye sterke konjunkturimpulser. Vekstutviklingen i inneværende og neste år ser derfor ikke ut til å skille seg mye fra fjorårets. Etterspørselsveksten fra fastlandet vil dreie mer i retning av konsum. Dette kan komme til å stimulere en del tjenesteytende næringer. Oljerelaterte virksomheter vil trolig fortsette å vokse klart, mens mange av de eksportrettete næringene vil fortsette å slite på grunn av svake konjunkturer internasjonalt.

I løpet av neste år regner vi med at veksten internasjonalt så smått begynner å ta seg opp og at også veksten i etterspørselen fra fastlandsøkonomien øker. De positive vekstimpulsene vil trolig motvirkes av lavere vekst i etterspørselen fra petroleumsnæringen, samt at mye av den økte etterspørselen fra fastlandet vil bli dekket av økt import. Likevel regner vi med at en moderat konjunkturoppgang da settes i gang.

Mange av de positive vekstimpulsene vil forsterkes når vi kommer litt lenger ut i tid. Spesielt gjelder dette den internasjonale utviklingen. Konjunkturoppgangen vil dermed komme noe klarere fram i 2014 og 2015, med vekst i BNP Fastlands-Norge på 3,4 prosent i begge år. I 2015 vil norsk økonomi kunne komme i en situasjon litt over normal kapasitetsutnytting, og dermed være ute av 6 år med lavkonjunktur.

2.9. Arbeidsmarkedet

Den positive utviklingen i sysselsettingen fra andre halvår 2010 fortsatte i 2011. I gjennomsnitt var det sysselsatt 2,6 millioner personer i 2011, en økning på om lag 36 000 personer eller 1,4 prosent fra året før. Sammenliknet med årene før finanskrisen var veksten i 2011 moderat. Sysselsettingsveksten på 4,1 prosent i 2007 var da også høyere enn på 40 år og utgjorde 100 000 personer.

Det var stor forskjell på sysselsettingsutviklingen mellom næringene gjennom fjoråret. Viktige arbeidsintensive næringer, som bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, samt deler av industrien som produserer for hjemmemarkedet, hadde en positiv vekst. Sysselsettingsnivået innen disse næringene var imidlertid fortsatt på et lavere nivå enn før finanskrisen. Industriysselsettingen falt samlet med 0,5 prosent, blant annet som følge av en nedgang i sysselsettingen i næringsmiddelindustrien på 2,3 prosent, samt i trelast-, trevare- og papirvareindustri og produksjon av metaller på henholdsvis 1,7 prosent og 2,1 prosent. Nivået på sysselsettingen i disse industrien er fortsatt lavere enn før finanskrisen. Sysselsettingen innen offentlig forvalting økte med 1,8 prosent i fjor.

Ifølge sesongjusterte tall fra KNR stanset fallet i sysselsettingen i 2. kvartal 2010 og økte noe gjennom andre halvår. Med unntak av en noe høyere sysselsettingsvekst i 3. kvartal, var veksten i sysselsettingen gjennom 2011 jevnt fordelt over året. Det var en spesielt sterk sysselsettingsvekst i 3. kvartal i næringen som fiske, fangst og akvakultur, industri og bergverk, bygge- og

anleggsvirksomhet, samt innen offentlig forvaltning. Av disse næringene var det imidlertid bare bygge- og anleggsvirksomheten og offentlig forvaltning som hadde positiv vekst også i 4. kvartal i fjor. Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri, produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner; verftsindustri og annen transportmiddelindustri, samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, viste en positiv vekst i fjor. SSBs konjunkturbarometer viser at industrilederne i 4. kvartal 2011 så tegn til store bransjevisse forskjeller i industrien framover. Ifølge barometeret så produsenter av investeringsvarer for seg en høy sysselsettingsvekst, konsumvareproduserende næringen en moderat vekst, mens produsenter av innsatsvarer venter en fallende sysselsetting.

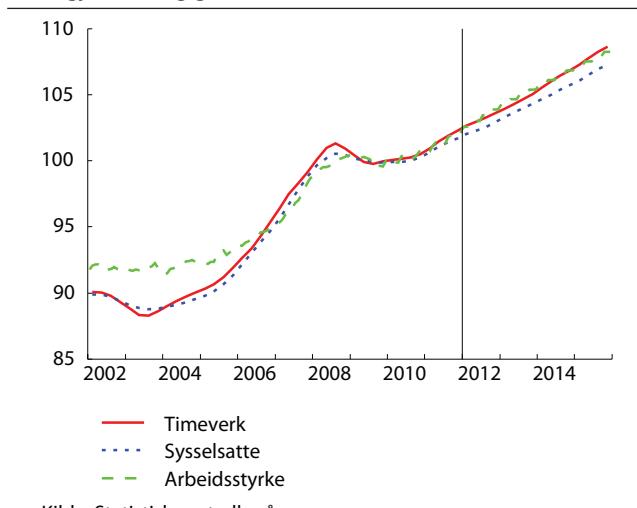
Det var ifølge KNR litt større vekst i antall utførte timeverk enn i antall sysselsatte personer i 2011. Veksten var imidlertid sterkest i 2. og 3. kvartal. Ifølge statistikk fra Arbeids- og velferdsetaten, bidro nedgangen i permitteringer til å øke veksten i utførte timeverk i 2011. Det var en nedgang både for helt og delvis permittere personer i denne perioden. Gjennomsnittlig sykefravær, i prosent av lønnstakernes avtalte dagsverk, var i fjorårets tre første kvartaler omtrent på samme nivå som i 2010, og hadde således trolig liten effekt på utførte timeverk. I 3. kvartal var sykefraværet 6,6 prosent, som er lavere enn i 3. kvartal i 2010, men sykefraværet lå i første halvår av 2011 høyere enn i samme periode i 2010. Gjennom året har sykefraværet (ikke sesongjustert) falt fra 7,3 prosent i 1. kvartal 2011 til 6,6 prosent i 3. kvartal 2011.

Arbeidsledighetsraten økte i kjølvannet av finanskrisen. Målt ved Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) nådde den toppen i 4. kvartal 2010, med 3,6 prosent, to kvartaler etter at fallet i sysselsettingen stanset opp. Arbeidsledigheten har deretter falt og holdt seg relativt stabil rundt gjennomsnittet for 2011 på 3,3 prosent. I 4. kvartal i fjor var den sesongjusterte ledigheten 3,4 prosent.

Tall for registrert ledighet fra Arbeids- og velferdsetaten viser om lag samme utvikling som AKU-ledigheten. Ved utgangen av januar 2012 var knapt 90 000 personer enten på tiltak eller registrerte som ledige. Dette er lavere enn i samme periode i fjor. Antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har økt fra om lag 14 000 personer i januar 2011 til 17 800 personer i januar 2012.

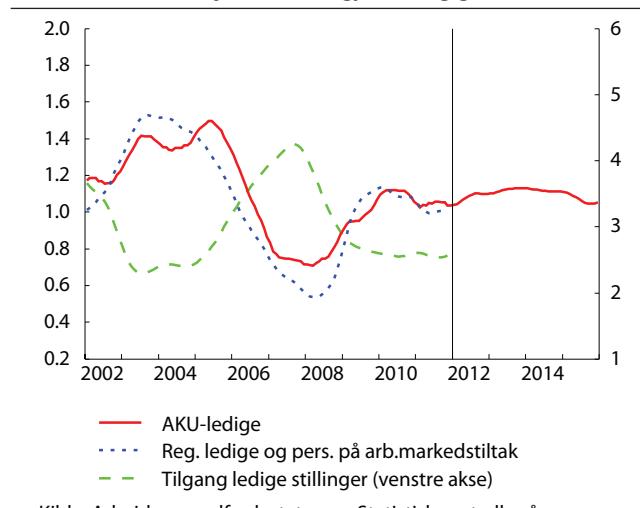
Fra januar 2011 til januar 2012 var det en nedgang i den registrerte arbeidsledigheten for alle yrkesgrupper. Den største prosentvise nedgangen var innen bygge- og anleggssektoren, der ledigheten ble redusert med 30 prosent. Innen ingeniør- og ikt-fag falt den med 24 prosent. Akademiske yrker, meglere og konsulenter, jordbruk og skogbruk og fiske, samt industriarbeid, hadde en nedgang på 13 til 15 prosent. Det høyeste antallet registrerte ledige er innen industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Her var det om lag 9 000 ledige ved

Figur 2.14. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.
Sesongjusterte og glattede indekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.15. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

utgangen av januar 2012. Lederyrker har det laveste antallet registrerte ledige med 650 personer.

Den svakt positive utviklingen i arbeidsmarkedet fra andre halvår i 2010 og gjennom 2011 illustreres også ved at antall ledige stillinger annonsert i media eller meldt til Arbeids- og velferdsetaten økte noe i samme periode.

Arbeids- og velferdsetaten regner arbeidsledighet med en varighet på 26 uker eller lenger som langtidsledighet. Det er store variasjoner mellom land når det gjelder antall langtidssledige som andel av samlet ledighet. Norge, Sverige og USA er eksempler på land med en lav andel langtidsledige, mens mange europeiske land har en høyere andel. Det kan blant annet forklares med en lavere gjennomstrømning av personer inn og ut av ledighetsgruppen. De registrerte tallene for langtidsledige som andel av arbeidsstyrken i Norge er trolig noe undervurdert, fordi personer som veksler mellom arbeidsmarkedstiltak og arbeidsledighet kan framstå som korttidsledige i statistikken. Langtidsledige kan i større grad enn korttidsledige mangle kvalifikasjoner som er etterspurt i arbeidsmarkedet. En nedgang i antall langtidsledige kan derfor tyde på en generell bedring i mulighetene for å få arbeid framover. I 2011 ble antallet ledige innen alle varighetsgrupper redusert, men de langtidsledige hadde den relativt største nedgangen. En reduksjon i antall langtidsledige kan dermed peke i retning av at ledigheten kommer til å være lav framover.

Ifølge AKU var det en økning i arbeidstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) på henholdsvis 12 000 og 27 000 personer i 2010 og 2011. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning, men også av endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper. Yrkesaktiviteten, målt som arbeidsstyrken i prosent av befolkningen, holdt seg relativt stabil på vel 71 prosent i begge årene. Yrkesaktiviteten har imidlertid falt noe for menn i alle aldersgrupper.

Det innebærer at det totale antallet personer i hver aldersgruppe har økt mer enn arbeidstilbuddet i gruppen. Kvinner i aldersgruppen fra 55 til 74 år har økt yrkesaktiviteten noe. Samlet er imidlertid yrkesaktiviteten nå på et lavere nivå enn før finanskrisen, se en nærmere omtale av yrkesaktiviteten i kapittel 3.3.

Den lavere investerings- og produksjonsveksten i eksportnæringene vil innebære redusert behov for arbeidskraft i disse næringene framover. På den andre siden vil økt etterspørsel fra oljevirksomheten og høy innenlandsk etterspørsel bidra til god vekst i henholdsvis verftsindustri og annen transportmiddelindustri og næringsmiddelindustri. Det er derfor gode sysselsettingsprognosør for om lag en tredjedel av samlet sysselsetting i industrien. Bygge- og anleggsvirksomheten og varehandel og reparasjon av motorvogner blir i stor grad påvirket av innenlandsk etterspørsel, og disse store sysselsettingsnæringene har også gode framtidutsikter i prognoseperioden.

Vi legger til grunn at den relativt høye veksten i norsk økonomi, som finner sted i en internasjonal lavkonjunktur, vil føre til høy innvandring og en sterk økning i arbeidsstyrken i årene framover. Vi anslår at AKU-ledigheten blir 3,4 prosent i år, og at den på grunn av det økte arbeidstilbuddet vil stabilisere seg på dette nivået ut prognoseperioden. Vi venter en sysselsettingsvekst på 1,1 prosent i år, og at den holder seg stabil rundt 1,4 prosent ut prognoseperioden.

2.10. Lønn

Veksten i påløpt årslønn for alle lønnstakere var 4,3 prosent i 2011. Dette er høyere enn i 2010 da års-lønna vokste med 3,7 prosent og om lag som i 2009. Oppgangen i lønnsveksten fra 2010 til 2011 gjenspeiler en litt større lønnsomhet i næringslivet og noe lavere arbeidsledighet. Grovt sett har likevel utviklingen i samlet årslønn vært relativt stabil de siste årene. Industrien har en ledende rolle i den norske lønnsdannelsen. De

Tabell 2.4. Lønn. Prosentvis vekst fra året før

	Årslønn, påløpt			Lønn per timeverk			Lønnskostnad per timeverk		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
I alt	4,2	3,7	4,3	4,6	3,0	4,1	4,4	3,0	4,3
Utvinning av olje og gass, inkl. tjenester	9,5	2,3	4,9	7,7	1,9	5,1	7,9	1,9	5,1
Fastlands-Norge	4,1	3,7	4,2	4,5	2,9	4,1	4,3	2,9	4,3
Industri og bergverksdrift	5,2	3,7	4,3	6,5	2,4	4,3	4,4	2,4	4,3
Annen vareproduksjon	4,8	2,6	3,5	4,5	1,8	3,2	4,0	1,8	3,2
Primærnæringer	4,3	4,0	4,5	4,5	3,0	4,8	4,4	2,9	4,7
Elektrisitetsforsyning	5,9	3,1	4,4	6,0	2,2	4,4	4,0	2,2	4,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,9	2,5	3,2	4,5	1,8	2,9	4,1	1,8	2,8
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	3,4	3,8	4,4	3,7	3,0	4,1	3,7	3,0	4,1
Varehandel	3,1	3,3	3,8	3,4	2,4	2,8	3,4	2,4	2,8
Samferdsel	3,6	2,9	3,9	4,0	2,1	3,8	4,4	2,1	3,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,7	6,7	7,0	0,1	6,0	7,0	0,8	6,0	7,0
Annen tjenesteyting	3,8	3,7	4,5	4,0	3,0	4,5	3,9	3,0	4,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	4,6	4,0	4,2	4,9	3,3	4,3	4,9	3,3	4,8
Statsforvaltningen	5,2	4,4	4,1	5,5	3,7	4,2	5,0	3,6	5,4
Kommuneforvaltningen	4,2	3,8	4,3	4,5	3,1	4,4	4,9	3,0	4,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

siste to årene har samlet årslønn vokst på linje med industriårslønna, noe som indikerer at hovedtrekkene ved den norske lønnsdannelsen har holdt seg etter finanskrisen.

I enkelte næringer har utviklingen i påløpt årslønn variert en del. Lønnsutviklingen avhenger av flere forhold, blant annet lønnsomheten i næringen og hvor vanskelig det er å finne relevant arbeidskraft i næringen. Lønnsomheten i enkelte tjenesteytende næringer ble hardt rammet av finanskrisen, og veksten i årslønna i disse næringene samlet var bare 3,4 prosent i 2009. Siden har utviklingen i denne delen av økonomien generelt vært god og lønnsveksten har tiltatt. Påløpt årslønn vokste derfor litt sterkere enn samlet årslønn i fjor. Denne utviklingen er særlig tydelig innen finansierings- og forsikringsvirksomheter. I denne næringen er lønnsveksten nært knyttet til lønnsomheten, siden bonusordninger utgjør en stor andel av utbetalts lønn. Under finanskrisen falt lønnsomheten kraftig og i 2009 var lønnsveksten således negativ. Nå har aktiviteten i næringen bedret seg og i fjor vokste årslønna for lønnstakere i finansierings- og forsikringsvirksomheter med hele 7 prosent.

Utviklingen i påløpt årslønn påvirkes ikke direkte av forhold som overtid, sykefravær og endringer i avtalt arbeidstid per årsverk. Slike forhold påvirker derimot lønn per timeverk, se tabell 2.4 og tabell 2.5.¹ Også årlige variasjoner i antall virkedager bidrar til at utviklingen i lønn per timeverk avviker fra påløpt årslønn. Veksten i lønn målt på denne måten var litt lavere enn veksten i påløpt årslønn i 2011. Dette kan føres tilbake til en noe høyere avtalt arbeidstid og en nedgang i sykefraværet som begge bidro til å trekke ned veksten i lønn per time med 0,1 prosentpoeng. I 2010 vokste lønn per time vesentlig mindre enn årslønna, noe som

kan føres tilbake til at det var en virkedag mer sammenliknet med 2009. Redusert sykefravær bidro til å redusere timelønnsveksten ytterligere. Tabell 2.5 viser også veksten i lønnskostnad per time. Denne avviker fra lønn per timeverk ved at også arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier er med i dette lønnsbegrepet. Veksten i lønnskostnad per timeverk samlet for lønnstakerne var litt høyere enn veksten i lønn per timeverk og skyldes at pensjonskostnadene økte mye i statsforvaltningen i 2011.

Utviklingen i produktivitet og i prisene på norskproduserte produkter er viktige faktorer bak lønnsomheten i næringslivet. Etter en relativt kraftig nedgang i arbeidskraftproduktiviteten i 2008 og 2009, økte produktiviteten svakt i 2010 og 2011, da bruttoproduktet per utførte timeverk i fastlandsbaserte næringer steg med henholdsvis 0,9 og 1,1 prosent. Prisene, målt ved BNP-deflatoren for disse næringene, har utviklet seg gunstigere, med prisvekst på henholdsvis 3,9 og 2,4 prosent i 2010 og 2011. Framover ser vi ikke for oss en stor gjennomgående lønnsomhetsforbedring i næringslivet og særlig er den utekonkurrerende delen av industrien under press.

Aktiviteten i industrien har bare vokst moderat de siste årene og med våre prognosenter ligger nivået på industriproduksjonen i 2015 fortsatt under nivået i 2008. Foran årets lønnsoppgjør, som er et hovedoppgjør, ventes dermed ikke høye krav fra de store forbundene på arbeidstakersiden. Oppgjøret blir sannsynligvis forbundsvist, etter at flere fagforbund har gått inn for en slik oppgjørsform. Det innebærer at Fellesforbundet forhandler først, i tråd med den såkalte frontfagsmodellen. Dermed setter konkurransesutsatt næringsliv rammen for lønnsveksten i de øvrige oppgjørene. Først når Fellesforbundet er ferdig å forhandle, vil de øvrige organisasjonene i arbeidslivet – både i og utenfor LO/NHO-området – starte sine forhandlingar. Foran årets lønnsforhandlinger krever Fellesforbundet at

¹ Se side 81 for en oversikt over de ulike lønnsbegrepene som benyttes i statistikken.

Tabell 2.5. Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2009	2010	2011
Lønn per utførte timeverk	4,6	3,0	4,1
Årlønn, påløpt	4,2	3,7	4,3
Differanse	0,4	-0,7	-0,2
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Antall virkedager	0,4	-0,4	0,0
Sykefravær	0,0	-0,3	-0,1
Overtid	0,0	0,0	0,0
Avtalt ukentlig arbeidstid for heltidsjobber	0,0	0,0	-0,1
Naturallønn	0,0	0,0	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk	4,4	3,0	4,3
Lønn per utførte timeverk	4,6	3,0	4,1
Differanse	-0,2	0,0	0,2
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Pensjonskostnader	-0,2	0,0	0,2
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

medlemmenes kjøpekraft opprettholdes, slik at lønns-tilleggene minst tilsvarer prisveksten. I tillegg fremmes det krav om å løfte fram de lavtlønte.

Våre prognosenter innehører at produksjonsveksten blir klart lavere i de delene av norsk næringsliv som hovedsakelig retter seg mot utlandet enn i øvrig næringsliv. Vi antar at både bygge- og anleggsnæringen og tjenesteytende nærlinger øker produksjonen framover. Dette kan gi seg utslag i økt etterspørsel etter arbeidskraft i deler av næringslivet og dermed krav om høyere lønnsvekst. Vi tror likevel at hensynet til konkurranseutsatt industri fortsatt veier tungt i lønnsforhandlingene, og at lønnsveksten reduseres i 2012. Lav prisvekst bidrar også ved at nominell lønn ikke trenger å vokse mye for at lønnstakerne skal få en reallønnsøkning.

I 2012 og 2013 anslår vi at årlønna vokser klart mindre enn i 2011, med vekstrater på henholdsvis 3,6 og 3,7 prosent. I 2014 tiltar årlønnsveksten igjen. Da øker industriproduksjonen forsiktig samtidig som veksten i resten av økonomien er klart høyere enn i dag. Også prisveksten tar seg opp, og samlet årlønn anslås til å vokse med i underkant av 5 prosent i 2014 og 2015. Med våre prognosenter er reallønnsvekten forholdsvis jevn i hele perioden. Gjennomsnittlig reallønnsvekst anslås til 2,2 prosent, om lag det samme som de siste fire årene.

2.11. Prisstigning

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 1,2 prosent fra 2010 til 2011, og viser dermed en klar nedgang fra vekstraten på 2,5 prosent i 2010. Med unntak av 2004 og 2007 var dette den laveste årsveksten i KPI siden

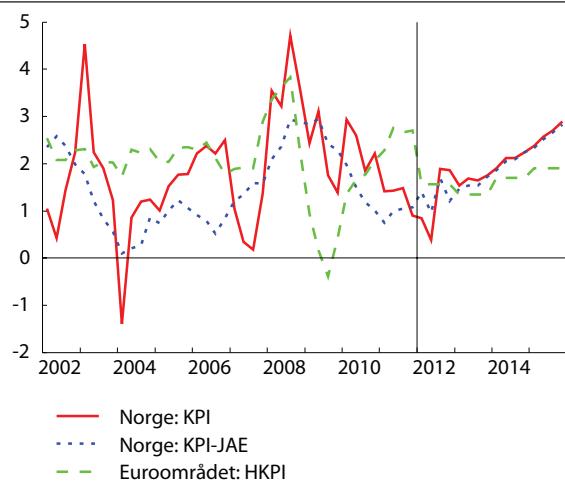
1960. KPI justert for avgiftsandringer og uten energivarer (KPI-JAE) viste en gjennomsnittlig vekst på bare 0,9 prosent i 2011. Den underliggende prisveksten målt ved KPI-JAE har vært lav gjennom hele 2010 og 2011, og 12-månedersveksten har vært stabil gjennom hele 2011 og inn i januar 2012. 12-månedersveksten i KPI-JAE var 1,3 prosent i januar 2012, en oppgang på 0,3 prosentpoeng fra november og desember 2011.

KPI økte med 0,5 prosent fra januar 2011 til januar 2012. Reelle avgiftsandringer sammen med en oppgang i merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer fra 14 til 15 prosent bidro til å trekke opp KPI med 0,2 prosentpoeng. Prisoppgang på drivstoff og smøreoljer samt prisøkning på vedlikehold og reparasjon av biler med henholdsvis 7,1 og 3,9 prosent bidro også til 12-månedersveksten i KPI. Økte priser på hovedsakelig mineralvann/brus og kaffe gjorde at alkoholfrie drikkevarer hadde en prisøkning på 8,5 prosent. Samlet gikk hovedgruppene matvarer og alkofrie drikkevarer opp med 2,2 prosent i forhold til januar i fjor. Prisøkning på hovedgrupper som alkoholholdige drikkevarer og tobakk, transport, hotell- og restauranttjenester, samt andre varer og tjenester trakk opp prisveksten de siste tolv måneder. Prisveksten for disse gruppene lå mellom 2,8 og 3,5 prosent. 12-månedersveksten ble dempet av et kraftig fall i elektrisitetsprisene inkludert nettleie på hele 28,3 prosent fra januar 2011 til januar 2012. Fall i prisene på post- og teletjenester, samt kultur og fritid på 0,4 prosent bidro også til den lave prisveksten. Importerte konsumvarer har en vekt på om lag 25 prosent i KPI målt etter leveringssektor, og samlet falt prisene på disse varene med 0,2 prosent i forhold til januar i fjor.

Norge er en liten åpen økonomi og vår import av varer og tjenester utgjør over 30 prosent av bruttonasjonalproduktet fratrukket indirekte skatter. Prisutviklingen på importerte varer og tjenester har stor betydning for de innenlandske inflasjonsimpulsene enten importen anvendes som innsatsfaktor i innenlandsk produksjon eller leveres mindre bearbeidet direkte til konsumtene. Den importveide kronekursen styrket seg med 3,8 prosent fra 2009 til 2010 og ytterligere med 2,4 prosent fra 2010 til 2011. Utviklingen i valutakursene medvirket til at KPI både i 2010 og 2011 var preget av lav og til dels negativ prisvekst på importerte konsumvarer. Prisene på importerte konsumvarer med en vekt i KPI på om lag 25 prosent, har falt med 0,8 prosent på årsbasis i begge de to siste årene. Prisnedgangen var spesielt stor for audiovisuelt utstyr og teleutstyr fra 2010 til 2011, med et fall på henholdsvis 7,2 og 8,6 prosent.

Prisimpulsene fra utlandet har ikke vært entydig negative de siste årene. Deler av næringsmiddelinindustrien har stått overfor økende råvarepriser som følge av utviklingen i matvareprisene internasjonalt. FNs matvareindeks viste en oppgang på 22,8 prosent fra 2010 til 2011. En forventet økning i tilgangen på flere varer i kombinasjon med den usikre situasjonen i verdensøkonomien, har imidlertid presset ned de

Figur 2.16. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

internasjonale matvareprisene fra juli 2011 og ut året. Unntatt fra denne utviklingen er prisene på kaffe som har holdt seg vedvarende høye i 2011 etter at råvareprisene økte sterkt ved inngangen til året. Jordbruksoppgjøret for 2011 ble vedtatt med en ramme som isolert sett skulle gi en vekst i matvareprisene på 0,7 prosent. Mens det i KPI ble registrert en betydelig oppgang i prisene på norskproduserte matvarer med importerte råvarer ble det registrert en svak prisnedgang på norskproduserte matvarer med norske råvarer fra 2010 til 2011. KPI viser en samlet nedgang i matvareprisene på 1,2 prosent fra 2010 til 2011. Nedgangen i matvareprisene kom til tross for at prisene på fisk fra tradisjonelt fiske økte betydelig fra 2010 både for torskefisk og pelagisk fisk. Ifølge produsentprisindeksen (PPI) økte produsentprisene fra næringsmiddelindustrien til hjemmemarkedet med 4,1 prosent fra 2010 til 2011. Dette kan indikere at marginene har gått ned i forhandlerleddet.

Samlet sett bidro energivarer til å trekke opp årsveksten i KPI for 2011. En viktig bidragsyter til konsumprisveksten i fjor var prisene på drivstoff og smøremidler som steg med nesten 10 prosent. Elektrisitetsprisene inkludert nettleie falt med 4,5 prosent. Årsveksten i KPI uten energivarer (KPI-JE) endte dermed på 1,1 prosent i 2011, 0,2 prosentpoeng over KPI-JAE. Forløpet i 12-månedersveksten i KPI reflekteres i stor grad av utviklingen i elektrisitetsprisene som på grunn av kaldt vær og lav vannmagasinfylling hadde en ekstrem økning i desember 2010. I første kvartal 2011 lå elektrisitetsprisene langt over nivået fra samme periode i 2010. Som følge av store nedbørsmengder gjennom fjoråret og mildvær har fyllingsgraden i norske vannmagasiner høsten og vinteren 2011-2012 vært langt over normalen for årstiden. Dette var en medvirkende årsak til at elektrisitetsprisene falt dramatisk. I desember 2011 og januar 2012 falt elektrisitetsprisene inkludert nettleie med over 28 prosent fra samme måned året før. Dette er med på å forklare at 12-månedersveksten i KPI falt fra 1,2 prosent i november til 0,2 prosent i desember 2011, og kun viser en vekst på 0,5 prosent i januar 2012.

Prisene på tjenester medvirket samlet sett til å trekke opp årsveksten i KPI, men stigningen var lavere enn de siste årene. Prisutviklingen på tjenester er i større grad enn varer påvirket av lønnsutviklingen. Prisene på hotell- og restauranttjenester og andre varer og tjenester steg med henholdsvis 2,9 og 2,8 prosent. Andre viktige bidragsytere til å trekke opp den gjennomsnittlige prisveksten i 2011 var betalt husleie og beregnet husleie som økte med henholdsvis 2,3 og 2,0 prosent fra 2010 til 2011.

Lave temperaturer i Norden og redusert kjernekraftproduksjon i Sverige har i februar ført til en kraftig oppgang i spotprisene på elektrisk kraft. Utviklingen i de nordiske terminkontraktene indikerer imidlertid at oppgangen er av forbigående karakter. Når det gjelder nettleie fastsetter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) rammevilkår for hva som kan kreves på grunnlag av utviklingen i nettselskapenes kostnader. Tall som NVE har hentet inn fra nettselskapene viser at nettleien inkludert avgifter reduseres med 3,6 prosent fra 2011 til 2012. Fra 1. januar 2012 ble ordningen med grønne elsertifikater innført. Dette er en støtteordning som skal øke kraftproduksjonen fra fornybare energikilder i Sverige og Norge med 26,4 TWh fram til 2020 fordelt med 13,2 TWh på hvert land. Produsenter av fornybar energi får tildelt grønne sertifikater for den mengden fornybar elektrisitet de produserer. Kraftleverandørene kjøper den fastsatte andelen sertifikater og videresender kostnadene til strømkundene. Forbrukernes kostnader forbundet med ordningen avhenger av utbygd kraftmengde samt prisen på elsertifikater i markedet, og vil gradvis øke fram mot 2020. For 2012 er det antatt at ordningen vil medføre et påslag i husholdningskraftpris på 0,75 øre per kWh. I beregningen har vi lagt til grunn at elektrisitetsprisene inkludert nettleie og avgifter i inneværende år vil være lavere enn i fjor som årlig gjennomsnitt. Fra 2013 forventes elektrisitetsprisene å stige i takt med den generelle prisveksten. Vi anslår at oljeprisen målt i kroner faller en del utover året. Deretter antar vi at den holder seg ganske stabil før den tar seg opp i 2015. Prisene på bensin og fyringsoljer vil gå ned i forhold til de prisene som observeres ved inngangen til året i tråd med utviklingen i oljeprisene, og vokser deretter noe svakere enn den generelle prisstigningen i årene fremover.

I prognosene har vi innarbeidet de avgiftssatsene som er vedtatt i Stortinget for 2012. I årene 2013 - 2015 er avgiftssatsene som vanlig kun inflasjonsjustert.

Den svake internasjonale veksten vil trolig bidra til å dempe lønns- og prisveksten hos våre tradisjonelle handelspartnere på mellomlang sikt. Vi forventer at veksten i importprisene tar seg opp fra 2014. I våre beregninger styrker den importveide kronekursen seg med 0,4-0,5 prosent både i 2012 og 2013. Den er uendret i 2014 og svekkes med 1,2 prosent i 2015.

Med de forutsetningene vi har lagt til grunn for lønnsutviklingen, produktivitetsveksten og internasjonal

prisvekst øker KPI i våre beregninger med 1,3 prosent i 2012. Økt lønnsvekst og økte internasjonale priser bringer KPI-veksten opp til 2,1 prosent i 2014 og 2,6 prosent i 2015. Veksten i KPI-JAE er tilnærmet lik KPI-veksten i våre beregninger for årene framover.

2.12. Usikkerhet i anslagene

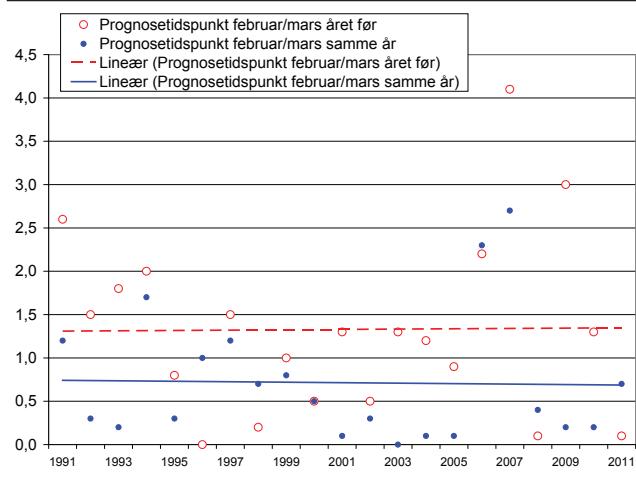
Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognosenter for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognosenter for minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, september og november/desember hvert år i ulike nummer av Økonomiske analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra ”fasit”, og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i anslagene for 2012 og 2013 som publiseres i denne utgaven av Økonomiske analyser.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2009. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenlignes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002 og 2006 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoseter og endelige tall ikke knytter seg til samme målesystem². Våre prognosenter for BNP Fastlands-Norge i 2006 og 2007 hadde for eksempel blitt annerledes der som vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall allerede nå.

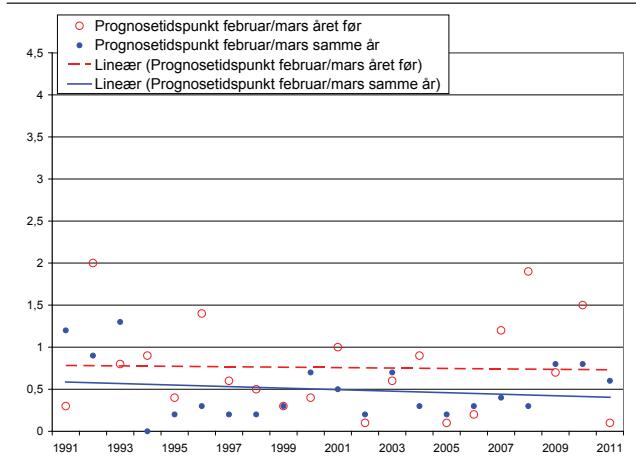
Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.17, 2.18 og 2.19 viser utviklingen over tid i det absolute avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP for Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Prognosene for KPI samme år som prognoseåret og AKU-ledigheten året før prognoseåret har blitt bedret over tid. På den annen side har den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009 for prognoseter ett år fram i tid ført til at en klar fallende trend i prognosefeilene fram til og med 2005 har blitt brutt. Noe av dette skyldes altså omlegging av beregningen av BNP i 2006.

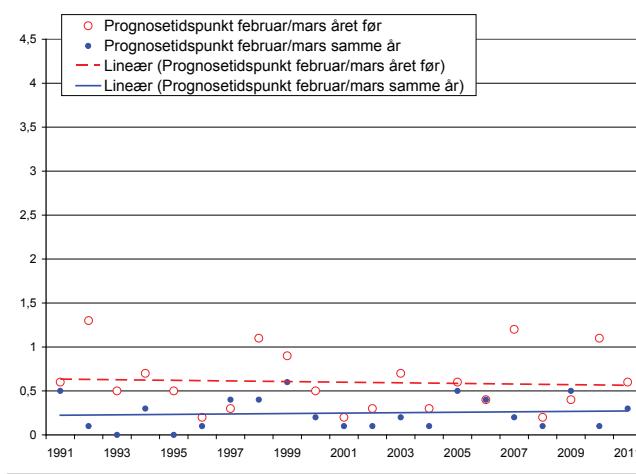
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 2.18. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

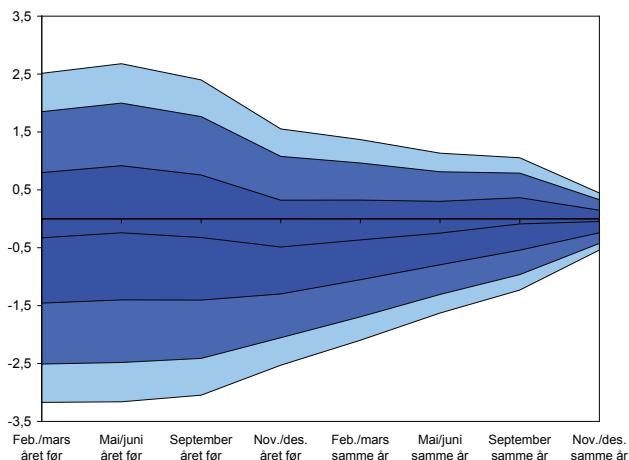

Figur 2.19. Anslag på arbeidsledighet (AKU) foretatt i februar samme år. Absolutt avvik fra regnskap

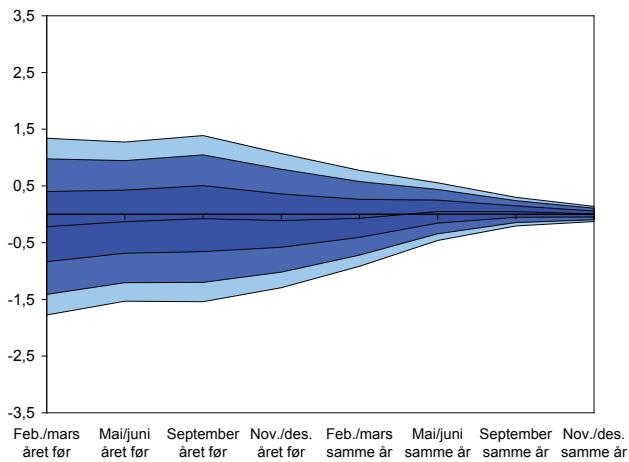

² Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

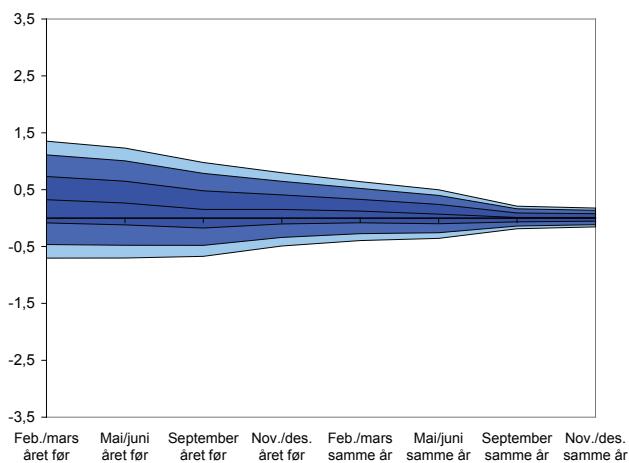
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpige regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

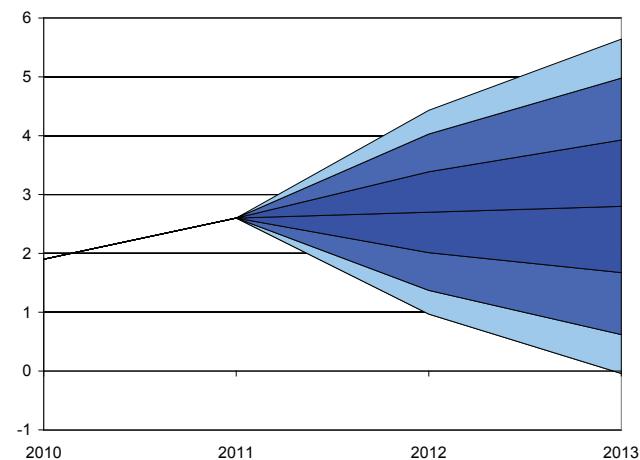
Figur 2.21. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

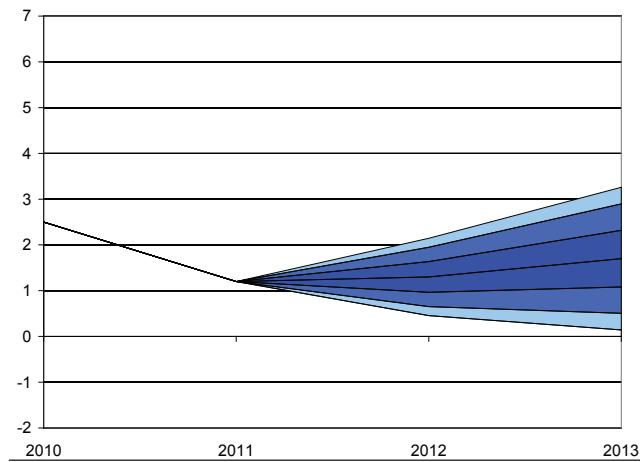
Figur 2.22. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

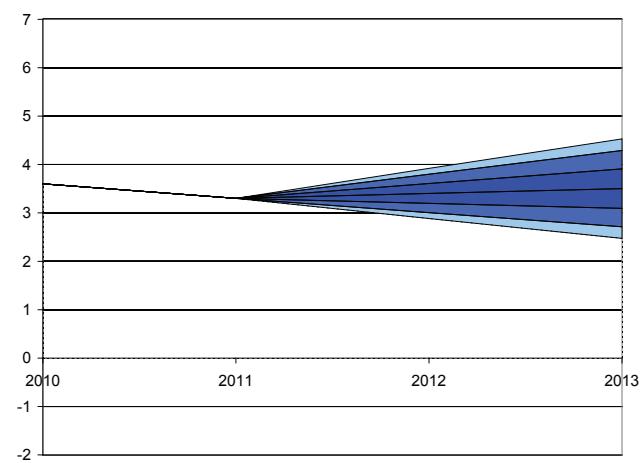
Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.25. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figurene 2.20, 2.21 og 2.22 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskaps-tall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger³ er sannsynligheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

Har det vært systematiske avvik?

Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten både i mai/juni året før prognoseåret og anslagene foretatt mai/juni samme året 0,2 prosentpoeng under det realiserte. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,3 og 0,5 prosentpoeng under «fasiten». I anslagene gitt i prognoseåret er det igjen mindre avvik.

Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nærmest null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosene gitt i februar/mars året før prognoseåret da gjennomsnittlig avvik er -0,2 prosentpoeng.

I tråd med for lave BNP anslag, finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er begge i gjennomsnitt 0,3 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i februar/mars året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslaget for 2007 avvek mest, med 4,1 prosentpoeng. 2007-anslaget er imidlertid påvirket av endringer i nasjonalregnskapets definisjoner. Av de 17 anslagene vi har lagd på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosene, ligger 8 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang traff prognosene helt nøyaktig - i 1996. Prognosene i 1998, 2008 og 2011 var også presise med henholdsvis 0,2, 0,1 og 0,1 prosentpoeng avvik. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 6 av 15 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer

informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognosenter, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert tildels betydelig gjennom prognoseåret. Først i den siste prognosene vi gir før «fasiten» foreligger, er det på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene.

Vi finner et lignende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, men anslagene fra og med juni samme år er svært treffsikre. Etter dette tidspunktet er det kun 2009-anslaget som har vært mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslaget på ledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,2 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før resultatet foreligger. Etter dette ligger kun 2009-prognosene mer enn 0,4 prosentpoeng fra fasiten. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

Prognosene for 2012 og 2013 er usikre

I figurene 2.23, 2.24 og 2.25 vurderes usikkerheten i anslagene for 2012 og 2013 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 2,7 prosent i 2012 og 2,8 prosent i 2013. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 2,0 og 3,4 prosent i 2012 og mellom 1,7 og 3,9 prosent i 2013. Et intervall på til sammen 3,5 prosentpoeng i 2012, og 5,7 prosentpoeng i 2013, dekker den prosentvisje veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en sikker prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge. Den har endret seg relativt mye fra år til år, og usikkerheten illustreres også ved at veksten revideres til dels mye fra foreløpig til endelig nasjonalregnskapstall.

Veksten i KPI var på 1,2 prosent i 2011. For 2012 og 2013 anslår vi veksten til henholdsvis 1,3 og 1,7 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2012 og 2013 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,6 og 1,2 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 3,4 prosent i 2012 og 3,5 prosent i 2013. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosene for 2012 kan betraktes med en relativt stor grad av sikkerhet, hefter det mer usikkerhet til prognosene for året etter. For eksempel vil det endelige tallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for

³ Alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Student t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

2012. I 2013 derimot er det 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognosenter for 2011?

SSB har publisert prognosenter minst to år fram i tid siden 1990. Første gang vi publiserte prognosenter for 2011 som en del av den løpende konjunkturovervåkningen var for fire år siden, i begynnelsen av 2008. Det er mye som har skjedd i norsk og ikke minst internasjonal økonomi siden det. At uroen finansmarkedene fra og med høsten 2007 skulle slå ut i en kraftig finanskrisje med en påfølgende massiv global nedgangskonjunktur lå ikke i de prognosene vi ga i februar 2008. Når vi som vanlig retter søkelyset mot prognosene gitt i løpet av de siste to åra, har tilfanget av store globale overraskelser vært betydelig mindre. I tabell 2.6 vises prognosene for 2011 vi har lagt fram i de to siste årene sammen med tallene for 2011 som nå foreligger.

Da prognosene fra februar 2010 ble publisert, viste tall fra KNR at den direkte nedgangen i produksjon og sysselsetting i kjølvannet av finanskrisen var stoppet opp. Reviderte tall for utviklingen i BNP viser nå et mer markert omslag i denne perioden, hvor økningen i fastlandsøkonomien først kom i 4. kvartal 2009, men da med en vekst klart over trendveksten.

Med dette utgangspunktet må den generelle konjunkturvurderingen av norsk økonomi kunne karakteriseres som meget god. Våre anslag for BNP Fastlands-Norge fra februar og juni 2010 overvurderte veksten i følge de foreløpige nasjonalregnskapstallene med bare 0,1 prosentpoeng både for 2010 og 2011, dermed var også nivået i 2011 nær perfekt anslått. Arbeidsproduktiviteten ble imidlertid overvurdert slik at sysselsettingsveksten ble undervurdert med 1 prosentpoeng og anslaget for arbeidsledighetsraten ble 0,6 prosentpoeng for høyt.

Sammensetningen av vekstimpulsene fra etterspørsele ble litt annerledes enn vi så for oss. Veksten i

Tabell 2.6. SSBs framskrivninger for 2011. Vekstrater i prosent der ikke annet framgår

	ØA 1/10	ØA 3/10	ØA 4/10	ØA 6/10	ØA 1/11	ØA 3/11	ØA 4/11	ØA 6/11	ØA 1/12
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	4,7	3,7	3,9	4,0	3,7	3,4	2,8	2,3	2,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,9	2,1	2,2	2,2	2,3	2,4	2,1	1,4	1,5
Bruttoinvestering i fast kapital	-0,5	3,4	4,0	6,1	7,7	8,7	7,0	7,4	6,9
Utvinning og rørtransport	-1,3	2,0	4,5	9,1	10,5	12,1	8,7	15,0	11,4
Fastlands-Norge	0,7	4,1	5,3	5,5	6,8	9,5	9,2	8,1	8,2
Boliginvesteringer	12,3	13,1	11,6	8,5	8,7	16,8	24,1	21,6	22,0
Eksport	1,1	0,4	1,9	2,0	0,4	-0,9	-0,9	-0,6	-1,1
Råolje og gass	-1,5	-1,6	-1,3	0,8	-1,8	-1,7	-3,9	-4,1	-4,4
Eksport tradisjonelle varer	2,8	2,7	2,8	3,7	3,6	1,1	2,8	1,7	-0,6
Import	3,2	3,6	5,4	5,3	5,0	7,2	6,9	2,8	2,5
Import tradisjonelle varer	5,7	4,8	6,8	6,3	6,2	6,4	6,6	6,3	5,4
BNP	1,9	1,9	2,4	2,7	2,1	2,3	1,6	1,6	1,6
BNP Fastlands-Norge	2,7	2,7	2,9	3,0	3,3	3,2	2,7	2,6	2,6
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	0,4	0,3	0,8	1,1	1,5	1,2	1,2	1,4	1,4
AKU-ledighet (nivå)	3,9	3,9	3,7	3,7	3,6	3,3	3,4	3,3	3,3
Priser og lønninger									
Lønn per normalårsverk	3,4	3,4	3,4	3,4	3,6	4,1	4,1	4,2	4,3
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	1,6	1,5	1,4	1,8	1,9	1,4	1,3	1,2
KPI-JAE	1,3	1,6	1,4	1,3	1,5	1,3	1,0	1,0	0,9
Eksportpris tradisjonelle varer	5,2	2,4	5,3	4,4	8,0	10,2	5,5	8,1	6,2
Importpris tradisjonelle varer	1,0	1,4	1,3	0,9	1,5	4,5	3,0	4,6	4,1
Boligpris	5,1	5,0	5,3	4,9	6,8	6,9	8,5	8,3	8,0
MEMO:									
Pengemarkedsrente (nivå)	3,4	2,8	2,8	2,7	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9
Utlånsrente, banker (nivå)	4,5	4,8	4,8	4,7	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7*
Importveid kronekurs (44 land)	-0,8	0,5	0,4	0,5	-0,2	-1,9	-2,8	-2,6	-2,4
Driftsbalanse, mrd. kroner	418,3	363,9	367,1	376,5	325,5	339,6	330,7	425,8	387,0
Eksportmarkedsindikatorer	4,1	4,2	4,5	5,1	4,3	5,0	5,3	5,2	5,5
Råoljepris, kroner per fat	479	530	499	510	529	598	595	623	621

* Upublisert anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

investeringene både i petroleumsvirksomheten, i fastlandsbaserte næringslivet og i bolig ble klart undervurdert, men dette ble nøytralisiert av en betydelig overvurdering av utviklingen i husholdningenes konsum. Omfanget av usikkerhetsmotivert sparing viste seg å bli langt større enn anslått.

Da vi kom litt lenger ut i 2010 begynte mange av våre anslag på etterspørselskomponentene å nærme seg fasit. Nedrevideringen av husholdningenes konsum gikk imidlertid langsommere enn opprevideringen av investeringene. Det medførte at BNP-veksten ble anslått noe for høyt, men fra og med juni prognosene i fjor, er anslagene igjen helt på sporet. Situasjonen i arbeidsmarkedet ble derimot stadig bedre anslått og de 3-4 siste anslagene var nærmest perfekte.

Konjunkturutviklingen i utlandet ble i hele perioden godt anslått, mens importen hos handelspartnerne ble noe undervurdert. Eksporten ble derimot noe overvurdert. I noen grad kan det forklares av at den kostnadsmessige konkurransen ble klart svakere enn antatt. Uroligheter i Midtøsten har bidratt til at økte oljepriser, noe som ikke var forutsatt i våre prognoser.

Lønnsveksten ble lenge noe for lavt anslått, blant annet på grunn av overvurderingen av arbeidsledigheten, men også en undervurdering av prisutviklingen på tradisjonelle eksportvarer. Veksten i konsumprisindeksen ble nærmest perfekt anslått i den første prognosene. Konsekvensene av undervurderingen av lønnskostnadsveksten ble motvirket av en noe sterkere krone enn vi anslo. I en mellomliggende periode økte overvurderingen av KPI-veksten, men ikke mer enn et maksimum på 0,7 prosentpoeng i prognosene gitt i juni i fjor. Renteprognosene, særlig de for utlånsrenten i bankene, var nærmest perfekt anslått i hele perioden.

Tabell 2.7. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	Ujustert					Sesongjustert				
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 065 455	1 089 030	264 402	262 938	266 598	269 770	270 287	271 680	272 525	274 132
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 039 658	252 217	250 623	254 342	257 341	257 856	259 398	260 221	261 806
Varekonsum	516 722	523 313	128 211	126 899	128 857	130 903	130 100	130 744	130 664	131 143
Tjenestekonsum	462 851	474 857	114 831	115 112	116 140	116 780	117 633	118 161	119 116	120 246
Husholdningenes kjøp i utlandet	64 407	69 714	15 974	15 635	16 293	16 591	16 932	17 518	17 557	17 672
Utlendingers kjøp i Norge	-27 742	-28 226	-6 799	-7 023	-6 948	-6 933	-6 809	-7 026	-7 116	-7 255
Konsum i ideelle organisasjoner	49 218	49 372	12 184	12 315	12 255	12 429	12 431	12 283	12 304	12 326
Konsum i offentlig forvaltning	539 925	548 246	134 640	135 087	134 811	135 308	134 904	137 045	137 998	138 657
Konsum i statsforvaltningen	274 466	277 645	68 353	68 628	68 879	68 563	68 263	69 102	69 928	70 489
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	240 019	243 542	59 659	59 984	60 369	59 972	59 853	60 621	61 298	61 911
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 446	34 103	8 694	8 644	8 510	8 591	8 409	8 481	8 630	8 578
Konsum i kommuneforvaltningen	265 459	270 601	66 287	66 459	65 932	66 746	66 641	67 943	68 069	68 168
Bruttoinvestering i fast realkapital	488 870	522 662	117 469	124 735	119 692	126 386	128 688	128 844	131 919	132 963
Utvinning og rørtransport	122 370	136 378	30 465	31 971	28 346	31 689	32 582	33 429	35 989	34 397
Tjenester tilknyttet utvinning	1 240	286	423	217	317	229	-517	342	738	-343
Utenriks sjøfart	24 836	17 571	6 069	7 018	6 249	5 408	5 282	4 121	4 184	3 938
Fastlands-Norge	340 423	368 427	80 513	85 530	84 780	89 060	91 341	90 953	91 008	94 970
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	261 091	288 093	62 094	65 547	65 031	68 102	70 312	72 380	71 447	74 077
Næringer	167 865	174 343	39 494	43 225	41 388	43 589	43 348	43 795	42 608	44 492
Industri og bergverk	20 060	20 091	5 303	5 447	4 564	4 837	4 951	5 118	5 359	4 656
Annен vareproduksjon	39 916	43 874	9 484	10 049	9 819	10 436	11 037	11 008	10 752	10 973
Tjenester	107 889	110 377	24 707	27 728	27 006	28 316	27 361	27 669	26 497	28 863
Boliger (husholdninger)	93 226	113 750	22 600	22 323	23 643	24 513	26 964	28 585	28 839	29 585
Offentlig forvaltning	79 332	80 334	18 419	19 983	19 749	20 959	21 029	18 573	19 561	20 893
Lagerendring og statistiske avvik	58 542	59 661	10 551	20 689	15 009	13 802	26 065	14 932	5 398	14 354
Bruttoinvestering i alt	547 412	582 323	128 020	145 424	134 701	140 188	154 753	143 776	137 317	147 317
Innenlandsk sluttanvendelse	2 152 792	2 219 599	527 062	543 449	536 109	545 266	559 944	552 502	547 839	560 106
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	1 945 804	2 005 703	479 554	483 555	486 188	494 138	496 532	499 678	501 531	507 759
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	619 257	628 580	153 059	155 070	154 559	156 267	155 933	155 618	157 558	159 550
Eksport i alt	945 560	935 047	242 524	237 626	230 214	234 312	231 976	228 457	242 728	232 223
Tradisjonelle varer	284 221	282 588	72 199	70 498	71 661	69 828	68 920	72 813	72 092	68 565
Råolje og naturgass	396 175	378 587	103 292	102 367	93 850	96 157	97 081	89 641	100 349	92 301
Skip, plattformer og fly	10 167	10 552	4 149	2 210	2 024	1 783	1 736	2 661	3 823	2 333
Tjenester	254 997	263 321	62 885	62 551	62 679	66 544	64 240	63 343	66 464	69 024
Samlet sluttanvendelse	3 098 353	3 154 647	769 586	781 076	766 324	779 578	791 921	780 958	790 568	792 329
Import i alt	725 811	744 198	175 610	185 603	182 826	181 411	195 441	181 495	184 360	183 338
Tradisjonelle varer	431 178	454 275	104 026	109 080	107 475	110 075	113 893	112 927	112 391	114 765
Råolje og naturgass	11 227	10 415	2 420	3 515	3 126	2 267	4395	2 315	2319	2147
Skip, plattformer og fly	30 720	37 017	8 059	8 693	8 115	5 735	17 491	6 736	6 990	5 786
Tjenester	252 686	242 491	61 105	64 314	64 110	63 334	59 661	59 516	62 659	60 640
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 372 542	2 410 449	593 976	595 473	583 498	598 167	596 480	599 464	606 208	608 991
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 910 616	1 959 789	473 904	475 567	478 992	481 099	482 815	489 201	492 974	496 068
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	461 926	450 660	120 072	119 906	104 506	117 068	113 665	110 263	113 234	112 923
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 639 237	1 681 793	406 542	408 723	410 839	412 601	413 975	420 002	423 283	425 423
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 253 354	1 287 472	310 408	311 863	314 500	316 103	316 859	321 443	324 171	325 592
Industri og bergverk	179 219	182 879	43 635	44 548	45 211	45 792	45 443	45 363	45 880	46 333
Annen vareproduksjon	201 957	207 260	50 723	49 548	49 921	51 175	50 036	51 819	53 259	52 404
Tjenester inkl. boligtjenester	872 178	897 333	216 050	217 767	219 368	219 136	221 380	224 260	225 032	226 854
Offentlig forvaltning	385 884	394 321	96 134	96 860	96 339	96 497	97 116	98 559	99 112	99 831
Produktavgifter og -subsider	271 379	277 995	67 362	66 844	68 153	68 498	68 840	69 199	69 691	70 645

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,7	2,2	0,9	-0,6	1,4	1,2	0,2	0,5	0,3	0,6
Konsum i husholdninger	3,8	2,3	1,1	-0,6	1,5	1,2	0,2	0,6	0,3	0,6
Varekonsum	4,2	1,3	0,8	-1	1,5	1,6	-0,6	0,5	-0,1	0,4
Tjenestekonsum	2,3	2,6	0,8	0,2	0,9	0,6	0,7	0,4	0,8	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,3	8,2	4,8	-2,1	4,2	1,8	2,1	3,5	0,2	0,7
Utlendingers kjøp i Norge	6,2	1,7	0,6	3,3	-1,1	-0,2	-1,8	3,2	1,3	2
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,3	-1,9	1,1	-0,5	1,4	0	-1,2	0,2	0,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	1,2	0,3	-0,2	0,4	-0,3	1,6	0,7	0,5
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,2	-1,2	0,4	0,4	-0,5	-0,4	1,2	1,2	0,8
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0	1,5	-1,6	0,5	0,6	-0,7	-0,2	1,3	1,1	1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,1	-1	1,4	-0,6	-1,6	1	-2,1	0,9	1,8	-0,6
Konsum i kommuneforvaltningen	4	1,9	3,7	0,3	-0,8	1,2	-0,2	2	0,2	0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	6,9	-10,5	6,2	-4	5,6	1,8	0,1	2,4	0,8
Utvinnings og rørtransport	-9	11,4	-6,2	4,9	-11,3	11,8	2,8	2,6	7,7	-4,4
Tjenester tilknyttet utvinnings	-87,2	-76,9	-90,8	-48,8	46,2	-27,7	-325,3	-166,1	116	-146,4
Utenriks sjøfart	11,7	-29,3	3	15,6	-11	-13,5	-2,3	-22	1,5	-5,9
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	-8,8	6,2	-0,9	5	2,6	-0,4	0,1	4,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,9	10,3	-1,7	5,6	-0,8	4,7	3,2	2,9	-1,3	3,7
Næringer	-0,2	3,9	-0,6	9,4	-4,2	5,3	-0,6	1	-2,7	4,4
Industri og bergverk	-21,6	0,2	3,8	2,7	-16,2	6	2,3	3,4	4,7	-13,1
Annен vareproduksjon	7	9,9	5,2	6	-2,3	6,3	5,8	-0,3	-2,3	2,1
Tjenester	2,5	2,3	-3,5	12,2	-2,6	4,9	-3,4	1,1	-4,2	8,9
Boliger (husholdninger)	-2,2	22	-3,8	-1,2	5,9	3,7	10	6	0,9	2,6
Offentlig forvaltning	-7,5	1,3	-26,6	8,5	-1,2	6,1	0,3	-11,7	5,3	6,8
Lagerendring og statistiske avvik	320,7	1,9	-406,2	96,1	-27,5	-8	88,9	-42,7	-63,9	165,9
Bruttoinvestering i alt	3,4	6,4	0,2	13,6	-7,4	4,1	10,4	-7,1	-4,5	7,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,1	3,1	0,8	3,1	-1,4	1,7	2,7	-1,3	-0,8	2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	2	3,1	-0,8	0,8	0,5	1,6	0,5	0,6	0,4	1,2
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,5	1,5	-3,2	1,3	-0,3	1,1	-0,2	-0,2	1,2	1,3
Eksport i alt	1,8	-1,1	3,8	-2	-3,1	1,8	-1	-1,5	6,2	-4,3
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	0,8	-2,4	1,6	-2,6	-1,3	5,6	-1	-4,9
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	1,7	-0,9	-8,3	2,5	1	-7,7	11,9	-8
Skip, plattformer og fly	-14,4	3,8	79,7	-46,7	-8,4	-11,9	-2,6	53,3	43,7	-39
Tjenester	13,8	3,3	8,3	-0,5	0,2	6,2	-3,5	-1,4	4,9	3,9
Samlet sluttanvendelse	2,7	1,8	1,7	1,5	-1,9	1,7	1,6	-1,4	1,2	0,2
Import i alt	9,9	2,5	4,7	5,7	-1,5	-0,8	7,7	-7,1	1,6	-0,6
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	4,9	4,9	-1,5	2,4	3,5	-0,8	-0,5	2,1
Råolje og naturgass	-17,7	-7,2	-26	45,2	-11,1	-27,5	93,9	-47,3	0,2	-7,4
Skip, plattformer og fly	-2,9	20,5	-22	7,9	-6,7	-29,3	205	-61,5	3,8	-17,2
Tjenester	16,8	-4	11,1	5,3	-0,3	-1,2	-5,8	-0,2	5,3	-3,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	0,7	1,6	0,9	0,3	-2	2,5	-0,3	0,5	1,1	0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,9	2,6	0,5	0,4	0,7	0,4	0,4	1,3	0,8	0,6
Oljeverksamhet og utenriks sjøfart	-3,9	-2,4	2,3	-0,1	-12,8	12	-2,9	-3	2,7	-0,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	0,4	0,5	0,5	0,4	0,3	1,5	0,8	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	2,7	0,4	0,5	0,8	0,5	0,2	1,4	0,8	0,4
Industri og bergverk	2,4	2	-1	2,1	1,5	1,3	-0,8	-0,2	1,1	1
Annen vareproduksjon	0,6	2,6	-0,1	-2,3	0,8	2,5	-2,2	3,6	2,8	-1,6
Tjenester inkl. boligtjenester	1,6	2,9	0,8	0,8	0,7	-0,1	1	1,3	0,3	0,8
Offentlig forvaltning	1,5	2,2	0,4	0,8	-0,5	0,2	0,6	1,5	0,6	0,7
Produktavgifter og -subsider	3,9	2,4	1,4	-0,8	2	0,5	0,5	0,5	0,7	1,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.9. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. 2009=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,1	103,4	102,7	101,7	102,1	102,6	103	103,7	103,7	103,4
Konsum i offentlig forvaltning	103	106,7	101,8	102,3	103,9	104,3	106	106,3	106,9	107,7
Bruttoinvestering i fast kapital	102,1	105,4	101,4	102,4	101,7	102,8	104,7	104,9	105,4	106,3
Fastlands-Norge	102,5	106	102,2	102	102,2	103,6	105,4	105,7	106,5	106,1
Innenlandsk sluttanvendelse	102,7	105,1	102,7	103,1	103,3	102,4	106	105,6	104,8	105,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,4	104,8	102,4	101,9	102,6	103,2	104,3	104,8	105,1	105,1
Eksport i alt	109,8	122,1	105,5	107,8	109,6	116,4	119,5	120,3	125	124,6
Tradisjonelle varer	105,3	111,8	100,5	105,5	106,2	109,1	113,4	113	111,4	110,1
Samlet sluttanvendelse	104,9	110,1	103,6	104,5	105,2	106,6	110	109,9	111	110,8
Import i alt	100	102,6	99,4	101,5	101,7	100,1	105,2	103,6	103,7	102,3
Tradisjonelle varer	99,4	103,5	97,5	99,9	98,8	101,4	105	103	102,6	103,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	106,4	112,5	104,8	105,5	106,3	108,6	111,5	111,8	113,3	113,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	103,9	106,5	102,9	103,3	104,3	104,8	106,1	106,9	106,6	106,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvarter

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	1,3	2,6	-1	0,4	0,5	0,4	0,7	0	-0,3
Konsum i offentlig forvaltning	3	3,6	0,7	0,4	1,6	0,4	1,7	0,3	0,5	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	2,1	3,2	2,3	1	-0,7	1	1,9	0,1	0,5	0,9
Fastlands-Norge	2,5	3,4	2,1	-0,2	0,1	1,4	1,8	0,4	0,7	-0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,4	3,6	0,4	0,2	-0,9	3,5	-0,4	-0,7	0,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,4	2,3	2	-0,4	0,7	0,6	1	0,5	0,3	0
Eksport i alt	9,8	11,2	2,8	2,2	1,7	6,2	2,7	0,7	3,9	-0,3
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	2,9	5	0,7	2,8	3,9	-0,3	-1,4	-1,1
Samlet sluttanvendelse	4,9	5	3,4	0,9	0,6	1,3	3,1	0	1	-0,2
Import i alt	0	2,7	3,4	2	0,2	-1,6	5,1	-1,5	0,1	-1,3
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	0,3	2,4	-1,1	2,6	3,5	-1,9	-0,4	1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,4	5,7	3,4	0,7	0,8	2,1	2,7	0,3	1,3	0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,9	2,5	2,1	0,4	1	0,4	1,3	0,7	-0,3	0,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3. Inntektsgrunnlag og ressurser

Økonomisk utsyn gir i kapittel 1 og 2 om konjunkturtendensene et bilde av den løpende kortsiktige økonomiske utviklingen. Her spiller variasjoner i utnyttingen av økonomiens ressurser en hovedrolle. I et lengre tidsperspektiv er imidlertid tilgangen på arbeidskraft og andre ressurser, og hvor effektivt disse utnyttes, avgjørende for veksten i inntekter og forbruksmuligheter. Sammen med kapittel 4 belyser dette kapittelet noen sentrale elementer på økonomiens tilbudsside. Først omtales utviklingen i samlet inntektsopptjening for Norge, og de viktigste inntektskildene. Deretter omtales utvikling og status for de viktigste økonomiske ressursene i avsnitt om henholdsvis befolkning, arbeidsmarked, utdanning, realkapital, samt forskning og utvikling.

3.1. Utviklingen i inntektsopptjeningen

Hovedkomponenter i disponibel inntekt for Norge

Samlede inntekter disponert av innbyggere i Norge måles i nasjonalregnskapet ved *disponibel inntekt for Norge*. Den utgjorde i 2011 2338 milliarder kroner, tilsvarende 472 000 kroner per innbygger, se tabell 3.1. Til sammenligning var *bruttonasjonalproduktet* (BNP) 2711 milliarder kroner i 2011. Disponibel inntekt har to hovedkilder: 1) produksjon innenfor Norges grenser målt ved *nettonasjonalproduktet* (NNP), som er BNP fratrukket slitasje av realkapital (*kapitalslit*); 2) overskuddet på *rente- og stønadsbalanse* som omfatter inntektsoverføringer mellom Norge og utlandet i form av blant annet kapitalavkastning, lønn, utviklingshjelp og andre stønader. Til tross for at økonomien blir stadig mer globalisert, er innenlandsk produksjon den desiderte hovedkilden til norske innbyggernes inntekter. Forholdet mellom disponibel inntekt og NNP i løpende priser har økt gradvis fra 95 prosent i 1991 til vel 100 prosent i 2011, hovedsakelig som følge av at sparingen av statens petroleumsinntekter i Statens pensjonsfond utland (SPU) har gitt økende avkastning.

Betydningen av olje- og gassinntekter og andre inntektskilder

Med unntak av offentlige tjenester, som i hovedsak ikke omsettes i markeder, tar NNP som verdiskapingsmål utgangspunkt i den verdien kjøperne har vært vilige til å betale for produktene. Den inkluderer netto produktskatter, dvs. merverdiavgift og andre avgifter

Tabell 3.1. **Disponibel inntekt med hovedkomponenter.**
Milliarder kroner, løpende priser^{1,2}

	2010	2011
Bruttonasjonalprodukt, markedspriser	2 523	2 711
- Kapitalslit	365	382
= Nettonasjonalprodukt, markedspriser	2 158	2 329
+ Netto formuesinntekt og lønn fra utlandet	30	38
= Nasjonalinntekt	2 189	2 366
- Stønader og løpende overføringer til utlandet	29	28
= Disponibel inntekt for Norge	2 159	2 338
Disponibel inntekt per innbygger, 1000 kroner	445	472

¹ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

² Folkemengden målt ved utgangen av året.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fratrukket subsidier, som i 2010 og 2011 utgjorde 13 prosent av markedsverdien av NNP. For enkeltnæringer måles derimot brutto- og nettoproduktet i *basisverdi*, som er markedsverdien fratrukket netto produktskatter. Når man skal belyse en eller flere næringers andel av BNP eller NNP, bør en derfor se på andeler av basisverdi for å unngå en implisitt misvisende næringsfordeling av produktskattene. Basisverdien av nettoproduktet tilsvarer den inntekten fra ren produksjon som bedriftenes sitter igjen med til å avlønne innsatsen av arbeid og kapital. Avlønningen av disse innsatsfaktorene, målt som andel av basisverdien av nettoproduktet, kan under visse forutsetninger sies å måle deres betydning for produksjonsinntektene. Målt på denne måten kan arbeidsinnsats i en viss forstand sies å være den viktigste kilden til inntektskapningen i Norge. Avlønningen av arbeidskraften svarer til summen av næringenes lønnskostnader, og tallene i tabell 3.2. viser at den utgjorde 60 prosent av netto nasjonalproduktet målt i basisverdi. De resterende 40 prosent kan tilskrives innsatsen av realkapital og naturressurser som olje, gass jordbruksareal, skog, fiskebestander og vannkraftressurser.

I 2011 ble 21,6 prosent av NNP målt i basisverdi produsert i olje- og gassvirksomheten, mot 19,1 prosent i 2010. Dette målet på petroleumsinntektene kan kritiseres, fordi det inkluderer verdier skapt av arbeids- og kapitalinnsats som kunne vært anvendt i andre næringer. Ved å trekke fra lønnskostnader og et anslag på normal kapitalavkastning i annen virksomhet, får man ressursrenten i petroleumsnæringen, heretter kalt petroleumsrenten. Normal kapitalavkastning i Fastlands-Norge har variert rundt 10 prosent av realkapitalens verdi de siste årene, se avsnitt 3.5. Når normalavkastningen settes lik gjennomsnittsavkastningen de siste fem årene, blir anslaget på petroleumsrenten 293 milliarder kroner i 2011, og dette er brukt i tabell 3.2. Til sammenligning var driftsresultatet i olje- og gassvirksomheten 443 milliarder kroner i 2011. Dette anslaget på petroleumsrenten utgjorde 14 prosent av netto nasjonalproduktet målt i basisverdi. Den tilsvarende andelen for avlønningen av realkapital og andre naturressurser blir da 26 prosent. Beregninger viser imidlertid at summen av ressursrentene utenom petroleumsrenten utgjør er svært små, jf. boks 3.1. Dersom den normale realavkastningsraten settes til 4 prosent, øker anslaget på petroleumsrenten til 370 milliarder kroner.

Tabell 3.2. Disponibel inntekt etter kilde. Løpende priser, milliarder kroner¹

	2010	2011
Avlønning av arbeidskraft (= lønnskostnader i alt)	1 155	1 225
+ Driftsresultat i alt	747	834
Driftsresultat i alt, ekskl. olje- og gassvirksomheten	390	391
Driftsresultat, olje- og gassvirksomheten	356	443
Normal kapitalavkastning	143	150
Petroleumsrente	213	293
= Faktorinntekt	1 902	2 060
- Netto næringssubsidier	26	27
= Nettonasjonalprodukt, basisverdi	1 876	2 033
+ Netto produktkatter	282	295
= Nettonasjonalprodukt, markedspriser	2 158	2 329
+ Netto formuesinntekt og lønn fra utlandet	30	38
= Nasjonalinntekt	2 189	2 366
- Stønader og løpende overføringer til utlandet	29	28
= Disponibel inntekt for Norge	2 159	2 338
- Petroleumsrente	213	293
+ Permanentinntekt av petroleumsformuen	257	255
= Korrigert disponibel inntekt for Norge	2 203	23 00

¹ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

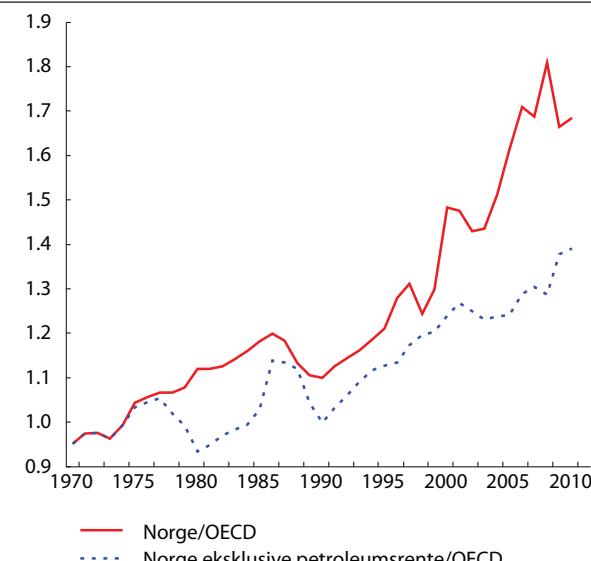
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

En annen svakhet ved Nasjonalregnskapets mål på petroleumsinntektene er at det ikke tar hensyn til at olje- og gassutvinningen reduserer formuen av lønnsomme reserver under havbunnen og dermed de fremtidige petroleumsinntektene. Permanentinntekten er et inntektsmål på forbigående inntekter basert på ikke-fornybare ressurser som er mer sammenlignbart med produksjonsinntekter som i prinsippet kan opprettholdes til evig tid. Som forklart i boks 3.1, beregnes permanentinntekten på grunnlag av et anslag på petroleumsformuen. Dette er lik summen av neddiskonerte anslag på verdien av fremtidige petroleumsrenter. Permanentinntekten av olje og gass er den hypotetiske konstante årlige realinntekten som ville gitt den samme formuen. Den anslås til 255 milliarder kroner i 2011. Det er 188 milliarder kroner lavere enn det korresponderende driftsresultatet, og 38 milliarder lavere enn petroleumsrenten når denne er beregnet på grunnlag av en normal kapitalavkastning lik gjennomsnittet for Fastlands-Norge de siste fem år. I 2010 var anslaget på permanentinntekten 44 milliarder kroner høyere enn petroleumsrenten. Tabell 3.2 fordeler disponibel inntekt for Norge på ulike kilder når NNP i olje- og gassvirksomheten korrigeres for disse to forholdene. Av disse to korrekjonene er det bare omregningen av en forbigående petroleumsrente til en permanentinntekt som reduserer disponibel inntekt i 2011. Redusjonen er imidlertid kun 1,6 prosent, og man kan da legge til grunn at det nedjusterte inntektsbidraget fra petroleumsressursene vil være evig.

Kjøpekraft per innbygger i Norge og OECD

Det foreligger ikke sammenlignbare tall for ulike lands disponibele inntekt. OECD beregner imidlertid BNP i faste priser per innbygger, regnet i felles valuta – USD

Figur 3.1. Kjøpekraftskorrigert BNP per innbygger i Norge relativt til OECD-gjennomsnittet, med og uten petroleumsrente

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

– hvor det også korrigeres for at kjøpekraften av en dollar varierer mellom land. Landvise forskjeller mellom år og mellom land i disse BNP talene, gir i de fleste tilfeller et godt bilde av tilsvarende inntektsforskjeller, fordi kapitalslit utgjør en relativt konstant andel av BNP, og fordi netto inntektsoverføringer fra utlandet er små sammenlignet med BNP i de fleste land. Den øverste kurven i figur 3.1 viser at kjøpekraftskorrigert BNP per innbygger i Norge har vokst kraftig i forhold til gjennomsnittet for dagens OECD-land.¹ I 1970, før petroleumsvirkningen spilte noen rolle for norsk økonomi, lå dette målet på gjennomsnittsinntekt 5 prosent under OECD-gjennomsnittet. I 2010 lå det 70 prosent høyere. Det meste av denne særnorske veksten har kommet etter 1990. Utviklingen fra 2008 preges av fall i oljeprisen og finanskrisens virkninger.

Den nederste kurven i figur 3.1 viser den samme inntektsammenligningen, men her er petroleumsrenten trukket ut av Norges BNP. Selv om et slikt regnestykke ikke gjør noe forsøk på å si hvor rikt Norge ville vært uten olje og gass, har det likevel interesse som enkeltbidrag i en mer fullstendig analyse. Petroleumsrrente er satt lik null før 1975. På 2000-tallet økte den sterkt. På det meste - i 2008 – utgjorde den over 50 prosent av BNP per innbygger i OECD. Selv uten petroleumsrente lå gjennomsnittsinntekten i Norge i 2009 og 2010 nesten 40 prosent høyere enn OECD-gjennomsnittet, og høyest i OECD (47150 USD per innbygger i 2010) foran nivåene for USA og Sveits (46 600 USD i begge land). Det meste av denne særnorske veksten i realinntekt, eksklusive petroleumsrenten, kom på 1990-tallet og etter 2005.

¹ Tallene er hentet fra oecd.org 8. januar 2012. Tallene for de seneste årene er foreløpige.

Realvekst i disponibel inntekt og inntektskomponenter

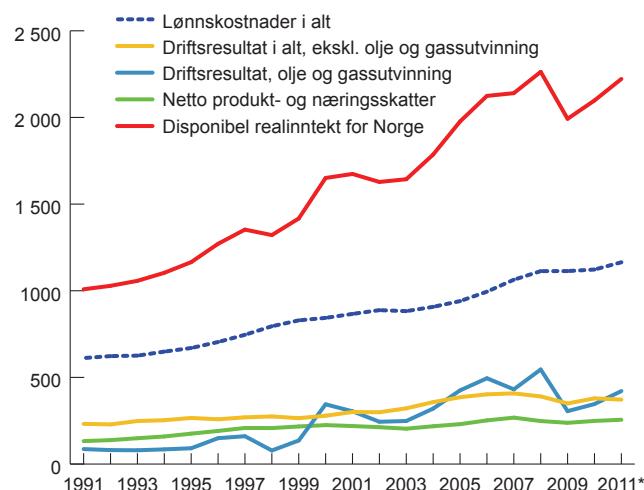
Tabell 3.3 og figur 3.2 viser at kjøpekraften av den disponibele inntekten har økt med 120 prosent fra 1991 til 2011. Kjøpekraften er her beregnet ved å deflatere disponibel inntekt målt i løpende priser med prisindeksen for innenlandsk bruk av varer og tjenester. Veksten i avlønningen av arbeidsinnsats utgjør 45 prosent av den absolute veksten i disponibel realinntekt i løpet av denne perioden. Lønnsandelen av den disponibele realinntekten har falt fra 61 prosent i 1991 til 52 prosent i 2011. Den viktigste årsaken er at kjøpekraften av driftsresultatet i olje- og gassvirksomheten har økt fra 86 til 421 milliarder 2009-kroner i samme periode, tilsvarende 28 prosent av den absolute veksten i realdisponibel inntekt. Den tilsvarende andelen for realveksten i formuesinntekter fra utlandet, herunder avkastningen i SPU, er kun 6 prosent. Figur 3.2 viser flere detaljer for vekstforløpet til hovedkomponentene i Norges realdisponibele inntekt. Spesielt viser den at det meste av variasjonene rundt den trendmessige veksten i realdisponibel inntekt kan tilskrives variasjoner i driftsresultatet i olje- og gassvirksomheten, hvilket i hovedsak skyldes variasjoner i oljeprisen.

Betydningen av endringer i bytteforholdet

Tabell 3.3 og figur 3.2 belyser hvordan størrelsen på hovedkomponentene i den disponibele realinntekten for Norge har utviklet seg. For dette formålet er det mest instruktivt å måle realveksten i de enkelte inntektskomponenter ved å korrigere de nominelle beløpene med en felles prisindeks for de produkter som skal kjøpes for inntekten, her prisindeksen for innenlandsk bruk av varer og tjenester. Imidlertid får ikke en slik fremstilling frem en kilde til vekst i realinntekt: endringer i bytteforholdet overfor utlandet. Bytteforholdet bedres i form av økt kjøpekraft av norsk produksjon, ved at prisene på norsk eksport vokser raskere enn prisene på import. Realinntektseffekten av bytteforholdsentringen avhenger i tillegg av hvor stor andel de tilhørende prisvirkningene på netto eksportverdi utgjør av den disponibele inntekten.

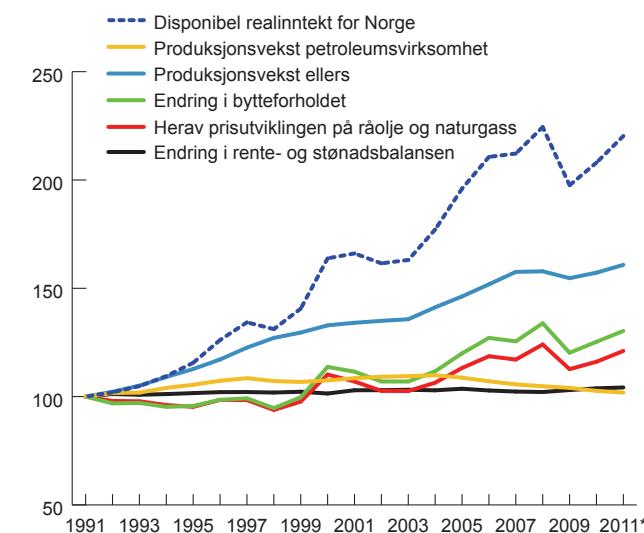
Inntektsbidraget fra bytteforholdsentringer kan ikke fremstilles i form av nivåtall slik som komponentene

Figur 3.2. Realvekst i disponibel inntekt og viktigste inntektskomponenter 1991-2011. Alle variable deflatert med prisindeksen for innenlandsk bruk av varer og tjenester. Milliarder 2009-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.3. Utvikling i disponibel realinntekt for Norge og dens hovedkomponenter, inklusive bytteforholdsentringer. Indeks, 1999 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.3. Disponibel realinntekt for Norge og inntektskomponenter 1991-2011. Alle inntektskomponenter deflatert med prisindeksen for innenlandsk bruk av varer og tjenester. Milliarder 2009-kroner

	1991	2000	2005	2010*	2011*
Avlønning av arbeidsinnsats (= lønnskostnader i alt)	612	843	940	1122	1164
+ Driftsresultat i alt	318	624	811	725	793
I alt, ekskl. olje og gassutvinning	232	279	386	379	372
Olje og gassutvinning	86	345	425	346	421
+ Netto produkt- og næringsskatter	132	225	230	249	255
= Nettonasjonalprodukt, markedspriser	1 062	1 692	1 981	2 097	2 212
+ Netto renter, aksjeutbytte, inkl. reinvestert fortjeneste fra utlandet	-41	-26	16	29	36
+ Netto stønader fra utlandet	13	15	20	28	27
= Disponibel realinntekt for Norge	1 008	1 651	1 977	2 098	2 222

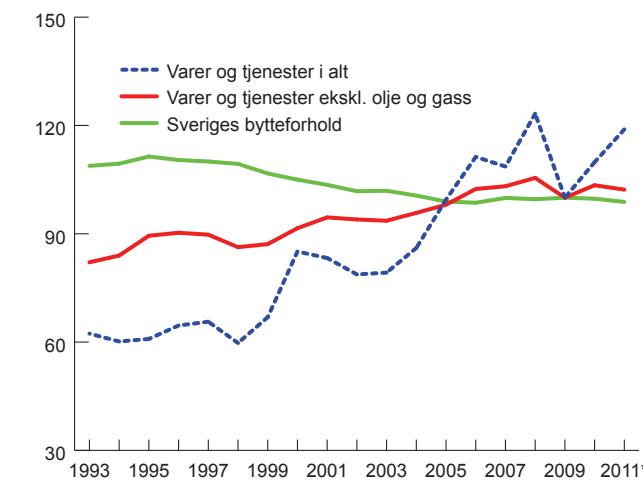
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.4. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt for Norge fra året før. Prosent

	2008	2009	2010	2011
Disponibel realinntektsvekst for Norge	5,8	-12,0	5,3	5,9
Vekstbidrag fra				
Produksjonsvekst i oljevirksomhet	-0,8	-0,7	-1,3	-0,8
Produksjonsvekst ellers	0,2	-2,0	1,6	2,3
Endring i bytteforholdet	6,6	-10,2	4,2	4,0
Herav prisutviklingen på råolje og naturgass	5,9	-9,2	3,0	4,3
Endring i rente- og stønadsbalansen:	-0,2	0,9	0,8	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.4. Endringer i forholdet mellom eksport- og importprisindeks for Norge og Sverige 1993-2011. 2009 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i tabell 3.3 og figur 3.2, men som endring i forhold til et utgangspunkt. Indeksene i figur 3.3 viser de akkumulerte vekstbidragene fra bytteforholdsendringer sammen med akkumulert realvekst i andre inntektskomponenter. Tabell 3.4 viser de årlige vekstbidragene fra de samme inntektskomponentene for de siste fire år. Merk at her er bidragene fra produksjonsvekst beregnet ved å deflatere nettoproduktet med prisindeksen for vedkommende nærings nettoprodukt – ikke prisindeksen for innenlands bruk. Det er nettopp denne alternative måten å deflatere på som gjør det mulig å identifisere inntektsbidraget fra endringer i bytteforholdet.

Av den samlede veksten i disponibel realinntekt på 120 prosent fra 1991 til 2011, bidro bedring av bytteforholdet overfor utlandet med 30 prosentpoeng. Av dette kan 21 prosentpoeng tilskrives prisøkning på olje og gass. Det samlede vekstbidraget fra bytteforholdsgevinster utgjorde ganske nøyaktig halvparten av vekstbidraget fra produksjonen utenom olje- og gassvirksomheten, målt med nettoproduktet i faste priser.

Forholdet mellom prisene på norsk eksport og norsk import økte med 85 prosent fra 1991 til 2011. Hvis olje og gass holdes utenfor, reduseres økningen til vel 20 prosent, hvorav det meste har kommet etter 1999. En viktig årsak er økt import fra Kina og andre lavkostland. Norge har imidlertid opplevd en sterkere bytteforholdsgevinst for tradisjonelle produkter enn andre OECD-land, selv om ”Kina-effekten” i stor grad er felles. For

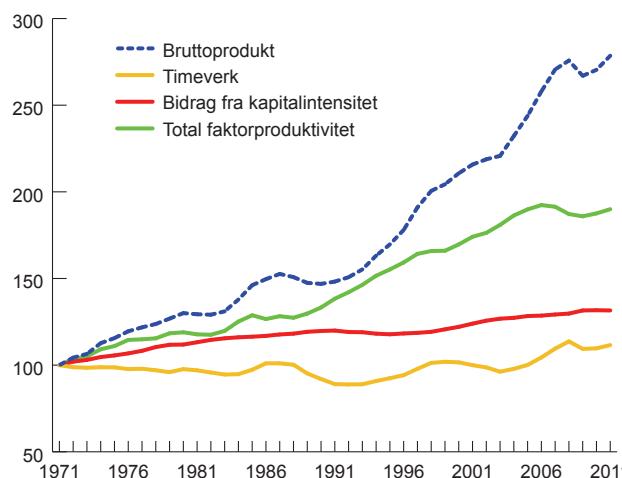
eksempel viser kurven for Sverige i figur 3.4 at Sveriges bytteforhold overfor utlandet ble svekket med 9,2 prosent fra 1993 til 2011.

Norges forbedring av bytteforholdet for tradisjonelle produkter kan tilskrives en ”heldig” spesialisering av næringslivet og størrelsen på ulike typer eksport fra Fastlands-Norge. Det er imidlertid grunn til å tro at denne spesialiseringen ikke bare er et resultat av tilfelsdigheter. Veksten i valutainntekter fra salg av olje og gass og avkastning i SPU har gjort det mulig å redusere størrelsen på tradisjonell konkurransesutsatt sektor uten ubalanse i utenriksøkonomien. Mekanismen er særnorsk kostnadsvekst gjennom sterke krone og høyere lønnsvekst enn hos handelspartnerne. Avskallingen av konkurransesutsatt virksomhet som følge av dette, kommer først og fremst i eksportnæringer. Her rammer kostnadsvekst hardere de eksportbedriftene som opplever svak prisutvikling på verdensmarkedet, enn eksportbedrifter som opplever det motsatte.

Faktorer bak produksjonsveksten i Fastlands-Norge

Figur 3.5 gir et bilde av faktorene bak produksjonsveksten i Fastlands-Norge, som er den klart viktigste kilden til inntektsvekst: Her er realveksten i den markedsrettede delen av bruttoproduktet, målt i basisverdi, dekomponert i bidrag fra vekst i henholdsvis timeverk, kapitalintensitet (realkapital per timeverk) og en restbestemt faktor. Denne restfaktoren tolkes vanligvis som vekst i total faktorproduktivitet (TFP). Siden kapitalslillet utgjør en relativt konstant andel av bruttoproduktet, er den prosentvis veksten i bruttoproduktet et godt mål på veksten nettoproduktet i sektoren. Fastlands-Norges bruttoprodukt lå 178 prosent høyere i 2011 enn i 1971. Ca 130 prosentpoeng av denne økningen har kommet i årene etter 1991. Totalt antall arbeidstimer i Fastlands-Norge har alt i alt økt med 12 prosent i løpet av de siste 40 årene. Bak denne utviklingen ligger særlig to motsatte tendenser: Økt kvinnelig yrkesdeltaking og arbeidsinnvandring, særlig etter 2004, har vært motvirket av lavere gjennomsnittlig arbeidstid. Frem til 1983 var det en svak negativ tendens i timeverksinnsatsen. Deretter forklares svingningene av høykonjunkturen på midten av 1980-tallet og nedgangskonjunkturen deretter. Fra 1991 til 2011 har timeverkene i Fastlands-Norge vokst med 25 prosent. Vekstbidraget fra økt kapitalintensitet har vært 31 prosent hvis en ser de siste 40 år under ett, men kun 10 prosent fra 1991 til 2011. TFP-vekst blir dermed igjen som hovedårsaken

Figur 3.5 Vekst i bruttoprodukt, sysselsetting, total faktorproduktivitet og produksjonsbidrag fra økt kapitalintensitet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge. Indekser, 1971 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

til produksjons- og inntektsveksten. Den akkumulerte TFP-veksten fra 1971 til 2011 var 91 prosent, hvorav 63 prosentpoeng har kommet mellom 1991 og 2004. Etter 2004 har veksten i TFP variert rundt null. Det vises til kapittel 4.1 for en nærmere omtale av produktivitetsveksten og hvordan den har variert mellom næringer.

Selv om svært lite av produksjons- og inntektsveksten i Fastlands-Norge kan henføres til vekst i arbeidsinnsats, mottar arbeidskraften den klart største delen av de produserte inntektene. Over de siste 40 årene har lønnskostnadene stort sett variert mellom 70 og 75 prosent av bruttoproduktet målt i basisverdi. Andelen har imidlertid fallt fra 76 til 70 prosent fra 1991 til 2011. Motstykket er en tilsvarende økning i driftsresultatets andel som følge av en kombinasjon av både økt realkapital og høyere kapitalavkastning, nærmere omtalt i avsnitt 3.5. Forskjellen mellom arbeidskraftens

vekstbidrag og inntektsandel reflekterer reallønnsvekst som følge av at arbeidskraften er blitt mer produktiv. Det skyldes både økt kapitalintensitet og de forholdene som dekkes av TFP-veksten, herunder teknologiske og organisatoriske forbedringer, samt økt kompetanse som følge av blant annet økt utdanningsnivå.

Utenlandsformue og inntekter fra utlandet

Økte muligheter for direkte investeringer og finansinvesteringer i andre land, samt migrasjon kan i prinsippet svekke sammenhengen mellom inntektsopptjening i Norge og inntekter mottatt av innbyggere bosatt i Norge. Tabell 3.1 over viste imidlertid at nettooverføringene av inntekt mellom Norge og utlandet hittil vært beskjedne sammenliknet med inntektsopptjeningen innenlands: I 2011 beløp netto formuesinntekt og lønn fra utlandet seg til 38 milliarder kroner, tilsvarende 1,6 prosent av disponibel inntekt. Netto stønader til utlandet var 28 milliarder i 2011. I noen grad skyldes dette at bruttostrømmer ut og inn av Norge oppveier hverandre. For eksempel anslo Nasjonalbudsjettet 2012 rente- og utbytteinntektene fra Statens pensjonsfond – Utland (SPU) i 2011 til 104 milliarder kroner.

Endringer i Norges formuesinntekter bestemmes av utviklingen i Norges nettofordringer overfor utlandet, fordelingen av denne på fordringer og gjeldsposter med ulike renter og avkastning, og omvurderinger som fanger opp endringer i markedskursene på verdipapirer og endringer i valutakurser. Det foreligger ikke tall for fordrings- og gjeldsutviklingen lenger enn til og med 3. kvartal 2011. Ved utgangen av 2010 utgjorde Norges netto fordringer overfor utlandet 2391 milliarder kroner, tilsvarende 95 prosent av BNP. Tilsvarende andel i 2009 var 80 prosent, se tabell 3.5. Norges brutto fordringer ved utgangen av 2010 var 6877 milliarder kroner. Av dette var 4381 milliarder kroner porteføljeinvesteringer, hvorav SPU's andel var 75 prosent. SPU's andel av "Andre investeringer" var 23 prosent. Disse investeringene består i hovedsak av innskudd og utlån

Tabell 3.5. Fordringer og gjeld overfor utlandet (IIP). Milliarder kroner

	2007	2008	2009	2010
Sum Norges fordringer på utlandet	5 479	6 416	6 059	6 877
Direkteinvesteringer i utlandet	840	1 015	976	1 094
Porteføljeinvesteringer i utlandet	2 953	3 663	3 757	4 281
Aksjer og andeler	1 343	1 423	2 043	2 370
Obligasjoner	1 610	2 240	1 715	1 911
Andre investeringer i utlandet	1 356	1 321	1 043	1 190
Internasjonale reserver i utlandet	331	417	282	312
Sum Norges gjeld overfor utlandet	4 256	4 882	4 174	4 486
Direkteinvesteringer i Norge	717	830	857	910
Porteføljeinvesteringer i Norge	1 750	1 724	1 730	1 965
Aksjer	720	285	443	506
Obligasjoner	1 030	1 439	1 288	1 459
Andre investeringer i Norge	1 789	2 328	1 586	1 612
Sum nettofordringer	1 224	1 535	1 885	2 391
Netto fordringer i prosent av BNP	53	60	80	95

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 3.1. Nasjonalformuen

Nasjonalregnskapet overvurderer inntektene fra petroleumsvirksomheten og utvinning av andre ikke-fornybare naturressurser, fordi det ikke tar hensyn til at utvinning "i dag" tapper av gitte reserver. Inntekter fra utvinning av ikke-fornybare ressurser er dermed forbigående, og ikke sammenlignbare med inntekter basert på fornybare ressurser som kan opprettholdes uten at det forringes produktionsmulighetene i fremtiden.

Inntekter basert på henholdsvis fornybare og ikke-fornybare ressurser kan gjøres sammenlignbare på to måter. For det første kan man omregne formuen knyttet til ikke-fornybare ressurser om til en såkalt permanentinntekt (eller annuitet), som sammenlignes med årlige, evigvarende inntekter basert på fornybare ressurser. Denne beregnes som den konstante årlige realinntekten som, over en uendelig tidshorisont, gir en like stor akkumulert nåverdi som formuen av ressursen. Permanentinntekten kan så sammenlignes med ordinære løpende inntekter. Den andre måten er å omregne anslag på alle typer fremtidige inntekter til korresponderende formuer ved å summere nåverdien av hver fremtidig innteksstrøm over en uendelig tidshorisont. Med den første metoden blir betydningen av anslag på usikre fremtidige inntekter minst. Derfor er denne beregningsmåten brukt i dekomponering av disponibel inntekt for Norges nasjonalinntekt i tabell 3.2. Denne boksen supplerer bildet ved å omregne ordinære inntekter til formueskomponenter som er sammenlignbare med petroleumsformuen. Summen av formueskomponentene kalles nasjonalformuen.

Konkret anslås nasjonalformuen ved å summere fem ressursspesifikke formuesverdier: 1) fornybare naturressurser (jordbruksareal, skog, fisk, vann brukt til vannkraftproduksjon); olje og gass og andre ikke-fornybare naturressurser; 3) humankapital; 4) gjenanskaffelsesverdien av produsert realkapital; 5) finanskapital, dvs. Norges nettofinansformue overfor utlandet. Humankapitalen kan tolkes som arbeidskraftens bidrag til verdiskapningen nå og fremover, omregnet til en formuesstørrelse.

For hver ressurstype utenom humankapitalen, beregnes formuesverdien med utgangspunkt i inntekten fra ressursen. For begge typer naturressurser beregnes en såkalt ressursrente som bruttoproduktet fratrukket netto subsidiær, kapitalslit, og lønnskostnader, samt normal avkastning på realkapitalen. På grunnlag av fremskrivninger beregnes ressursens formuesverdi som den akkumulerte nåverdien av den fremtidige ressursrenten. Verdien av real- og finanskapitalen er gitt i beregningsåret. Humankapitalen beregnes på grunnlag av den produksjonsverdien som ikke er ressursrente, kapitalslit eller normal kapitalavkastning. Denne restbestemte inntekten vil domineres av lønnskostnader, men vil også omfatte alle andre ikke-inkluderte kilder til inntekt som for eksempel samspilleffekter mellom arbeidskraft, realkapital og teknologi. Humankapital som formuesstørrelse,

beregnes ved å akkumulere nåverdien av denne restbestemte inntekten over en uendelig tidshorisont. Det innebærer at nesten all usikkerhet om fremtidig økonomisk utvikling, spesielt produktivitetsvekst, slår ut i anslaget på humankapital. Videre er ikke humankapitalen en formue med et veldefinert eierskap. Lindholt (2000) og Greaker m. fl. (2005) beskriver nærmere beregninger av nasjonalformuen.

Beregningene viser at humankapitalen utgjorde 71 prosent av nasjonalformuen ved utgangen av 2011. Norge skiller seg i så måte ikke nevneverdig fra andre industriland. Mens den relative betydningen av humankapitalen og realkapitalen har vært stabil, har formuen knyttet til de gjenværende olje- og gassressursene falt i takt med ressursutvinningen og den økonomiske veksten i Fastlands-Norges fra ca. 19 prosent av nasjonalformuen for 20 år siden til ca. 11 prosent i 2011. Prosentandelene er selvagt usikre og avhenger av blant annet anslag på fremtidige olje- og gasspriser. Til gjengjeld reflekterer økningen i nettofordringer overfor utlandet at en stor del av petroleumsformuen er spart i Statens pensjonsfond – Utland. Denne komponenten utgjorde ca. 5 prosent av nasjonalformuen ved utgangen av 2011.

De fornybare naturressursene bidro ubetydelig til nasjonalformuen i 2011. Det skyldes svært liten ressursrente i skogbruk og fiske, mens den positive ressursrenten i vannkraftproduksjon oppveies av en negativ ressursrente i jordbruk. Avlønningen av arbeidskraft og andre innsatsfaktorer finansieres i jordbruket i stor grad av subsidiær. Tidligere var jordbruket større og ressursrenten her enda mer negativ, samtidig som ressursrenten i vannkraftsektoren var mindre.

Tabell 1. Utviklingen i sammensetningen av nasjonalformuen

Bidrag fra:	1991	2001	2011
Fornybare naturressurser	-3	-2	0
Nettofordringer til utlandet	0	2	5
Produsert kapital	13	11	13
Olje og gass	19	16	11
Humankapital	72	73	71

Permanentinntekten knyttet til petroleumsformuen er lik den kalkulasjonsrenten som er benyttet i nåverdiberegningene over, dvs. 4 prosent av petroleumsformuen. Det tilsvarer 257 og 255 milliarder kroner i henholdsvis 2010 og 2011.

Referanser

Greaker, M., P. Løkkevik og M. Aasgaard Walle (2005): Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2004. Et eksempel på bærekraftig utvikling? Rapporter 05/13, Statistisk sentralbyrå.

Lindholt, L. (2000): On Natural Resource Rent and the Wealth of a Nation – A Study based on National Accounts in Norway 1930-95, Discussion Papers 281, Statistics Norway

Tabell 3.6. Endringer i Norges netto fordringer overfor utlandet fordelt på netto finansinvesteringer og omvurderinger.

Milliarder kroner

	2009	2010	2011, (1-3 kv.)
Netto finansinvestering	253	341	301
Omvurderinger, netto	95	166	-314
Netto fordringer overfor utlandet	349	508	-13

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.7. Driftsbalansen. Milliarder kroner, løpende priser

	2010	2011
Eksport	1 038,2	1 141,3
Varer	779,0	884,7
Tjenester	259,2	256,6
Import	725,6	763,9
Varer	470,8	520,4
Tjenester	254,8	243,5
Vare- og tjenestebalansen	312,6	377,4
 Lønns- og formuesinntekter, netto	30,2	37,9
Løpende overføringer, netto	-29,2	-28,2
Rente- og stønadsbalansen	1,0	9,6
 Driftsbalansen	313,6	387,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

(herunder gjensalgsavtaler etc.). Samlet var SPU's andel av norske brutto fordringer overfor utlandet 51 prosent i 2010. Norges brutto gjeld overfor utlandet var 4486 milliarder kroner ved utgangen av 2010.

Til og med 3. kvartal 2011 falt netto fordringene overfor utlandet med 13 milliarder kroner, jf. tabell 3.6. Fallet skyldes relativt store negative omvurderinger, etter betydelige positive omvurderinger i 2009 og 2010. Imidlertid tilslir det man har av informasjon om fjerde kvartal at omvurderingene var positive også i 2011 sett under ett. Aksjekursene i utlandet har fått større betydning for de samlede omvurderingene etter at SPU har kunnet øke sin aksjeandel.

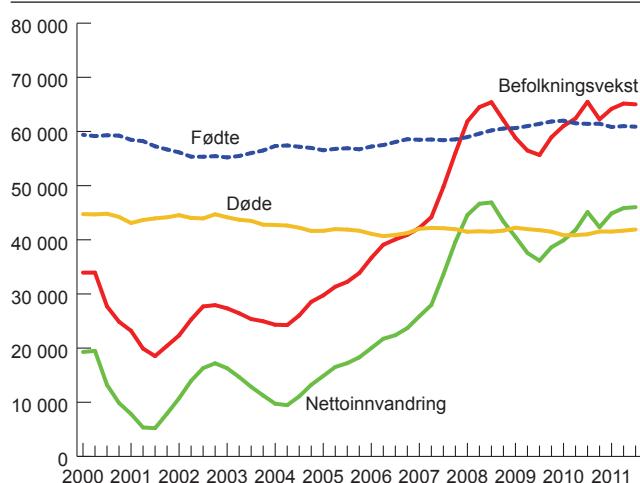
Det er svært liten tallmessig forskjell på Norges netto finansinvesteringer og overskuddet på driftsbalansen. Foreløpige nasjonalregnskapstall anslår overskuddet på driftsbalansen i 2011 til 387 milliarder kroner. Det er 23 prosent høyere enn i 2010. Det aller meste av overskuddet på driftsbalansen kom fra et overskudd i utenrikshandelen på 377 milliarder kroner i 2011. Nettoeksporten av olje og gass finansierer både et importoverskudd for andre varer og tjenester og nettofinansinvesteringene i utlandet.

3.2. Befolking²

Befolkingen fortsetter å vokse raskt. Veksten i 2011 vil trolig vise seg å bli på over 65 000 personer og nær den høyeste i norsk historie (figur 3.6). Vekstraten, som de siste årene har vært 1,2-1,3 prosent per år, er blant

² Befolkningsendringene i 2011 var ikke tilgjengelige da dette nummeret gikk i trykken. En artikkel om befolkningsutviklingen blir derfor publisert i Økonomiske analyser 2/2011, som utgis 26. april.

Figur 3.6. Fødte, dødsfall, nettoinnvandring og befolkningsvekst fire siste kvartaler, 2000-2011¹

¹ Figuren viser summene for inneværende kvartal og de tre foregående kvartalene. Grunnen til at det ikke vises tall for kalenderår er at statistikken for 4. kvartal 2011 ennå ikke var tilgjengelig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

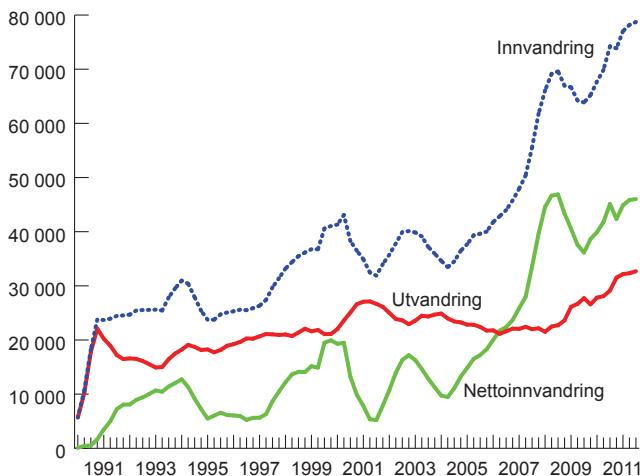
de høyeste de siste hundre år. I Europa er det for tiden bare befolkningene i Luxembourg og Tyrkia som vokser raskere.

Den høye veksten skyldes flere forhold: For det første er fruktbarhetsnivået blant de høyeste i Europa, med et samlet fruktbarhetstall på 1,95 barn per kvinne i 2010. For det andre fortsetter levealderen å øke. De siste ti år har levealderen økt med hele 2,9 år for menn og 1,8 år for kvinner. Likevel er det en rekke land i Europa der levealderen er høyere, spesielt for kvinner i Sør-Europa.

Den viktigste grunnen til den høye befolkningsveksten i Norge er imidlertid den høye innvandringen. Etter en midlertidig nedgang i innvandringen i 2009, som trolig hadde sammenheng med finanskrisen, har innvandringen igjen økt sterkt (figur 3.7). I den 12-måneders-perioden som endte 30. september 2011, flyttet nesten 79 000 personer til Norge, hele 5 000 flere enn i 2010. Utvandringen øker imidlertid også, om ikke like raskt, slik at nettoinnvandringen i denne 12-månedersperioden ble 46 000, om lag 4 000 flere enn i 2010. Polakker utgjør den største innvandringsgruppen, men nettoinnvandringen er også stor fra Sverige, Filippinene og de baltiske landene.

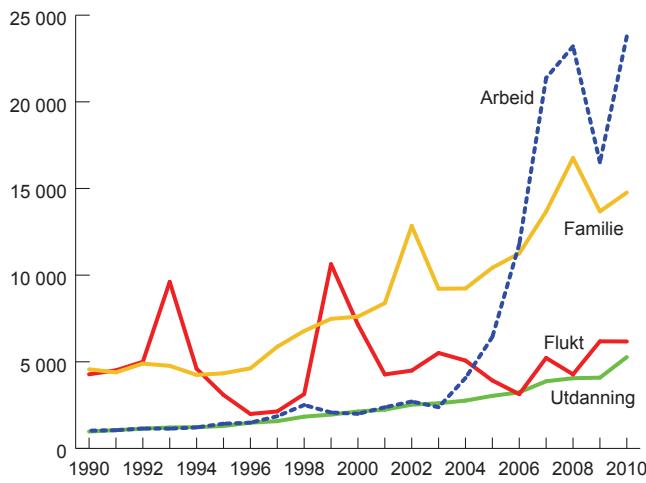
Arbeid er fortsatt den viktigste innvandringsgrunnen (figur 3.8). De siste årene har utdanning vært en omtrent like hyppig innvandringsgrunn som flukt.

Innvandringen utgjør for tiden om lag 2/3 av befolkningsveksten. Men indirekte bidrar innvandring enda mer til veksten, ved at innvandrere i gjennomsnitt får litt flere barn enn resten av befolkningen. Denne forskjellen har imidlertid sunket fra 0,9 barn i 2000 til 0,4 barn i 2010. En del av nedgangen skyldes endret sammensetning med hensyn til landbakgrunn, særlig at det er blitt flere europeiske innvandrere, som har relativt lav fruktbarhet. I 2010 var fruktbarhetsnivået for innvandrere fra Vest-Europa 2,0 barn per kvinne, mens det

Figur 3.7. Inn- og utvandring fire siste kvartaler, 2000-2011¹

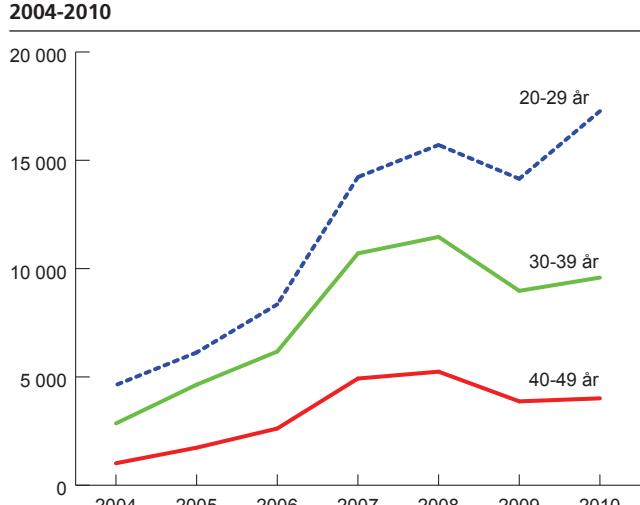
¹ Figuren viser summene for inneværende kvartal og de tre foregående kvartalene.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.8. Innvandring etter innvandringsgrunn og innvandringsår 1990-2010

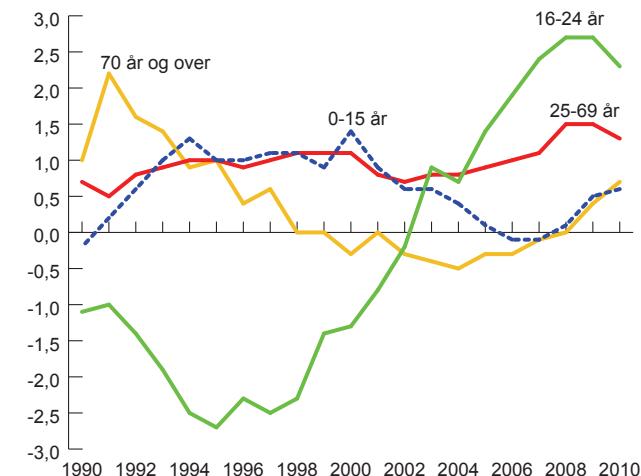
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.9. Nettoinnvandring for utvalgte aldersgrupper 2004-2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.10. Vekst i aldersgrupper 1990-2010. Prosent per år

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

var 2,2 for innvandrere fra østeuropeiske EU land og 2,4 for kvinner fra resten av verden. Fruktbarheten er som regel høy for innvandrere, særlig de første årene, på grunn av familieetablering. For innvandrere som har bodd her lenge, er imidlertid fruktbarheten lavere. Innvandringen fører også til at det blir flere personer i aldersgrupper hvor det er vanlig å få barn (figur 3.9). For eksempel har innvandringen av kvinner i alderen 20-44 år, der 95 prosent av fødslene skjer, blitt fordoblet siden 2004 (fra 10 600 til 21 100). Innvandring av menn i denne aldergruppen har økt enda mer, fra litt under 10 000 til litt over 24 000 (dvs. en 2,5-dobling). Innvandring i denne aldersgruppen representerer en betydelig tilvekst til arbeidsstyrken.

Det er særlig folkemengden i eldre aldersgrupper som vokser raskest. Veksten i befolkningen i yrkesaktiv alder er imidlertid nesten like stor (se figur 3.10). Antall unge voksne, 16-24 år, har økt sterkt de siste årene på grunn av små kull på 1980- og 1990-tallet, men vil synke framover. Forholdet mellom antall personer 67 år og over og antall i yrkesaktive aldere (20-66 år), kalt forsørgerbyrden for eldre (*dependency ratio*), har derfor begynt å øke igjen, etter en lengre nedgang (fra en topp på 24,3 per 100 i 1991 til 21,0 i 2011). Dette forholdstallet vil øke betydelig framover, til rundt 40 i 2060 (ifølge mellomalternativet fra befolkningsframskrivningen i 2011). Høy innvandring vil bremse, men ikke stoppe, økningen i dette forholdet.

Resultatene fra befolkningsframskrivningene som SSB publiserte i juni 2011, viser at Norges folkemengde fortsatt vil vokse raskt framover. Den var ved årsskiftet litt under 4,9 mill. og vil trolig passere 5 millioner i mars 2012, 37 år etter at 4 millioner ble passert i 1975. Hovedalternativet viser at 6 millioner vil nås allerede i 2028 og 7 millioner i 2066. Med høy innvandring vil 6 mill. passeres om bare 11 år, i 2023. Men dersom innvandringen skulle bli lav, vil 5 mill. først nås i 2043. Med null nettoinnvandring fra nå av, vil folketallet nå en topp på 5,3 mill. i 2047.

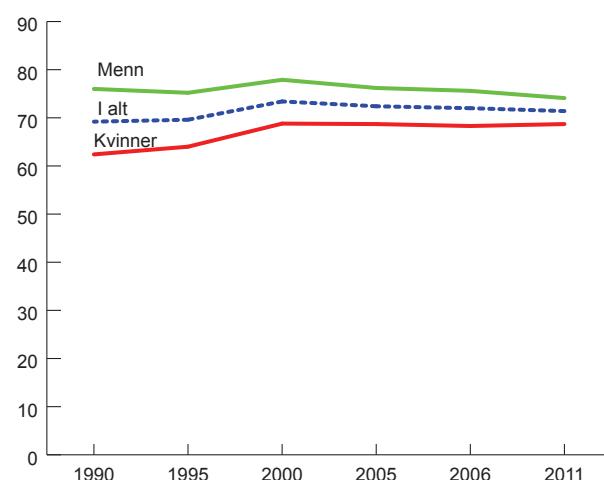
3.3. Arbeidsmarkedet

Yrkesdeltaking

Arbeidsstyrken er lik summen av sysselsatte og arbeidsløse. Den ble ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) målt til 2 629 000 personer i 2011, 27 000 flere enn i 2010, se tabell 3.8. Siden 1990 har arbeidsstyrken økt med 487 000 personer. Av denne økningen kan anslagsvis 17 000 tilskrives omlegninger av AKU i 1996 og 2006. Den største delen av økningen kom i siste halvdel av 1990-årene og i de siste fem årene. Dette skyldes både økning i antall personer som er i de mest yrkesaktive aldersgruppene, og endringer i yrkesfrekvensen, dvs. andelen av befolkningen som er i arbeidsstyrken. Yrkesfrekvensen har falt de senere årene, fra 73,9 prosent i 2008 til 71,4 prosent i 2011. Frekvensen i 2011 lå imidlertid et par prosentpoeng høyere enn på det meste av 1990-tallet, se figur 3.11. Denne forskjellen dekker over en markert kjønnsforskjell. Yrkesfrekvensen for menn var i 2011 nær 1,9 prosentpoeng lavere enn i 1990. Kvinnenes yrkesfrekvens har derimot økt fra 62,4 prosent i 1990 frem til midten av 2000-tallet hvor den synes å ha stabilisert seg mellom 68 og 69 prosent. (I 2006 fikk yrkesfrekvensene et varig men lite negativt skift i hovedsak fordi den nedre aldersgrensen i AKU ble senket fra 16 til 15 år.)

For menn er det utviklingen blant de yngre og middelalderlende som bidrar til at yrkesfrekvensene har falt

Figur 3.11. Yrkesfrekvenser, menn og kvinner. Prosent¹

¹ Det er brudd i tidsserien mellom 2005 og 2006, da aldersgrensen i undersøkelsen ble senket fra 16 til 15 år fra 2006, og alder ikke lenger regnes ved utgangen av året, men på referansestidspunktene for undersøkelsen.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

med snaue to prosentpoeng fra 1990 til 2011. Fallet har vært noe dempet av en motsatt utvikling blant de eldre. Blant kvinner har yrkesfrekvensen økt til dels betydelig fra 1990 til 2011 for alle aldersgrupper unntatt den yngste.

Yrkesfrekvensen er høy i Norge sammenlignet med de fleste andre land, se tabell 3.9. For aldersgruppen

Tabell 3.8. Arbeidsstyrken etter alder og kjønn. 1 000 og i prosent av personer i alt i hver gruppe¹

	1 000						Prosent					
	1990	1995	2000	2005	2006	2011	1990	1995	2000	2005	2006	2011
I alt	2142	2186	2350	2400	2446	2629	69,2	69,6	73,4	72,4	72,0	71,4
15-19	113	81	110	108	131	131	44,3	37,7	52,0	45,8	43,2	40,4
20-24	245	215	203	198	205	234	72,9	68,1	74,2	72,5	74,6	71,9
25-29	261	282	277	239	247	266	82,1	81,9	85,0	83,6	85,7	83,8
30-39	543	551	606	602	606	600	86,9	87,2	88,4	87,3	87,9	88,7
40-54	676	772	820	832	836	905	86,5	86,6	87,7	87,0	86,8	87,0
55-66	269	263	316	397	398	456	58,0	58,8	62,9	63,8	63,5	64,7
67-74	35	23	18	23	22	36	11,1	7,7	6,9	9,2	9,0	12,4
Menn	1181	1187	1258	1272	1296	1387	76,0	75,2	77,9	76,2	75,6	74,1
15-19	58	41	57	54	64	64	45,0	37,7	52,0	44,3	40,9	37,9
20-24	135	115	111	105	108	123	78,4	71,8	79,2	75,4	77,2	73,6
25-29	147	154	147	125	130	140	88,5	87,0	88,9	87,5	89,5	86,7
30-39	297	296	324	320	320	317	93,6	92,7	93,1	91,1	91,8	91,8
40-54	370	422	435	438	439	476	92,4	91,9	91,0	90,1	90,0	89,2
55-66	152	145	173	218	220	244	67,4	66,0	69,2	69,5	69,4	68,8
67-74	21	14	12	14	14	22	14,9	10,6	9,3	11,6	12,0	15,6
Kvinner	961	999	1092	1127	1150	1243	62,4	64,0	68,8	68,7	68,3	68,7
15-19	54	39	54	54	68	67	43,7	37,7	52,0	47,5	45,6	43,2
20-24	110	100	93	93	97	111	67,1	64,2	69,0	69,5	71,8	70,2
25-29	114	128	129	114	117	126	75,2	76,6	80,9	79,7	81,8	80,8
30-39	247	256	281	282	286	283	79,9	81,7	83,5	83,2	83,8	85,4
40-54	306	350	385	395	396	429	80,3	81,0	84,2	83,9	83,5	84,7
55-66	116	118	143	180	178	212	49,1	51,9	56,7	58,1	57,5	60,5
67-74	14	9	7	9	8	14	7,9	5,3	4,8	7,0	6,2	9,5

¹ Det er brudd i tidsserien mellom 2005 og 2006, da aldersgrensen i undersøkelsen ble senket fra 16 til 15 år fra 2006, og alder ikke lenger regnes ved utgangen av året, men på referansestidspunktene for undersøkelsen.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.9. Yrkesdeltaking og deltidsandel i 2010, og arbeidsledighet i november 2011 i utvalgte OECD-land. Prosent

	Årsjennomsnitt 2010						Nov. 2011	
	Yrkesdeltakingsraten i befolkningen 15-64 år			Yrkesdeltakingsraten i befolkningen 55-64 år			Deltids-sysselsatte i prosent av sysselsatte i alt	Arbeids-ledighet i prosent av arbeidsstyrken ²
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner		
Norge	78,2	80,8	75,6	69,6	73,5	65,6	20,1	3,4
Danmark	79,5	82,7	76,1	61,1	67,3	55,0	19,5	7,8
Finland	74,6	76,7	72,5	60,2	60,0	60,3	12,5	7,4
Sverige	79,5	82,2	76,7	74,6	79,2	69,9	14,0	7,4
Frankrike	70,6	75,0	66,3	42,5	45,2	40,0	13,6	9,8
Italia	62,2	73,3	51,1	38,0	49,6	27,0	16,3	8,6
Nederland	78,2	83,8	72,6	56,3	67,6	44,9	37,1	4,9
Spania	74,4	81,9	66,8	50,8	63,9	38,5	12,4	22,9
Storbritannia	76,3	82,5	70,2	59,6	69,2	50,5	24,6	8,3 ¹
Tyskland	76,6	82,4	70,8	62,5	70,7	54,5	21,7	5,5
USA	73,9	79,6	68,4	64,9	70,0	60,2	13,5	8,7
Japan	74,0	84,8	63,2	68,7	83,9	53,9	20,3	4,5
OECD	70,7	79,7	61,8	57,5	67,6	47,9	16,6	8,2

¹ Arbeidsledighetsstallet for Storbritannia er for september 2011 (for alle andre land: november 2011).² Ledighetsstallene er sesongjusterte.

Kilde: OECD Employment Outlook 2011: Statistical Annex, og OECD Labour force statistics.

Tabell 3.10. Yrkesdeltaking og arbeidstid etter alder. 2001 og 2011

	1000 personer			Prosent av befolkning	
	Befolkning i alt	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber
I alt 15-74 år					
2001	3 258	2 285	1 782	70,1	54,7
2011	3 680	2 543	1 942	69,1	52,8
15-24 år					
2001	540	300	191	55,6	35,4
2011	649	334	193	51,5	29,7
25-29 år					
2001	317	260	202	82,0	63,7
2011	318	253	191	79,6	60,1
30-44 år					
2001	1 013	876	716	86,5	70,7
2011	1 048	906	726	86,5	69,3
45-54 år					
2001	608	516	425	84,9	69,9
2011	669	564	468	84,3	70,0
55-61 år					
2001	355	261	204	73,5	57,5
2011	416	325	256	78,1	61,5
62-66 år					
2001	169	62	39	36,7	23,1
2011	289	125	89	43,3	30,8
67-74 år					
2001	256	17	10	6,6	3,9
2011	291	36	19	12,4	6,5

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

15-64 år lå den norske yrkesfrekvensen i 2010 gjennomsnittlig 7,5 prosentpoeng over frekvensen for OECD landene i alt. Tilsvarende yrkesfrekvenser i Sverige og Danmark lå i 2010 henholdsvis 1,1 og 0,5 prosentpoeng høyere enn den norske. Det er først og fremst høy kvinnelig yrkesdeltaking som hever yrkesfrekvensene i de skandinaviske landene så vidt mye over OECD-snittet. En viktig årsak er at omsorgen for

barn og eldre er flyttet fra familien til offentlig sektor i langt større grad i de skandinaviske velferdsstatene enn i andre OECD-land. Yrkesdeltakingen for menn i de mest yrkesaktive aldersgruppene ligger imidlertid ikke noe over OECD-snittet.

I Norge står gjennomsnittspersonen betydelig lengre i arbeid enn gjennomsnittspersonen i OECD. Blant

Tabell 3.11. Yrkesdeltaking og arbeidstid etter alder. Menn. 2001 og 2011

	1000 personer			Prosent av befolkning	
	Befolknings i alt	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber
I alt 15-74 år					
2001	1 643	1 219	1 067	74,2	64,9
2011	1 872	1 339	1 126	71,5	60,1
15-24 år					
2001	276	157	113	56,9	40,9
2011	336	170	116	50,6	34,5
25-29 år					
2001	161	139	123	86,3	76,4
2011	161	132	110	82,0	68,3
30-44 år					
2001	516	466	431	90,3	83,5
2011	536	477	418	89,0	78,0
45-54 år					
2001	308	272	249	88,3	80,8
2011	343	297	267	86,6	77,8
55-61 år					
2001	179	142	123	79,3	68,7
2011	207	169	145	81,6	70,0
62-66 år					
2001	83	34	25	41,0	30,1
2011	147	72	56	49,0	38,1
67-74 år					
2001	119	12	7	10,1	5,9
2011	140	22	13	15,7	9,3

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.12. Yrkesdeltaking og arbeidstid etter alder. Kvinner. 2001 og 2011

	1000 personer			Prosent av befolkning	
	Befolknings i alt	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber	Sysselsatte personer	Utførte timer omregnet til heldagsjobber
I alt 15-74 år					
2001	1 615	1 067	715	66,1	44,3
2011	1 809	1 204	817	66,6	45,2
15-24 år					
2001	264	142	78	53,8	29,5
2011	314	164	78	52,2	24,8
25-29 år					
2001	156	121	80	77,6	51,3
2011	157	121	81	77,1	51,6
30-44 år					
2001	496	410	285	82,7	57,5
2011	512	429	308	83,8	60,2
45-54 år					
2001	300	244	176	81,3	58,7
2011	326	267	201	81,9	61,7
55-61 år					
2001	176	119	80	67,6	45,5
2011	209	156	111	74,6	53,1
62-66 år					
2001	86	28	15	32,6	17,4
2011	141	53	32	37,6	22,7
67-74 år					
2001	137	5	2	3,6	1,5
2011	151	14	5	9,3	3,3

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

eldre i yrkesaktiv alder, 55-64 år, var forskjellen i 2010 mellom yrkesfrekvensen i Norge og OECD 12,1 prosentpoeng, altså en betydelig større forskjell enn blant de yngre. Dette gjelder både menn og kvinner, men mest for kvinner.

Bildet av høy norsk yrkesaktivitet sammenlignet med andre OECD-land blir imidlertid modifisert når man tar hensyn til omfanget av deltidsarbeid. 20,1 prosent av de sysselsatte i Norge jobbet deltid i 2010, mens den tilsvarende andelen i OECD var 16,6 prosent. I Sverige kombineres svært høy yrkesdeltaking, relativt til andre land, med en deltidsandel som er 2,6 prosentpoeng lavere enn OECD-snittet.

Arbeidstid

Tabell 3.10 viser i hvilken grad omfanget av både fravær og deltidsarbeid reduserer den reelle arbeidsinnsatsen sammenlignet med det bildet yrkesfrekvensene gir. I forhold til alle individer i alderen 15-74 år, utgjorde antall heltidsjobber 52,8 prosent i 2011. Til

sammenligning var yrkesfrekvensen 69,1 prosent. Forskjellen er større enn gjennomsnittet blant de som er yngre enn 30 år, og mindre enn gjennomsnittet i aldersgruppene eldre enn 62 år. Andelen heltidsjobber har falt mer enn den sammenlignbare yrkesfrekvensen fra 2001 til 2011, 1,9 mot 1 prosentpoeng.

Tabellene 3.11 og 3.12 bekrefter at deltidsomfanget er større blant kvinner enn blant menn. Hvis alle aldersgrupper ses under ett, var forskjellene i 2011 mellom yrkesfrekvensen og heltidsandelen 11,4 og 21,4 prosentpoeng for henholdsvis menn og kvinner. Menn jobbet i gjennomsnitt 37,5 timer per uke, mens kvinner jobbet 30,7 timer. Sammenligning med tilsvarende tall i 2001 viser imidlertid en viss utjevning mellom kjønnene: For menn var forskjellen mellom heltidsandelen og yrkesfrekvensen økt i løpet av de ti siste årene med 2,1 prosentpoeng, mens den er redusert med 0,4 prosentpoeng for kvinner. Blant menn var det særlig aldersgruppen 25-44 år som reduserte sin arbeidstid.

Tabell 3.13. **Befolkningen i alt og sysselsatte 15-74 år etter alder, innvandringsbakgrunn, arbeidstid og kjønn. Absolutte tall i 1000 og i prosent. 4. kvartal 2010**

	Befolkningen i alt	Sysselsatte	Avtalte timer omregnet til heltidsjobber	Sysselsatte i prosent av befolkningen	Heltidsjobber i prosent av befolkningen	Heltidsjobber i prosent av sysselsatte
Menn						
15-29 år						
Ikke-innvandrere	425	262	201	61,8	47,3	76,5
Innvandrere, landgr.1	27	19	16	69,5	59,6	85,7
Innvandrere, landgr.2	36	18	13	50,6	37,0	73,1
Ikke bosatte	0	15	14			92,3
30-54 år						
Ikke-innvandrere	736	643	619	87,4	84,0	96,2
Innvandrere, landgr.1	71	57	53	79,8	74,8	93,7
Innvandrere, landgr.2	68	44	39	65,0	57,4	88,4
Ikke bosatte	0	35	34			96,9
55-74 år						
Ikke-innvandrere	457	267	243	58,4	53,1	90,9
Innvandrere, landgr.1	16	10	9	58,5	53,2	90,9
Innvandrere, landgr.2	13	5	4	37,4	32,4	86,8
Ikke bosatte	0	6	6			94,4
Kvinner						
15-29 år						
Ikke-innvandrere	402	252	156	62,7	38,8	61,8
Innvandrere, landgr.1	24	15	11	63,4	46,9	74,0
Innvandrere, landgr.2	41	18	11	43,5	27,8	63,9
Ikke bosatte	0	6	4			77,6
30-54 år						
Ikke-innvandrere	712	597	501	83,8	70,3	83,9
Innvandrere, landgr.1	44	34	28	76,7	62,5	81,4
Innvandrere, landgr.2	77	44	34	56,8	44,1	77,6
Ikke bosatte	0	6	4			72,9
55-74 år						
Ikke-innvandrere	464	220	167	47,5	36,0	75,9
Innvandrere, landgr.1	15	8	6	49,2	38,3	77,9
Innvandrere, landgr.2	13	4	3	31,0	23,3	75,3
Ikke bosatte	0	2	1			64,8

Landgruppe 1: EU-/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia og New Zealand

Landgruppe 2: Europa utenom EU/EFTA, Asia, Afrika, Latin-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.14. Personer 15-74 år etter arbeidsstyrkestatus og hovedsakelig virksomhet. 1 000 og i prosent av personer i alt i hver gruppe

	1 000			Prosent		
	2000	2010	2011	2000	2010	2011
Personer i alt	3 201	3 618	3 680	100,0	100,0	100,0
Sysselsatte	2 269	2 508	2 543	70,9	69,3	69,1
Heltid	1 683	1 835	1 866	52,6	50,7	50,7
Deltid	579	667	671	18,1	18,4	18,2
Av dette:						
Under utdanning	127	153	156	4,0	4,2	4,2
Hjemmearbeidende	28	11	10	0,9	0,3	0,3
Førtidspensjonister/uføre	19	29	28	0,6	0,8	0,8
Alderspensjonister	8	17	17	0,2	0,5	0,5
Arbeidsledige	81	94	86	2,5	2,6	2,3
Personer utenfor arbeidsstyrken	852	1 016	1 051	26,6	28,1	28,6
Under utdanning	209	289	301	6,5	8,0	8,2
Hjemmearbeidende	95	49	47	3,0	1,4	1,3
Førtidspensjonister/uføre	272	362	374	8,5	10,0	10,2
Alderspensjonister	232	243	254	7,2	6,7	6,9
Annet	44	72	76	1,4	2,0	2,1

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå..

For kvinner økte arbeidstiden mest i aldersgruppen 30-54 år.

Innvandrerne på arbeidsmarkedet

Innvandringen, særlig arbeidsinnvandringen, har økt kraftig etter utvidelsen av EU østover i 2004. I perioden 2006-2010 var bruttoinnvandringen i gjennomsnitt nær 63 000 per år, ca. 2 000 flere enn gjennomsnittlig antall årlige fødsler i samme periode. Sammenligningsvis varierte bruttoinnvandringen rundt snaut 20 000 per år i perioden 1971-1985. Tabell 3.13 viser at innvandrere fra EU-/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia og New Zealand (gruppe 1) hadde vesentlig høyere gjennomsnittlig yrkesfrekvens enn innvandrere fra Europa utenom EU/EFTA, Asia, Afrika, Latin-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand (gruppe 2). Dette gjelder både kvinner og menn og alle spesiferte aldersgrupper i tabellen. Forskjellene må ses på bakgrunn av at gruppe 1 domineres av arbeidsinnvandrere, mens flyktningene – ofte fra fattige land med lavt utdanningsnivå - i hovedsak befinner seg i gruppe 2. Tallene viser situasjonen i 4. kvartal 2010. Eksempelvis var yrkesfrekvensen for menn i den største yrkesaktive aldersgruppen - 30-54 år - 79,8 prosent for gruppe 1, mot 65 prosent for gruppe 2. Innvandrere jobber jevnlig over flere timer per uke enn ikke-innvandrere. Derfor er det mindre forskjell mellom innvandrere og ikke-innvandrere når det gjelder kjønns- og aldersspefikke heltidsandeler enn det er mellom tilsvarende yrkesfrekvenser.

Alternativer til arbeid

I 2011 var 28,6 prosent av alle personer i alderen 15-74 år utenfor arbeidsstyrken, det vil si verken sysselsatte eller arbeidsledige, se tabell 3.14. Denne andelen har økt svakt fra 2010, og ligger 2 prosentpoeng over nivået i 2000. I forhold til situasjonen i 2000, har andelen under utdanning økt fra 6,5 til 8,2 prosent i 2011. Andelen for uføre- og førtidspensjonister har økt fra

Tabell 3.15. Arbeidsledige, undersysselsatte og personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid. Personer og tilbud av ukeverk (37,5 timer). 1 000

	2010	2011	Endring, prosent
Arbeidsledige			
Personer	94	86	-8,5
Ønsket antall ukeverk	81	73	-9,9
Arbeidsledige som andel av arbeidsstyrken, prosent	3,6	3,3	
Gjennomsnittlig varighet på ledighetsperioder	24,9	27,2	9,2
Undersysselsatte			
Personer	67	70	4,5
Ønsket merarbeidstid i ukeverk	25	26	4,0
Tilbud av ukeverk i alt	106	98	-7,5
Personer utenfor arbeidsstyrken			
Utenfor arbeidsstyrken i alt	1 016	1 051	3,4
Ønsker arbeid	153	154	0,7
Kan begynne innen en måned	76	72	-5,3

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

8,5 til 10,2 prosent. Andelene for alderspensjonister og hjemmearbeidende har falt.

Ledighet og undersysselsetting

Det norske arbeidsmarkedet er relativt stramt, spesielt i forhold til situasjonen i de aller fleste andre land. Ledigheten definert ved AKU var 3,3 prosent målt som gjennomsnitt i 2011, se tabell 3.15. Antall arbeidslede falt med 8 000 personer fra 2010 til 2011, ifølge AKU. På 2000-tallet har ledigheten variert relativt lite, mellom 2,5 og 4,6 prosent, spesielt sammenlignet med de store endringene i tilbud og etterspørrelse i arbeidsmarkedet. Arbeidsstyrken har økt med ca. 280 000 personer, tilsvarende 12 prosent i denne perioden, hvorav mange innvandrere. Under finanskrisen bidro ekspansiv finanspolitikk til å holde ledigheten nede, men samtidig falt yrkesfrekvensene i de unge aldersgruppene, og nettoarbeidsinnvandringen avtok. Det

eksemplifiserer at arbeidsmarkedet i stor grad raskt evner å korrigere ubalanse mellom tilbud og etterspørsel.

Tallet på undersysselte fortsatte å øke fra 2010 til 2011, og tilsvarer vel 10 prosent av de deltidssysselte. Man kan havne i denne kategorien dersom man ønsker å jobbe kun noen få timer mer. Kvinner i omsorgsyrker utgjør en stor del av de undersysselte.

3.4. Ut dannning

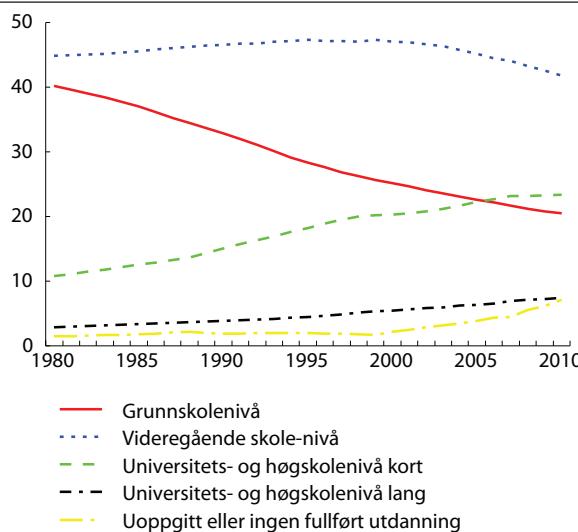
Arbeidskraftens produktivitet har stor betydning for et lands materielle velstand. Mengden og kvaliteten på andre produksjonsfaktorer har betydning for hvor produktiv arbeidskraften er, men først og fremst avhenger dette av arbeidsstyrkens egen kvalifikasjoner og ferdigheter. Den viktigste måten å skaffe seg slike kvalifikasjoner på, er gjennom formell utdanning, selv om også arbeidslivet er en viktig arena for å tilegne seg kunnskaper og ferdigheter som har betydning for produktiviteten. Selv om økt utdanning ikke alltid fører til økt produktivitet, brukes befolkningens utdanningsnivå ofte som en indikator på kunnskaps- og produktivitetsnivået til arbeidsstyrken.

Figur 3.12 viser at grupper som tidligere bare tok grunnskoleutdanning i større og større grad har tatt videregående skole, mens flere og flere blant grupper som tradisjonelt stoppet etter videregående har fortsatt til høyere utdanning. I aldersgruppen 20-66 år har andelen med utdanning på grunnskolenivå har fallt fra rundt 40 til om lag 20 prosent fra 1980 til 2010. Andelen med utdanning på videregående-nivå har holdt seg ganske konstant. Over 30 prosent av befolkningen i alderen 20-66 år hadde i 2010 utdanning på universitets- og høgskolenivå. Andelen med uoppgett utdanning har økt mye i de senere årene. Det skyldes hovedsakelig at det for mange innvandrere er mangelfull registrering av opplysninger om utdanning fullført i utlandet før de bosatte seg i Norge.

Utdanningsnivået i Norge ligger over gjennomsnittet, men ikke på topp i OECD. Andelen av befolkningen med høyere utdanning er klart høyere i Canada, Japan, New Zealand og USA enn i Norge. Blant de nordiske landene ligger Finland litt høyere enn Norge.

Utdanningsnivået blant yngre aldersgrupper er høyere enn blant de eldre. For de man har utdanningsopplysninger for, hadde godt over 40 prosent av de mellom 20 og 39 år høyere utdanning i 2010. For aldersgruppen 60-66 år var andelen 25 prosent. Økningen i utdanningsnivå over tid blant befolkningen i yrkesaktiv alder har hovedsakelig skjedd ved at eldre årskull med lav utdanning har blitt erstattet med yngre med høyere utdanning. Selv om yngre årskull i fremtiden ikke tar mer utdanning enn det de unge gjør i dag, vil derfor utdanningsnivået samlet sett stige i flere tiår framover. Migrasjon kan bidra til å modifisere denne utviklingen. Opplysningene om innvandreres utdanningsnivå (den utdanningen de har fullført i utlandet før de kom til Norge) har så langt vært nokså mangelfull. SSB

Figur 3.12. Utdanningsnivå, befolkningen 20-66 år, prosentandeler

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjennomfører i 2011 og 2012 en stor undersøkelse blant innvandrere for å kunne belyse dette bedre.

3.5. Realkapital og realavkastning

Målt i faste priser økte beholdningen av samlet realkapitalen i norske næringer, inklusive offentlig forvalting, med 53,7 prosent i løpet av 20-årsperioden 1991-2011, se tabell 3.16. To tredjedeler av denne økningen har kommet etter 2000. Figur 3.13 viser hvor raskt kapitalbeholdningene, målt i faste priser, av ulike typer har blitt bygget opp i løpet av de siste 20 år, i forhold til den beholdningen man hadde av hver art i 1991. Den årlige tilveksten i beholdningen av en realkapitalart er lik de akkumulerte bruttoinvesteringene i samme art, fratrukket kapitalslit, mellom de to tidspunktene kapitalbeholdningen er målt på. Målt i faste priser, var beholdningene av realkapital knyttet til oljeboring, -leting og rørledninger ved utgangen av 2011 mer enn doblet i forhold til beholdningen i 1991, mens beholdningen av maskiner og utstyr lå 90 prosent over 1991-nivået.

Bygninger og anlegg utgjorde 73 prosent av den samlede realkapitalen målt i løpende priser i 2011. Dette omfatter også veier, skinnelegemer og annen infrastruktur som er et resultat av politiske beslutninger. Verdien av tomter utover grunnarbeider er ikke regnet med i verdsettingen av bygninger og anlegg. Realkapital knyttet til oljevirksomheten utgjorde 15 prosent av samlet realkapital i 2011, målt i løpende priser.

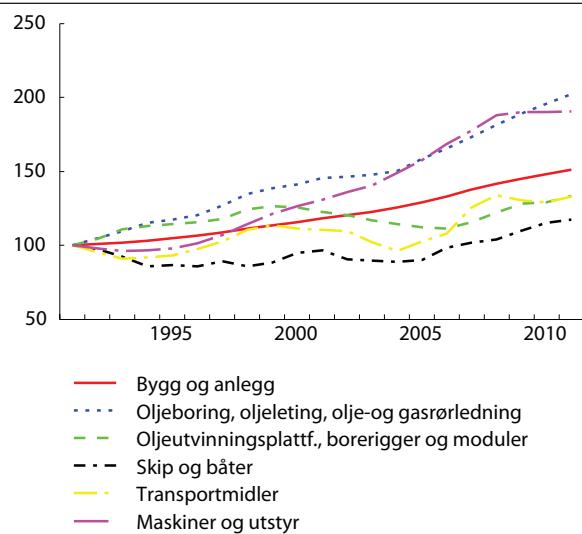
Avkastningen av investeringene i realkapital i Fastlands-Norge har økt sterkt i løpet av de siste 30 årene når man mäter dette med avkastningsraten, se figur 3.14. Denne raten beregnes ved å dividere driftsresultatet, eksklusive kapitalslit og et anslag på lønn til selvstendig næringsdrivende, med verdien av kapitalbeholdningen, begge størrelser regnet i løpende priser. Den er sammenlignbar med en realrente. I siste halvdel av 1970 tallet falt kapitalavkastningen for Fastlands-Norge fra ca. 5 prosent til under 2 prosent.

Tabell 3.16. Realkapitalbeholdning etter art. Faste 2009-priser, milliarder kroner

	1991	2000	2005	2010	2011
Bygg og anlegg	3 357	3 885	4 328	4 964	5 078
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	287	406	456	562	580
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	372	467	417	480	496
Skip og båter	184	175	166	212	217
Transportmidler	88	98	90	113	117
Maskiner og utstyr	282	356	444	535	536
I alt	4 570	5 388	5 901	6 867	7 024
I alt, indeks 1991 = 100	100,0	117,9	129,1	150,3	153,7

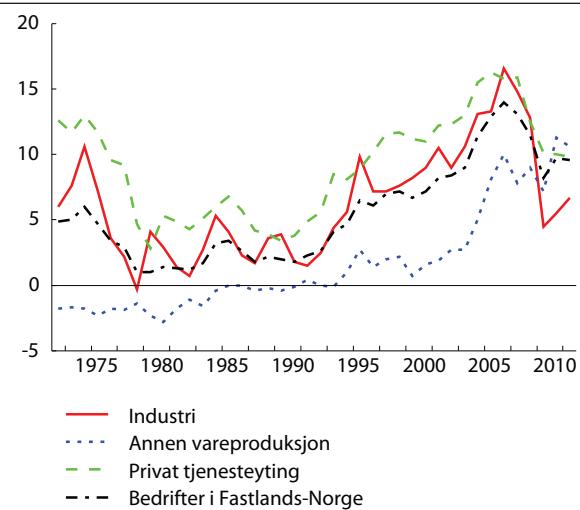
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.13. Realkapitalbeholdning etter art. Faste 2009-priser. Indeks, 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.14. Kapitalavkastning. Driftsresultat i forhold til verdi av realkapital. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Avkastningen forble lav utover hele 1980-tallet med små variasjoner rundt 2 prosent. Etter 1990 har avkastningen økt relativt jevnt til 13-14 prosent i de tre årene 2005-2007. Deretter har den falt til noe under 9,7 og 9,6 prosent i henholdsvis 2010 og 2011. Kapitalavkastningen varierer tradisjonelt betydelig mellom næringer. I alle de år som vises i figur 3.14 har den vært klart høyere i privat tjenesteyting og industri enn i restsektoren "Annen vareproduksjon" hvor man blandt annet finner jordbruks- og andre primærnæringer. Den kraftige økningen i kapitalavkastning i Fastlands-Norge er imidlertid en hovedtendens som gjelder alle disse tre næringsgruppene.

Økningen i kapitalavkastning har sannsynligvis flere årsaker. Skattereformen i 1992 kan ha lykkes i sin intensjon om å skjerpe kravene til avkastning før skatt for at investeringene skulle bli lønnsomme etter skatt. For det andre bidro trolig dereguleringen av kraftsektoren og andre næringer, til mer rasjonelle investeringer og økt avkastning. For det tredje har globaliseringen økt de utenlandske investeringsmulighetene. Avkastning fra direkte investeringer i utlandet skal i prinsippet ikke inngå i kapitalavkastningen i norske fastlandsnæringer. Men tilgang til investeringsmuligheter med høy lønnsomhet i andre land, har trolig bidratt til å skjerpe kravene til kapitalavkastning i Norge. For det fjerde har vridninger i næringsstruktur bidratt til å øke

gjennomsnittsavkastningen i Fastlands-Norge. Spesielt har privat tjenesteyting, med relativt høy kapitalavkastning, økt sin andel av Fastlands-Norges kapitalbeholdning, mens denne andelen har avtatt i primærnæringene hvor kapitalavkastning er relativt lav. For det femte er det mulig at driftsresultatene i norske næringer i økende grad inneholder finansinntekter fra datterselskaper i utlandet. Det er i så fall en målefeil. Realrenten på alternative finansielle investeringer har ikke vist samme vekst som avkastningsraten, og fremstår derfor ikke som en årsak til økningen i kapitalavkastningen.

3.6. FoU og nyskapning i norsk næringsliv

Nær nullvekst i forskning og utvikling

De totale utgiftene til forskning og utvikling (FoU) i Norge var på 42,8 milliarder kroner i 2010. Målt i faste priser var det en nedgang på 0,7 prosent fra 2009. Det er bare i universitets- og høgskolesektoren det var en liten realvekst i FoU-utgiftene. Svakest utvikling var det i instituttsektoren med en realnedgang på 1,7 prosent. Sektoren hadde imidlertid en høy realvekst fra 2008 til 2009. For næringslivet var det en realnedgang i FoU-utgiftene på 0,8 prosent i forhold til 2009. Målt i forhold til bruttonasjonalproduktet (BNP) gikk FoU-andelen ned fra 1,8 prosent i 2009 til 1,7 prosent i 2010. BNP-andelen for 2010 er likevel høyere enn for de øvrige årene på 2000-tallet. Høy andel i 2009

skyldes i stor grad lavt BNP. FoU-utgiftenes andel av bruttoproduktet i Fastlands-Norge er noe mer stabil over tid. Den gikk ned fra 2,3 prosent i 2009 til 2,2 i 2010.

Foreløpige 2010-tall for EU-landene samlet viser omtrent uendret BNP-andel fra året før, 2,1 prosent. I 2009 økte BNP-andelen som følge av at nedgangen i BNP var større enn nedgangen i FoU-utgifter. Av de store landene er det først og fremst Tyskland som bidrar til å holde andelen oppe for 2010. Både Sverige og Finland har hatt nedgang i FoU-utgiftene som andel av BNP, men ligger på et høyere nivå enn Norge. Danmark er det eneste nordiske landet som har hatt særlig vekst i FoU-aktiviteten de senere årene. En annen indikator for internasjonal sammenlikning er FoU-personell som andel av arbeidsstyrken. Norge ligger da klart høyere enn EU15, men noe lavere enn de øvrige nordiske landene.

Det er tradisjonelt næringslivets FoU-aktivitet som er lav i Norge sammenliknet med andre land. Næringslivets FoU utgjør om lag 50 prosent av samlet FoU i Norge, mens andelen i EU totalt er vel 60 prosent. I de øvrige nordiske landene er andelen tett opp til 70 prosent. En grunn til dette er at Norge har relativt lav produksjon i næringer med typisk høy FoU-intensitet som for eksempel elektronisk utstyr, transportmidler og farmasøytsk industri. Det var klar vekst i næringslivets FoU-innsats fram til 2008, men deretter har veksten stoppet opp. Målt i faste priser har FoU-kostnadene blitt noe redusert både i 2009 og 2010.

Det ble utført vel 36 200 FoU-årsverk i 2010; litt høyere enn året før. I næringslivet ble det utført 15 400 FoU-årsverk i 2010, en nedgang på 1,5 prosent fra 2009. Anslaget for antall utførte FoU-årsverk i 2011, gitt i 2.kvartal 2011, indikerer ingen endring sammenliknet med 2010. Industriforetakene stod for i underkant av 40 prosent av utførte FoU-årsverk i næringslivet, mens foretakene i tjenestenæringene bidro med vel 50 prosent. De siste årene har det vært en betydelig vekst i FoU-årsverk i tjenesteytende næringene.

Færre innovative foretak

Andelen norske foretak som introduserte produkt- eller prosessinnovasjoner i perioden 2008 - 2010 gikk ned med tre prosentpoeng i forhold til perioden 2006 - 2008. Resultatene fra siste undersøkelse fortsetter en trend med synkende andel innovative foretak fra de to foregående undersøkelsene.

Totalt sett er andelen foretak som har introdusert nye eller vesentlig forbedrede produkter og/eller prosesser (PP-innovasjoner) redusert fra 27 til 24 prosent. Primært skyldes nedgangen en markant reduksjon i antall foretak med prosessinnovasjon, men antall foretak som har introdusert nye varer har også gått ned. Andelen foretak med nye eller vesentlig forbedrede tjenester er uendret i forhold til forrige periode. Nedgangen gjelder gjelder alle størrelsesgrupper og hovednæringer, men er størst for de aller minste

Tabell 3.17 FoU-utgifter og FoU-personale i utvalgte EU- og OECD-land

	Totale FoU-utgifter som andel av BNP		Næringslivets FoU-utgifter som andel av BNP
	2007	2010	2010
EU-27	1,85	2,00	1,23
EU-15	1,93	2,09	1,30
Belgia	1,89	1,99	1,32
Danmark	2,58	3,06	2,08
Tyskland	2,53	2,82	1,90
Irland	1,28	1,79	1,22
Spania	1,27	1,39	0,71
Frankrike	2,08	2,26	1,38
Italia	1,17	1,26	0,67
Nederland	1,81	1,83	0,87
Østerrike	2,51	2,76	1,88
Finland	3,47	3,87	2,69
Sverige	3,40	3,42	2,35
Storbritannia	1,78	1,77	1,08
Norge - BNP totalt	1,62	1,71	0,88
BNP Fastlands-Norge	2,13	2,21	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

foretakene (5-9 sysselsatte) og i de tjenesteytende næringene.

I tillegg til produkt- og prosessinnovasjoner introduserte 20 prosent av foretakene organisasjonsmessige innovasjoner og 21 prosent markedsinnovasjoner i perioden 2008-2010. Dette er på omtrent samme nivå som ved forrige undersøkelse.

Både blant innovatører og blant ikke-innovatører har det vært en økning i andelen foretak som rapporterer at en eller flere hemmende faktorer har vært svært viktig, eller nokså viktig, for å hindre eller begrense deres innovasjonsaktivitet. I likhet med tidligere var det økonomiske faktorer som var viktigst for foretakene: *For høye innovasjonskostnader, mangel på finansiering innen foretaket eller konsernet og mangel på finansiering fra kilder utenfor foretaket* er mest rapportert. Faktoren som økte mest er *Problemer med å holde på eller rekruttere kvalifisert personell*.

I tillegg til en nedgang i andelen PP-innovatører viser undersøkelsen også at færre av de innovative foretakene samarbeider med andre foretak eller institusjoner om innovasjonsutviklingen. Totalt sett er antall foretak med innovasjonssamarbeid redusert med nesten en tredjedel. Dette utgjør en nedgang på 8 prosentpoeng, fra 36 til 28 prosent av foretak med innovasjonsaktivitet. Også her er nedgangen bredt fordelt etter hovednæring og størrelsesgruppe. Som i tidligere undersøkelser er det hyppigst rapportert at foretakene samarbeider med *Leverandører av utstyr, materiell, komponenter eller dataprogram* og med *Kunder*. Konkurrenter er fortsatt den aktøren som det samarbeides minst med, men er samtidig den partneren som har hatt nest størst oppgang fra forrige undersøkelse.

4. Produktivitet og næringsutvikling

Inntektsnivået i en økonomi avhenger av hvilke ressurser man rår over og evnen man har til å mobilisere ressursene til produktive formål. I dette kapitlet skal vi se nærmere på produktivitetsutviklingen i norsk økonomi. Produktivitetsveksten følger av teknisk framgang og organisatoriske forbedringer som gjør at man får mer varer og tjenester ut av samme mengde ressurser.

4.1. Produktivitetsvekst og ressursbruk

Med produktivitetsvekst menes veksten i forholdet mellom produksjon og ressursinnsats. Det enkleste og mest brukte produktivitetsbegrepet er arbeidskraftproduktivitet som her måles som bruttoprodukt per timeverk. Bruttoverkprodusjon er produksjon fratrukket produktinnsats som omfatter de varene og tjenestene som brukes opp i produksjonsprosessen. Et annet mye brukt produktivitetsbegrep er total faktorproduktivitet (TFP). Mens arbeidskraftproduktiviteten kan økes ved at arbeidskraften utstyres med mer realkapital og/eller andre innsatsfaktorer, defineres veksten i TFP som den delen av bruttoproduktveksten som ikke kan tilskrives endring i målte innsatsfaktorer som arbeid, kapital, osv. TFP-vekst måles som vekst i bruttoprodukt minus veksten i et veid gjennomsnitt av vekstratene for hver enkelt innsatsfaktor. Normalt beregnes vektene ved løpende kostnadsandeler. Tabell 4.1 viser vekst i arbeidsproduktivitet og TFP for Norge i noen perioder og for noen hovedgrupper av næringer. Bidraget fra kapitalintensiteten (mengden kapital per utførte timeverk) kan beregnes ved å trekke TFP-veksten fra veksten i arbeidsproduktiviteten (utelatt fra tabellen).

I praksis vil produktivitetsveksten påvirkes av konjunkturbevegelsene. Det skyldes blant annet at det ikke er lønnsomt for bedriftene å variere kapitalutstyr og syselsetting like raskt og like mye som svingningene i salg og produksjon. For at den målte produktivitetsveksten i minst mulig grad skal være påvirket av konjunkturbevegelser, er periodeinndelingen i tabell 4.1 valgt slik at gjennomsnittlig produktivitetsvekst beregnes mellom bunnår i konjunktursyklene. Siden bunnene kan ha

ulik dybde, vil tallene likevel kunne være litt påvirket av konjunkturelle forhold. Rent teknisk er 2011 her betraktet som en konjunkturbunn, uten at det uttrykker noen prognose.

For bedrifter i Fastlands-Norge var veksten i arbeidsproduktiviteten lenge ganske konstant over konjunktursyklene og om lag 2,5 prosent årlig. Den delen av veksten i arbeidsproduktiviteten som kan henføres til økt total faktorproduktivitet, økte fram til begynnelsen av 2000-tallet, mens bidraget fra økt kapitalintensitet avtok. Dette mønsteret gjelder alle de tre næringsgruppene i tabell 4.1. Særlig markert er det lavere bidraget fra økt kapitalintensitet i de to siste periodene. I industrien har veksten i TFP ligget svært stabilt over syklene på 1,2-1,3 prosent per år. For annen vareproduksjon, hvor primærnæringer, kraftforsyning og bygg- og anleggsvirksomhet inngår, var produktivitetsveksten sterkt fram til begynnelsen av 1990-tallet, men klart lavere deretter. En grunn til dette kan være utviklingen i bygge- og anleggsvirksomheten hvor det er måleproblemer knyttet til fastleggingen av hvor mye av verdistigningen som skyldes prisøkning og volum-økning. Også i privat tjenesteyting (utenom bank og forsikring) var produktivitetsveksten særlig høy på 1990-tallet etter bankkrisen hvor det skjedde en betydelig økning av automatisering og teknologisk framgang i mange undergrupper av næringer i dette aggregatet. Særlig innen IKT-næringer har produktivitetsveksten vært stor, med en TFP-vekst på om lag 5 prosent fra 2004.

Den årlige utviklingen i TFP-veksten for næringene i tabell 4.1 er kumulert til indeks i figur 4.1. Dette gir et mer oversiktlig bilde av hvordan veksten har variert

Tabell 4.1. Produktivitetsvekst for bedrifter i Fastlands-Norge 1973-2011. Gjennomsnittlige årlige vekstrater. Prosent

	1973-1983		1984-1991		1992-2003		2004-2011	
	Arbeidskraftproduktivitet	Total faktorproduktivitet						
Fastlands-Norge ¹	2,5	1,3	2,3	1,8	2,7	2,3	1,1	0,6
Industri ²	2,2	1,3	1,9	1,2	1,7	1,2	1,2	1,2
Annen vareproduksjon ³	3,3	2,2	3,5	2,5	1,2	1,1	0,2	0,3
Privat tjenesteyting ⁴	2,3	1,0	2,0	1,8	3,6	3,0	1,4	0,6

¹ Utenom bolig, bank og forsikring og oljeraffinering

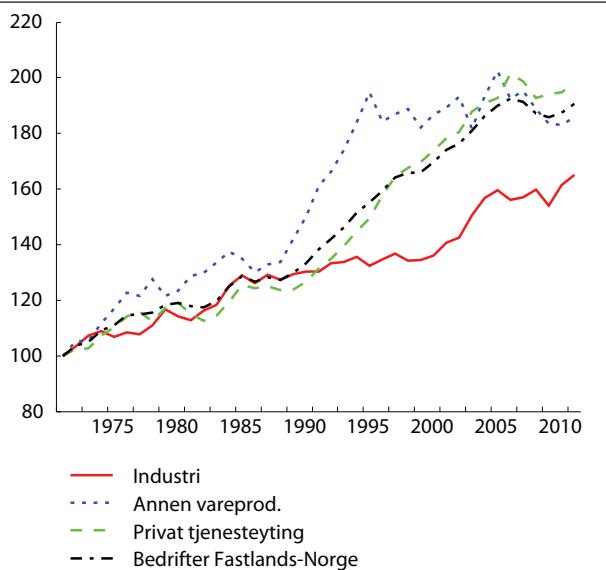
² Utenom oljeraffinering

³ Primærnæringer, bergverksdrift, vann- og kraftforsyning og bygg og anlegg

⁴ Utenom bolig, bank og forsikring

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1. Utvikling i total faktorproduktivitet (TFP) 1971-2011.
1971=100

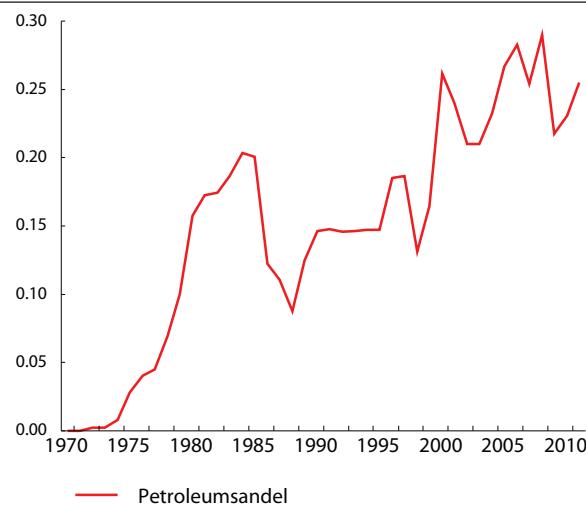
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra år til år, og hvordan den alt i alt har påvirket produktiviteten etter 1971. Spesielt ser en at de ulike næringsene hadde om lag samme vekst i TFP fram til midt på 1980-tallet, men at utviklingen deretter er ganske ulik. Annen vareproduksjon hadde en uvanlig sterkt produktivitetsvekst fra 1988 og fram til midten på 1990-tallet, men har deretter ikke hatt noen vekst overhodet. TFP-nivået i privat tjenesteyting økte kraftig fra 1990 og fram til 2006. Under høykonjunkturen og under finanskrisen falt nivået, men dette har begynt å øke svakt igjen de siste par årene. En liknende utvikling kan vi se grunnet konjunktursyklene på 1980-tallet. TFP i industrien økte bare moderat fra midt på 1980-tallet til slutten av 1990-tallet, for så å øke betydelig fram til 2004. Etter en ganske flat utvikling i noen år kan det se ut som det nå skjer en ny vekst, men om dette er varig er det for tidlig å si noe om ennå. Utviklingen i TFP for alle bedriftene i Fastlands-Norge er et gjennomsnitt av hovednæringene. Det mest markerte trekket er den kraftige sykliske nedgangen i produktivitet fra toppen i 2006 og ny vekst de siste par årene. Nivået i 2011 er lavere enn i 2006.

4.2. Næringsutviklingen

Et lands næringsstruktur, målt ved produksjonen i næringene, speiler både de ressursene landet disponerer og til dels forbrukssammensetningen som velges. I Norge har politiske beslutninger om utnyttelsen av naturressursene stor betydning i tillegg til andre økonomiske vurderinger. Myndighetene bestemmer i stor grad hvor mye av olje- og gassressursene som skal utnyttes og i hvilket omfang potensiell vannkraft skal utnyttes til kraftproduksjon. Videre bestemmer myndighetene kvoter i de tradisjonelle fiskeriene, tildeler konsesjoner for oppdrett, og jordbruksproduksjonen er regulert og delvis skjermet fra internasjonal konkurransen.

Figur 4.2. Bruttoprodukt i petroleumsvirksomheten i prosent av BNP. Basisverdi

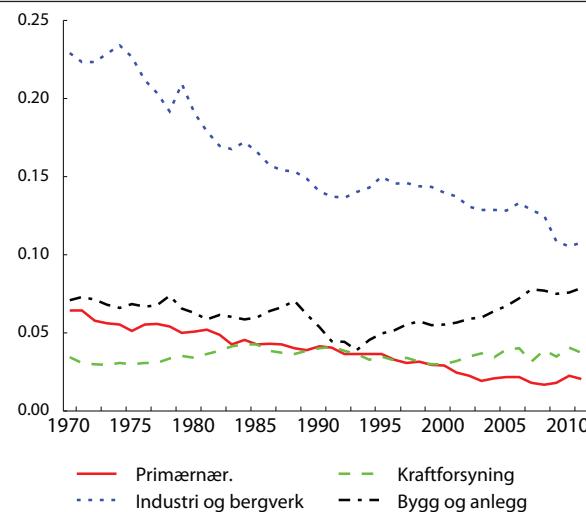
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen av petroleumsvirksomheten har siden begynnelsen av 1970-tallet spilt en avgjørende rolle for næringsutviklingen i Norge. I senere år har petroleumsvirksomheten utgjort nærmere en fjerdedel av BNP (regnet i basisverdi), se figur 4.2. Andelen har variert en god del over tid. Etter en oppbyggingsfase på 1970-tallet, har variasjoner i oljeprisen vært hovedforklaringen på de årlige svingningene. På 2000-tallet har produksjonsvolumet stort sett vært fallende, men næringens andel av BNP har holdt seg opp som følge av høye og økende priser. Under finanskrisen i 2009 var oljeprisen lav, og andelen av BNP falt mye. De to siste årene har oljeprisen tatt seg opp igjen, mens volumet har fortsatt å falle, men ikke mer enn at produksjonsverdien har økt betydelig. Ifølge prognosene i kapittel 2, vil andelen øke ytterligere i 2012.

Fordi petroleumsvirksomheten varierer så mye over tid, er det hensiktmessig å vurdere de andre næringenes betydning i økonomien ved å studere deres andeler av BNP Fastlands-Norge. Figur 4.3 viser en sterkt nedgang i denne andelen for gruppen bestående av industri og de fleste andre vareproduserende nærlinger. Industriens nedgang var mest markert fram til 1990. Deretter var det en lang periode med mindre nedgang før den internasjonale nedgangen i tilknytning til finanskrisen igjen har bidratt til at industriens andel av fastlandsøkonomien har sunket. En sterkt nedgang er det også for primærnæringene som skyldes nedgangen i jordbruk og skogbruk, mens andelen for fiske og oppdrett ikke har falt. Bygg- og anleggsnærlingers andel av fastlandsøkonomien har vært ganske stabil etter 1970, men den sterke konjunkturedgangen rundt den norske bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet synes tydelig i tallene. Noe tilsvarende skjedde ikke under finanskrisen i 2009, blant annet som følge av motkonjunkturtiltak.

Figur 4.4 viser utviklingen i tjenesteytende nærlingers andel av fastlandsøkonomien. Det mest slående trekket ved utviklingen på denne figuren er den sterke veksten

Figur 4.3. Bruttoprodukt i vareproduserende næringer i prosent av BNP Fastlands-Norge

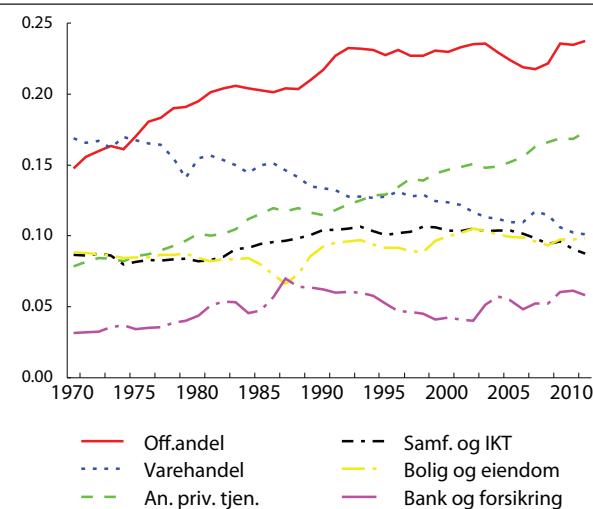

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i offentlig og annen privat tjenesteyting samt den klare nedgangen i varehandelens andel av fastlandsøkonomien. Det siste skyldes blant annet vridninger i sammensetningen av husholdningenes etterspørsel over fra varer og til tjenester som ikke omsettes via varehandelen. Det er også en viss vekst i bolig- og eiendomsdrift som heller ikke omsettes via varehandel i likhet med virksomheten i offentlig virksomhet. Siden begynnelsen av 1990-tallet har ikke bruttoproduktet i offentlig forvaltning som andel av fastlandsøkonomien økt. Det samme gjelder hvis man ser på sysselsettingen målt i antall utførte timeverk. I annen privat tjenesteyting fortsetter imidlertid den sterke veksten nesten uavbrutt gjennom perioden og ganske uavhengig av konjunkturutviklingen. For offentlig forvaltning derimot finner man konjunkturelle utslag i andelen. Den sterke veksten rundt 1990 skyldes dels bankkrisen i Norge som reduserte BNP i fastlandsøkonomien, samtidig som det ble ført motkonjunkturpolitikk som økte produksjonen i offentlig forvaltning. Under høykonjunkturen i de senere år faller offentlig forvaltnings andel, men øker igjen under finanskrisen. Andelen for bank og forsikring faller i forbindelse med bankkrisen rundt 1990, og øker etter at IT-boblen sprakk i 2002/2003. Samferdsel og IKT-næringene har hatt en ganske stabil andel av fastlandsøkonomien. Her har IKT-næringen økt klart på bekostning av mer tradisjonell innenlandsk samferdsel.

Det er to sentrale mekanismer som ofte brukes for å forklare hovedtrekkene i figurene 4.3 og 4.4. For det første viser etterspørselen i økonomien fra varer til tjenester når økonomien vokser. For det andre er det vanlig å legge til grunn at produktivitetsveksten i vareproduserende næringar er høyere enn i tjenesteyting. En effekt av dette er i så fall at prisene på tjenester øker mer enn prisene på varer, og at dette demper etterspørselsveksten etter tjenester. En slik endring i relative priser over tid kan tenkes å dempe vridningen i sammensetningen av produksjon mellom næringene som følger av økte inntekter. Ser man derimot på sammensetningen av

Figur 4.4. Bruttoprodukt i tjenesteytende næringar i prosent av BNP Fastlands-Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

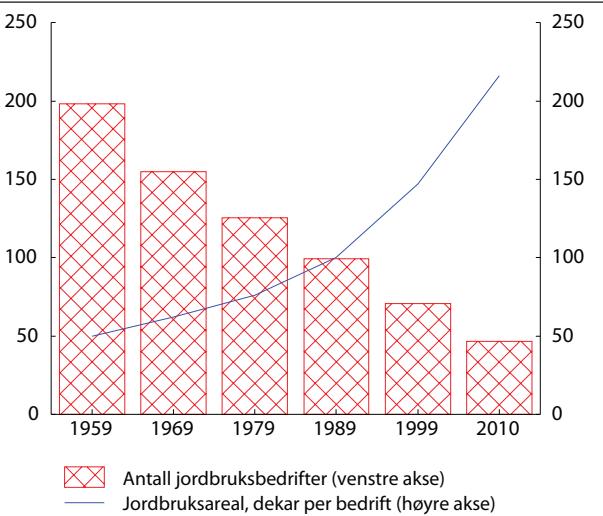
sysselsetting mellom næringene, tenker man seg at forskjeller i produktivitetsvekst vil forsterke vridninger som følger av økt inntekt. De norske nasjonalregnskapstallene, som er brukt for å lage tallene i tabell 4.1, viser imidlertid at produktivitetsveksten i vareproduksjon generelt sett ikke avviker mye fra gjennomsnittet. I Norge har arbeidsproduktiviteten i privat tjenesteyting økt mer enn i privat vareproduksjon. Likevel er det en tendens til at varepriser vokser mindre enn tjenesteprisene. I norsk sammenheng ser det ut til at dette mer skyldes utviklingen i importprisene, siden de varene hvor produktivitetsveksten er høy i stor grad importeres. I tillegg kommer effekter via endret internasjonal arbeidsdeling som følge av globalisering av handelen ("Kinaeffekten"). Et moment som er mer i tråd tankekjemaet over, er at produksjonen i offentlig forvaltning, som omfatter undervisnings- og helsetjenester, er arbeidsintensive produksjonsgrener hvor kostnader og priser øker mer enn gjennomsnittet i økonomien. Siden etterspørselen etter disse tjenestene øker mye når man blir rikere, vil sektorer som produserer disse tjenestene øke sin andel av samlet verdiskaping regnet i løpende priser. Det ser vi skjer i land som har ulike måter å organisere produksjonen av slike tjenester på dvs. uavhengig av om den skjer i privat eller offentlig regi.

4.3. Utviklingen i noen næringar

Jordbruk

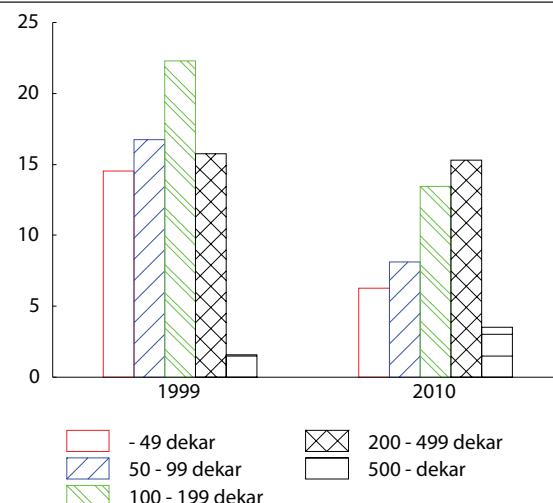
Tall fra landbruksstellinga i 2010 viser at antall jordbruksbedrifter er redusert med 34 prosent siden forrige fullstendige telling i 1999. Gjennomsnittlig årlig nedgang i perioden utgjør 3,1 prosent og er den største prosentvis reduksjonen som er registrert mellom to fullstendige tellinger. Fra 1999 til 2010 har det blitt flere jordbruksbedrifter med mindre enn 5 dekar jordbruksareal og med minst 500 dekar jordbruksareal. I den førstnevnte gruppen har økningen skjedd blant bedrifter med spesialisert husdyrproduksjon. I 2010 disponerte bedrifter med minst 500 dekar jordbruksareal

Figur 4.5. Jordbruksbedrifter og jordbruksareal per jordbruksbedrift. 1959 – 2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.6. Jordbruksbedrifter, etter størrelse på jordbruksareal i drift. 1999 og 2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

27 prosent av jordbruksarealet i drift, mot 10 prosent i 1999 og 5 prosent i 1979. Jordbruksareal omfatter fulldyrket jord, overflatedyrket jord og innmarksbeite.

I 2010 var det 171 000 landbrukseiendommer med jordbruksareal i Norge og på 44 000 av disse var det lokalisert en jordbruksbedrift, og i noen tilfeller to bedrifter. 127 000 landbrukseiendommer hadde jordbruksareal, men ingen aktiv jordbruksbedrift. Disse eiendommene leide bort jordbruksareal som tilleggsjord til andre jordbruksbedrifter eller jordbruksarealet var ute av drift.

I 1979 leide 31 prosent av jordbruksbedriftene jordbruksareal, og denne andelen har økt til 65 prosent i 2010. I 2010 var den typiske leieren av jord en som leide tilleggsjord fra en eller flere naboeiendommer. 53 prosent av jordbruksbedriftene med leiejord leide mellom 1 og 49 prosent av jordbruksarealet. 12 prosent av bedriftene med jordleie leide hele jordbruksarealet. Leie av hele jordbrukseiendommer var mer vanlig tidligere. Det leide jordbruksarealet utgjorde 4,2 millioner dekar i 2010, noe som tilsvarer 42 prosent av alt jordbruksareal i drift. I 1979 og 1999 var denne andelen respektive 20 og 31 prosent. Tall fra 1989 og 1999 viser at det ble betalt leie for om lag 70 prosent av det leide arealet.

Totalt registrert jordbruksareal i drift i 2010 var 10,1 millioner dekar, mot 10,4 millioner dekar i 1999 og 9,5 millioner dekar i 1979. Tidsserien for jordbruksareal er påvirket av endringer i reglene for produksjonstilstskudd og innføring av nye gårdskart fra 2005. Noe av nedgangen fra 1999 til 2010 skyldes derfor korrigerte arealtall.

Arealmessig dominerer korn og eng i norsk jordbruk med til sammen 95 prosent av arealet i 2010. Areal med korn og oljevekster til modning nådde en topp tidlig på 1990-tallet. Fra 1989 til 2010 har andelen falt fra 36 til 31 prosent. Innenfor kornproduksjon har dyrking

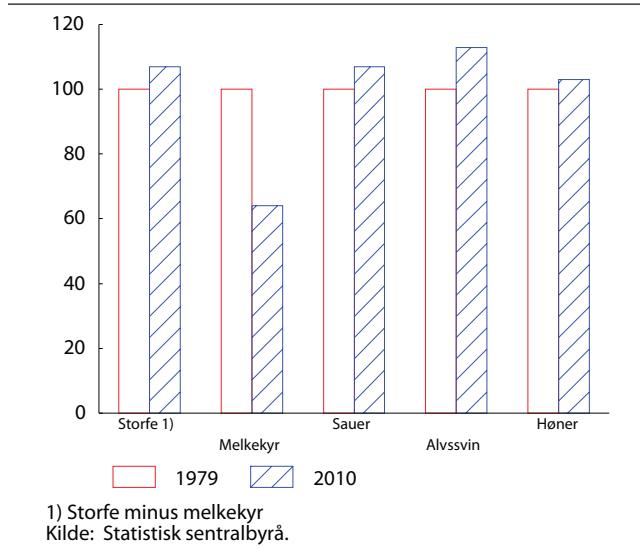
av hvete økt på bekostning av bygg og havre. Fra 1979 til 2010 er hvetearealet mer enn firedoblet. I 2010 var gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift med korn og oljevekster til modning 227 dekar, mot 82 dekar i 1979.

Fra 1979 til 2010 har andel eng til slått og beite økt fra 57 til 65 prosent av jordbruksarealet. Både fulldyrket og ikke-fulldyrket eng har økt. Innenfor ikke-fulldyrket eng dominerer innmarksbeite, og fra 1999 til 2010 har dette arealet økt med 335 000 dekar til nærmere 1,6 millioner dekar. I perioden 1979-2010 ble potetarealet redusert med 38 prosent, mens arealet med grønnsaker har økt med 29 prosent.

Jordbruksbedrifter med husdyrproduksjon står for mellom 75 og 80 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruket. Denne andelen har endret seg lite over tid. Innenfor husdyrhold er kumelk det viktigste enkeltproduktet. Nedgang i forbruk og økning i produsert mengde melk per ku har over tid ført til en stor reduksjon i antall melkekyr. I 1979 var det 372 000 kyr i Norge. I 1999 var antallet falt til 313 000, og fra 1999 til 2010 minket kutallet med 24 prosent, til 238 000 kyr. Melkeproduksjonen i Norge nådde sitt høyeste nivå på 1980-tallet, med en årlig produksjon på om lag 1 850 millioner liter. På 1990-tallet begynte forbruket av melk å gå ned, og fram mot 2010 har produksjonen minket til i overkant av 1 500 millioner liter. I samme perioden ble antall melkeprodusenter halvert og var 11 100 i 2010. Et annet utviklingstrekk ved melkeproduksjonen er økningen i antall samdrifter. Først på 1990-tallet var det om lag 100 samdrifter med melkeproduksjon. Fra slutten av 1990-tallet økte antallet kraftig og nådde en topp i 2008. I 2010 var det 1 645 samdrifter, og disse disponerte 27 prosent av melkekyrne. I gjennomsnitt var det 40 kyr per samdrift, mot 18 kyr hos andre melkeprodusenter.

Parallelt med nedgangen i melkeproduksjonen har det skjedd en økning i produksjon av storfekjøtt basert

Figur 4.7. Indeks for forskjellige husdyr. 1979 og 2010. 1979 = 100

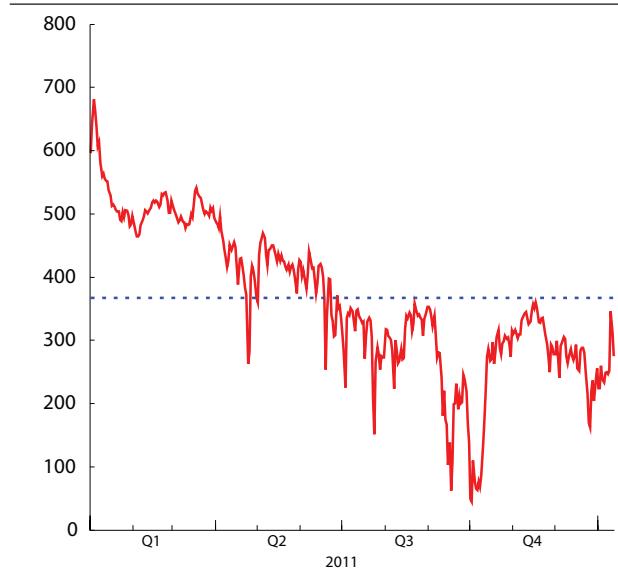
på kjøttferaser. I 1989 var det ca. 7 000 ammekyr for kjøttproduksjon, og antallet økte til 37 000 i 1999 og videre til 70 000 i 2010. Ammekyr holdes hovedsakelig for produksjon av kalv for kjøttproduksjon. Det samlede antall storfe i 2010, er det laveste som noen gang er registrert.

I alt var det 16 900 bedrifter med storfe i 2010. Etter storfe var sau den vanligste husdyrproduksjonen med 14 800 bedrifter. Svinehold og hønsehold ble drevet på respektive 2 500 og 1 800 bedrifter. Innenfor hønsehold disponerer 440 bedrifter 87 prosent av verpehønene. Antall bedrifter med svin og verpehøner har gått sterkt tilbake. Produksjonen av fjørfekjøtt har økt fra 10 000 tonn i 1979 til 85 000 tonn i 2010. Tidligere utgjorde hønekjøtt en betydelig del av fjørfekjøttet, men etterspørselen har avtatt mye. I 2010 utgjorde kylling og kalkun respektive 88 og 10 prosent av fjørfekjøttet hvor produksjonen foregikk på ca. 600 jordbruksbedrifter.

Produksjon av elektrisk kraft

Den samlede kraftproduksjonen var i 2011 127 TWH, 2 prosent høyere enn i 2010. Kraftforbruket var derimot 6,5 prosent lavere. Om lag 95 prosent av norsk kraftproduksjon kom i 2011 fra vannkraft (121TWH) mens resten kom fra gasskraft (4,8 TWh) og vindkraft (1,3 TWh). Med så stor andel vannkraft betyr nedbør og muligheten for å lagre vannet mellom perioder svært mye for det norske kraftmarkedet. Som vist i figur 4.9, svinger nedbørsmengden og dermed også lagerbeholdningen i norske vannkraftmagasiner svært mye mellom år. Våren 2011 var magasinbeholdningen på det laveste man har hatt i perioden 1990-2011. Dette skyldes dels lav beholdning ved utgangen av 2010, og at vinteren 2011 var kald med høyt forbruk. Våren kom imidlertid tidlig og ga dermed også snøsmelting tidligere enn normalt. Dette ble etterfulgt av en svært våt sommer og høst, og ved slutten av 2011 var beholdningen nær det historisk maksimale. Etter nyttår 2012 har beholdningen vært noe over tidligere maksimalnivåer.

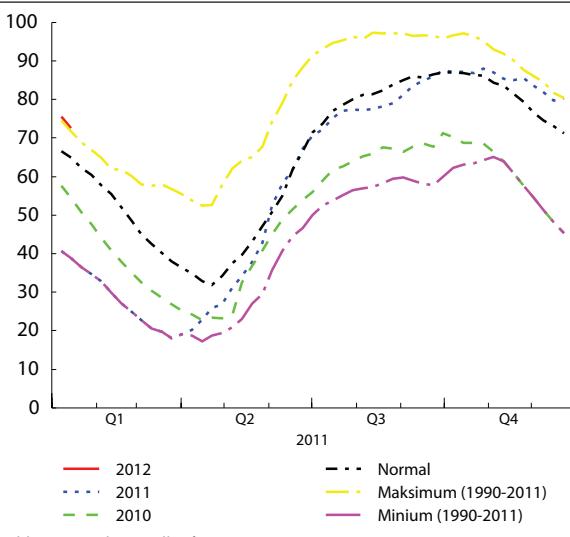
Figur 4.8. Døgnvis kraftpris 2011-2012 og gjennomsnittspris 2011. Kr./MW

Deler av den store tilsigsviasjonen kan balanseres mot eksport og import av kraft. I hele 2010 var magasinbeholdningen lavere enn normalt, og importen var om lag dobbelt så høy som eksporten (14,7 mot 7,1 TWH) på årsbasis. I 2011 var importen bare litt større enn eksporten (11,3 mot 14,3 TWH). I 2011 kom imidlertid det meste av importen på våren, mens det meste av eksporten kom gjennom høsten. Vann ble spart gjennom våren mens det var relativt stor vannknapphet og kraftimport, mens produksjonen og eksporten økte utover høsten da det var høyere fyllingsgrad i vannmagasinene. Norge har altså et kraftsystem som varierer veldig mye i tilgang på primærenergi (vann), men dette balanseres gjennom disponering og lagring av vann i magasinene og gjennom eksport og import.

Viasjonen i lagring, produksjon, forbruk, import og eksport påvirkes av at prisen varierer i markedet. Figur 4.8 viser at prisen i engrosmarkedet var svært høy på forvinteren i 2011 – opp mot 65 øre/kWh. Utover våren, da etterspørselen falt og snøsmeltingen skjøt fart, falt engrosprisen kraftig. I høyprisperioden var det stor import til Norge, mens dette avtok utover våren. Etter hvert som tilsigene økte kraftig gjennom sommeren, oppsto en fare for overflom utover høsten, og prisen falt dramatisk – helt ned mot 5 øre/kWh i begynnelsen av oktober. Etter hvert som det verste høstregnet og faren for overflom avtok, økte prisen igjen. I perioden med størst tilsig (september og oktober) flommet det betydelig med vann over enkelte demninger. Dette skyldtes delvis begrensinger i generatorkapasitet ved de kraftverkene som har minst magasinkapasitet og som dermed fyltes raskt. I tillegg skyldtes det beskrankninger i overføringsnett som hindret avsetning av eventuell tilleggsproduksjon. Ved siden av at prisutviklingen ga kraftige signaler til lagring, import og eksport, bidro også endringer i forbruket til å balansere kraftsituasjonen. Dette viser at i et kraftmarked med svært store endringer i de fundamentale tilganger av vann, bidrar

Figur 4.9. Ukesbeholdning av vann i norsk vannkraftmagasiner i prosent av kapasite

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

store prisvariasjoner til at balanse likevel kan oppnås. Den gjennomsnittlige prisen i 2011 var 36,5 øre/kWh – dette er 14 prosent lavere enn prisen var i gjennomsnitt i 2010. På tross av dette var forbruket lavere. Det skyldes blant annet at det var mildere i 2011 enn i 2010.

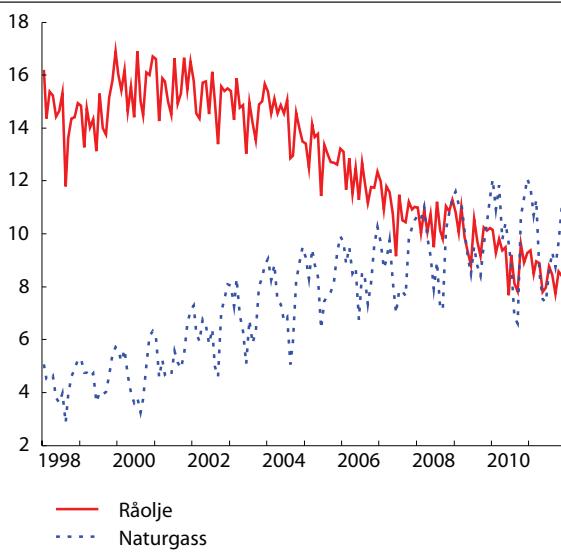
Petroleumsvirksomheten

Den samlede produksjonen av petroleum på norsk sokkel falt med 4,7 prosent til 219,5 millioner standard kubikkmeter oljeekvivalenter ($\text{Sm}^3 \text{o.e.}$) fra 2010 til 2011. Væskeproduksjonen (olje, kondensat og NGL) gikk ned med 4,8 prosent. Det var nedgang på de fleste felt, særlig på Gullfaks, som var delvis stengt i store deler av 2011. Av de store oljefeltene var det bare Troll som opprettholdt produksjonsnivået fra året før. Den brede nedgangen ble dempet av økt oljeproduksjon på de nye feltene Gjøa, Vega, Morvin og Tyrihans. Gassproduksjonen falt med 4,7 prosent fra 2010 til 2011. Det er første året det produseres mindre gass på årsbasis på nær 20 år. Dette skyldes hovedsakelig lavere etterspørsel etter gass i Europa. Produksjonen var spesielt lav i 2. og 3. kvartal. Det var hovedsakelig på feltene Troll og Oseberg gassproduksjonen ble redusert, for øvrig viste produksjonen på de fleste andre større gassfeltene moderat oppgang, sammenliknet med gassproduksjonen i 2010.

Ifølge anslag gitt av oljeselskapene i SSBs investeringsstelling i 4. kvartal 2011, var de samlede investeringene i olje- og gassvirksomheten og rørtransport 152,6 milliarder kroner i 2011. Dette er 27,1 milliarder mer enn endelige tall for 2010, men i tidligere år har oljeselskapene vist en tendens til å overvurdere sine anslag i årets siste kvartal. I samme telling anslår selskapene at olje- og gassinvesteringene i 2012 vil øke videre til 184,6 milliarder kroner.

Det ble påbegynt 52 lettebrønner i 2011 – 7 flere enn i 2010. Av fjorårets 52 brønner var 36 undersøkelsesbrønner og 16 avgrensningsbrønner. Høsten 2010

Figur 4.10. Produksjon: Olje og naturgass. Råolje (mill.tonn) og naturgass (mrd. Sm^3). Ujusterte måndestall¹

1) Brudd i seriene fra og med 2004.

Kilde: Oljedirektoratet.

gjorde Lundin funn på feltet Avaldsnes. Gjennom 2011 ble anslagene på funnet økt betraktelig. Samtidig fortsatte Statoil letingen på nabolisensen (Aldous South). Disse brønnene avdekket at det er forbindelse mellom Avaldsnes og Aldous South. Det ble da klart at oljefunnet er et av de største gjort på norsk sokkel. Feltet ble døpt Johan Sverdrup. Videre ble det gjort to store funn i Barentshavet, gassfeltet Norvarg og oljefeltet Skrugard. Det ble også gjort en rekke mindre funn. Ressursene fra alle disse funnene ble av Oljedirektoratet samlet estimert til ca 400 millioner $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$

Fra oppstarten i 1971 og fram til utgangen av 2011 har det til sammen blitt produsert 5,7 milliarder $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$ på norsk sokkel, ifølge Oljedirektoratet. De totale utvinnbare ressursene, inkludert det som allerede er produsert, anslås til ca. 13,1 milliarder $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$, med et usikkerhetsspenn på mellom 10,7 og 16,3 mrd $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$. Anslaget er ca 0,3 milliarder $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$ høyere enn estimatet gitt ved utgangen av 2010. Ressursanslaget øker altså mindre enn ressurstilveksten på 0,4 milliarder $\text{Sm}^3 \text{o.e.}$. Grunnen er at om lag 25 prosent av dette vurderes som forventede funn, dvs. at andelen av ressurstilveksten kommer i fratrekk i ressurskategorien uoppdagede ressurser. Men det er ikke gjort noen omfattende ny vurdering av de uoppdagede ressursene etter de store funnene som er gjort i Nordsjøen og Barentshavet i 2011. En slik oppdatering vil bli gjort før framleggelsen av ressursregnskapet vinteren 2013. Nye funn kan endre vurderinger av de modellene som ligger til grunn for anslagene av uoppdagede funn. Det er grunn til å tro at Oljedirektoratet vil oppjustere sitt anslag på de uoppdagede ressursene i Nordsjøen og Barentshavet.

5. Offentlig forvaltning

Dette kapitlet gir oversikt over inntekter og utgifter, konsum, sysselsetting og investeringer i offentlig forvaltning. Offentlig forvaltnings utgifter økte nominelt med 4,8 prosent fra 2010 til 2011, mens de samlede inntektene steg med 10,2 prosent. Den sterke inntektsveksten har sammenheng med økte petroleumsinntekter. Alderspensjoner er den utgiftsposten som steg mest. Antall sysselsatte i offentlig forvaltning økte i 2011 med 1,8 prosent, mens bruttoinvesteringer i fast kapital økte med 1,3 prosent målt i faste priser.

5.1. Inntekter, utgifter og finansiell stilling

Høye inntekter fra petroleumsvirksomheten

Offentlig forvaltnings inntekter anslås til 1 570 milliarder kroner i 2011, om lag 145 milliarder mer enn året før. Økningen kan særlig knyttes til vekst i statens inntekter fra petroleumsvirksomheten. Statens petroleumsinntekter består av skatter og avgifter fra virksomheter engasjert i utvinning av petroleum og eierinntekter fra Statoil og SDØE (Statens direkte eierandeler i petroleumsvirksomheten). De foreløpige tallene for 2011 viser en betydelig økning i begge disse elementene, og de samlede petroleumsinntektenes anslås til 363 milliarder kroner. Etter rekordåret i 2008,

hvor petroleumsinntektenes oversteg 420 milliarder kroner, falt de til godt under 300 milliarder i både 2009 og 2010.

Ser man bort fra inntekter knyttet til petroleumssektoren, finner vi sterkest vekst i formuesinntektene. Formuesinntektenes, det vil si renteinntekter og utbytte fra foretak der det offentlige har eierandeler, var 26 milliarder høyere i 2011 enn i 2010.

Offentlig forvaltnings utgifter er beregnet til 1 197 milliarder i 2011. Nesten halvparten av de offentlige utgiftene består av lønnskostnader og kjøp av varer og tjenester som inngår i offentlig tjenesteproduksjon, mens knapt en tredjedel er pensjoner og andre stønader

Tabell 5.1. Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter. Milliarder kroner

	2007	2008	2009	2010	2011
Inntekter	1 327	1 496	1 345	1 424	1 570
Skatt på inntekt og formue	494	565	478	531	590
fra petroleumsvirksomhet	187	247	146	175	219
utenom petroleumsvirksomhet	307	318	333	356	371
Avgifter og kapitalskatter	290	287	287	308	322
fra petroleumsvirksomhet	5	6	4	4	4
utenom petroleumsvirksomhet	286	281	284	305	318
Trygde- og pensjonspremier	207	227	235	244	261
Formuesinntekter	270	349	274	265	318
fra petroleumsvirksomhet	123	170	114	113	140
utenom petroleumsvirksomhet	147	180	160	152	178
Gebyrinntekter, brukerbetalinger, mv.	58	60	63	68	71
Løpende overføringer	8	7	8	8	8
Utgifter	927	1 015	1 095	1 142	1 197
Lønnskostnader	282	309	330	347	369
Kjøp av varer og tjenester	131	142	157	163	167
Produktkjøp til husholdninger	45	49	52	56	58
Formuesutgifter	30	37	34	32	30
Stønader til husholdninger	278	298	326	345	367
Subsidier	40	44	47	50	51
Løpende overføringer, inkl. kapitaloverføringer	52	58	64	69	71
Bruttoinvestering i ikke-finansiell kapital	69	78	83	80	83
Nettofinansinvesteringer	399	481	251	282	373
Nettofinansinvestering i statsforvaltningen	412	512	277	310	395
Nettofinansinvestering i kommuneforvaltningen	-13	-31	-26	-28	-22
Memo: Inntekter fra petroleumsvirksomhet	314	422	263	292	363

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 5.1. Netto kontantstrøm og petroleumsrente fra olje- og gassutvinning

Petroleumsinntektene kan uttrykkes som netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, definert som bruttoprodukt minus lønnskostnader og løpende investeringer. Netto kontantstrømmen økte med 71 milliarder kroner til 376 milliarder kroner fra 2010 til 2011. Økningen i kontantstrømmen på 23 prosent skyldes hovedsakelig en oppgang i realprisen på råolje målt i norske kroner på om lag 32 prosent fra året før. Prisen på gass følger i store trekk oljeprisutviklingen, men med noe forsinkelse. Det var en samlet nedgang på 4,7 prosent i produksjonen fra 2010 til 2011. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2011 økte først og fremst på grunn av høyere skatteinntekter, men også inntektene fra statens direkte eiendeler i petroleumsvirksomheten økte noe.

Petroleumsrenten er et uttrykk for den meravkastning som oppnås i petroleumssektoren utover normal avkastning på realkapitalen. Petroleumsrenten er definert som driftsresultat i sektoren inklusive indirekte skatter, fratrukket kapitalslit og antatt normal realavkastning på 4 prosent på kapitalen. Det følger at petroleumsrenten da er lik netto kontantstrøm tillagt løpende investeringer og fratrukket de beregnede kapitalkostnadene. Petroleumsrenten anslås til 370 milliarder kroner i 2011, en økning på 79 milliarder eller vel 29 prosent fra 2010.

til husholdningene, blant annet gjennom folketrygden. Overskuddet for 2011, målt ved nettofinansinvesteringer, er anslått til 373 milliarder, noe som er klart høyere enn de to foregående årene.

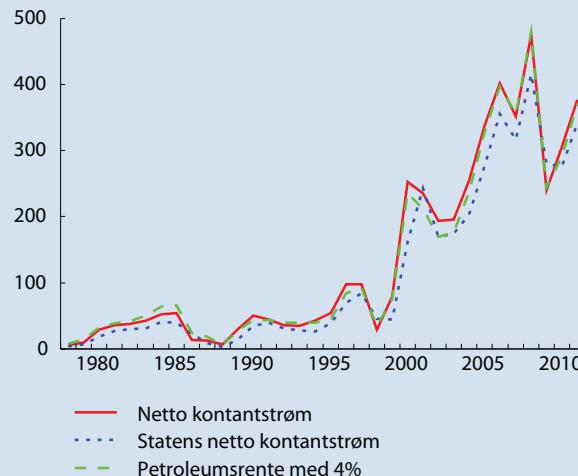
Bryter man overskuddet i offentlig forvaltning ned på undersektorer blir bildet mer nyansert. De høye overskuddene i den siste femårsperioden er utelukkende knyttet til staten. Kommuner og fylkeskommuner har i perioden hatt relativt store underskudd, som blant annet har sammenheng med økte investeringer i realkapital. Anslaget for kommuneforvaltningens finanser i 2011 indikerer imidlertid at sektorens underskudd er betydelig redusert sammenlignet med 2010, fra 28 til 22 milliarder kroner. Dette henger blant annet sammen med en kraftig vekst i utbyttet fra kommunalt eide aksjeselskaper, samt en moderat vekst i utgiftene.

Kraftig vekst i utbetalingene av alderspensjoner

Utbetalingerne til alderspensjon anslås til 152 milliarder kroner i 2011. Av disse er om lag 135 milliarder knyttet til alderspensjoner gjennom folketrygden – en økning på 14 milliarder sammenlignet med 2010. De resterende alderspensjonene gjelder statsansatte som er medlemmer i Statens pensjonskasse. Offentlige utgifter til alderspensjoner økte nominelt med 11,3 prosent fra 2010 til 2011.

Den kraftige veksten i utbetalinger av alderspensjoner i folketrygden skyldes blant annet en økning i antallet pensjonister under 67 år. Fra 2011 ble det mulig å ta ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, og det opparbeides pensjonsrettigheter til og med fylte 75 år. Fleksibelt uttak i folketrygden er utformet

Figur 1 Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.2. Stønader til husholdninger. Milliarder kroner

Stønader til husholdninger	2007	2008	2009	2010	2011
Pensjoner	278	298	326	345	367
Alderspensjoner	176	190	202	207	224
Uførspensjoner	113	120	128	137	152
Andre pensjoner	54	59	63	58	59
Barnetrygd og kontantstøtte	9	11	11	12	12
Sykepenger, fødselspenger mv.	16	16	16	16	16
Attføringsstønader	39	44	50	49	50
Arbeidsavklaringspenger	..	..	..	28	36
Arbeidsløshetsstønader	4	4	10	12	11
Utdanningsstønader	9	9	9	9	10
Sosialhjelp	4	5	5	5	5
Andre stønader	10	11	13	15	15

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

slik at årlig pensjon vil bli høyere jo senere den tas ut. Alderspensjon kan kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting av pensjon. Tall fra Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret viser at andelen av befolkningen 62–66 år som er i et arbeidsforhold har økt i 2011 sammenlignet med 2010. Det ser dermed ut til at mange ønsker å kombinere arbeid og pensjon. Arbeidsdepartementet anslår at i underkant av 25 000 personer under 67 år tok ut alderspensjon i 2011.¹

Når det gjelder uførspensjoner, er veksten lav. Anslatte utgifter for 2011 er 59 milliarder, drøyt én milliard mer enn i 2010. Etter et par år med sterkt økende utbetalinger til arbeidsløshetsstønader etter finanskrisen høsten

¹ Kilder: Arbeidsdepartementet - Prop. 1 S (2011-2012) og Prop. 26 S (2011-2012).

2008, gikk disse ned med én milliard kroner fra 2010 til 2011.

Utfasing av tiltak mot finanskrisen

For å motvirke negative virkninger av finanskrisen, gjorde Regjeringen i januar 2009 endringer i statsbudsjettet med sikte på å stimulere produksjon og sysselsetting. Blant de viktigste tiltakene var ekstrabevilgninger på drøyt 6 milliarder kroner til kommuneforvaltningen. Av disse var 4 milliarder en engangsbevilgning øremerket rehabilitering og vedlikehold av kommunale bygg og annen infrastruktur. Det var også en økning i utgifterne til vedlikehold og rehabilitering av statlige bygg, herunder sykehus og universitets- og høyskolebygg. Tiltakene bidro til en kraftig økning i kommuneforvaltningens utgifter til vedlikehold og nybygg i 2009. Dette gjaldt særlig innenfor helse-, kultur- og undervisningssektoren, der veksten i disse utgiftene var nærmere 30 prosent, sammenlignet med 2008. Det høye nivået på utgiftene ble videreført i 2010. De foreløpige kommuneregnskapene for 2011 indikerer en reduksjon i vedlikeholdsutgiftene.

På samme måte som for kommuneforvaltningen, viste regnskapene for de statlige sykehusene, universitetene og høyskolene en klar økning i utgifter til vedlikehold i 2009. For virksomhetene samlet er økningen om lag 30 prosent. Utgiftene gikk deretter kraftig ned i 2010.

Det ble også satt i verk tiltak direkte rettet mot finanssektoren. For å unngå at den høye innlånsrenten bankene sto overfor høsten 2008 skulle ramme norske låntakere og norsk økonomi, lanserte staten den såkalte byttelånsavtalen. Avtalen innebar at norske banker kunne ”pakke om” sikre boliglån til såkalte obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) og bytte disse mot statskasseveksler. Bankene ville da kunne skaffe til veie utlånskapital gjennom å realisere statskassevekslene eller stille disse som sikkerhet ved refinansiering av lån i pengemarkedet. Omfanget av byttelånsordningen var begrenset oppad til 350 milliarder kroner og skal etter planen ikke løpe lenger enn til 2014. Ved utgangen av 2010 hadde bankene som opererer i det norske markedet byttet til seg statskasseveksler til en verdi av drøyt 213 milliarder kroner.

Bytteordningen innebærer på den ene siden at staten må betale renter på den økte statsgjelden. I 2010 beløp dette seg til 5,3 milliarder kroner. For å delta i bytteordningen må bankene på den annen side betale et vederlag til staten som er minst 0,4 prosentpoeng høyere enn renten på statskassevekslene. Den eksakte prisen for å delta fastsettes gjennom auksjon administrert av Norges Bank. Verdien av innbetalte vederlag fra norske banker beløp seg til 6,6 milliarder kroner i 2010. Byttelånsordningen representerte slik sett en nettofortjeneste for den norske stat på om lag 1,3 milliarder kroner samme år, og inngår i formuesinntekter i tabelloppstillingen.

Overskudd og nettofordringer i internasjonal sammenheng

Offentlig forvaltnings overskudd, målt ved nettofinansinvesteringer, og offentlig bruttogjeld er vanlige indikatorer for offentlig budsjettbalanse. Kriteriene i Maastricht-traktaten sier at underskuddet målt på denne måten ikke bør overstige tre prosent av BNP i de landene traktaten omfatter. Videre bør offentlig bruttogjeld ikke overstige 60 prosent av BNP.

Medlemslandene i EUs økonomiske og monetære union har forpliktet seg til å oppfylle disse kriteriene. For de 17 landene i Euro-området oversteg underskuddet 6 prosent av BNP både i 2009 og 2010. Ved utgangen av 2010 utgjorde offentlig bruttogjeld om lag 85 prosent av BNP i de samme landene samlet.

Tabellene 5.3 og 5.4 viser at Norge er i en svært spesiell stilling når det gjelder offentlige finanser. Både det høye overskuddet og den store finansformuen må ses

Tabell 5.3. Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Prosent av BNP

	2000	2005	2008	2009	2010
Norge	15,4	15,0	19,1	10,5	11,3
Sverige	3,6	1,9	2,2	-0,9	0,0
Danmark	2,2	5,0	3,3	-2,8	-2,7
Storbritannia	3,6	-3,4	-5,0	-11,3	-10,1
Tyskland	1,1	-3,3	-0,1	-3,2	-4,3
Frankrike	-1,5	-3,0	-3,3	-7,6	-7,1
Italia	-0,9	-4,5	-2,7	-5,4	-4,5
Euro-området (17 land)	-0,1	-2,5	-2,1	-6,4	-6,2
EU (27 land)	0,5	-2,5	-2,4	-6,9	-6,6

Kilde: Eurostat

Tabell 5.4. Bruttogjeld og nettofordringer i offentlig forvaltning. Prosent av BNP

	2000	2005	2008	2009	2010
Bruttogjeld					
Norge	28,5	42,5	48,2	43,5	43,7
Sverige	53,9	50,4	38,8	42,7	39,7
Danmark	52,4	37,8	33,4	40,6	42,9
Storbritannia	41,0	42,5	54,8	69,6	79,6
Tyskland	60,2	68,6	66,7	74,4	83,2
Frankrike	57,5	66,8	68,2	79,0	82,3
Italia	108,5	105,4	105,8	115,5	118,4
Euro-området (17 land)	69,2	70,4	70,1	79,8	85,6
EU (27 land)	61,9	63,0	62,5	74,7	80,2
Nettofordringer					
Norge	66,3	120,8	104,2	164,7	169,6
Sverige	-5,4	7,8	14,7	25,2	27,7
Danmark	-22,5	-10,5	6,1	4,5	1,6
Storbritannia	-23,9	-25,9	-27,1	-43,5	-52,8
Tyskland	-33,7	-49,5	-44,6	-49,1	-50,1
Frankrike	-37,4	-45,4	-45,8	-52,3	-58,8
Italia	-95,2	-93,4	-89,7	-100,1	-99,1
Euro-området (17 land)	-47,8	-50,9	-47,3	-54,5	-57,0
EU (27 land)	-40,0	-42,4	-39,2	-47,6	-50,6

Kilde: Eurostat

i sammenheng med at en betydelig andel av verdiskapingen i petroleumssektoren tilfaller staten gjennom skatter og direkte eierutbytte, og deretter investeres i finansmarkedene gjennom Statens pensjonsfond utland. Den offentlige bruttогjelden i Norge utgjorde 43,7 prosent av BNP ved utgangen av 2010. Dette relativt høye tallet kan forklares ved at gjenkjøpsavtalene i Statens pensjonsfond utland inngår på gjeldssiden i statistikken. Utlån fra staten til statsbankene og opplåning i kommuneforvaltningen er også med på å trekke bruttогjelden opp. Kommuneforvaltningens gjeld har de siste årene økt i takt med underskuddet i sektoren. Nettoppgjelden var på om lag 32 milliarder kroner ved utgangen av 2006. I 2010 hadde den steget til drøyt 135 milliarder – mer enn en firedobling. Svekkelsen av den finansielle balansen har kommet i form av økte lån og høyere sertifikat- og obligasjonsgjeld.

5.2. Konsum, sysselsetting og realinvesteringer

Konsum i offentlig forvaltning beløp seg til 585,1 milliarder kroner i 2011, som er en nominell økning på 5,2 prosent sammenlignet med 2010. I volum innebærer dette en vekst på 1,5 prosent, som er den laveste årsveksten siden 2005. Helsestell er den konsumposten som økte mest i volum i 2011.

Helse dominerer

Helsestell utgjør rundt 27 prosent av offentlig konsum, en andel som har holdt seg stabil de siste seks årene. Av dette er nærmere 90 prosent individuelt konsum, en betegnelse som kommer av at kun individer kan benytte seg av den enkelte vare og tjeneste. Helsetjenestene dekker sykehustjenester og polikliniske tjenester. Statsforvaltningen står for en stor del av konsumet gjennom de regionale helseforetakene. Kjøp av medisiner og hjelpemidler inngår også i konsumet av helsepleie, men har i de senere årene utgjort en fallende andel. Etter en sterk økning i 2010 som en følge av innføringen av automatisk frikort, viser tall for refusjon av medisiner og hjelpemidler i 2011 en svak nedgang målt i løpende priser. En av årsakene til dette er endringer i refusjonsordningen for hjelpemidler til bedret funksjonsevne.

Pleie og omsorg

Pleie- og omsorgstjenester utgjør også en stor andel av offentlig konsum, på rundt 22 prosent i 2011. Dette konsumet er i sin helhet av individuell art. Til forskjell fra helsetjenester så konsumeres det hovedsakelig i kommuneforvaltningen. Barnehager står for rundt 35 prosent av pleie- og omsorgstjenestene, og har økt sin andel de siste årene som følge av barnehagereformen. Deler av dette konsumet dekker kjøp av private barnehageplasser, såkalte produktkjøp, som også har økt de senere år. Fra 1. januar 2011 ble statstilskuddene til barnehager gjort om til frie midler som kommunene forvalter,² men dette ser foreløpig ut til å ha liten innvirkning på kommunenes samlede utgifter til

Tabell 5.5. Offentlig konsum etter formål, kollektivt og individuelt. Milliarder kroner

	2006	2009	2010	2011
Offentlig konsum	411,8	530,7	556,3	585,1
Forsvar	28,9	35,5	35,3	36,2
Annet konsum	90,8	124,1	130,5	137,8
Helsestell	111,6	140,5	147,8	156,3
Undervisning	95,3	116,2	122,3	127,1
Pleie og omsorg	85,2	114,3	120,4	127,7
Kollektivt konsum	137,3	184,2	190,4	199,8
Forsvar	28,9	35,5	35,3	36,2
Annet konsum	85,0	115,7	121,8	128,8
Helsestell	10,8	15,9	15,7	16,5
Undervisning	12,6	17,1	17,6	18,3
Individuelt konsum	274,5	346,4	365,8	385,2
Annet konsum	5,8	8,4	8,7	9,0
Helsestell	100,8	124,6	132,1	139,8
Undervisning	82,7	99,1	104,6	108,7
Pleie og omsorg	85,2	114,3	120,4	127,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

barnehager. Konsum av kommunalt barnevern fikk imidlertid et oppsving som følge av ekstrabevilninger til flere årsverk i 2011.³ Nedgangen i antall enslige mindreårige asylsøkere bidro til lavere vekst i konsum av statlige pleie og omsorgstjenester, som i stor grad består av det statlige barnevernet.

Undervising

Til tross for at 2011 er det første hele året med én times økning i timetallet i grunnskolen, i tillegg til åtte timers gratis leksehjelp i småskolen, gjenspeiles ikke dette i en tilsvarende økning i kommunalt konsum av undervisningstjenester. Derimot ser man effekten av nedtrapping av finanspakken fra 2009, da det i første halvdel av 2010 fortsatt foregikk omfattende vedlikehold av kommunale skolebygg, i tillegg til høyt konsum av undervisningsmateriell. Tilsvarende er ikke tilfellet for 2011, og konsumet av kommunale undervisningstjenester målt i faste priser steg klart svakere i 2011 enn året før. Det samme gjelder statlig konsum av undervisningstjenester. Konsum av undervisning som andel av samlet offentlig konsum er imidlertid om lag uendret de siste fem årene og utgjør omtrent 22 prosent. Det har heller ikke vært noe større skift mellom ulike typer av undervisningstjenester. Til forskjell fra de øvrige områdene går en betydelig høyere konsumandel til forskning, mens kun 2 prosent er kjøp av varer og tjenester fra andre produsenter enn det offentlige, og da i hovedsak i form av skoletransporttjenester.

Lavere forsvarskonsum

Konsum av forsvarstjenester økte i løpende priser med 2,6 prosent i 2011 sammenlignet med året før. I volum er det beregnet en nedgang på 1 prosent. Forsvar inngår i det statlige kollektive konsumet, og dekker i stor

² Kilde: Kunnskapsdepartementet: Prop. 1S (2011-2012), s.85-87.

Tabell 5.6. Konsum og produksjon i offentlig forvaltning. Milliarder kroner

	2006	2009	2010	2011
Offentlig forvaltning				
Lønnskostnader	260,2	330,3	347,2	369,4
+ Kjøp av varer og tjenester	124,1	163,1	169,0	173,7
+ Kapitalslit	37,5	49,5	52,6	55,7
+ Korreksjon for driftsresultat	0,6	0,2	-0,1	-0,1
= Produksjon i offentlig forvaltning	422,4	543,2	568,8	598,9
- Gebyrinntekter	54,0	65,0	68,8	72,1
+ Produktkjøp til husholdningene	43,4	52,5	56,3	58,3
= Konsum i offentlig forvaltning	411,8	530,7	556,3	585,1
Statsforvaltningen				
Lønnskostnader	115,5	144,4	151,9	162,1
+ Kjøp av varer og tjenester	70,0	93,0	94,4	96,3
+ Kapitalslit	18,4	24,9	21,7	22,8
= Produksjon i statsforvaltningen	203,8	262,3	268,0	281,3
- Gebyrinntekter	18,9	21,6	23,0	23,6
+ Produktkjøp til husholdningene	30,3	34,8	37,1	37,8
= Konsum i statsforvaltningen	215,3	275,5	282,0	295,4
Kommuneforvaltningen				
Lønnskostnader	144,7	185,9	195,4	207,3
+ Kjøp av varer og tjenester	54,2	70,1	74,6	77,4
+ Kapitalslit	19,1	24,6	30,9	32,9
+ Korreksjon for driftsresultat	0,6	0,2	-0,1	-0,1
= Produksjon i kommuneforvaltningen	218,6	280,9	300,8	317,5
- Gebyrinntekter	35,1	43,4	45,8	48,4
+ Produktkjøp til husholdningene	13,1	17,7	19,2	20,6
= Konsum i kommuneforvaltningen	196,5	255,2	274,3	289,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

grad militært forsvar innenlands. Operasjonene i Libya førte til økt konsum i samband med utenlandsoppdrag, men nedtrapping på Balkan motvirker dette, og det var ingen endring i konsum av utenlandsoperasjoner totalt sett i 2011.

Den største komponenten av offentlig kollektivt konsum finner vi innen administrasjon unntatt politi og rettsvesen mv., som konsumeres i noe større grad i kommuneforvaltningen enn statsforvaltningen. Transporttjenester utgjør også en betydelig andel av kollektivt offentlig konsum. Denne andelen har økt i de senere år i tråd med satsningen på veg og jernbane.

Sysselsetting

I 2011 var det rundt 793 000 sysselsatte personer i offentlig forvaltning, en økning på 1,8 prosent sammenlignet med året før. Offentlig sysselsetting gir et noe annet bilde av sammensetningen av offentlig aktivitet enn offentlig konsum gjør. Til tross for at helsetjenestene utgjør rundt 27 prosent av alt offentlig konsum, var kun i underkant av 17 prosent av all offentlig sysselsetting innen denne næringen. Pleie- og omsorgsnæringen har derimot en betydelig høyere andel av offentlig sysselsatte, på over 36 prosent, og disse befinner seg i stor grad i kommunene. Høyere andel sysselsatte personer i pleie- og omsorg enn i helse skyldes flere deltidsansatte i førstnevnte, i tillegg til at lønnskostnadene utgjør en mindre andel i helse som følge av mer utstrakt bruk av

Tabell 5.7. Lønnskostnader, timeverk og sysselsatte personer i offentlig forvaltning

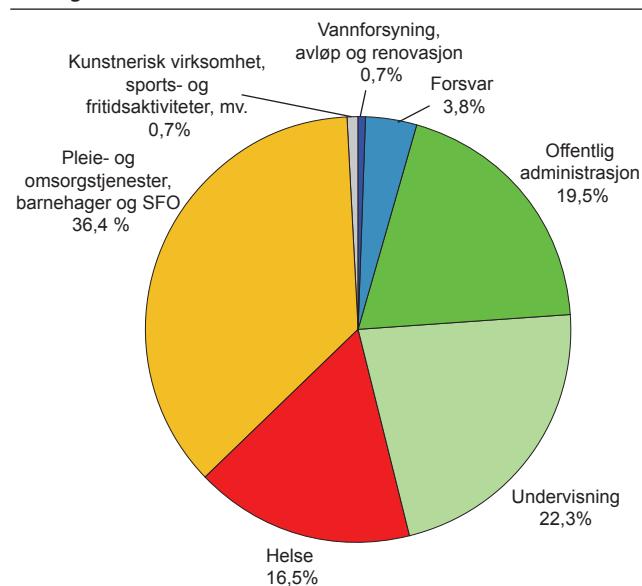
	2006	2009	2010	2011
Offentlig forvaltning				
Lønnskostnader (mill. kroner)	260,2	330,3	347,2	369,4
Utførte timeverk (mill. timeverk)	892,1	956,5	973,9	988,1
Sysselsatte personer (1000 personer)	722,0	763,7	779,3	793,0
Statsforvaltningen				
Lønnskostnader (mill. kroner)	115,5	144,4	151,9	162,1
Utførte timeverk (mill. timeverk)	387,0	404,8	410,9	415,9
Sysselsatte personer (1000 personer)	266,2	275,9	281,6	285,1
Kommuneforvaltningen				
Lønnskostnader (mill. kroner)	144,7	185,9	195,4	207,3
Utførte timeverk (mill. timeverk)	505,1	551,7	563,0	572,2
Sysselsatte personer (1000 personer)	455,9	487,8	497,7	507,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

innsatsvarer og -tjenester. Undervisning utgjør en andel på rundt 22 prosent av offentlig forvaltning uavhengig av om man ser på sysselsetting eller konsum. Antall sysselsatte personer i kommunal undervisning økte med 1,2 prosent fra 2010 til 2011. Dette kan ha sammenheng med økt timetall i grunnskolen.⁴ En nedgang

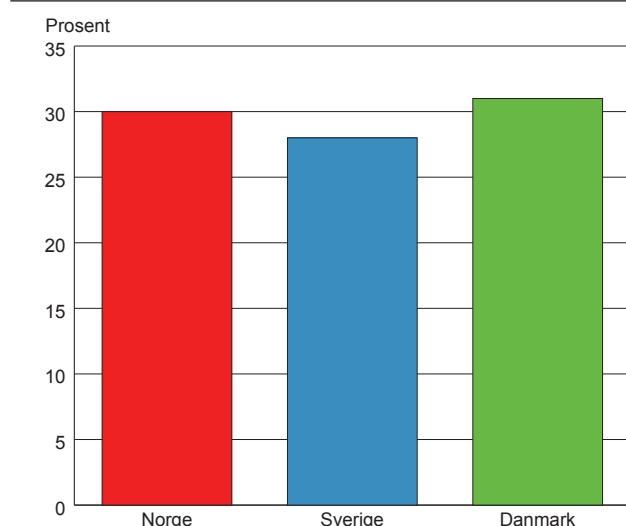
⁴ Kilde: Kunnskapsdepartementet: Prop. 1S (2010-2011), s.18.

Figur 5.1. Sysselsatte personer i offentlig forvaltning etter næring. 2011

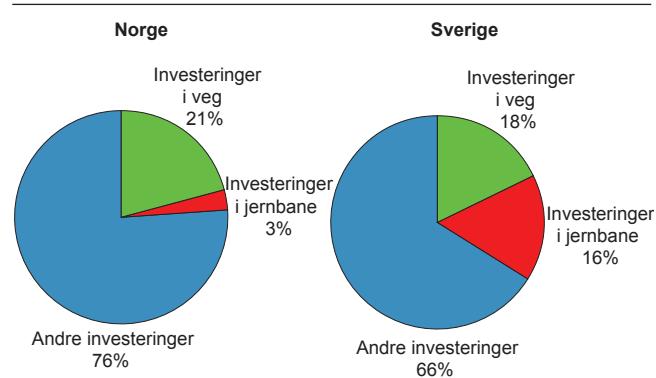
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.2. Sysselsatte personer i offentlig forvaltning som andel av totalt antall sysselsatte i Norge, Sverige og Danmark. 2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistika centralbyrån, Danmarks Statistik.

Figur 5.3. Sammensetning av offentlige bruttoinvesteringer i fast realkapital i Norge og Sverige. Løpende priser, 2008

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistika centralbyrån

i antall elever⁵ som følge av den demografiske utviklingen kan imidlertid ha bidratt til redusert behov for sysselsatte i kommunal undervisning.

Sysselsatte i offentlig forvaltning utgjør rundt 30 prosent av total sysselsetting i både Norge, Sverige og Danmark. Se figur 5.2.

Forsvarsinvesteringer

Offentlig forvaltnings bruttorealinvesteringer var samlet sett på 85,3 milliarder i 2011 målt i løpende priser. I volum økte investeringene med 1,3 prosent, mot en nedgang på 7,5 prosent året før. Statlige bruttorealinvesteringer var langt på vei dominert av forsvarets aktiviteter, ettersom den siste av fem fregatter ankom Norge i januar 2011.

Fortsatt stor satsning på veg og jernbane

Ser man bort i fra fregatten er det transportinvesteringer som bidrar til økte investeringer. Satsningen på veg og jernbane har medført en betydelig økning i bruttorealinvesteringer på dette feltet, både i antall kroner og som andel av offentlig forvaltnings investeringer totalt. I 2006 utgjorde investeringene til transportformål 22 prosent av offentlig forvaltnings bruttoinvesteringer, mens andelen økte til over 30 prosent i 2011, herav 25 prosent til veg og i underkant av 5 prosent til jernbane. Investeringer i vei dominerer, men de siste seks årene har en økende andel av transportinvesteringene gått til jernbane.

Sammenlignet med Sverige er andelen investeringer i jernbane fortsatt lav i Norge. Mens jernbaneinvesteringene utgjorde 16 prosent av totale svenske offentlige bruttoinvesteringer i 2008,⁶ gikk kun tre prosent til jernbane i Norge samme år. Veginvesteringene utgjør en noe større andel i Norge, 21 prosent mot 18 prosent i Sverige. Ser man offentlige bruttoinvesteringer som andel av bruttonasjonalprodukt (BNP) investerer Norge relativt mer.

Bruttoinvesteringene totalt sett viser et skifte fra stat til kommune. Dette skyldes blant annet overflytting av ansvaret for en betydelig del av riksvegnettet fra staten til fylkeskommunene fra 1. januar 2010.

Færre skoler og sykehus ferdigstilt

I undervisningsnæringen, som stod for 16 prosent av offentlige bruttoinvesteringer i 2011, var investeringene lavere i 2011 enn i 2010 både i stats- og kommuneforvaltningen. Flere kommunale undervisningsbygg ble ferdigstilt til skolestart i 2010, i tillegg til at Institutt for informatikk II ved Universitetet i Oslo stod ferdig i 2011. Prosjektoppstart ved blant annet Undervisningsbygg Oslo KF og UiO bidro til økte investeringer i siste halvdel av 2011. Men totalt sett viser

⁵ Kilde: Grunnskolens Informasjonssystem (GSI), <https://www.wis.no/gsi>

⁶ Siste året det foreligger endelige tall for begge land.

investeringene i undervisningsnæringen en nedgang på 8,5 prosent målt i løpende priser.

Også innen helsenæringen indikerer de foreløpige anslagene et betydelig lavere investeringsnivå i 2011 sammenlignet med 2010, men her er det kun statsforvaltningen som trekker utviklingen i negativ retning. I 2010 ble blant annet hoveddelen av St. Olavs hospital i Trondheim åpnet. Ettersom tilsvarende større prosjekter kun er i oppstartfasen, deriblant nytt sykehus i Østfold, så får man et fall i de statlige bruttoinvesteringene i nominell verdi på 18,6 prosent fra 2010 til 2011. Målt i volum ble de statlige helseinvesteringene redusert med 21,8 prosent. Den svake oppgangen innen kommuneforvaltningens helseinvesteringer i samme periode, på 0,6 prosent nominelt, gir lite utslag i helseinvesteringene totalt sett. Nedgangen i de totale helseinvesteringene var på 17,4 prosent i verdi og 20,5 prosent i volum fra 2010 til 2011.

6. Husholdningene

Husholdningssektoren er en av de største sektorene i norsk økonomi. Store deler av lønn og kapitalavkastning fra produksjon i ulike sektorer ender som inntekt hos husholdningene, som enten kan konsumeres eller spares. I de senere årene har det vært en betydelig økning i husholdningens disponible realinntekter. En stor del av denne økningen er brukt til å øke forbruket (både av varer og tjenester). Husholdningene velger å sitte med mindre finansiell formue (bankinnskudd, aksjer, og andre fordringer), og høye boligpriser har bidratt til at gjelden som andel av disponible inntekter har økt.

6.1. Inntekt

Husholdningenes inntekt består av lønnsinntekter, finansielle inntekter som renteinntekter og utbytte på aksjer og obligasjoner, samt pensjoner og overføringer fra staten via trygdesystemet eller som skattefrie overføringer som barnetrygd og sosialstøtte. Disse ulike inntektskildene varierer i størrelse mellom husholdningsgrupper og over tid, bl.a. som følger av endringer i skattereglene. Inntektsammensetningen påvirkes også i høy grad av husholdningenes tilknytning til arbeidsmarkedet. Hvor mye varer og tjenester husholdningen kan kjøpe avhenger av disponibel realinntekt, som er samlede inntekter fratrukket skatter, renteutgifter og justert for prisstigning.

Disponibel realinntekt

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall økte husholdningenes disponible inntekter¹ med 5,4 prosent fra 2010 til 2011. Etter korreksjon for prisendringer (målt ved nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner) innebærer dette en økning i den disponible realinntekten, eller kjøpekraften, på 4 prosent. Dette er sterkere enn i 2010, da veksten var 3,5 prosent.

Lønnsinntektene er den største inntektskomponenten for husholdningssektoren. I 2011 økte lønnsinntektene

¹ Tallene for husholdninger omfatter også inntektene og utgiftene til ideelle organisasjoner.

Tabell 6.1. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst. Prosent ²			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	2008	2009	2010*	2011*	2009	2010*	2011*	2009	2010*	2011*
Inntekter	1 432,7	1 468,1	1 543,3	1 639,1	0,0	2,9	4,9	0,7	4,1	6,6
Lønn	861,4	889,0	924,4	979,6	0,7	1,8	4,6	0,6	1,5	3,8
Blandet inntekt	114,4	112,1	121,9	127,8	-4,4	6,4	3,5	-0,5	0,7	0,4
Formuesinntekter	105,3	82,0	86,6	99,4	-24,0	3,4	13,4	-2,5	0,3	1,0
herav: mottatt aksjeutbytte	26,5	26,2	31,4	37,6	-3,6	17,5	18,1	-0,1	0,4	0,5
Offentlige stønader	298,2	326,5	345,2	366,6	6,9	3,5	4,8	2,0	1,1	1,5
Andre inntekter (netto)	53,4	58,6	65,3	65,7	7,1	9,1	-0,7	0,4	0,5	0,0
Korreksjon for indirekte målte banktjenester	36,6	44,8	46,4	47,2	19,4	1,4	0,3	0,7	0,1	0,0
Utgifter	467,8	446,4	461,9	498,0	-6,9	1,3	6,4	3,2	-0,6	-2,6
Skatt av inntekt og formue	337,8	352,0	368,9	396,0	1,7	2,6	6,0	-0,6	-0,9	-2,0
Formuesutgifter	130,0	94,4	93,0	102,0	-29,1	-3,5	8,3	3,8	0,3	-0,7
Disponibel inntekt	1 001,6	1 066,6	1 127,9	1 188,3	3,9	3,5	4,0			
Korr. sparing i pensj.fond	36,4	33,6	30,8	36,1						
Konsum	1 002,61	1 027,714	1 088,1	1 126,5						
Sparing	35,3	72,4	70,5	97,9						
Kapitaloverføringer, netto	-2,0	-2,431	-2,4	-1,8						
Nettorealinvesteringer	59,5	48,4	47,5	72,0						
Nettofinansinvestering	-26,1	21,6	20,7	24,2						
Memo:										
Sparerate	3,5	6,8	6,3	8,2						
Nettofinansinvesteringssrate	-2,6	2,0	1,8	2,0						

¹ På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

² Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator(2009=1)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med 4,6 prosent målt i faste priser. Dette er høyere enn i 2009 og 2010, da veksten var henholdsvis 0,7 prosent og 1,8 prosent.

Målt i realverdi økte skatteinnbetalingerne på inntekt og formue med 6 prosent i 2011. Dette henger nært sammen med høyere lønnsinntekter. Lønnsinntektenes etter betalt skatt bidro til å trekke opp disponibel realinntekt med 1,8 prosentpoeng, og var den inntektskomponenten som bidro sterkest til veksten i disponibel realinntekt i 2011.

Pensjoner og stønader fra det offentlige, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, økte med 4,8 prosent i realverdi i 2011 og bidro til å tekke opp veksten i disponibel realinntekt med 1,5 prosentpoeng. Økning i utbetalte alderspensjoner sto for det største bidraget.

Husholdningenes formuesinntekter består i hovedsak av renter på bankinnskudd og aksjeutbytte samt beregnet avkastning på forsikringskrav, mens formuesutgifte stort sett omfatter gjeldsrenter. Husholdningene har langt høyere rentebærende gjeld enn rentebærende fordringer, når vi holder husholdningenes forsikringskrav utenom. Foreløpige anslag viser at formuesinntektenes gikk opp med 13,4 prosent i 2011. Denne økningen skyldes både økte renteinntekter og høyere aksjeutbytte. Husholdningenes formuesutgifter økte med 8,3 prosent. Samlet bidro netto formuesinntekter til å trekke veksten i disponibel realinntekt opp med 0,3 prosentpoeng.

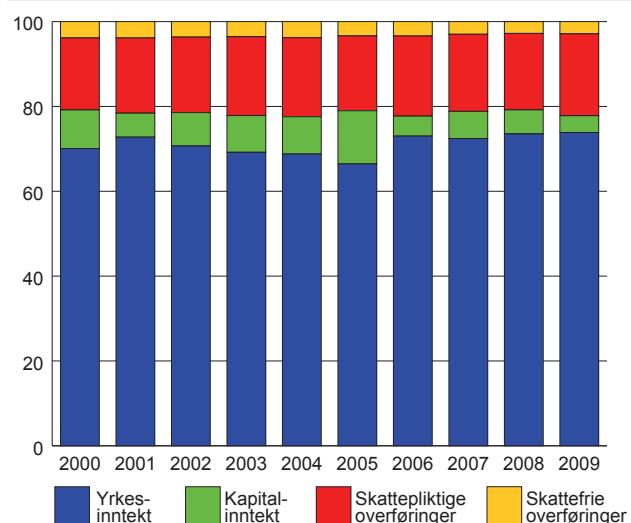
Utviklingen i inntektnes sammensetning

Statistisk sentralbyrås inntektsstatistikk² dekker de aller fleste kontante inntekter som norske privathusholdninger mottar, og gjør det mulig å se på inntektsutviklingen til ulike husholdningstyper. Tall for inntektsåret 2009 viser at den samlede inntekten til husholdningene var på 1 347 milliarder kroner. Den desidert største inntektskilden er yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekter inkludert sykepenger) som utgjorde drøyt 995 milliarder kroner i 2009.

Kapitalinntektene utgjorde til sammen drøyt 53 milliarder kroner eller 4 prosent av husholdningenes samlede inntekter i 2009. Dette er den laveste andelen kapitalinntektenes har hatt på 2000-tallet. Husholdningenes kapitalinntekter økte betydelig fra 2001 og fram til og

² Inntektsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå omfatter alle registrerte kontante inntekter som husholdningene mottar i løpet av året, og omfatter summen av yrkesinntekter, kapitalinntekter og overføringer, fratrukket utlignet skatt og negative overføringer. Tall fra inntektsstatistikken kan avvike fra nasjonalregnskapets tall (gjengitt i tabell 6.1). Inntektsstatistikken omfatter kun personer i privathusholdninger, og ikke institusjonsbefolkingen eller ideelle organisasjoner som i nasjonalregnskapet. Inntektsstatistikken omfatter kun de kontante inntektenes som husholdningene mottar, og ikke imputerte størrelser som for eksempel verdien av boligtjenester for selveiere (fratrukket renter på boliglån og andre utgifter en har i tilknytning til det å eie egen bolig) eller avkastning på forsikringskrav, slik nasjonalregnskapet gjør.

Figur 6.1. Sammensetning av husholdningenes samlede inntekter. 2000 til 2009. Prosent

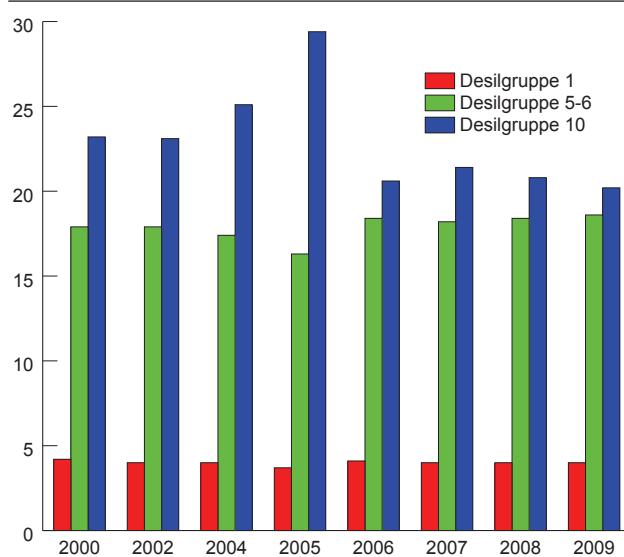
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med 2005 hovedsakelig på grunn av høye aksjeutbytter. Hovedårsaken til nedgangen etter 2005 er det betydelige fallet i aksjeutbytter, blant annet som følge av tilpasninger til endringer i beskatningen av aksjeutbytte i 2006. Utbetalte aksjeutbytter økte likevel fra drøyt 17 milliarder i 2007 til 25 milliarder kroner i 2008. Utbetalte aksjeutbytter til norske husholdninger i 2009 lå på samme nivå som året før. Renteinntekter har de siste årene vært den største kapitalinntekten for husholdningene, men sterkt fallende innskuddsrente brakte renteinntekten ned fra drøyt 38 milliarder kroner i 2008 til drøyt 20 milliarder kroner i 2009.

Pensjoner, trygder og ulike stønader utgjorde om lag 299 milliarder kroner i 2009, hvorav 260 milliarder kroner var skattepliktige. Størst var pensjoner fra folketrygden med 192 milliarder kroner, der alderspensjoner alene utgjorde nesten 108 milliarder og ulike uføreytelser drøyt 58 milliarder kroner. Ulike skattefrie kontantstønader, som for eksempel barnetrygd, kontantstøtte, sosialhjelp og bostøtte, utgjorde i underkant av 39 milliarder kroner i 2009.

Fra 2000 til 2009 økte den samlede yrkesinntekten til norske privathusholdninger med drøyt 40 prosent målt i faste priser (deflatert med konsumprisindeksen). Yrkesinntektns betydning, målt som andel av den samlede inntekten til norske husholdninger, økte fra 70 prosent i 2000 til 74 prosent i 2009. Om lag hver femte krone som norske husholdninger mottok i 2009 kom fra ulike pensjoner, trygder og stønader. Denne andelen har vært stabil de siste årene. Skattepliktige pensjoner og trygder økte med 51 prosent fra 2000 til 2009 målt i faste priser. Ulike skattefrie overføringer, som for eksempel barnetrygd, kontantstøtte, sosialhjelp og bostøtte utgjør en liten, og synkende andel av husholdningenes samlede inntekter. De utgjorde under 3 prosent av samlet inntekt i 2009.

Figur 6.2. Fordeling av husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhets (EU-skala). Andel av totalinntekten.
Desilene 1, 5-6 og 10. 2000-2009

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

¹ I denne figuren er husholdningene i 5. og 6. desil slått sammen for å kunne se hvordan utviklingen har vært for husholdningene i den midtre delen av inntektsfordelingen.

Inntektsfordelingen

Norske husholdninger har opplevd en betydelig inntektsvekst de siste årene, men noen grupper har økt sine inntekter mer enn andre. Ved å slå sammen inntektene til alle medlemmer i samme husholdning og benytte forbruksvekter for sammenlikning, kan vi si noe om inntektsutviklingen til ulike husholdningstyper.

Siden gjennomsnittsinntekten kan påvirkes av husholdninger med svært høye inntekter, er medianinntekten ofte et bedre uttrykk for inntektene til en ”typisk” husholdning. Ser vi på utviklingen siden årstusenskiftet, har norske husholdninger hatt en betydelig forbedring av sin kjøpekraft. Fra 2000 til 2009 økte medianinntekten til husholdningene med nesten 33 prosent målt i faste priser.

I 2009 var medianinntekten til husholdningene etter skatt nesten 397 000 kroner. Dette var en svak nedgang fra året før målt i faste priser. Nedgangen i husholdningenes inntekter fra 2008 til 2009 skyldes først og fremst lavere lønns- og næringsinntekter på grunn av finanskrisen og et vanskeligere arbeidsmarked i 2009. Blant husholdningene med de høyeste inntektene bidro til tillegg reduserte kapitalinntekter til inntektsnedgangen.

De fleste husholdningstyper med personer i yrkesaktiv alder opplevde en nedgang i medianinntekten fra 2008 til 2009, når renteutgifter ikke er tatt med i inntektsbegrepet. De eldre husholdningene, både aleneboende og par uten barn, var de eneste med en realvekst i medianinntekten etter skatt fra 2008 til 2009.

Fra 2000 til 2009 økte medianinntekten til par 65 år og eldre med mer enn 46 prosent, etter å ha justert for inflasjonen. Blant eldre aleneboende (65 år og eldre)

var realinntektsveksten i denne perioden på nesten 42 prosent, målt ved medianinntekten. Gode trygdeoppkjører de siste årene, og at det har kommet til nye pensjonistkull med et klart høyere inntektsgrunnlag og høyere tilleggspensjoner enn tidligere kull, forklarer hvorfor disse gruppene har hatt en så høy realvekst i husholdningsinntekten siden årstusenskiftet.

Lavest inntektsvekst finner vi blant de yngre aleneboende. Fra 2000 til 2009 økte medianinntekten for enslige under 45 år med 16 prosent målt i faste priser – langt lavere enn den generelle inntektsveksten i samfunnet.

Også blant barnefamiliene var inntektsøkningen noe lavere enn blant husholdningene totalt sett. Par med store barn (7-17 år) hadde den høyeste inntektsøkningen fra 2000 til 2009 med drøyt 29 prosent, mens par med små barn (0-6 år) og eneforsørgere hadde en litt svakere inntektsutvikling (25-27 prosent). En tobarnsfamilie (par med to barn, yngste hjemmeboende barn under 20 år) hadde i 2000 en medianinntekt etter skatt på 503 000 målt i 2009-kroner. I 2009 var medianinntekten for en tilsvarende barnefamilie 656 000 kroner. Den ”gjennomsnittlige” tobarnsfamilien hadde altså drøyt 150 000 kroner mer i inntekt etter skatt i 2009 enn i begynnelsen av tiåret, når det er tatt hensyn til prisveksten i perioden. Denne veksten skyldes en generelt høy reallønnsutvikling i perioden. I tillegg har det blitt flere toinntektsfamilier.

I figur 6.2 er hele befolkningen sortert etter størrelsen på inntekt etter skatt per forbruksenhets. Det vil si at husholdningsinntekten korrigeres for stordriftsfordeler og ulik sammensetning av husholdningene, og deretter delt inn i ti like store grupper, gjerne kalt desiler. Hvis inntektene hadde vært helt likt fordelt ville hver av inntektsklassene hatt 10 prosent av de samlede inntektene i samfunnet.

Inntektsstatistikken viser at forholdet mellom inntektsandelen i toppen av inntektsfordelingen og mer middels inntekter har blitt noe jevnere siden 2007. Det er først og fremst en nedgang i inntektene hos husholdningene i toppen av fordelingen som forklarer dette. I 2009 ble både husholdningenes kapitalinntekter og næringsinntekter redusert. Dette er inntekter som tradisjonelt har størst inntektmessig betydning for husholdningene i toppen av fordelingen, fordi de har høyest finansiell formue (kontanter, aksjer, obligasjoner og andre verdipapirer). En rangering av husholdningene etter størrelsen på brutto finanskapital viser at halvparten med lavest kapital til sammen disponerte 3,6 prosent av samlet finanskapital i landet i 2009. Tilsvarende andelen blant tidelen med høyest finanskapital var nesten 70 prosent.

Tidelen med de aller høyest inntektene disponerte 20,8 prosent av de samlede inntektene i 2008. I 2009 ble andelen redusert til 20,2 prosent. Finanskrisen ser dermed ut til å ha virket litt utjevnende på den observerte inntektsfordelingen. Andelen av totalinntektene til de i

bunnen av inntektsfordelingen var uforandret fra 2008 til 2009 – 4 prosent begge år. Blant tidelen med lavest inntekt utgjør ulike pensjoner og stønader godt over halvparten av disse husholdningenes samlede inntekter. Dette er inntekter som er mer upåvirket av skiftende konjunkturer.

I årene fra 2000 til 2009 har inntektsulikheten i Norge variert en god del. Den observerte ulikheten henger mye sammen med utbetalinger av aksjeutbytte. Aksjeutbytte er en inntektskilde som er svært skjevt fordelt i befolkningen, og som i stor grad tilfaller husholdninger i toppen av fordelingen. Ulike regler for beskatning av aksjeutbytte har medvirket til at utbetalt utbytte har variert betydelig gjennom årene. Fra 2000 til 2001 ble mottatt aksjeutbytte redusert fra 29,3 til 13,2 milliarder kroner. Fra 2001 steg denne inntektskilden og nådde en topp i 2005 da nesten 100 milliarder kroner ble utbetalt i utbytte til norske husholdninger. På grunn av endrede regler for beskatning har denne inntektposten blitt betydelig mindre etter 2005, og har bidratt til en jevnere inntektsfordeling i følge inntektsstatistikken for husholdningene.

6.2. Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner

Foreløpige anslag viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner var på om lag 1126 milliarder kroner i 2011. Det er 38 milliarder kroner, eller 3,5 prosent, mer enn året før. Prisveksten for konsumet var på 1,3 prosent i samme periode.³ Dette medførte at volumutviklingen i konsumet var på 2,2 prosent i 2011, mot 3,7 prosent i 2010. Etter en klar oppgang i konsumet i 2. halvår 2010, dempet veksten seg i 1. kvartal i 2011 og holdt seg moderat gjennom året. Fra 3. til 4. kvartal i fjor økte konsumet med 0,6 prosent.

Vekst i vare- og tjenestekonsumet

Husholdningenes varekonsum hadde en volumøkning på 1,3 prosent i 2011. Dette er svakere enn i 2010 da veksten var på 4,2 prosent, men sterkere enn i de to foregående årene. Det som i størst grad bidro til å trekke opp varekonsumet var kjøp av matvarer, klær, og varige goder som møbler og hvitevarer. Kjøp av transportmidler økte med i overkant av 2 prosent, etter en vekst på over 20 prosent i 2010. Konsumet av elektrisitet og brensel var 10 prosent lavere i 2011 enn i 2010, og bidro sterkt til å dempe varekonsumet. Det var også nedgang i noen andre varegrupper som kosmetikk og diverse personlige varer.

Husholdningenes tjenestekonsum økte med 2,6 prosent i 2011. Det var generell vekst i tjenestekonsumet, der fritidstjenester og hotell- og restauranttjenester bidro mest. Også konsum av passasjertransport økte.

Norske husholdningens konsum i utlandet, som omfatter blant annet utgifter på reiser i utlandet

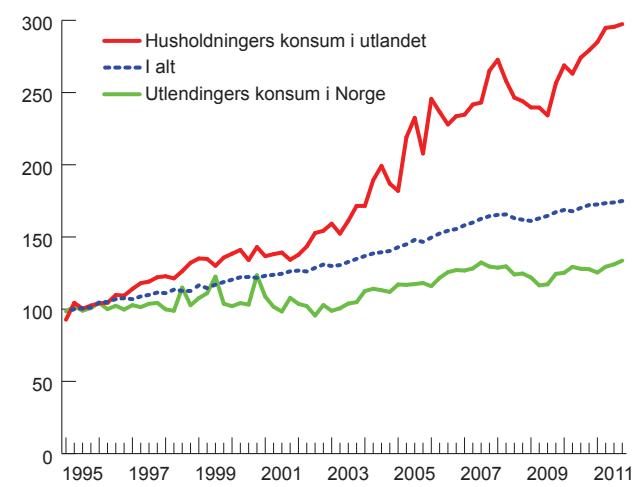
Tabell 6.2. Utviklingen i husholdningers og ideelle organisasjoner konsum fordelt på hovedgrupper. Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner 2011 ¹	Volum-endring		Pris-endring	
		2010	2011	2010	2011
Konsum i husholdningers og ideelle organisasjoner	1 126,5	3,7	2,2	2,1	1,3
Konsum i husholdninger	1 073,9	3,8	2,3	2,1	1,2
- Varekonsum	535,7	4,2	1,3	2,1	0,2
- Tjenestekonsum	498,9	2,3	2,6	2,8	2,2
- Hushold. konsum i utlandet	69,0	12,3	8,2	-2,9	2,0
- Utlendingers konsum i Norge	-29,7	6,2	1,7	2,5	2,7
Konsum i ideelle organisasjoner	52,6	1,5	0,3	2,8	3,6

¹ Nivått i løpende priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.3. Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

inklusive grensehandel, hadde en volumvekst på 8,2 prosent i 2011, etter økning på 12,3 prosent året før. Utlendingers kjøp i Norge økte også, og var 1,7 prosent høyere 2011 enn i 2010. Utlendingers kjøp i Norge omfatter i stor grad servering og hotelltjenester.

Høyere sparing enn i 2010

Husholdningenes disponible inntekt økte med 5,3 prosent fra 2010 til 2011. Dette var mer enn husholdningenes konsumutgifter og medførte at sparingen økte. Spareraten, som er sparingens andel av disponibel inntekt, er foreløpig beregnet til 8,2 prosent i 2011. Til sammenligning var den i 2010 og 2009 henholdsvis 6,3 og 6,8 prosent.

I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Varige konsumgoder utenom bolig består av egne transportmidler (hovedsakelig personbiler), møbler, elektriske artikler, briller og ortopedisk utstyr mv, og varige fritidsgoder. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder, noe som kan ivaretas

³ Basert på nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.

ved beregning av en såkalt korrigert sparerate. Ved en slik beregning anslås først tjenestekonsumet av varige varige godter, som defineres som summen av verdiforringelsen og realavkastningen på beholdningen av slike godter. Realavkastningen, som også nyttes til å korrigere inntekt for husholdningene, er satt lik 2,5 prosent.

Kjøp av varige konsumgoder får størst utslag på korrigert sparerate i årene omkring kjøpsåret. Differansen mellom ordinær sparerate og korrigert sparerate vil avhenge av hvor stor andel varige godter utgjør av totalt konsum. Spareraten korrigert for varige konsumgoder var på 10,3 prosent i 2011. Det to foregående årene er den beregnet til henholdsvis 8,6 og 8,5 prosent.

6.3. Finansformue og gjeld

Foreløpige tall fra det finansielle sektorregnskapet i tabell 6.3 viser at husholdninger og ideelle organisasjoner nettofinansinvesteringen forbedret seg fra -20 milliarder kroner i 2010 til -19 milliarder kroner i 2011. Nettofinansinvesteringene har det siste året flatet ut og tatt seg litt opp etter å ha vært inne i en fallende utvikling gjennom 2010. Nettofinansinvesteringene beregnes som differansen mellom investeringer i finansielle eiendeler og gjeldsopptak. I 2011 utgjorde husholdningenes finansielle investeringer vel 134 milliarder kroner mens de tok opp gjeld for 153 milliarder kroner

Fordringsratene faller, mens gjeldsraten øker

Husholdningene opplevde på nytt store tap på børsnoterte verdipapirer i løpet av 2011. Særlig har børsnoterte aksjer bidratt til tapene og redusert verdien til den finansielle nettoformuen ned mot nivåene under finanskrisen. Ved utgangen av 2011 utgjorde nettoformuen 261 milliarder kroner. Dette er betydelig lavere enn ved utgangen av 2006, da formuen ble beregnet til 466 milliarder kroner. I løpet av de to etterfølgende årene ble verdien av den finansielle nettoformuen mer enn halvert til 223 milliarder kroner ved utgangen av 2008.

Hovedbildet illustreres av utviklingen i fordrings-, gjelds- og nettofordringsratene i figur 6.5 (ikke-sesongkorrigert rater). Ved utgangen av 2011 er fordringsraten foreløpig beregnet til 227,0 prosent av disponibel inntekt mot 231,4 prosent året før. Fallet forklares i hovedsak av kurstopene. Samtidig økte gjeldsraten med 1,9 prosentpoeng i løpet av det siste året. Det foreløpige anslaget for gjeldsraten ved utgangen av 2011 er 205,6 prosent, som er høyere enn ved utgangen av 2007, da gjeldsraten var 205,2 prosent.

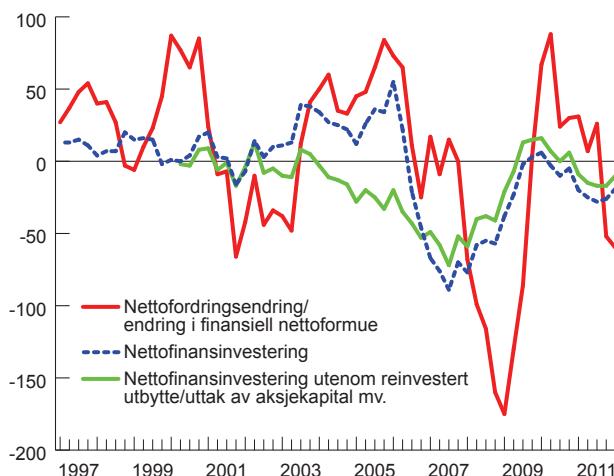
Endringene i husholdningenes fordrings- og gjeldsposisjon førte til at nettofordringsraten falt med 6,3 prosentpoeng i løpet av 2011 til 21,4 prosent av disponibel inntekt. Dette er lavere enn nivåene som ble beregnet

Tabell 6.3. Finansregnskap for husholdninger og ideelle organisasjoner. Milliarder kroner

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Hovedstørrelser						
Nettofinansinvestering (investeringer minus gjeldsopptak)	-67	-77	-38	6	-20	-19
Andre endringer / netto gevinst mv	84	9	-137	61	51	-41
Nettofordringsendring / endring i finansiell nettoformue	17	-68	-175	67	31	-60
Nettofordringer / finansiell nettoformue	466	398	223	290	321	261
Transaksjoner						
Investeringer i finansielle eiendeler	118	133	86	119	124	134
Sedler, mynt og bankinnskudd	57	65	61	22	44	67
Sertifikater og obligasjoner	-2	-6	-6	-2	-2	-1
Noterte aksjer og grunnfondsbevis	-9	-9	4	5	4	2
Verdipapirfondssandeler	-14	-1	-15	12	0	-3
Forsikringstekniske reserver	56	44	47	65	63	57
Utlån, andre fordringer og unoterte aksjer	30	41	-5	16	15	12
Gjeldsopptak (nye lån minus avdrag)	185	210	123	112	144	153
Lån i banker og andre finansielle foretak	170	177	120	120	123	143
Andre lån og annen gjeld	15	33	4	-8	21	10
Beholdninger ved utgangen av året						
Fordringer / finansielle eiendeler	2 225	2 380	2 330	2 508	2 679	2 765
Sedler, mynt og bankinnskudd	678	742	805	826	869	936
Sertifikater og obligasjoner	37	31	23	20	20	16
Noterte aksjer og grunnfondsbevis	87	85	41	68	80	63
Verdipapirfondssandeler	129	132	86	122	138	122
Forsikringstekniske reserver	805	855	846	936	1 022	1 069
Utlån, andre fordringer og unoterte aksjer	489	535	529	537	550	559
Gjeld	1 759	1 983	2 107	2 218	2 358	2 504
Lån i banker og andre finansielle foretak	1 551	1 724	1 849	1 963	2 085	2 218
Andre lån og annen gjeld	209	258	258	255	273	286

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.4. Husholdninger og ideelle organisasjoner.
Nettofinansinvesteringer og nettofordringsendring, sum fire siste kvartaler. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

for nettofordringsraten under finanskrisen. Den laveste raten ble da beregnet til 21,6 prosent ved årsskiftet 2008 / 2009. Den finansielle nettoformuens verdi ved utgangen av 2011 utgjorde 56 prosent av verdien den hadde ved utgangen av 2006, før finansiell uro og finanskrisen forårsaket store nettotap.

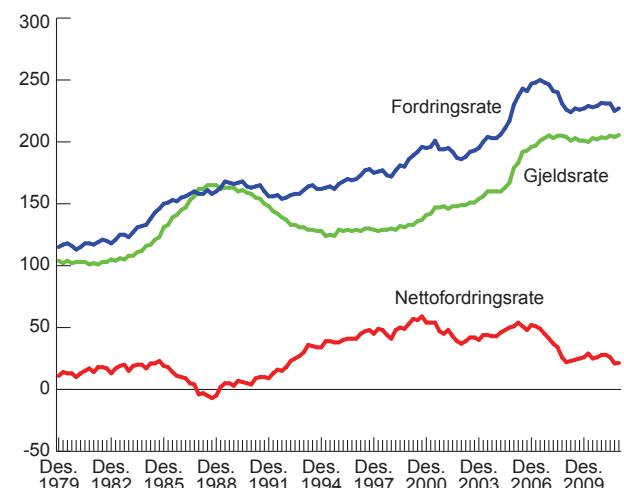
Økte innskudd og lave verdipapirinvesteringer

Sammensetningen av husholdningenes fordringer har endret seg betydelig over de siste årene. I figur 6.6 er de finansielle eiendelene delt opp i tre hovedgrupper. Den største endringen i den finansielle porteføljen finner vi for sedler og mynt, bankinnskudd og andeler i pengemarkedsfond. Bankinnskudd mv var den største gruppen av finansområdene i 1995 med en andel på 41 prosent av de finansielle eiendelene. Andelen har falt til 35 prosent ved utgangen av 2011. Utviklingen kan forklares av et stadig bredere finansielt produktspeske, som har gitt nye muligheter for plassering av ledige midler, men også lave renter på bankinnskudd har gjort det mindre attraktivt å ha store innskudd, spesielt i siste del av 16-årsperioden.

Husholdningenes beholdning av sedler og mynt og bankinnskudd er nå den nest største fordringsposten på husholdningenes balanse og beløp seg til 936 milliarder kroner ved utgangen av 2011. Veksten i bankinnskuddene tiltok i 2010 og denne utviklingen fortsatte i 2011. Det siste året vokste bankinnskuddene med 67 milliarder kroner og dette er høyere enn i årene 2006 til 2008 da innskuddsveksten kom opp i 65 milliarder kroner i 2007.

De moderate investeringene i verdipapirgjeld, børsnoterte verdipapirer og verdipapirfondsandeler i 2010 ble videreført det siste året. I 2011 solgte husholdningene netto noterte verdipapirer for 2 milliarder kroner mot et nettokjøp på vel 2 milliarder kroner i 2010. Hovedbildet antyder at husholdningene har vært forsiktige og plasert ledige midler i trygge bankinnskudd fremfor å

Figur 6.5. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Fordringer, gjeld og nettofordringer i prosent av disponibel inntekt, faktiske tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

investere i børsnoterte verdipapirer. Spesielt har denne utviklingen tiltatt mot slutten av 2011.

Forsikringstekniske reserver omfatter både reserver i livs- og skadeforsikring, men avsetninger i privat livs- og pensjonsforsikring utenom folketrygden utgjør hoveddelen. De forsikringstekniske reservenes økende andel av porteføljen forklarer blant annet av den demografiske utviklingen. Til nå har pensjonistkullene vært tildels små, mens gruppen som nærmer seg pensjonsalderen har økt betydelig som følge av de store barnekullene i etterkrigsårene. Utviklingen har bidratt til relativt større premieinnbetalinger til de kollektive ordningene enn utbetalingene av pensjoner og andre ytelser. Samtidig har et stigende lønnsnivå blant kommende pensjonister trolig også bidratt til å øke reservene.

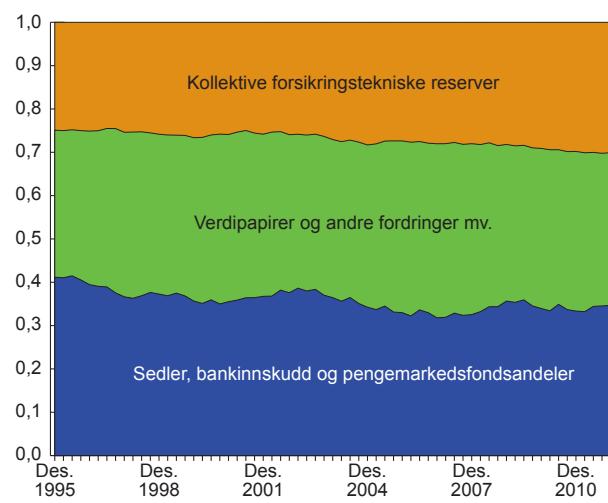
Store kurstab på børsnoterte aksjer

Verdipapirfondsandeler utgjør det største børsnoterte verdipapiret i husholdningenes portefølje. Beholdningsverdien summerte seg til knapt 122 milliarder kroner, som utgjorde 4,4 prosent av de samlede finansielle eiendelene ved utgangen av 2011. Verdien av børsnoterte aksjer og grunnfondsbevis utgjorde 63 milliarder kroner som tilsvarer 2,3 prosent av de samlede finansielle eiendelene. Beholdningsverdien fallt betydelig, - med 33 milliarder kroner fra utgangen av 2010. Årsaken er kursfallet på børsene det siste året.

Gjeldsveksten flater ut, men lån med pant i bolig øker fortsatt

Av figur 6.7 fremgår det at gjeldsveksten økte til 6,7 prosent i 2. kvartal 2011 for deretter å avta og falle til 6,5 prosent ved utgangen av året. Det er særlig utviklingen i annen gjeld som har bidratt til at gjeldsveksten avtar. Dette skyldes at kortsiktig gjeld ble betalt ned raskere i siste halvår i 2011 og blant annet gjelder det kortsiktig skattekjeld. Gjeldsveksten i 2011 er halvert i forhold til gjeldsveksten før den finansielle uroen tiltok og vi fikk finanskrisen. En foreløpig toppnotering ble

Figur 6.6. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Fordringenes sammensetning

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

registrert i 1. kvartal 2006 da gjeldsveksten ble beregnet til 12,6 prosent.

Gjeldsutviklingen påvirkes blant annet av renteutviklingen og av utviklingen i boligmarkedet. Det lave rentenivået i 2011 var en viktig forklaringsfaktor bak økningen i både låneetterspørselen fra husholdningene og boligprisene (se avsnitt 6.4). Gjeldsutviklingen avhenger dessuten av tilgangen på kredit. I følge Norges Banks utlånsundersøkelse for 4. kvartal 2011 strammet bankene inn sin kreditpraksis overfor husholdningene. Det er sannsynlig at innstramningen har bidratt til utflatingen av veksttakten i løn fra finansielle foretak til husholdningene i siste halvdel av fjoråret.

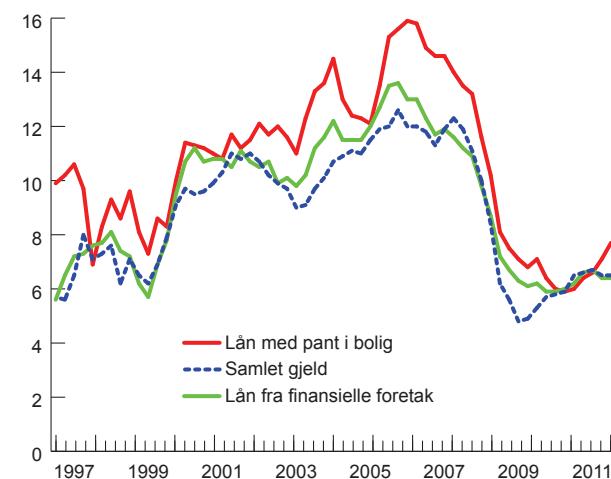
Derimot tiltok veksten i løn med pant i bolig i løpet 2011 og pantelånen økte med 7,7 prosent det siste året mot 6 prosent i 2010. Trolig vil Finanstilsynets innstramming av retningslinjene for boliglån dempe veksten fremover. I desember 2011 hevet Finanstilsynet grensen for anbefalt egenkapital ved boligkjøp fra 10 til 15 prosent av bolagens markedsverdi ved låneoppdrag i finansielle foretak. Virkningen av dette tiltaket vil imidlertid først slå ut i 2012. Bakgrunnen for innstramningen er bekymringer for gjeldsutviklingen blant husholdningene som har høyest gjeld i forhold til inntekt.

Utvikling i gjeldens fordeling på ulike husholdningsgrupper

Gjeldsbelastningens fordeling er viktig for å kartlegge husholdningenes sårbarhet i forhold til renteøkninger. Informasjon om hvordan gjelden fordeler seg hentes fra inntektsstatistikken, og siden denne hovedsakelig bygger på resultater fra ligningen, er de siste tallene fra 2009.

Det er økning i andelen husholdninger med høy gjeldsgrad. I 1990 hadde 15 prosent av husholdningene en gjeld som var minst dobbelt så stor som samlet husholdningsinntekt før skatt. Denne andelen var på 29 prosent i 2009, og 28 prosent i 2008. 14 prosent av

Figur 6.7. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Vekst siste fire kvartaler i husholdningenes samlede gjeld og løn fra finansielle foretak. Prosent. 4.kv 1996 – 4.kv 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

husholdningene hadde en gjeld som var mer enn tre ganger større enn samlet husholdningsinntekt i 2009, mens tilsvarende andel i 1990 var 6 prosent. I alt 28 prosent av husholdningene var gjeldfrie i 1990, denne andelen har vært på 17 prosent i perioden 2005 til 2008, og sunket til 16 prosent i 2009.

Den yngre delen av befolkningen har høyest gjeld i forhold til inntekt, som skyldes både låneatferd og inntektsnivå. Denne gruppen tar opp stor gjeld til førstegangs boligkjøp, samtidig som at yrkesinntekten er lavest i begynnelsen av den yrkesaktive perioden. Blant husholdninger der hovedinntektstakeren er under 45 år hadde 41 prosent av husholdningene en gjeld som utgjorde mer enn to ganger inntekten i 2009. Tilsvarende andel i 1990 var 24 prosent. I denne aldersgruppen er også en del studenter med på å trekke opp andelen med høy gjeld i forhold til inntekt. Tabell 6.4 viser at andelen husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten har økt mest for yngre par, par med små barn og aleneforeldre. I disse gruppene har andel husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten tredoblet seg på ti år. For alle husholdningene sett under ett er andelen med gjeld større enn tre ganger inntekten på 14 prosent. Dette er uendret fra 2007. I husholdninger der hovedinntektstakeren er over 55 år, hadde 4 prosent gjeld som var mer enn dobbelt så stor som inntekten i 1990. Denne andelen har økt til 14 prosent i 2009. Tilsvarende var 29 prosent av husholdningene i denne aldersgruppen gjeldfrie i 2009, mens dette var tilfelle for 54 prosent av husholdningene i 1990.

Så langt er det ikke tatt hensyn til at husholdningene varierer i størrelse, og at dette kan påvirke deres evne til å betjene gjeld. Husholdninger med lav inntekt etter skatt per forbruksenhet har rimeligvis en relativ lav andel av total gjeld i husholdningene, da deres låneevne er relativt liten. Imidlertid har disse husholdningene fått en stadig større andel av samlet gjeld. De

Tabell 6.4. Andel husholdninger etter størrelse på gjeld i forhold til samlet inntekt

	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ingen gjeld	28	22	21	20	20	18	17	17	17	17	16
Gjeld 2-3 ganger inntekt	9	10	10	11	12	13	14	14	14	14	15
Gjeld større enn 3 ganger inntekt											
Alle husholdninger	6	6	7	8	9	10	12	13	14	14	14
Enslige under 45 år	13	12	12	14	15	17	20	22	22	21	21
Par uten barn, eldste person under 45 år	7	8	10	10	13	15	20	23	25	23	23
Par med barn 0-6 år	9	7	8	11	12	13	16	19	21	21	23
Par med barn 7-17 år	6	6	5	6	7	9	9	11	11	11	12
Mor/far med barn 0-17 år	8	10	10	12	12	18	19	21	22	22	23

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

20 prosent av husholdningene med lavest inntekt stod for 6,5 prosent av husholdningers totale gjeld i 2009. I 1994 var tilsvarende andel 5,3 prosent. De 20 prosent av husholdningene med høyest inntekt etter skatt per forbruksnhet hadde 39 prosent av den totale gjelden i 2009, mot 41 prosent i 1994. Samtidig som gjelden har økt har også realinntekten økt. Med økt realinntekt har husholdningene mer å gå på utover ”nødvendige utgifter”. Dette har betydning for husholdningenes evne til å betjene gjeld, samtidig som endringer i rentenivået påvirker låneevnen.

Husholdningene lårer med pant i boligen

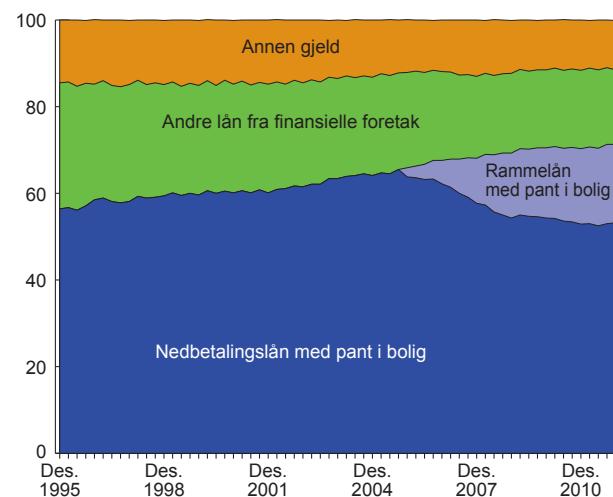
Figur 6.8 viser ulike typer lån fra finansielle foretak som andeler av husholdningenes samlede gjeld. Lån fra finansielle foretak utgjorde vel 2 218 milliarder kroner ved utgangen av 2011, eller 89 prosent av samlet gjeld. Av dette utgjorde lån med pant i bolig fra banker, kreditforetak, statlige låneinstitutt og forsikringsselskaper 1 786 milliarder kroner. Dette representerer en andel på 71 prosent av husholdningenes gjeld og andelen har økt fra 56 prosent fra 1995.

Lån med pant i bolig er enten nedbetningslån eller rammelån. Rammelån er det ”låneproduktet” som har økt mest de siste 6 årene og andelen økte fra 2 prosent til 18 prosent av samlet gjeld i 6-årsperioden. Rammelån er fleksible med hensyn til betaling av renter og avdrag og dette har gjort rammelån til en attraktiv finansieringskilde også for kjøp av varige konsumgoder som for eksempel biler og fritidsbåter. Rammelån og nedbetningslån fra finansielle foretak økte henholdsvis med 43 og 85 milliarder kroner i 2011. Dette gir en økning i husholdningenes lån til bolig på 128 milliarder kroner det siste året mot 95 milliarder kroner i 2010.

6.4. Boligmarkedet

Husholdningenes realformue er markedsverdien av kapitalgenstander som husholdningene eier. For en enkelt husholdning er det en sammenheng mellom investeringer i realkapital og utviklingen av finanskapitalen. Anskaffelse av realkapital, for eksempel kjøp av bolig, må betales, noe som reduserer finansformuen for den enkelte husholdning. Normalt vil kjøp av bolig bety at økningen i realformuen (verdien av huset) tilsvarer nedgangen i finansformuen (betalingen). Hvis en er interessert i formuesutviklingen totalt sett, bør man derfor ikke bare se på finansformuen.

Figur 6.8. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Lån fra finansielle foretak som andeler av samlede gjeld

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligprisutviklingen

Til tross for finansuroligheter og fallende boligpriser i store deler av verden, fortsetter de norske boligprisene å stige. I 2010 og 2011 har årsveksten vært på henholdsvis 8,3 og 8,0 prosent. Etter en relativt kraftig vekst i første halvdel av 2011, flatet prisene noe ut i andre halvår. Høy vekst i befolkningen og realinntektene, sammen med lave renter, er noen av faktorene som kan forklare de økende boligprisene.

Eiendomsmeglers månedlige prisstatistikk viser en økning i gjennomsnittlige boligpriser på 0,7 prosent fra desember i fjor til januar i år når man tar hensyn til normale sesongsvingninger. Norske boliger er verd mer enn dobbelt så mye i 2011 som i 2000, dersom man legger Statistisk sentralbyrås boligprisindeks til grunn. Boligprisene har steget forholdsvis jevnt i denne perioden, med unntak av 2003 og 2008/2009 da boligprisene flatet noe ut.

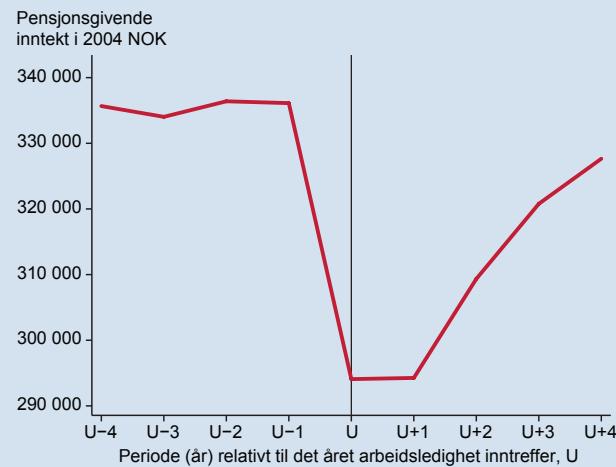
Boliger har hatt en verdiutvikling som skiller seg fra de fleste andre varer. Siden 1992, da SSB startet å utarbeide boligprisindeksen, har prisøkningen vært på 340 prosent. Som vi ser av figur 6.10 har konsumprisindeksen hatt en vekst på 47 prosent i samme periode, mens byggekostnadsindeksen har økt med 89 prosent. Byggekostnadsindeksen måler prisutviklingen på

Boks 6.1. Finansformue og arbeidsledighet

I Basten et. al (2012) ser vi på bruk av finansformue hos norske husholdninger som mister jobben. Figur 1 viser manns gjennomsnittsinntekt for norske husholdninger der mannen rammes av arbeidsledighet en gang i årene 1999 til 2003. Grafen plotter inntektsutviklingen fra 4 år før arbeidsledigheten inntreffer (U-4), til 4 år etter (U+4), justert for prisstigning. Dette inntektsmålet inkluderer arbeidsledighetstrygd. Vi ser at inntekten til en person som blir arbeidsledig er i overkant av 12% lavere det året ledigheten inntreffer. I gjennomsnitt varer arbeidsledigheten i tre måneder, og i denne perioden mottar den arbeidsledige om lag 62% av inntekten i ledighetsstønad.

I studien ser vi nærmere på hvordan husholdningene gjør bruk av sin finansformue som buffer mot arbeidsledigheten (figur 2). Vi finner at husholdninger i er i stand til å forutse og forberede seg på kommende ledighetsperioder. Dette gjelder i noen grad oppbygging av finansielle buffere, men også reallokering av finansformue i forkant av arbeidsledighet. Spesielt finner vi at husholdninger reduserer andelen av finansformue investert i aksjer og aksjefond, og legger opp ekstra sparing i form av lettere tilgjengelige og mindre risikable bankinnskudd (og obligasjoner). Som det diskutes nærmere i artikkelen er resultatene i tråd med standard økonomisk teori om husholdningers bufferstøtt sparing og portefølje valg.

Figur 1. Pensjonsgivende inntekt

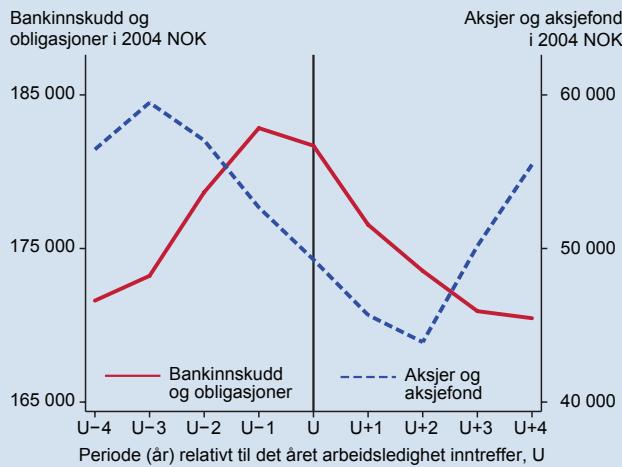
Resultatene bekrefter at privat sparing kan fungere som en supplement til offentlig utbetalte dagpenger og kan bidra til å dempe de økonomiske konsekvensene av arbeidsledighet i form av å opprettholde konsumet i en periode med lavere inntekt. Bildet gir inntrykk av at den gjennomsnittlige husholdningen godt er i stand til å mestre en periode med arbeidsledighet gjennom bruken av dagpenger og finansformue. Imidlertid er det viktig å understreke at resultatene gjelder for den arbeidsledige i gjennomsnitt, vi kan ikke ute lukke at for de aller hardest rammede vil dagpengene være avgjørende i en periode der en i husholdningen er rammet av arbeidsledighet.

Vi har også skilt ut en gruppe av de arbeidsledige som blir rammet av større bedriftsnedbemanninger. Våre analyser viser at disse i stor grad har samme beholdning av finansformue relativt til inntekt som andre arbeidsledige, og i tilsvarende grad som andre arbeidsledige er i stand til å opprettholde et visst konsumnivå gjennom ledigheten.

Referanser

Basten, C., A. Fagereng, og K. Telle (2012): "Saving and Portfolio Allocation Before and After Job Loss", Statistics Norway Discussion Paper, No 672.

Figur 2. Bankinnskudd, obligasjoner, aksjer og aksjefond

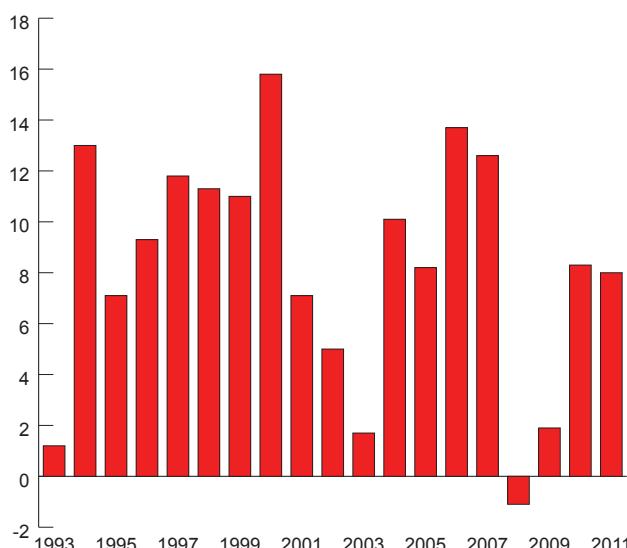

entreprenørenes innsatsfaktorer i selve boligbyggingen, og reflekterer altså hverken utviklingen på tomtepriser eller boligprodusentenes fortjenestemargin.

Utviklingen i boligprisene er med på å prege aktiviteten i boligmarkedet. Det omsettes for eksempel flere boliger i perioder med høy prisvekst. Antall tinglyste bebygde boligeiendommer gikk ned i 2008 og 2009. Deretter økte antallet boligomsetninger med nesten 8 prosent i 2010. I løpet av de tre første kvartalene i 2011 ble det solgt 8,4 prosent flere boligeiendommer enn samme periode i 2010. Dette er det samme omsetningsnivået som for de 3 første kvartalene i toppåret 2007.

De siste årene har det vært store variasjoner i antall boliger som bygges. Mens det i 2006 og 2007 var rekordhøy igangsetting av boliger, sank igangsettingen til et bunnivå i 2009. I 2010 var antall igangsettelse på omtrent samme nivå som i 2009, 18 770 boliger. Bare i løpet av de tre første kvartalene av 2011 ble det i gang satt like mange boliger som hele 2010.

Boligprodusentenes forening melder i sin boligmarkedsanalyse for 2011 om vekst i igangsetting av nye boliger etter historisk lave tall for 2008 og 2009. Finansieringslighetene i 2011 har hittil ikke gjenspeilet seg i det norske markedet. Heller ikke i årets avslutning var det noe som tyder på en nært forestående nedgang i nyboligmarkedet, mener boligprodusentene.

Figur 6.9. Boligprisindeksen, årsvekst

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Geografiske variasjoner

Prisnivået på boliger varierer betydelig mellom de ulike regionene i Norge. Kvadratmeterprisene er klart høyere i byområder enn ellers i landet, og for de fleste boligtypene er det Oslo som har det høyeste prisnivået. Dette gjelder både eneboliger, småhus og selveide blokkleiligheter, som i Oslo ligger på henholdsvis 38 480, 39 200 og 47 470 kroner per kvadratmeter. Av de andre storbyene er det Stavanger som har de høyeste kvadratmeterprisene på boliger, vesentlig høyere enn Bergen, Trondheim og Tromsø (se tabell 6.5).

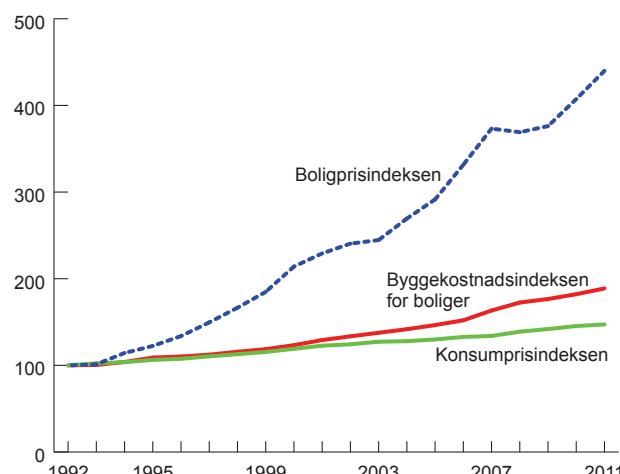
De billigste eneboligene i landet finner man i Hedmark og Nord-Trøndelag, med i overkant av 12 600 kroner per kvadratmeter. Når det gjelder blokkleiligheter er det Telemark som har de laveste kvadratmeterprisene, med knappe 21 000 kroner.

Statistisk sentralbyrås boligprisindeks viser at Agder og Rogaland skiller seg ut med en betydelig sterkere vekst enn de andre regionene de siste 6 årene. Dette gjelder både for Agder og Rogaland utenom Stavanger og for Stavanger som egen region. Mens gjennomsnittlige boligpriser i Stavanger har økt med 91,9 prosent fra 2005 til 2011, har Oslo og Bærum hatt en økning 51,0 prosent. Boligprisene i Trondheim og Bergen steg med henholdsvis 46,5 og 45 prosent i denne 6-årsperioden.

Det siste året hadde imidlertid Trondheim den høyeste veksten av regionene, med gjennomsnittlig 11,0 prosent høyere boligpriser i 2011 enn i 2010.

Boligtyper

Kvadratmeterpriser på boliger blir som regel lavere jo større boligen er. Naturlig nok er det derfor blokkleiligheter som har de høyeste kvadratmeterprisene, mens eneboliger er boligtypen med de laveste gjennomsnittlige kvadratmeterprisene. Som det fremgår av tabell 6.5 har selveide blokkleiligheter i 2011 en gjennomsnittlig kvadratmeterpris på nesten 37 200 kroner.

Figur 6.10. Boligpriser, byggekostnader og KPI

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Til sammenligning utgjør gjennomsnittsprisen på en kvadratmeter enebolig vel halvparten av dette, mens kostnadene for småhus i gjennomsnitt er knapt 24 800 per kvadratmeter.

Boligprisindeksen viser at prisene på blokkleiligheter har økt mer enn de andre boligtypene det siste året. Mens blokkleiligheter ble 10,3 prosent dyrere i 2011 enn i 2010, økte prisene på småhus og eneboliger med henholdsvis 8,0 og 7,2 prosent. Siden 2005 har imidlertid prisøkningen vært ganske lik på de ulike boligtypene med rundt 50 prosent.

Tabell 6.5. Gjennomsnittlig pris per kvadratmeter boareal, fylke og storby. 2011. Krone

Fylke	Selveier			Borettslag
	Eneboliger	Småhus	Blokk-leiligheter	
I alt	19 028	24 767	37 197	32 043
Østfold	16 174	15 654	23 140	20 439
Akershus	24 244	28 303	35 440	30 901
Oslo	38 480	39 208	47 474	40 232
Hedmark	12 628	17 883	21 362	20 604
Oppland	13 532	18 351	25 987	23 287
Buskerud	17 538	19 523	27 761	23 382
Vestfold	18 200	17 957	25 127	21 629
Telemark	14 736	15 239	21 048	18 180
Aust-Agder	16 941	17 655	25 399	25 009
Vest-Agder	18 733	20 785	30 176	29 825
Rogaland	22 783	28 345	37 882	35 230
Hordaland	21 480	24 324	36 371	31 328
Sogn og Fjordane	14 186	21 660	25 111	19 839
Møre og Romsdal	14 822	18 876	25 642	23 787
Sør-Trøndelag	18 820	24 733	36 690	32 177
Nord-Trøndelag	12 636	16 047	24 894	20 880
Nordland	14 724	17 977	25 276	24 892
Troms-Romsa	17 937	23 197	30 461	26 961
Finnmark-Finnmárku	16 341	17 105	27 043	21 757
Stavanger	31 671	31 854	43 787	41 243
Bergen	26 455	26 046	38 397	31 728
Trondheim	24 729	26 022	38 265	32 402
Tromsø	22 604	25 120	31 929	28 673

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 6.2. Hva bestemmer utviklingen i boligprisene?

Boligprisene er i løpet av de siste 20 årene nær tredoblet når vi korrigerer for den generelle prisstigningen. Det er bekymring for at boligprisene skal stige så mye at det oppstår en prisbøle som på et tidspunkt brister og skaper en hard nedtur i boligmarkedet. En prisbøle kan oversettes med at prisveksten er høyere enn det utviklingen i fundamentale forhold (se nedenfor) skulle tilsi.

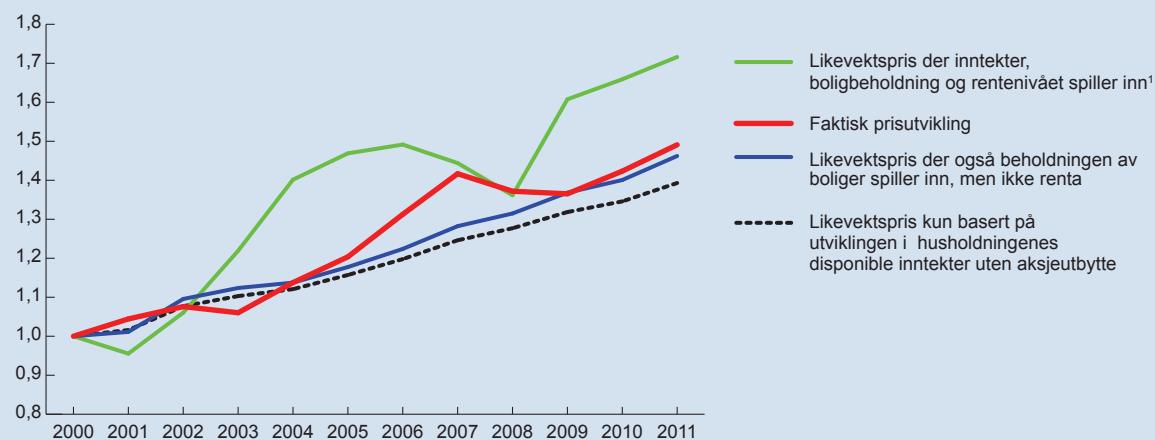
Jansen (2011) har sett på hva som bestemmer utviklingen i boligprisene. På kort sikt blir boligprisen bestemt av etter-spørsmålene etter boliger for gitt boligkapitalbeholdning, mens investeringene i nye boliger bestemmes av lønnsomheten av å investere. Etter hvert vil boligkapitalen endres gjennom oppføring av nye boliger og ved at gamle boliger tas ut av bruk. Det er forholdet mellom boligpris og byggekostnader som er av betydning for lønnsomheten for utbyggerne av nye boliger.

Prisen på boliger bestemmes i denne analysen av tre fundamentale faktorer: husholdningenes disponible realinntekter, beholdningen av boliger og realrentenivået etter skattefradrag. Modellen i analysen (se Boug og Dyvi, 2008, kapittel 5.5) gir også et grunnlag for å tallfeste noe som kan kalles en likevektspris. Det er en pris som er stabil så lenge de bestemmende faktorene er det. Ved å velge år 2000 som referanseår viser figur 1 en beregning av utviklingen i likevektsprisen for boliger.

Den røde kurven viser den faktiske utviklingen i boligprisen fra 2000 til 2011. Den svarte kurven viser betydningen av husholdningenes inntektsvekst på boligprisen, for gitt rentenivå og en boligkapital som holder tritt med inntektsutviklingen. Figuren viser at de faktiske boligprisene har økt mer enn inntektsveksten skulle tilsi. Den blå kurven viser utviklingen i likevektsprisen når vi også tar hensyn til faktisk boligbygging. Med unntak av perioden 2004-2007, er den reelle boligprisveksten i rødt nokså sammenfallende med den blå likevektsprisen.

Hovedårsaken til at boligprisene steg mer enn den blå likevektsprisen fra 2004 til 2007 er trolig det lave rentenivået. En likevekt som også varierer med rentenivået, gir en utvikling i underliggende boligpriser som i den grønne kurven i figur 1. Dagens lave rentenivå tilsier et langt høyere nivå på boligprisene enn vi har nå. Dette lave rentenivå har ikke vart så lenge. I 2008 var rentene en god del høyere. Vedvarer de lave rentene et par år til, slik det ser ut til at de skal gjøre, viser figur 1 at det trekker i retning av fortsatt stigning i boligprisene framover.

Figur 1. Likevektspris og faktisk pris på bruktboliger. Realstørrelser der år 2000=1

¹ Det er antatt 2,5% inflasjon i beregning av realrente.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Er en slik rentedrevet boligprisoppgang en prisbøle? Etter definisjonen foran er det en normal respons i boligmarkedet at lave renter over tid gir høye boligpriser. På den annen side kan boligprisutviklingen snu til nedgang ved en renteoppgang som eventuelt inntreffer sammen med andre prisdempende begivenheter. For husholdningene spiller det ikke noen avgjørende rolle hva som er årsaken. Fallhøyden for utsatte husholdninger er om mulig enda større om det er fundamentale faktorer som høye renter som er årsaken enn om nedgangen skyldes en bøle.

I en bøle er det selvforsterkende spiraler, slik at prisene blir drevet fram av prisøkningene selv. En mulig mekanisme som kan skape en slik utvikling oppstår dersom stigende gjeld og økende boligpriser påvirker hverandre gjensi-dig: Høyere boligpriser øker lånebehovet ved boligkjøp. Dernest, når en husholdning søker lån ser bankene på to ting: Husholdningenes inntekt og panteverdien av boligen. Panteverdien - og dermed lånenmulighetene – øker når boligprisen går opp. I tillegg vil høyere boligpriser redusere risiko-en knyttet til bankenes eksisterende boliglånmasse, og det kan stimulere bankene til raskere ekspansjon i form av nye boliglån. Når utlånen øker, setter det husholdningene i stand til å by opp prisen på boliger ytterligere.

I et alternativ til hovedmodellen foran tallfestes dette samspillet ved hjelp av en modell for både bolig- og kreditmarkedet, se Anundsen og Jansen (2011). På lang sikt avhenger boligprisene av husholdningenes gjeld, disponibel inntekt og boligkapital, mens gjelden bestemmes av boligprisen, boligkapitalen, renten etter skatt og antall boligtransaksjoner. Analysen indikerer at økt rente slår direkte ut i redusert gjeldsoptak for husholdningene, mens den dempende effekten på boligprisene kommer indirekte via lavere gjeldsvekst og redusert inntekt for husholdningene. I tillegg har husholdningenes forventninger om utviklingen i egen økonomi, så vel som i norsk økonomi framover, en klar effekt på boligprisene i denne forskningsrapporten.

Referanser

Anundsen, A.K. og E.S. Jansen (2011): «Self-reinforcing effects between housing prices and credit: Evidence from Norway», Discussion Papers 651 (February 2011), Statistisk sentralbyrå

Boug, P. og Y. Dyvi, red. (2008): "MODAG – En makroøkonomisk modell for norsk økonomi." Samfunnsøkonomisk studier 111, Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Jansen, E.S. (2011): "Hva driver utviklingen i boligprisene?", Samfunnsspeilet 25 (2011/5-6), 89-95.

Noen begrepsdefinisjoner

Her gir vi en forklaring av noen av definisjonene som benyttes i Økonomisk utsyn. Hensikten er ikke å gi en uttømmende oversikt, men å gi en nærmere utdyping av begreper som ikke forklares i den løpende teksten.

Kapittel 2

Årslønn for heltidsansatte: Begrep som benyttes i den årlige lønnsstatistikken til Statistisk sentralbyrå. Det omfatter samlet lønn eksklusive overtidsgodtgjørelse og naturallønn som en heltidsansatt lønnstaker oppnår hvis vedkommende har utført et avtalefestet normalårsverk og det er et normalt antall arbeidsdager i året.

Årslønn: Begrep som benyttes i Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU). Begrepet kan både dekke heltidsansatte lønnstakere og beregnede årsverk for alle lønnstakere, det vil si både heltidsansatte og deltidsansatte. I de tilfeller begrepet omhandler heltidsansatte er begrepet synonymt med begrepet Årslønn for heltidsansatte i SSBs lønnsstastikk (som definert ovenfor). I tilfeller der begrepet omhandler beregnede årsverk er deltidsansatte regnet om til heltidsekivalenter, ved å ta utgangspunkt i avtalt arbeidstid for deltidsansatte i forhold til avtalt arbeidstid for heltidsansatte. Siden februar i fjor har Statistisk sentralbyrå publisert vekst i årslønn for alle lønnstakere som en del av årlig nasjonalregnskap.

Lønn per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom total lønn (definert som ovenfor) og antall utførte timeverk for lønnstakere. Antall utførte timeverk inkluderer overtid, mens fravær på grunn av sykdom, permisjon og ferie ikke regnes med.

Lønnskostnader per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom totale lønnskostnader og antall utførte timeverk (se ovenfor). Lønnskostnader er definert som summen av total lønn (se ovenfor) og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier.

Reallønn: Et uttrykk for lønnsnivået målt i faste priser. Veksten i denne vil reflektere utviklingen i lønnas kjøpekraft, under forutsetning av at gjennomsnittsskatten er uendret. Finnes ved å dele det gjennomsnittlige lønnsnivået med en relevant prisindeks.

Justerte konsumprisindeks. Statistisk sentralbyrå publiserer månedlig tre indikatorer som har til hensikt å belyse utviklingen i den underliggende konsumprisveksten; konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE), konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer (KPI-JA) og konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Alle indikatorene er avledet fra KPI. Etableringen av KPI-JA og KPI-JAE hadde sin bakgrunn i Norges Banks nye mandat for pengepolitikken gitt mars 2001.

Kapittel 3

Statistikk om arbeidsmarkedet

De viktigste statistikkildene om arbeidsmarkedet er Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU) og registerstatistikken fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV). Sammen med annen økonomisk statistikk danner disse grunnlag for et helhetsbilde av arbeidsmarkedet i nasjonalregnskapet (NR/KNR).

Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)

Tallene i AKU er beregnet på grunnlag av kvartalsvise intervjuer med et utvalg på 24 000 personer. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, er det utvalgsusikkerhet knyttet til tallene.

Omfang: AKU dekker alle personer i alderen 15-74 år registrert bosatt i Norge. Før 2006 var aldersgruppa 16-74 år.

Sysselsatte: Personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken. Vernepliktige og personer som var fraværende fra arbeid på grunn av sykdom, permisjon, ferie o.l. er også inkludert som sysselsatte.

Arbeidsledige: Personer uten inntektsgivende arbeid som har søkt arbeid siste fire uker, og som kan påta seg arbeid innen to uker etter referanseuka.

Langtidsledige: Arbeidsledige med en sammenhengende ledighetsperiode på 27 uker eller mer forut for intervjuetidspunktet.

Undersysselsatte: Deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre arbeidstid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned.

Arbeidsstyrken: Summen av sysselsatte og arbeidsledige (omtales ofte som de yrkesaktive).

Yrkesdeltakelsen eller yrkesfrekvensen: Andelen av befolkningen i den aktuelle aldersgruppa som er i arbeidsstyrken.

Arbeidsledighetsraten: Andelen av arbeidsstyrken som er arbeidsledig.

Nasjonalregnskapet (NR/KNR))

Omfang: Nasjonalregnskapet har tall for sysselsetting og utførte timeverk i alle enheter som deltar i økonomisk aktivitet på eller ut fra Norges økonomiske territorium på varig basis (ett år eller mer).

Sysselsatte personer: Gjennomsnittlig antall sysselsatte over året. Dette begrepet ligger nær opp til tilsvarende definisjon i AKU.

Utførte timeverk: Antall utførte timeverk over hele året (inklusive overtid).

Normalårsverk: Summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber (med andel av fulltidsjobb som vekt).

To mål på arbeidsledighet

Normalt har arbeidsledigheten ifølge AKU vært større enn antall registrerte helt ledige i statistikken fra NAV, fordi alle som har søkt arbeid ikke har registrert seg hos NAV og fordi en del av de som deltar på opplæringstil-tak klassifiseres som arbeidsledige i AKU. I motsatt retning trekker at en del av de registrerte helt ledige hos NAV ikke klassifiseres som arbeidsledige i AKU, enten fordi de ikke aktivt har forsøkt å skaffe seg arbeid de siste 4 uker, eller fordi de ikke er umiddelbart tilgjengelig for arbeid.

Arbeidsinnvandring i SSBs statistikker

Arbeidsinnvandringen fanges opp på ulike måter i SSBs sysselsettingsstatistikker:

Sysselsetting i NR: NR dekker all sysselsetting i innenlandske bedrifter, det vil si bedrifter som forventes å drive produksjon i Norge i minst 12 måneder, uavhengig av om den sysselsatte er registrert bosatt i Norge. Personer som kommer sammen med sin utenlandske bedrift på oppdrag som varer under 12 måneder, omtales som tjenesteytere, og inngår ikke i sysselsettingstallene i nasjonalregnskapet (produksjonen regnes som import).

Ordinær registerbasert sysselsettingsstatistikk og AKU: Disse statistikkene er basert på personer som er registrert bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret. Kriteriet er at man forventes å oppholde seg minst seks måneder i landet. De som er registrert bosatt i Norge og arbeider i utlandet kommer med i AKU, men ikke i den ordinære registerbaserte sysselsettingsstatistikken.

Sysselsatte på korttidsopphold: Denne registerbaserte spesialstatistikk omfatter kun personer som arbeider i Norge uten å være registrert bosatt ifølge Det sentrale folkeregisteret. Med dette menes at man forventes å oppholde seg mindre enn seks måneder i landet. Foreløpig omfatter ikke tallene selvstendig næringsdrivende og sjøfolk fra land utenfor EØS-området. Det antas at det er en betydelig underrapportering av særlig tjenesteytere til de aktuelle registrene.

Utenriksregnskap

Utenriksregnskapet (UR) viser de økonomiske transaksjonene mellom Norge og utlandet.

Driftstransaksjonene omfatter eksport og import av varer og tjenester, som sammen med inntekter og utgifter i form av blant annet renter og stønader overfor utlandet, gir resultatet på driftsbalansen. I tillegg registreres

overføring av formue uten motytelse (kapitaloverføringer) og kjøp og salg av immateriell kapital (patenter, rettigheter etc.). Netto resultatet av disse transaksjonene pluss driftsbalansen tilsvarer per definisjon Norges nettofinansinvesteringer overfor utlandet.

Finansregnskapet viser resultatet av langsiktige og kortsigte fordrings- og gjeldstransaksjoner i form av lån til og fra utlandet, bankinnskudd, omsetning av norske og utenlandske verdipapirer samt endringer i Norges Banks internasjonale reserver. Resultatet av alle transaksjonene i gjelds- og fordringsposter i en periode oppsummeres i saldoosten nettofinansinvestering.

Statistisk sentralbyrå utarbeider også statistikk over Norges beholdning av fordringer og gjeld overfor utlandet ved utgangen av hvert år. Denne statistikken presenteres under betegnelsen Internasjonal Investeringsposisjon (IIP). Figuren nedenfor illustrerer den prinsipielle sammenhengen mellom de ulike konti i utenriksregnskapet og statistikk over Norges fordringer og gjeld overfor utlandet. Beholdning av fordringer og gjeld kan endre seg enten gjennom transaksjonene eller gjennom omvurderinger på grunn av svingninger i valutakurser og pris på markedspapirer, eller regn-kapsmessige opp- eller nedskrivninger.

Kapittel 5

Produksjon og konsum i offentlig forvaltning

Med noen få unntak, omsettes ikke produksjon i offentlig forvaltning i ordinære markeder. Dermed mangler man priser til å verdsette produksjonen på samme måte som i privat sektor. I nasjonalregnskapet beregnes derfor produksjon i offentlig forvaltning som summen av produksjonskostnadene. Det betyr at produksjonen i offentlig forvaltning settes lik summen av lønnskostnader (bruken av egen arbeidskraft), kapitalslit →(bruken av egen produksjonskapital), produktinnsats (varer og tjenester som offentlig forvaltning anvender til sine produksjonsformål) og netto →næringskatter på egen virksomhet. Den offentlige forvaltningens bruttoprodukt framkommer som summen av lønnskostnader, kapitalslit og netto næringsskatter. Netto næringsskatter representerer små beløp siden det bare er enkelte typer avgifter som det offentlige betaler, for eksempel motorvognavgift.

Konsum i offentlig forvaltning er definert som utgifter til varer og tjenester disponert av forvaltningen. Disse utgiftene verdsettes som produksjonen, med fratrekk av gebyrinntekter og tillagt overføringer i naturalier til husholdningene (produktkjøp).

Gebyrinntekturene består av egenbetaling for bruk av offentlige tjenester. Gebyrinntekturene i kommuneforvaltningen utgjør den største delen, og eksempler på dette er brukerbetaling for hjemmetjenesten, opp-

holdsbetaling i barnehager og skolefritidsordninger, samt årsgebyrer knyttet til vann, avløp og renovasjon.

Overføringer i form av naturalier til husholdningene er definert som offentlig forvaltnings finansiering av varer og tjenester fra ak-tører utenfor offentlig forvaltning som videreförmedles til husholdningene. Størstedelen av dette er betaling for ulike helse- og omsorgstjenester, legemidler og annet medisinsk utstyr levert fra private ak-tører. Det offentlige finansiering av private barnehageplasser er et annet eksempel.

Definisjonsforskjeller mellom stats- og kommuneregnskapet og offentlige finanser i nasjonalregnskapet

Regnksapsprinsipper

Formålet med nasjonalregnskapsstatistikken er å gi et avstemt og helhetlig bilde av norsk økonomi i tråd med internasjonale retningslinjer, noe som sikrer sammenlignbarhet med andre land. Her bearbeides og sammenstilles blant annet offentlig forvaltnings finanser sammen med inntekter og utgifter for andre sektorer i økonomien. Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet settes opp etter det såkalte påløptprinsippet. Dette prinsippet innebærer at utgiftene skal registreres når aktiviteten finner sted, og inntektene skal henføres til den periode de er opptjent, ikke når de bokføres eller betales.

Sektoromfang

I nasjonalregnskapet defineres offentlig forvaltning som institusjonelle sektorer som i tillegg til å ivareta et politisk ansvar, har som oppgave å iverksette og håndheve reguleringer, produsere tjenester (hovedsakelig ikke-markedsrettede) for individuelt og kollektivt konsum, samt omfordеле inntekt og formue. Statlig og kommunalt eide foretak regnes som markedsprodusenter og faller derfor utenfor nasjonalregnskapets definisjon av offentlig forvaltning.

Kildene

Statsregnskapet

Statsregnskapet (St.meld. nr. 3) gir informasjon om de økonomiske transaksjonene i statskassen medregnet folketrygden, samt driftsresultatet i den statlige forretningsdriften. Den statlige forretningsdriften omfatter næringsvirksomhet der staten har et ubegrenset økonomisk ansvar. Eksempler på slike enheter er Statsbygg og Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE). I statsregnskapet benyttes kontantprinsippet for registrering av økonomiske transaksjoner. Dette er et regnksapsprinsipp som gir oversikt over kontante inn- og utbetalinger og endring i likviditet. Dette medfører at regnkapstransaksjonene i en periode ikke nødvendigvis gjenspeiler aktiviteten som har funnet sted i den samme perioden, da det er betalingstidspunktet som er avgjørende for hvilken periode transaksjonen skal føres. Av praktiske årsaker har imidlertid SSB valgt å legge til grunn de fleste utgifts-

komponentene i statsregnskapet uten videre bearbeiding. Per i dag er det kun statsforvaltningens skatter og avgifter på inntektsiden, samt produksjonssubsidier på utgiftssiden som føres etter påløptprinsippet i nasjonalregnskapet. I tillegg beregner nasjonalregnskapet kostnader ved bruk av realkapital (bygninger, maskiner, utstyr mv).

Andre stats- og trygderegnskap

I løpet av de siste 10-15 årene har det pågått en betydelig omorganisering av statlig virksomhet. Særlig gjelder dette den økende tendensen til fristilling av virksomheter i statsforvaltningen (nettobudsjettering). Nettobudsjettering innebærer at Stortingets økonomiske kontroll er begrenset til å bevilge en økonomisk ramme for virksomheten. Mens aktiviteten i den sentrale statsforvaltningen er gitt av de økonomiske rammene Stortinget fastsetter, kan de nettobudsjetterende virksomhetene ha inntekter utover bevilgningene i statsregnskapet. Denne fristillingen innebærer at statsregnskapet er utilstrekkelig i beregning av sentrale nasjonalregnskapsstørrelser. For å få informasjon om aktiviteten i nettobudsjeterte enheter må egne regnskaper hentes inn. Totalt dreier dette seg om rundt 100 enheter (blant annet samtlige helseforetak, universiteter og høgskoler og kapitalforvaltningsenheter som Statens pensjonsfond – Norge og Petroleumsforsikringsfondet). Enhete i denne delsektoren av statsforvaltningen er underlagt regnskapsloven, noe som betyr at institusjonenes regnskap må settes opp etter påløptprinsippet.

Kommuneregnskapet

Kommunevirksomheten omfatter kommunene, fylkeskommunene, kirkelige fellesråd og kommunale foretak som driver ikke-markedsrettet virksomhet. Regnksapsprinsippet som brukes i kommuneforvaltningen kalles anordningsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at alle kjente utgifter, utbetalinger, inntekter og innbetalinger skal tas med i regnkapet for vedkommende periode, uavhengig av om de er betalt eller ikke når perioden avsluttes. Anskaffelse og anvendelse av varer og tjenester bokføres ved henholdsvis mottak og levering. Bokførte verdier i kommuneregnskapet sammenfaller i flere tilfeller med påløpte verdier enn i statsregnskapet, og krever slik sett mindre bearbeiding for å inngå som en del av nasjonalregnskapet.

Ulike overskuddsbegreper

For å illustrere forskjellen mellom statsregnskapet og statlige finanser i nasjonalregnskapet, kan man ta utgangspunkt i de ulike overskuddsbegrepene som benyttes. Som mål for overskudd bruker statsregnskapet overskudd før lånetransaksjoner, mens det i nasjonalregnskapet benyttes nettofinansinvestering. Det er særlig tre forhold som forklarer avvik mellom overskuddsberegningene i statsregnskapet og nasjonalregnskapet:

Kapitalinnskudd

Kapitalinnskudd i statsforvaltningen omfatter tilskudd til investeringer i og salg av eiendeler knyttet til statens

forretningsdrift, deriblant SDØE. I statsregnskapet føres disse transaksjonene som løpende inntekter og utgifter. I nasjonalregnskapet blir de behandlet som finanstransaksjoner, siden statens forretningsdrift i hovedsak driver med markedsrettet aktivitet, og kapitalinnskudd i disse enhetene kan medføre avkastning. Finansdepartementets føringsmåte av investeringene i forretningsdriften innebefatter dermed et driftsresultat som avviker fra nettofinansinvesteringene i nasjonalregnskapet.

Påløpte skatter

Ifølge nasjonalregnskapet skal tall for skatter, medregnet trygde- og pensjonspremier, og produksjonssubsidier regnskaps-føres med påløpte beløp for det enkelte år, mens skatteinntektene i statsregnskapet er bokført etter kontantprinsippet. For enkelte skattearter er differansen mellom bokførte og påløpte skatter betydelige, noe som må tas hensyn til i nasjonalregnskapet. Spesielt gjelder dette for petroleumsvirksomheten, der svingninger i dollarkurs og oljepris betyr mye for sektorens skattepliktige inntekter. I finansstatistikken for offentlig forvaltning fanges differansen mellom påløpte og bokførte skatter opp av en korreksjonssektor for å sikre konsistens i regnskapsføringen av skatter i offentlig forvaltning i alt og i de enkelte forvaltningssektorene.

I tillegg til differansen mellom påløpte og bokførte skatteinntekter fanger denne korreksjonssektoren også opp avvik i overføringer mellom stats- og kommuneregnskapene. Dette skyldes hovedsakelig at kommuneforvaltningen benytter anordningsprinsippet i sine regnskaper, mens statsforvaltningen benytter kontantprinsippet.

Kapittel 6

Viktige begreper i nasjonalregnskapet knyttet til husholdningene

Blandet inntekt omfatter driftsresultatet i bolignæringen samt næringsinntekten til de personlig næringsdrivende. Næringsinntekten til de personlig næringsdrivende inneholder avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i tillegg til avkastning på kapital.

Andre inntekter omfatter stønader fra utlandet, overføringer til ideelle organisasjoner fra innenlandske sektorer og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom det offentlige.

Andre utgifter omfatter stønader til utlandet, og overføringer fra husholdninger til innenlandske sektorer utenom det offentlige.

Avkastning på forsikringstekniske reserver er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og

pensjonsforsikring). Posten er inkludert i formuesinntekter.

Disponibel inntekt er lik differansen mellom lønn, blant inntekt, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden, og skatter, formuesutgifter og andre utgifter på den andre.

Sparing er definert som disponibel inntekt pluss korrekasjon for sparing i pensjonsfond minus konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.

Sparerate er definert som sparingens andel av disponibel inntekt.

Spareraten korrigert for varige konsumgoder. I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder, noe som ivaretas ved beregning av en korrigert sparerate.

Indirekte målte bank- og finanstjenester er tjenester produsert av finansielle foretak og som de ikke direkte tar betalt for gjennom gebyrer. De finansielle foretakene skaffer seg i stedet inntekter ved rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd/innlån enn utlån. Siden det er knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte betalte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester.

Husholdningenes finansielle balanse

Fordringer og gjeld. Den finansielle balansen viser en sektors finansielle stilling ved utgangen av en periode. På balansens fordringsside finner vi de finansielle eiendelene. Husholdningenes fordringer omfatter sedler og mynt, bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater, aksjer og andeler, forsikringstekniske reserver, utlån og andre fordringer. Balansens gjeldsside domineres av lån fra finansielle foretak (statlige låneinstitutt, banker, kredittforetak mv.) I tillegg til lånegjeld har husholdningene annen gjeld.

Nettofordringer. Nettofordringene beskriver husholdningenes netto finansielle formue ved utgangen av perioden. Nettofordringene beregnes som differansen mellom fordringer og gjeld.

Aksjer. Hovedobjektet aksjer omfatter børsnoterte og unoterte aksjer. Børsnoterte aksjer behandles i statsregnskapet på basis løpende VPS-statistikk som gir markedsverdier både for beholdninger og transaksjoner. For unoterte aksjer registrert i VPS foreligger omsetningspriser som kan benyttes til å anslå markedsverdier. Unoterte aksjer utenfor VPS er i hovedsak vurdert til pålydende verdi i finansregnskapet.

Forsikringstekniske reserver. Det norske trygde- og pensjonssystemet kan deles i to hoveddeler; den offentlige obligatoriske folketrygden og livs- og pensjonsforsikringer utenom folketrygden som inngår på husholdningenes balanse. De individuelle og kollektive ordningene utenfor folketrygden er fonderte ordninger som forvaltes av livsforsikringsselskapene og pensjonskassene. Reservene i livs- og pensjonsforsikring omfatter fondsmidler avsatt gjennom ordningene for å dekke fremtidige utbetalinger. Hoveddelen av reservene er knyttet til de kollektive ordningene som omfatter både ytelsesbaserte og innskuddsbaserte private og kommunale tjenestepensjoner. I de forsikringstekniske reserve-ne inngår også premie- og erstatningsreserver i skadeforsikring. Premiereservene omfatter forskuddsbetalte premier, mens erstatningsreservene omfatter midler knyttet til inntrufne hendelser, hvor erstatningene enda ikke er kommet til utbetaling. I nasjonalregnskapet betraktes de forsikringstekniske reservene i livs- og skadeforsikring som husholdningenes eiendeler / formue.

Andre lån og andre fordringer og gjeld. Andre lån på balansens fordringsside omfatter utlån til andre sektorer. Andre lån på balansens gjeldsside omfatter lån fra ikke-finansielle foretak og offentlig forvaltning, samt finansforetak i utlandet. Blant annet omfatter finansobjektet husholdningenes lånegjeld i statens pensjonskasse som tilhører statsforvaltningen i nasjonalregnskapet. Andre fordringer og gjeld omfatter kortsiktige fordrings- og gjeldsforhold. Finansobjektet omfatter skattefordringer og skattegjeld, finansiell verdi av fast eiendom i utlandet eid av innlendinger og finansiell verdi av innenlandsk fast eiendom eid av utlendinger, påløpte ikke-mottatt renter og påløpte ikke-betalte renter, feriepengekrav og leieboerinnskudd mv.

Inntektsstatistikk for husholdninger

Inntekt etter skatt

Det inntektsbegrepet som er benyttet i beskrivelsen av privathusholdningenes inntektsutvikling og -fordeling i avsnitt 6.1 er inntekt etter skatt. Dette inntektsbegrepet fremkommer slik:

Inntekt etter skatt
 = Lønnsinntekt
 + netto næringsinntekt fratrukket eventuelt underskudd
 + brutto kapitalinntekt
 + sum overføringer (pensjoner og stønader)
 - utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag og pensjonspremier i arbeidsforhold)

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste konstante inntektene husholdningene mottar, må en være oppmerksom på at dette begrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Dette gjelder for eksempel verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmekonsum og

såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i dette begrepet. Siden en stor del av husholdningenes renteutgifter er knyttet til gjeld på egen bolig, er heller ikke renteutgifter trukket fra inntektsbegrepet.

Husholdningsdefinisjon

Inntektsstatistikken er en totaltelling som omfatter alle personer i privathusholdninger som bor i landet ved utgangen av året. En husholdning består av alle personer som bor sammen i felles bolig (bohusholdning). For å komme nærmere den faktiske husholdningen er borteboende studenter skilt ut fra foreldrebohusholdningen. I tillegg benyttes en del annen informasjon for å få flere samboere registrert i felles husholdning, og data fra NAV for å identifisere – og deretter fjerne – institusjonsbeboere.

Ekvivalentinntekt og forbruksvekter

En ekvivalentsskala gir uttrykk for hvor mye inntekt en husholdning med gitte karakteristika, for eksempel to voksne og to barn, må ha for at deres levestandard skal være like høy som levestandarden til en enslig med en gitt inntekt. Det er utledet en hel rekke typer av ekvivalentsskalaer, basert på forskjellige tilnærminger. I beskrivelsen av utviklingen i inntektsulikhet i avsnitt 6.1 er den såkalte EU-skalaen benyttet. Ved bruk av denne skalaen gis første voksne husholdningsmedlem vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens barn får hver vekt lik 0,3.

En husholdning bestående av to voksne og to barn (dvs. sum forbruksvekter lik 2,1) må ved bruk av EU-skalaen ha en husholdningsinntekt på 420 000 kroner for å ha samme inntekt per forbruksenhet som en enslig med 200 000 kroner i inntekt.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Rapporter/reports

Bente Halvorsen: Utviklingen i strømforbruket, prisfølsomheten og strømmarkedet. Rapporter 2/2012 42 s. ISBN 978-82-537-8283-6 (trykt)

Denne rapporten studerer utviklingen i energiforbruket i alminnelig forsyning, både på kort sikt (time til time, dag til dag) og over en lengre periode, helt tilbake til 1960. Rapporten diskuterer hva som er de store drivkraftene bak utviklingen i forbruket, samt hvor prisfølsomt forbruket er og prisfølsomhetens rolle for allokeringen av strøm mellom kunder og over tid.

Analysene viser at for de kortsiktige svingningene i forbruket fra time til time, er temperatur den viktigste driveren, mens prisendringer har mindre innflytelse. For den langsiktige utviklingen er imidlertid endringer i relative energipriser en viktig drivkraft, sammen med befolkningsutviklingen og inntekt.

Selv om den kortsiktige prisfølsomheten er relativt liten hos sluttbrukerne, kan den være viktig for den kortsiktige klareringen (fra time til time) i spotmarkedet, siden den er med på å påvirke prisfølsomheten i etterspørseisen i spotmarkedet. Den langsiktige prisfølsomheten i sluttbrukermarkedene betyr mest for det akkumulerete forbruket over tid, og er dermed viktigst for allokeringen av energiressursene på litt lengre sikt, for eksempel over en fyringssesong. Den langsiktige prisfølsomheten er også viktig for investeringer i produksjon og overføringskapasitet.

De empiriske analysene viser at den norske etterspørseisen responderer på prisendringer, både på kort sikt i spotmarkedet og på litt lengre sikt i sluttbrukermarkedet. Det tar noen uker før prissignalene fra spotmarkedet når de fleste sluttbrukere, men da er mesteparten av prissignalene overført. Det

følger også av analysen at det er viktig å la prisnivået variere mellom regionene dersom det oppstår skranner i markedet, slik at kundene i regioner hvor det oppstår en anstrengt kraftsituasjon får insentiver til å endre sin etterspørsel. Jo raskere disse prissignalene når strømkundene, jo mer effektivt vil markedet kunne håndtere en anstrengt kraftsituasjon.

Roger Bjørnstad og Marit Linnea Gjelsvik: How are educational groups affected by economic shocks and trends? Rapporter 50/2011. 59 s. ISBN 978-82-537-8267-6 (trykt)

Bjørnstad m.fl. (2010) framskriver det framtidige behovet for arbeidskraft etter utdanning i Norge til 2030. Framskrivningen er basert på en konjunkturøytral utvikling i sentrale makroøkonomiske varabler. I tillegg bygger den på flere viktige forutsetninger av mer strukturell karakter i et lengre perspektiv. I denne rapporten ser vi nærmere på noen av forutsetningene i Bjørnstad m.fl. (2010) og undersøker konsekvensene for behovet for arbeidskraft etter utdanning av å endre disse.

En konjunkturøytral utviklingsbane er praktisk når målet er å se på økonomiske utviklingstrekk i et lengre perspektiv. Den faktiske utviklingen er imidlertid preget av at ulike økonomiske sjokk treffer økonomien med forskjellig styrke hele tiden. Den delen som omhandler konsekvensen av ulike konjunkturelle sjokk, betrakter et tilbake-slag i internasjonal økonomi, fall i norske oljeinvesteringer, nedgang i bolig-prisene fra et negativt etterspørselskifte i boligmarkedet og en styrking av den norske kronen.

I delen som analyserer endringer i forutsetningene bak den langsiktige utviklingen, ser vi på effekten av å øke tilgangen på arbeidskraft

gjennom både en høyere arbeidsinnvandring og en høyere yrkesdeltakelse blant den eksisterende befolkningen. Videre har vi gjennomført beregninger hvor inntektskatten og merverdiavgiften er økt. Til slutt ser vi på konsekvensen av en forverring av bytteforholdet overfor utlandet, det vil si økt pris på det vi importerer i forhold til det vi eksporterer.

Resultatene fra både de sykliske og strukturelle beregningene viser i det store og hele det samme mønsteret, nemlig at personer med lav utdanning er mest utsatt for å miste jobben når de økonomiske rammebetingelsene forverres. Lavt utdannede personer er i større grad sysselsatt i konkurransutsatt sektor av økonomien og dermed mer sårbar i en situasjon med fallende sysselsetting. Følgelig er personer med utdanning under universitets- og høyskolenivå mer utsatt for å bli arbeidsledig i en nedgangskonjunktur, eller når konkurranseskilvårene for privat næringsliv forverres.

Resultatene viser også at personer med lav utdanning har en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet og i større grad vil gå ut av arbeidsstyrken som en respons på økende arbeidsledighet. Resultatene viser store forskjeller i arbeidstilbudsresponsen til skiftende arbeidsledighetsnivåer mellom utdanningsgruppene. Dette fenomenet er i økonomisk litteratur referert til som motløs arbeider-effekten, og bidrar til mindre forskjeller i ledighetsnivåene enn sysselsettingsnivåene tilsier.

I alle de langsiktige alternativberegningene bedres den offentlige budsjettbalansen i forhold til referansebanen. Dermed gis det rom for å øke den offentlige utgiftsveksten i henhold til det å følge den vedtatte handlingsregelen for finanspolitikken. Beregningene er imidlertid partielle i den forstand at finanspolitikken ikke

reagerer på endringer i realøkonomien ved at skatte- og avgiftssatser og offentlig etterspørsel ikke endres. Dette kan oppfattes som urealistisk, men er praktisk når målet er å betrakte konsekvensene av ulike sjokk og strukturendringer isolert sett. I en separat beregning har vi derfor økt nivået på offentlig sysselsetting. Ved å sammenholde denne beregningen med de andre langsiktsberegningene, kan man danne seg et inn–trykk av den totale konsekvensene av de strukturelle endringene når offentlige myndigheter benytter seg av de ekstra midlene til å øke tjenesteproduksjonen. Resultatet fra den siste beregningen viser at å øke offentlig sysselsetting primært gagner personer med høy utdanning, som offentlig sektor sysselsetter en relativt stor andel av.

Beregningen med økt offentlig sysselsetting er også relevant for å spille ut mulighets–området ved konjunktursjokk. Finanspolitikken er uendret i disse beregningene også, og beregninger med økt offentlig sysselsetting kan kaste lys over hva utfallet blir hvis man får en finanspolitisk respons på svingningene i økonomien. Et tilbakeslag i privat sektor vil generelt ramme lavt utdannede hardt, og økt offentlig sysselsetting vil typisk bedre arbeidsmarkedet for høyt utdannede. Derfor vil det være en utfordring å innrette finanspolitikken slik at det gagner de utdanningsgruppene som trenger det mest.

Discussion Papers

Kjetil Telle: *Monitoring and enforcement of environmental regulations. Lessons from a natural field experiment in Norway*, DP 680, 2012, 24 s.

Klima- og forurensningsdirektoratet (Kif) driver tilsyn med bedrifters overholdelse av ulike typer miljøreguleringer. Tilsynet med deler av disse reguleringene er utført på en måte som gjør det mulig å teste effekter av tilsynsvirksomheten. Ved å benytte dette lille, naturlig feltekspertimentet med tilfeldig trekking av tilsynstyper beregner jeg effekten av tre trekk ved

de fleste tilsynsvirksomheter: selvrapportering, kontrollhyppighet og individualavskrekking. Jeg finner klare tegn til unndragende rapportering av avvik i egenkontroller, da flere avvik avdekkes i besøkskontroller enn i egenkontroller. Å annonser økt kontrollhyppighet har ingen effekt på overholdelsen av regelverket, men en kontroll øker bedriftens etterfølgende overholdelse betydelig.

Christoph Basten, Andreas Fagereng and Kjetil Telle: Cash-on-Hand and the duration of job search. Quasi-experimental evidence from Norway, DP 679, 2012, 35 s.

Vi estimerer effekten av en lump-sum utbetaling på tiden en arbeidstaker står uten arbeid. En diskontinuitet ved alder 50 i retten til sluttvederlag for arbeidstakere som mister jobben, benyttes til å identifisere den kausale effekten. En utbetaling som svarer til en medianlønnssinntekt på 1,2 måneder, reduserer andelen som er tilbake i jobb etter et år, med seks prosentpoeng. Data over husholdningsformue fra året før arbeidstakeren mister jobben gjør det mulig å bekrefte at effekten avtar med formue. Dette gir støtte til synspunktet om at sluttvederlagseffekten skal tolkes som tegn på at de som mister jobben er likviditetsbeskranket. Når vi finner likviditetsbeskrankninger i Norge, til tross for landets relativt jevne formuesfordeling og sjenerøse velfordsordninger, kan det tyde på at slike beskrankninger også finnes i andre land.

Christian Weisæth Monsbakken, Torkild Hovde Lyngstad og Torbjørn Skardhamar: Crime and the transition to marriage. The roles of gender and partner's criminal involvement, DP 678, 2012, 25 s.

Ekteskap er fremhevæt som et mulig vendepunkt i en kriminell løpebane og er forventet å føre til en reduksjon i kriminalitet hos den enkelte. Det meste av litteraturen har fokusert på menn og fremhevæt kvaliteten på båndene til partneren som avgjørende for å iverksette mekanismene bak endring i ad-

ferd. Det har i mindre grad vært kontrollert for egenskaper ved partneren og undersøkt tidspunkt for forandring. I denne artikkelen bruker vi registerdata og studerer endringene i kriminalitet over tid for alle personer som giftet seg før første gang mellom 1995 og 2001 (117,882 kvinner og 120,912 menn). Reduksjonen i kriminell deltagelse kommer før ekteskapsinngåelsen og er sterkest for menn. Det er stor heterogenitet i kriminalitetsmønstre etter partnerens siktelser.

Halvor Briseid Storrøsten: Prices vs. quantities: Technology choice, uncertainty and welfare, DP 677, 2012, 41 s.

Artikkelen viser at omsettbare utslippskvoter og en avgift på utslipp påvirker bedrifters teknologivalg ulikt under usikkerhet. Bedriftene velger den samfunnsøkonomisk optimale teknologien under kvotehandel, men ikke under en avgift. Modellering av endogent teknologivalg gir dermed et argument for omsettbare utslippskvoter sammenliknet med en avgift på utslipp.

Torfinn Harding and Frederick van der Ploeg: Official forecasts and management of oil windfalls, DP 676, 2012, 37 s.

I denne artikkelen brukes offisielle anslag for framtidige oljeinntekter og andelen pensjonister i befolkningen til å estimere framoverskuende finanspolitiske regler for Norge. Disse sammenliknes så med regler basert på permanentinnentektshypotesen og “bird-in-hand” regelen. Resultatene indikerer at den finanspolitiske tilpassningen har vært delvis framoverskuende i forhold til utsiktene om økende aldringsutgifter, men bakoverskuende når det gjelder olje- og gassinntektene. Den estimerte finanspolitiske adferden i perioden 1954-2007 indikerer at Norges fiskale bærekraft kan være truet. Simuleringer viser at de fallende olje- og gassinntektene, sammen med økende utgifter knyttet til en aldrende befolkning, vil gjøre at myndighetenes netto fordringspo-

sisjon vil bli betydelig redusert mot 2060 dersom ikke finanspolitikken blir mer forsiktig, eller den nåværende pensjonsreformen viser seg å bli en suksess.

Tom Kornstad, Ragnar Nymoen og Terje Skjerpen: Macroeconomic shocks and the probability of being employed, DP 675, 2012,

Ulike makroøkonomiske teorier knyttet til arbeidsmarkedet har forskjellig syn på betydningen av valg kontra tilfeldigheter. Når det gjelder hvorvidt individer i arbeidstyrken er i arbeid, er det rimelig å anta at både valg og tilfeldigheter har betydning. På tross av dette er det sjeldent at disse to elementene blir behandlet på en symmetrisk måte i empiriske modeller basert på mikrodata. I denne artikkelen estimeres ulike logit-modeller for sannsynligheten for å være i arbeid gitt at en er i arbeidsstyrken. Modellene estimeres på norske data for gifte/samboende kvinner ved hjelp av kvartalsvise tidsserier av tverrsnitsdata for perioden 1988k2-2008k4. Ved siden av personspesifikke variabler som har betydning for den enkelte kvinnens valg, tillater vi også et komplett sett med indikatorvariabler som representerer potensielle effekter av aggregerte sjokk på sannsynligheten for å være i arbeid. For å finne fram til best mulig modell gjør vi bruk av et softwareprogram for automatisk modellseleksjon. Den økonomiske fortolkningen av de statistisk signifikante indikatorvariabler tar utgangspunkt i et teoretisk rammeverk som tillater friksjoner i det norske arbeidsmarkedet. Som et alternativ til bruken av det komplette settet med indikatorvariabler nevnt ovenfor, presenteres også noen beregninger hvor ulike mål på aggregert arbeidsdighet er med i informasjonssettet. Disse variablene synes å kunne fange opp all nesten all signifikant kalendervariasjon når det gjelder gifte og samboende kvinners syselsettingstilbøyelighet.

Thomas von Brasch, Johan Byström og Lars Petter Lystad: Optimal con-

trol and the Fibonacci sequence, DP 674, 2012, 33 s.

Vi bygger en bro mellom tallteori og optimal kontrollteori ved å vise at en generalisert Fibonacci-rekke inngår i kontrollfunksjonen tilhørende et generelt dynamisk optimeringsproblem, formulert over endelig tid og med én kontroll og én tilstandsvariabel. Det blir vist at den lineære approksimasjonen av kontrollfunksjonen kan skrives ut ifra den generaliserte Fibonacci-rekken når man betinger tilstandsvariablene i siste periode til å nå systemets likevekt. Ved å utelede løsningen til den generelle Fibonacci-rekken kan den lineære approksimasjonen av den optimale kontrollfunksjonen skrives eksplisitt. Det hele illustreres i et eksempel fra økonomisk teori som ofte blir omtalt som Brock-Mirman modellen.

Christian Weisæth Monsbakken, Torbjørn Skardhamar og Torkild Hovde Lyngstad: Crime and the transition to parenthood. The role of sex and relationship context, DP 673, 2012, 28 s.

Forskning på kriminelle løpebaner har fokusert lite på foreldreskap som et mulig vendepunkt, selv om de underliggende kriminalitetsdempende mekanismene også vil kunne virke i inngangen til foreldrerollen. Foreldreskap påvirker menn og kvinner forskjellig, og den sosiale og økonomiske situasjonen vil også variere etter hvilken kontekst barna blir født inn i. Ved bruk av registerdata beskriver vi i denne artikkelen årlige forandringer i kriminalitet både før og etter inngangen til foreldreskap for alle menn og kvinner som fikk sitt første barn mellom 1995 og 2001 (131,167 kvinner og 127,415 menn). Vi presenterer separate estimater for kjønn og samlivsstatus i fødselsåret. For menn går kriminaliteten ned i perioden før fødselen, mens for kvinner er det stor grad av forandring i nær tilknytning til fødselen. Menn som får barn uten å bo med moren forandrer seg lite i perioden før fødselen, men deres kriminalitet går ned etter fødselen.

For kvinner varierer effekten av fødsler mindre med tilknytningen til den andre forelderen samtidig som den relative økningen i kriminalitet etter fødselen er sterkere.

Christoph Basten, Andreas Fagereng og Kjetil Telle, Saving and portfolio allocation before and after job loss, DP 672, 2012, 50s.

Ved hjelp av registerdata over alle mannlige lønnsmottakere som ble arbeidsledige i Norge fra 1999-2003, undersøker vi utviklingen i de rammede husholdningens arbeidsinntekt, finansielle formue og beholdning av verdipapirer over en niårsperiode rundt tidspunktet da mannefn i husholdningen mistet jobben. I tråd med en enkel teoretisk modell viser den empiriske analysen økt sparing og en reallokering av finansporteføljen mot sikrere verdipapirer i årene forut for arbeidsledigheten, samt en reduksjon i beholdningen av finansielle midler etter at arbeidsledigheten inntraff. Resultatene indikerer at husholdningene kan forutse og forberede seg på framtidig arbeidsledighet. Privat sparing kan således, sammen med dagpengene, bidra til å dempe virkningene i konsumet som følge av arbeidsledigheten.

Dag Kolsrud og Ragnar Nymoen: Modelling the heuristic dynamics of the wage and price curve model of equilibrium unemployment, DP 671, 2012, 20s.

En standardmodell for eksistensen av et likevektsnivå på arbeidsdighetsraten består av to statiske likninger for reallønn som funksjon av blant annet ledighetsraten. Ledigheten virker dempende på lønnstakernes reallønnsambisjon (ved å moderere nominelt lønnskrav) og stimulerende på bedriftenes reallønnsmål (siden ledigheten samvarierer negativt med aktivitetsnivået og ressursutnyttelsen i økonomien, og dermed virker dempende på produsentprisen). Der lønnstakernes fallende reallønnskurve og bedriftenes stigende reallønnskurve, begge som funksjon av ledighetsraten, krysser hverandre defineres en likevektsledighet kalt

Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment eller NAIRU. Modellframstillingen resonnerer således at hvis ledighetsraten ikke konvergerer mot NAIRU over tid, så vil inflasjonen tilta hvis ledigheten ligger under NAIRU og avta hvis ledigheten ligger over.

Vi formaliserer denne heuristikkens bak NAIRU i en liten makromodell, og avviser at det bare er en eneste ledighetsrate som leder til en stabil og dermed "naturlig" inflasjonsrate. De to statiske reallønnslikningene bygges inn i en dynamisk modell for en åpen økonomi, der ingen av partene har makt til å tvinge igjennom sin reallønnsmålsetting. I stedet justeres nominell lønn og produsentpris skrittvis, simultant og relativt til hverandre mot henholdsvis lønns-takernes og bedriftenes reallønns-mål. De to statiske reallønns-likningene i standardmodellen fungerer dermed som attraktorer på de faktiske lønns- og prisjusteringene i vår dynamiske modell. I denne justeringsprosessen er ikke ledighetsnivået avgjørende for hvorvidt lønns- og prisveksten konvergerer slik at både inflasjonen og reallønnen blir stabil. I stedet er det attraktorene og selve justeringsprosessen som sørger for at både lønns- og prisveksten tilpasser seg inflasjonen i utlandet. (Importprisen vektes sammen med produsent-prisen til en konsum-pris som påvirker lønnkravet). Dermed sikres en stabil reallønn og inflasjon for ethvert konstant nivå på en eksogen gitt ledighet. Når vi endogeniserer ledigheten blir den også stabil, men selve nivået avhenger av alle parametre og eksogene variable i modellen. Dermed er ledighetsnivået ikke naturlig, men en følge av dynamisk interaksjon så vel som statiske reallønnsmål.

Den statiske standardmodellens heuristikk holder ikke i vår dynamiske modell, som dermed er ikke-aksellerasjonistisk. Ved å la produsentenes justering av prisen påvirkes av tidligere prisaksel-lerasjon samt pålegge bestemte ekskluderende restriksjoner på en

attraktor og på dynamikken får vi fram et spesialtilfelle av modellen der inflasjonen bare er stabil for et bestemt ledighetsnivå, et NAIRU. Grunnen til det er at ledigheten i denne modellversjonen må ta over (stabiliseringsfunksjonen) for visse variable som restriksjonene har eliminert fra modellen. Med begrenset kausalitet og redusert dynamikk "gjenoppstår" NAIRU. Denne artikelen viser at dynamikk kan være kvalitativt og ikke bare kvantitatativt viktig. En mer tolkningsbasert konklusjon er at dynamisk interaksjon mellom økonomiske aktører kan fortjene like mye oppmerksamhet som aktørenes egenskaper og rammebetegnelser i økonomisk modellering.

Ragni Hege Kitterød, Marit Rønsen and Ane Seierstad: Working hours in dual-earner couples. Does one partner work less when the other works more?, DP 670, 2011, 26s.

Til tross for økt yrkesdeltakelse de siste åra, jobber kvinner i Norge ofte deltid, og få jobber mer enn vanlig fulltid. De få som har lang arbeidstid, har oftest en partner som jobber minst like mye som dem selv, eller mer. Kvinner jobber dermed ofte mindre enn sin partner, og dette gjelder særlig blant par med barn i husholdningen. Gitt den sterke etterspørselen etter arbeidskraft i mange kvinnedominerte yrker, er det viktig å diskutere mulige kilder til arbeidskraftressurser blant kvinner. I dette paperet undersøker vi sammenhengen mellom endringer i partenes arbeidstid i to-inntektspar med barn i husholdningen. Vi spør om en økning i mors arbeidstid går sammen med en økning eller nedgang i fars arbeidstid, eller om det ikke er noen sammenheng mellom endringer i partenes arbeidstid i det hele tatt. Analysene er basert på paneldelen i den norske delen av EU-SILC (European Union Statistics on Income and Living Conditions). Hver person deltar i undersøkelsen åtte år på rad. Undersøkelsen gir informasjon om både respondentens og partners vanlige ukentlige arbeidstid.

Det er ingen sammenheng mellom en økning fra deltidsarbeid og til vanlig heltid for mor på den ene side og endringer i fars arbeidstid på den annen. Når mor øker fra vanlig fulltid og til lang ukentlig arbeidstid, er det imidlertid også en økning i fars arbeidstid. Dette gjelder også når far i utgangspunktet jobber minst 38 timer per uke. Slike par får da samlet sett veldig lang ukentlig arbeidstid.

En slik positiv sammenheng mellom endringer i foreldrenes arbeidstid gjelder først og fremst for par der begge parter har lang utdanning (utdanning på universitetsnivå) og for par der begge parter har kort utdanning (høyeste utdanning er videregående skole). Når mor har lang og far har kort utdanning, korresponderer en økning i mors arbeidstid med en reduksjon i fars. Når mor har kort utdanning og far har lang, er det ingen sammenheng mellom endringer i partenes arbeidstid. En økning i mors arbeidstid korresponderer da verken med en økning eller nedgang i fars arbeidstid.

Skiller vi mellom par med små og store barn, finner vi ingen sammenheng mellom partenes arbeidstidsendringer når yngste barn er 0-6 år, mens det er klare sammenhenger når yngste barn er 7-17 år, særlig når begge parter har lang utdanning, og særlig når mor begynner å jobbe veldig mye. Eksempelvis korresponderer en økning fra under 30 timer per uke og til 40-44 timer per uke for mor, med en økning på mer enn fire timer i fars arbeidstid. En økning til minst 45 timer per uke for mor, korresponderer med en økning på mer enn sju timer i fars arbeidstid.

Analysene viser altså både positive og negative sammenhenger mellom endringer i mors og fars arbeidstid, og også tilfelle der det ikke er noen sammenheng mellom foreldrenes arbeidstidsendringer. En negativ sammenheng er i samsvar med teorien om spesialisering og komparative fortrinn, mens en positiv sammenheng er i samsvar med teorien om sosial kapital.

En manglende sammenheng er i samsvar med at både kvinner og menn nå er forventet å forsørge seg selv via arbeidsmarkedet, og at rettigheter i sosial- og trygdesystemet henger tett sammen med den enkeltes arbeidsmarkedsinnsats. Blant foreldre med små barn kan en manglende sammenheng også reflektere at en godt utbygd offentlig barneomsorg gjør det mulig for mor å jobbe mer uten at far jobber mindre.

Analysene i dette paperet viser ikke hvem av foreldrene som først endrer sin arbeidstid. Analyser av dette vil kunne gi en bedre forståelse av hvorfor foreldre tilpasser seg som de gjør, men ettersom vi bare har observasjoner en gang per år for hvert individ, kan det ha skjedd endringer i arbeidstiden også mellom datainnsamlingene. Videre kan en endring i den ene partens arbeidstid tenkes å være en tilpasning til en framtidig endring (økning eller reduksjon) hos partner. Dersom mor for eksempel signaliserer at hun ønsker å jobbe mer, kan far redusere sin arbeidstid for å muliggjøre dette i framtiden. Endringer i partenes arbeidstid kan også være resultat av at begge responderer på de samme ytre hendelsene. Arv av et større pengebeløp kan for eksempel gjøre det mulig for begge parter å jobbe mindre, mens det at beste foreldre bosetter seg i nærheten og kan hjelpe til med barna, kan gjøre det mulig for begge å jobbe mer. Uansett mener vi resultatet om at en økning i mors arbeidstid ofte går sammen med en økning i fars arbeidstid, er interessant fordi det viser at lengre arbeidstid for mor ikke med nødvendighet forutsetter en reduksjon for far.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 1/2011

Økonomisk utsyn over året 2010, 3-130.

ØA 2/2011:

Knut Einar Rosendahl og Halvor Briseid Storrøsten: Gratis klimakvoter og investeringer i ren teknologi, 3-7.

Ådne Cappelen, Torbjørn Eika og Joakim Prestmo: Redusert petroleumsaktivitet: En utfordring for norsk økonomi? 8-15.

Tore Halvorsen og Tor Skoglund: Noen problematiske begreper i nasjonalregnskapet – et historisk tilbakeblikk, 16-20.

Christoffer Berge: Blir korttidsinnvandrerne i Norge?, 21-26.

Magne Holstad og Finn Erik L. Pettersen: Hvordan reagerer strømforbruket i alminnelig forsyning på endringer i spotpris?, 27-31.

ØA 3/2011:

Konjunkturtendensene, 3-31.

Elin Halvorsen: Norske husholdningers sparing, 31-35.

Helge Brunborg: Befolkningsutviklingen, 36-44.

ØA 4/2011:

Konjunkturtendensene, 3-32.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Modell og forutsetninger, 33-45.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Nasjonale resultater, 46-51.

Inger Texmon og Helge Brunborg: Befolkningsframskrivninger 2011-2040: Regionale forutsetninger og resultater, 52-58.

ØA 5/2011:

Bjørn K.G. Wold, Geir Øvensen, Irene Tuveng og Ellen Cathrine Kiøsterud: Statistikk som bistand, 3-11.

Ann Christin Bøeng, Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen: Vil subsidiering av energieffektivt utstyr løse miljøproblemene?, 12-16.

Mads Greaker: Innretning av støtte til biodrivstoff, 17-20.

Tor Skoglund: Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, 21-22.

ØA 6/2011:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Kristian Gimming, Tore Halvorsen, Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen: Reviderete nasjonalregnskapstall, 30-37.

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes av sterkere vekst i arbeidsstyrken, 38-44.

Ann Christin Bøeng: Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020? 45-55.

Hilde Eirin Pedersen: Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger? 56-60.

Kjersti Helene Hernæs: Faste priser og kjedingsavvik – hvorfor summerer ikke fastpristallene seg? 61-63.

Economic Survey

Economic trends for the Norwegian economy is published electronically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Temabokser i Konjunkturtendensene. 2005-2011

ØA 6/2011

- Bankkrise - igjen?, 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

ØA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger?, 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling?, 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilkens rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.
- ØA 3/2007
- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

ØA 6/2005

- Virkninger av høyere rente, 11.
- Sykefravær og lønnsinntekter, 19.
- Lønnsvekst i lys av industribedriftenes lønnsomhet, 20.

ØA 4/2005

- Hva skjer dersom handlingsregelen ikke følges?, 11.
- Forklaringsfaktorene bak valutakursutviklingen de senere år, 13.

ØA 3/2005

- Virkningen av en sterkere krone, 14.

ØA 1/2005

- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 21.
- Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008, 22-23.

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side																																																																																																		
Konjunkturbarometeret		Konjunkturbarometeret																																																																																																			
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*																																																																																																		
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler.....	2*	1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*																																																																																																		
2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler	2*	1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*																																																																																																		
Arbeidskraft		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*																																																																																																		
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	Ordre																																																																																																			
Produksjon		2.1. Ordretilgang og ordrereserve i industri ialt	3*	4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeksler. 2005=100.....	4*	2.2. Ordretilgang og ordrereserve i bygg og anlegg i alt.....	3*	4.2. Produksjon og omsetning. Indeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	Arbeidskraft		Investeringer		3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*	5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*	5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	Produksjon		5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*	Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*
2.1. Ordretilgang og ordrereserve i industri ialt	3*																																																																																																				
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeksler. 2005=100.....	4*	2.2. Ordretilgang og ordrereserve i bygg og anlegg i alt.....	3*	4.2. Produksjon og omsetning. Indeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	Arbeidskraft		Investeringer		3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*	5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*	5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	Produksjon		5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*	Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*				
2.2. Ordretilgang og ordrereserve i bygg og anlegg i alt.....	3*																																																																																																				
4.2. Produksjon og omsetning. Indeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	Arbeidskraft																																																																																																			
Investeringer		3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*	5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*	5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	Produksjon		5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*	Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*												
3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*																																																																																																				
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*	5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	Produksjon		5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*	Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																
3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*																																																																																																				
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	Produksjon																																																																																																			
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*	Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																								
4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*																																																																																																				
Forbruk		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*	6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																												
4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*																																																																																																				
6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*	Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																
4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*																																																																																																				
Priser		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*	7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																				
4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*																																																																																																				
7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*	7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																								
4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*																																																																																																				
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	4.6. Hotellovernattinger.....	7*	7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer		7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																												
4.6. Hotellovernattinger.....	7*																																																																																																				
7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	Investeringer																																																																																																			
7.4. Månedsfotjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*	Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																				
5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*																																																																																																				
Finansmarked		5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*	8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																								
5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*																																																																																																				
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																												
5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*																																																																																																				
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*	8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																
5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*																																																																																																				
8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*	Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																				
5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*																																																																																																				
Utenrikshandel		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*	9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																								
5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*																																																																																																				
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert.....	14*	5.7. Bygg under arbeid	9*	9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk		Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																												
5.7. Bygg under arbeid	9*																																																																																																				
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Forbruk																																																																																																			
Finansmarked		6.1. Detaljomsetning	9*	8.1. 3 måneders eurorente	15*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*	8.3. Valutakursindekser.....	15*	8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*	Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																																				
6.1. Detaljomsetning	9*																																																																																																				
8.1. 3 måneders eurorente	15*																																																																																																				
8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*																																																																																																				
8.3. Valutakursindekser.....	15*																																																																																																				
8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*																																																																																																				
Utenrikshandel		9.1. Utenrikshandel	15*	9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																																																
9.1. Utenrikshandel	15*																																																																																																				
9.2. Driftsbalansen.....	15*																																																																																																				

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnytting Prosent	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene					
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørsel	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff		
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet								
2009												
2. kvartal	40,2	44,3	36,8	37,0	76,2	43,9	78	4	1	2		
3. kvartal	45,0	47,5	39,6	39,6	76,5	47,6	78	4	1	2		
4. kvartal	48,1	50,6	42,6	42,1	77,0	50,5	76	4	2	3		
2010												
1. kvartal	50,1	53,9	44,7	44,6	77,2	53,5	74	4	2	4		
2. kvartal	51,3	56,3	45,7	47,3	77,8	56,1	73	5	2	4		
3. kvartal	52,0	59,3	47,2	51,0	78,5	59,0	71	5	2	4		
4. kvartal	53,7	60,9	50,6	53,4	79,1	61,1	67	6	3	4		
2011												
1. kvartal	55,7	60,2	54,0	53,9	79,9	60,1	64	6	5	3		
2. kvartal	55,9	58,7	55,0	53,4	80,2	57,5	64	6	6	4		
3. kvartal	55,0	58,0	54,5	52,6	79,8	56,1	65	6	6	4		
4. kvartal	53,9	58,3	53,1	53,0	79,5	56,7	66	6	7	4		

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeks

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2009									
2. kvartal	96,3	92,6	80,3	66,6	122,0	104	133	61	117
3. kvartal	91,3	92,3	65,7	63,4	127,5	104	127	58	121
4. kvartal	91,6	95,2	66,4	65,3	134,3	115	144	72	127
2010									
1. kvartal	96,4	99,3	76,1	74,5	141,8	114	147	73	121
2. kvartal	104,8	104,6	93,1	90,8	151,2	124	132	92	143
3. kvartal	115,7	112,0	119,6	110,2	161,9	107	107	90	119
4. kvartal	126,7	121,0	151,5	125,0	169,4	112	106	100	126
2011									
1. kvartal	135,8	130,0	182,8	131,8	170,2	132	156	109	134
2. kvartal	141,9	136,9	208,1	131,2	164,8	133	140	102	153
3. kvartal	145,2	141,2	225,0	125,8	156,2	117	142	82	129
4. kvartal	146,3	143,6	232,6	118,9	147,7	..	..	..	..

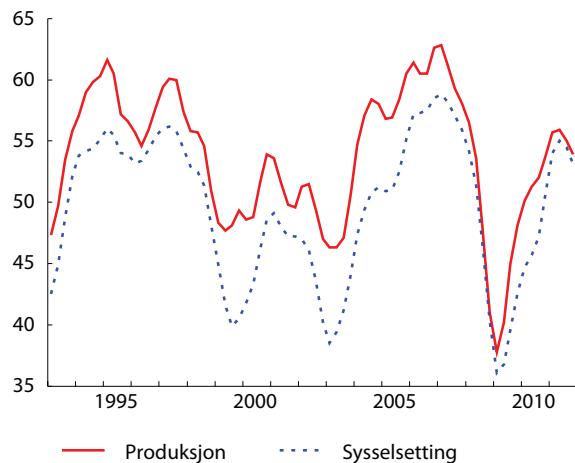
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindeks

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2009									
2. kvartal	185,5	136,4	449,7	130,2	214,0	113	130	60	147
3. kvartal	165,8	134,3	376,6	112,3	229,7	114	131	60	150
4. kvartal	150,4	132,7	311,3	100,5	249,9	116	138	61	149
2010									
1. kvartal	140,2	130,7	262,3	95,6	266,4	127	157	69	155
2. kvartal	135,8	129,0	231,3	97,6	277,1	135	159	77	167
3. kvartal	137,4	128,7	217,4	105,2	284,7	136	148	88	171
4. kvartal	144,1	130,0	221,0	116,6	286,8	135	137	95	174
2011									
1. kvartal	153,1	132,3	236,6	128,6	283,8	150	160	112	180
2. kvartal	161,4	134,7	256,5	139,2	274,5	159	166	121	194
3. kvartal	167,5	136,7	275,8	147,2	261,8	159	168	119	194
4. kvartal	171,0	138,5	290,5	151,7	252,3	..	..	..	..

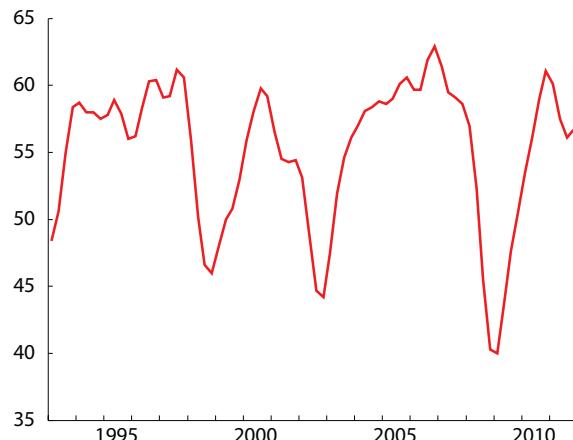
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

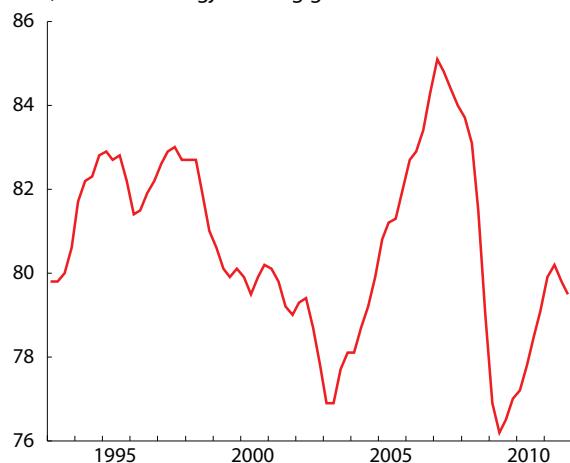
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

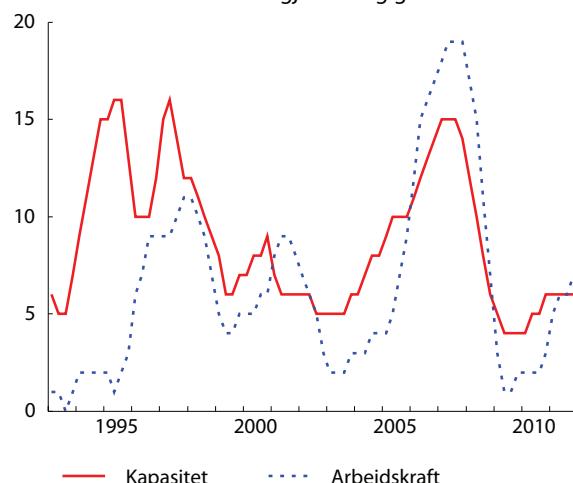
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

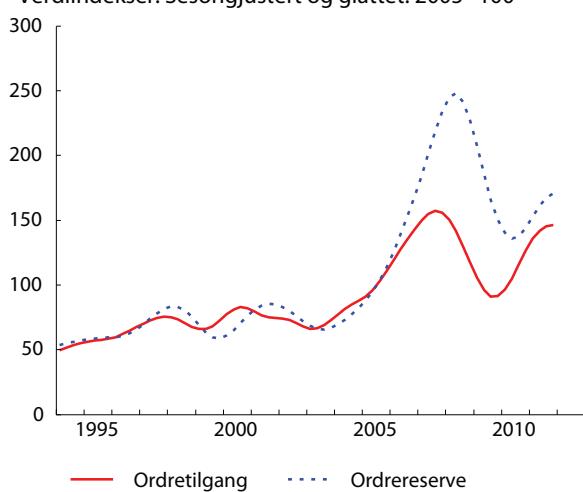
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

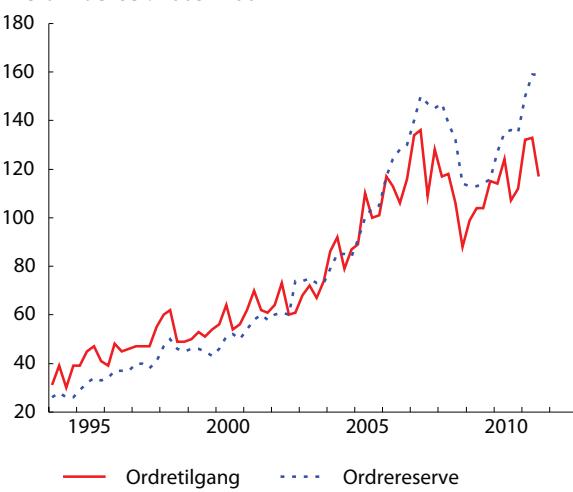
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebaseret industri ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidkraftundersøkelsen ¹				Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	NAV			Sykefravær- statistikk	
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige ²		Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillingar	Syke- fraværs- prosent ³	
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,5	53,4	29,7	26,6	7,0
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	26,7	..
2010										
August	2 503	1 882	2 592	89	3,4	73,4	87,5	21,3	25,1	7,0
September	2 500	1 904	2 592	91	3,5	74,9	89,2	18,3	24,9	7,0
Okttober	2 507	1 908	2 598	91	3,5	75,3	89,4	19,5	25,0	7,0
November	2 513	1 909	2 607	94	3,6	75,8	90,5	18,8	24,8	7,0
Desember	2 514	1 913	2 603	89	3,4	74,6	89,7	20,1	26,0	7,0
2011										
Januar	2 513	1 919	2 600	87	3,3	72,9	87,3	21,0	25,5	7,3
Februar	2 521	1 925	2 604	83	3,2	72,0	86,4	20,5	25,8	7,3
Mars	2 530	1 925	2 615	85	3,3	70,1	84,3	26,6	24,5	7,3
April	2 534	1 929	2 622	88	3,4	69,6	84,4	16,2	28,7	6,5
Mai	2 527	1 929	2 613	86	3,3	69,1	83,2	28,3	28,1	6,5
Juni	2 531	1 916	2 617	86	3,3	68,8	84,2	15,2	26,4	6,5
Juli	2 537	1 892	2 620	83	3,2	69,0	85,1	19,4	27,2	6,6
August	2 548	1 922	2 633	84	3,2	68,9	85,3	20,3	26,6	6,6
September	2 550	1 955	2 637	87	3,3	68,3	85,9	17,8	26,6	6,6
Okttober	2 552	1 982	2 642	90	3,4	67,9	85,5	19,2	26,8	..
November	2 556	1 992	2 645	89	3,4	66,7	85,0	23,4	27,7	..
Desember	..	..	..	..	..	67,6	84,9	18,8	27,0	..
2012										
Januar	..	..	..	..	..	64,2	82,2	22,8	..	..

¹ Tre måneders gildende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal. ² Det skjedde en større omlegging av AKU fra 2006, med brudd i tidsserien som resultat. ³ Egen- og legemeldte sykefraværsdagsverk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

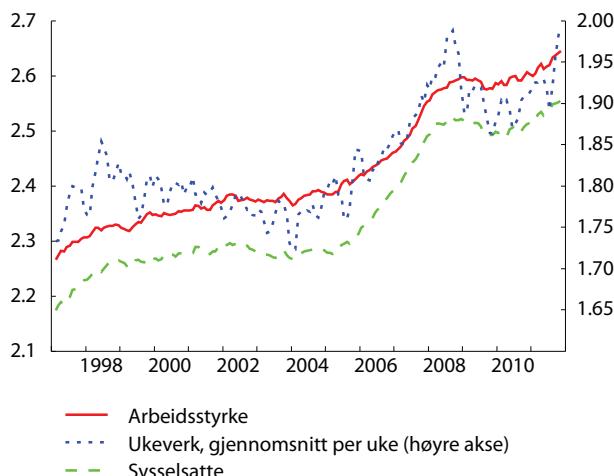
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeksar. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse				Energi- varer
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer	
2007	96,7	90,8	111,2	99,5	107,3	125,4	103,3	91,6	
2008	97,1	90,2	114,7	103,7	107,7	142,2	100,8	91,1	
2009	93,3	87,6	107,6	95,8	99,9	144,7	94,4	87,6	
2010	88,1	80,2	110,4	91,0	105,2	143,7	95,9	79,7	
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1	
2010									
July	86,8	77,5	114,4	81,9	85,6	146,8	71,9	76,1	
August	81,0	70,5	110,5	80,8	107,7	143,1	91,4	69,9	
September	82,9	72,3	112,2	86,1	114,6	145,4	110,7	70,2	
Okttober	90,5	82,7	112,0	91,0	113,0	144,9	108,1	81,2	
November	87,4	77,8	112,8	92,8	114,3	146,3	116,0	76,3	
Desember	88,6	79,2	112,0	100,8	99,3	145,2	89,9	78,2	
2011									
Januar	86,1	77,5	112,6	81,0	107,3	145,6	95,2	76,1	
Februar	85,2	75,9	112,3	82,7	105,1	146,8	94,0	74,8	
Mars	84,5	74,5	113,2	83,3	122,0	145,7	105,0	73,0	
April	82,9	72,8	111,7	83,6	101,4	141,4	85,6	71,6	
Mai	79,9	66,3	113,2	95,2	117,7	148,5	96,3	66,5	
Juni	85,3	73,3	111,5	106,8	117,5	145,6	96,6	71,3	
Juli	83,8	71,6	109,0	109,9	85,4	144,1	63,7	72,5	
August	86,7	74,6	112,7	109,3	117,1	154,7	90,5	74,9	
September	86,7	75,4	113,9	100,4	122,0	154,4	104,9	73,9	
Okttober	84,9	73,6	112,9	96,6	120,1	155,4	99,9	72,5	
November	85,7	74,5	113,0	97,9	120,7	156,0	105,7	73,5	
Desember	83,8	72,7	112,7	90,3	100,5	157,8	86,3	71,9	

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

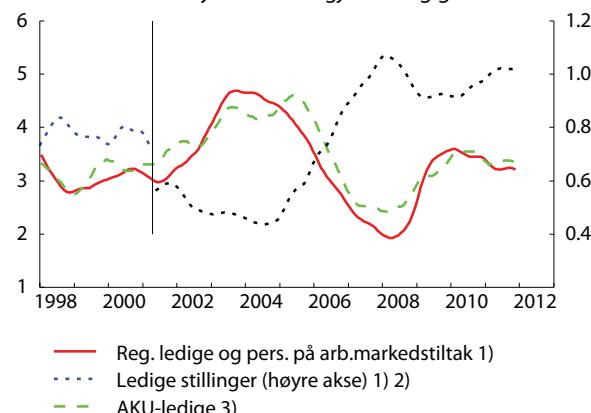
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidkraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

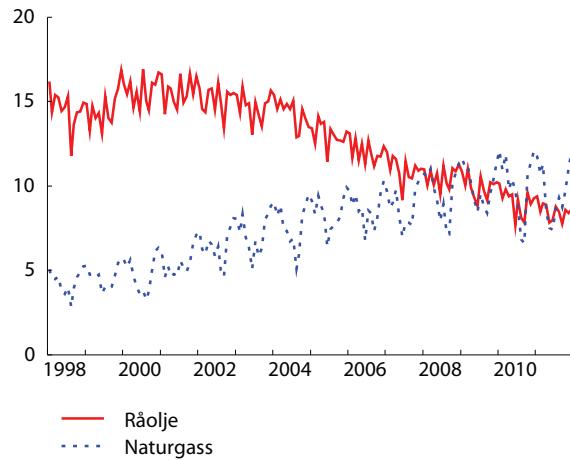
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001.

3) Brudd i serien fom. 2006.

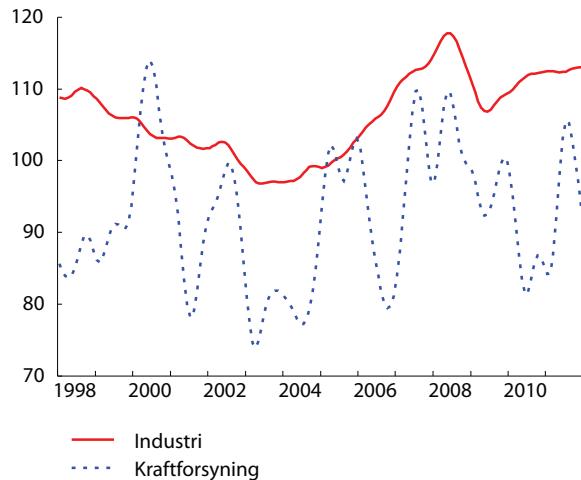
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall 1).

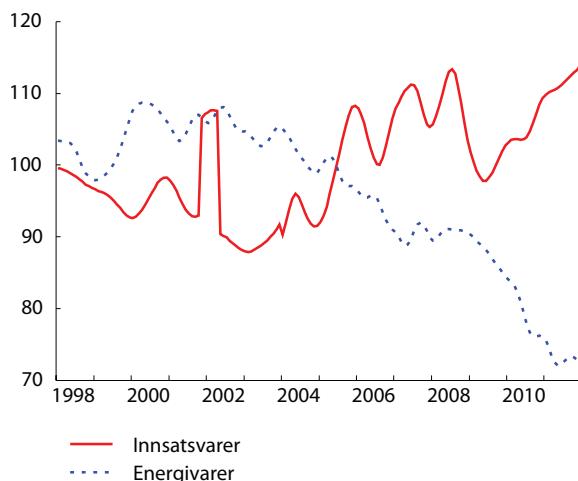
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

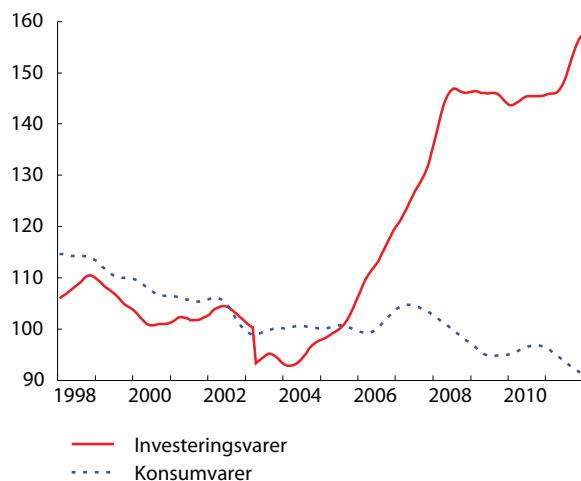
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi	
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitskaplig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå		
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent					
2010	416,6	0,1	418,1	1,5	407,5	-6,3	750,2	625,3	616,1	915,8	
2011	.	.	.	.	.	.	.	.	.	976,2	
2009											
1. kvartal	107,5	-4,4	108,7	-3,6	102,3	-6,9	165,0	147,1	137,3	205,7	
2. kvartal	103,3	-13,8	103,1	-13,2	103,6	-15,3	172,6	157,6	144,6	226,8	
3. kvartal	98,1	-7,9	97,6	-7,0	99,4	-10,6	168,5	128,8	145,7	255,1	
4. kvartal	107,7	-8,7	107,4	-8,1	108,5	-10,0	180,0	168,8	153,5	196,0	
2010											
1. kvartal	102,0	-5,1	103,4	-4,9	95,7	-6,5	177,0	146,2	139,4	195,8	
2. kvartal	105,4	2,0	106,7	3,5	99,7	-3,8	185,2	157,9	150,6	241,9	
3. kvartal	98,6	0,5	98,1	0,5	99,6	0,2	191,1	139,1	159,9	273,2	
4. kvartal	110,6	2,7	109,9	2,3	112,5	3,7	196,9	182,1	166,2	204,9	
2011											
1. kvartal	106,4	4,3	107,8	4,3	100,0	4,5	190,5	156,6	157,7	220,8	
2. kvartal	105,6	0,2	104,7	-1,9	107,5	7,8	195,3	171,8	168,7	249,1	
3. kvartal	100,2	1,6	96,8	-1,3	110,9	11,3	198,4	147,1	175,1	284,0	
4. kvartal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	222,3	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Oljevirksomhet (ujustert)					
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte	Antatte i alt	I alt	Leting	Utført	Rørtransport	
2009	.	21,9	22,5	12,6	.	135,3	27,9	36,6	63,6	0,5
2010	.	18,0	18,0	14,6	.	124,9	25,5	30,4	62,2	0,6
2009										
4. kvartal	5,8	5,9	4,6	3,8	37,7	32,1	6,5	8,0	15,0	0,2
2010										
1. kvartal	6,1	3,7	4,7	2,2	34,6	28,3	5,7	7,8	13,3	0,3
2. kvartal	5,4	4,6	4,7	3,6	36,9	33,2	6,8	9,2	15,6	0,1
3. kvartal	5,1	3,8	4,0	3,9	37,2	30,5	5,6	7,6	15,5	0,1
4. kvartal	5,4	5,8	4,6	4,9	40,6	32,9	7,4	5,7	17,8	0,1
2011										
1. kvartal	5,1	3,6	4,5	2,9	35,3	31,8	6,1	7,2	16,8	0,2
2. kvartal	5,3	4,6	4,7	4,4	38,7	34,6	6,3	9,2	17,6	0,1
3. kvartal	5,7	4,5	4,7	4,2	40,4	38,8	8,1	10,2	19,3	0,1
4. kvartal	5,5	.	.	.	47,1	.	.	.	.	.

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

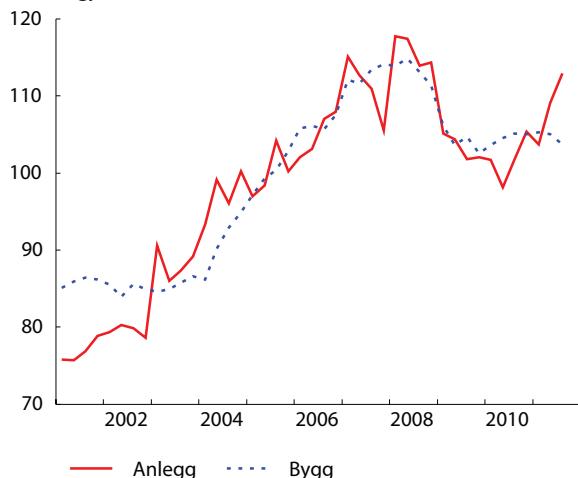
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
År t-1												
2. kvartal	21,2	18,1	15,7	16,0	9,9	14,0	19,0	19,6	116,9	136,1	146,3	143,2
3. kvartal	22,9	18,3	16,4	17,3	9,8	15,4	20,1	20,7	133,1	145,4	149,0	172,0
4. kvartal	24,1	18,7	18,9	18,4	12,0	16,3	18,4	20,0	145,5	138,5	150,8	184,6
År t												
1. kvartal	23,4	20,7	20,2	..	12,9	14,5	18,9	..	137,4	135,6	141,1	..
2. kvartal	26,5	19,6	19,8	..	13,0	14,7	18,7	..	145,2	139,6	144,4	..
3. kvartal	26,5	20,5	20,9	..	13,3	15,1	19,0	..	143,5	139,4	151,7	..
4. kvartal	25,0	20,0	20,1	..	13,0	14,5	17,3	..	141,2	133,0	152,6	..
År t+1												
1. kvartal	24,3	19,7	..	..	12,6	14,6	..	..	135,8	125,4	..	..

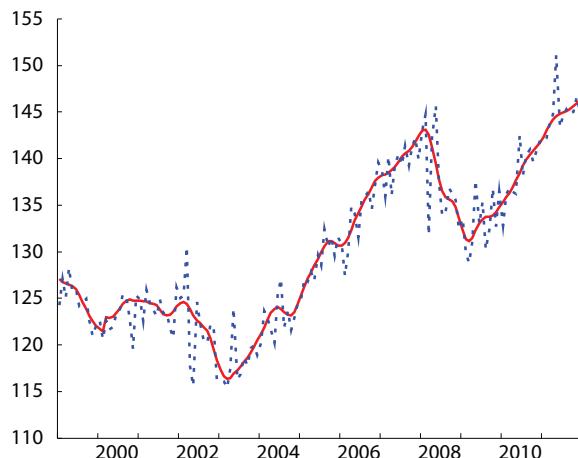
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

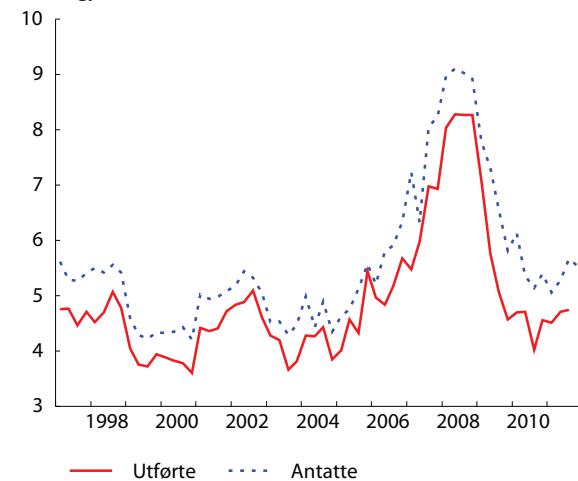
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

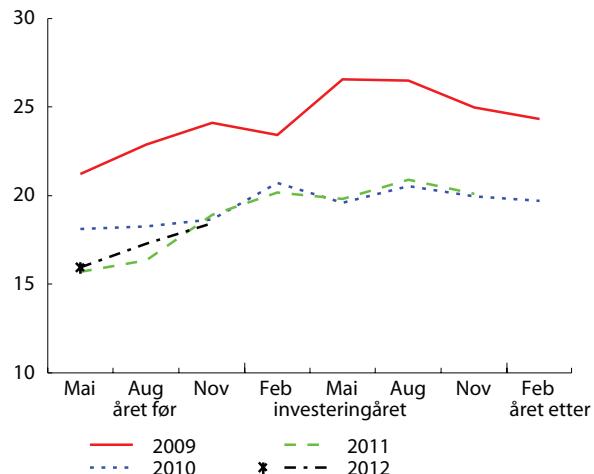
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

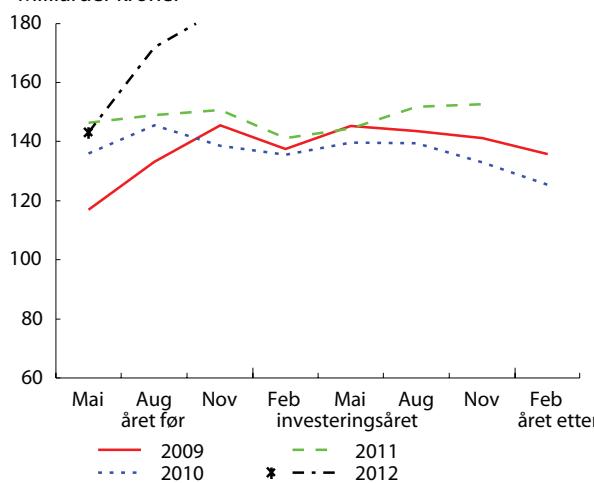
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

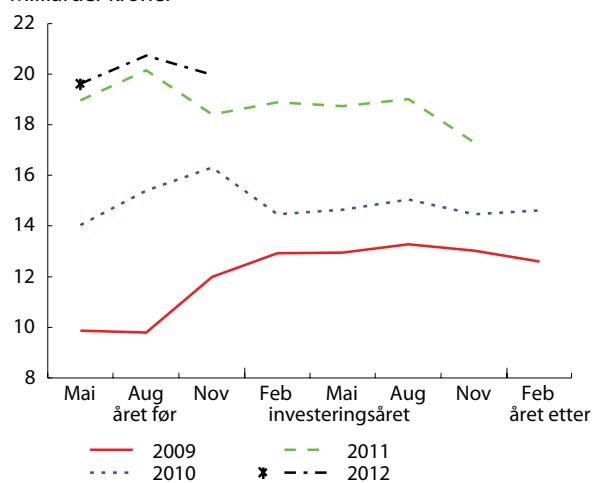
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang						Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.			Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Årlig rate. Prosent			
2007	32 520	-2,0	4 025	-1,0	-	5 396	5 160	7 179
2008	25 950	-20,0	3 379	-16,0	-	5 502	4 953	8 615
2009	19 748	-24,0	2 749	-19,0	-	4 422	4 723	8 948
2010	21 145	7,0	3 059	11,0	-	5 021	5 512	10 227
2010								
Juli	2 234	27,9	327	27,9	-	426	4 976	9 855
August	1 685	47,6	252	39,7	-	428	5 003	9 945
September	1 760	67,7	240	50,3	-	430	5 033	10 016
Oktober	1 746	86,0	254	58,9	-	431	5 066	10 089
November	2 112	94,7	302	62,4	-	431	5 100	10 173
Desember	1 989	93,1	270	60,8	-	431	5 136	10 255
2011								
Januar	2 292	80,0	320	53,2	-	430	5 178	8 969
Februar	2 248	59,2	319	40,5	-	429	5 234	9 023
Mars	2 609	37,5	348	25,9	-	428	5 308	9 078
April	2 740	18,9	409	12,6	-	426	5 397	9 136
Mai	2 369	4,8	319	2,1	-	422	5 486	9 184
Juní	2 085	-5,6	281	-6,2	-	417	5 566	9 221
Juli	2 904	-12,4	377	-11,2	-	411	5 630	9 262
August	2 127	-14,8	291	-12,8	-	405	5 682	9 322
September	1 955	-15,3	283	-12,8	-	399	5 726	9 406
Oktober	2 515	-16,3	336	-13,9	-	393	5 766	9 508
November	1 966	-14,9	271	-11,9	-	389	5 800	9 608
Desember	2 311	-23,1	303	-22,3	-	381	5 828	9 699

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

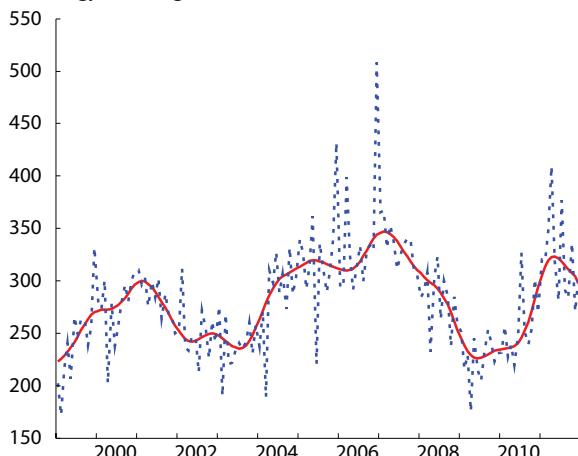
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100	1995=100						
2007	112,6	6,9	112,5	7,3	13,7	16,6	8 749,0	1,9
2008	114,7	2,2	113,6	1,4	11,5	-14,6	8 358,0	-3,1
2009	115,4	0,4	113,3	-0,5	10,5	-4,4	8 355,0	2,0
2010	117,3	1,7	118,1	4,4	13,3	30,5	8 911,0	7,6
2011	119,7	2,2	119,6	1,4	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2010								
September	118,2	5,5	117,0	5,3	13,6	2,0	757,0	6,5
Oktober	118,0	4,1	116,8	4,2	13,2	4,3	799,0	8,2
November	120,6	2,1	119,3	2,7	14,0	8,5	791,0	6,5
Desember	118,2	0,4	117,8	1,3	12,3	12,6	773,0	6,4
2011								
Januar	118,0	0,2	117,2	0,5	14,0	13,6	770,0	4,8
Februar	118,8	0,7	118,2	0,1	14,5	7,3	763,0	4,7
Mars	118,0	1,6	116,8	0,2	14,2	-1,4	786,0	3,1
April	118,2	2,7	117,7	0,7	13,8	-9,0	773,0	1,5
Mai	119,7	3,1	118,2	1,2	15,1	-11,6	791,0	3,1
Juní	119,7	3,3	117,9	1,6	13,5	-8,0	791,0	1,5
Juli	118,7	3,2	116,8	1,5	13,4	-1,0	774,0	0,0
August	120,4	2,8	118,6	1,1	13,9	7,6	791,0	1,5
September	119,7	2,3	118,4	0,6	13,9	13,1	786,0	1,5
Oktober	120,7	2,0	118,8	0,5	14,3	14,1	791,0	1,5
November	120,9	2,2	118,1	1,0	14,3	10,7	790,0	1,5
Desember	120,5	2,6	117,9	1,8	14,2	7,2	772,0	3,1
2012								
Januar	..	..	..	..	14,2	5,1	..	..

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvisne nasjonale regnskapet (KNR).

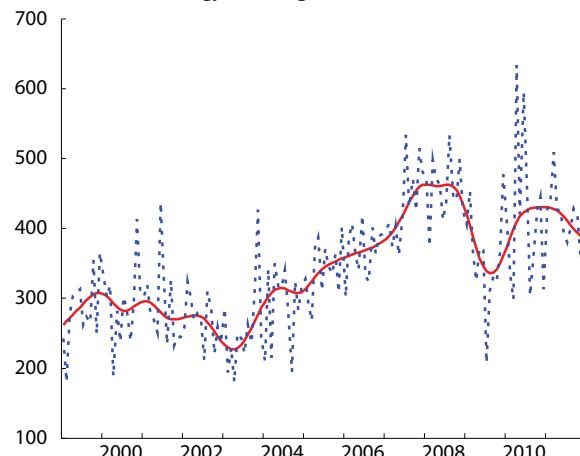
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

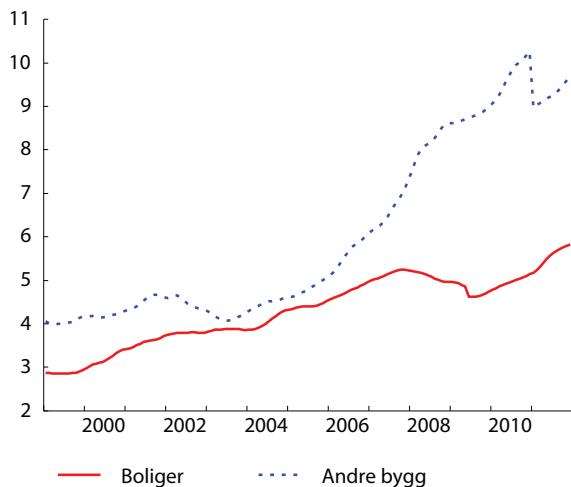
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

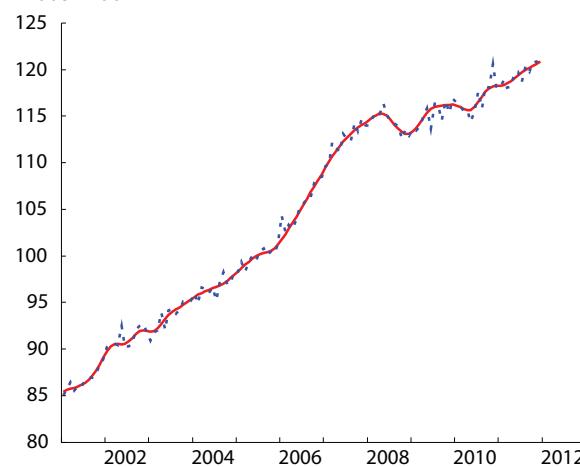
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. Mill. kvm. Månedstall. Trend

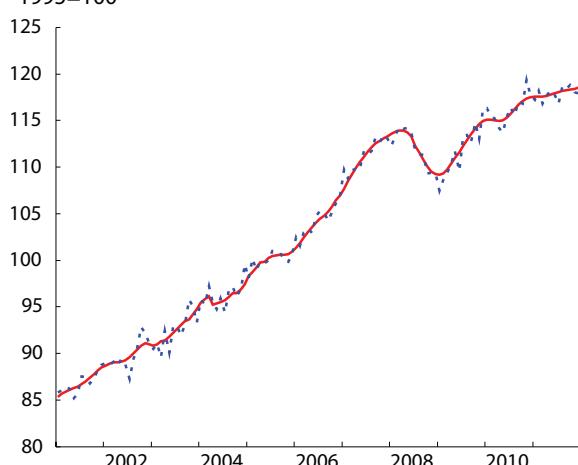
1) Brudd i statistikken for andre bygg fom. 2011.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

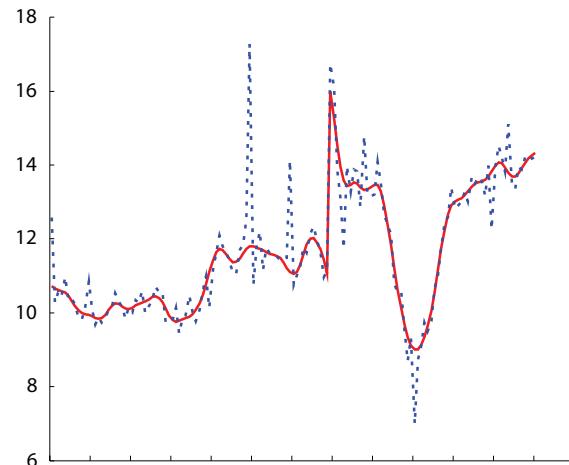
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiproprodukter		KPI-JAE ¹		Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Endring		Norge Endring	EU12 ² Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100						2000=100		2000=100	
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4		0,7	2,3	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6		3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6		2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4		2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9		1,2	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6
2010												
September	128,6	1,7	123,5	1,0	0,9		1,4	1,9	137,8	5,4	148,3	3,0
Oktober	128,7	2,0	123,5	1,1	1,0		1,7	1,9	138,3	6,0	149,0	3,2
November	129,0	1,9	123,5	1,0	1,0		1,5	1,9	140,1	6,5	149,8	3,6
Desember	130,4	2,8	123,7	1,1	1,0		2,7	2,2	143,9	8,2	149,9	3,6
2011												
Januar	129,7	2,0	122,8	0,7	0,7		2,0	2,3	144,7	8,1	150,7	4,0
Februar	130,2	1,2	123,7	0,9	0,8		1,1	2,4	145,7	7,1	151,2	3,7
Mars	130,6	1,0	124,0	1,1	0,8		0,9	2,7	147,0	7,2	151,8	3,8
April	131,3	1,3	125,0	1,5	1,3		1,3	2,8	146,6	6,5	152,2	3,5
Mai	131,0	1,6	124,7	1,2	1,0		1,6	2,7	146,4	7,1	153,0	3,6
Juni	130,5	1,3	124,5	0,8	0,7		1,3	2,7	145,2	5,6	153,3	3,7
Juli	130,2	1,6	124,4	1,2	1,2		1,5	2,5	144,6	5,4	153,3	3,7
August	129,4	1,3	123,7	0,8	0,8		1,3	2,5	143,4	4,7	153,5	3,6
September	130,6	1,6	125,1	1,3	1,2		1,6	3,0	143,3	4,0	153,5	3,5
Oktober	130,5	1,4	125,1	1,3	1,2		1,3	3,0	143,4	3,7	154,3	3,6
November	130,5	1,2	125,0	1,2	1,0		1,2	3,0	144,2	2,9	155,1	3,5
Desember	130,6	0,2	125,2	1,2	1,0		-0,1	2,7	143,3	-0,4	155,2	3,5
2012												
Januar	130,4	0,5	124,7	1,5	1,3		0,3		144,6	-0,1	155,7	3,3

¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarier. ² Omfatter de 12 deltakerne i EUs økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

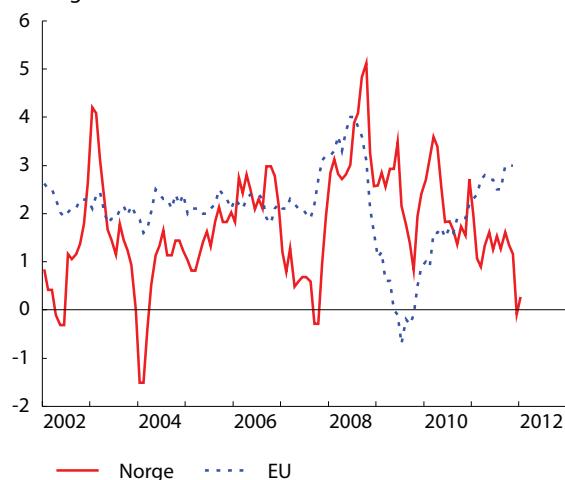
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukt. 2000=100		Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg	
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn				
2006	120,8	7,8	39,1	422,9	66,1	14 627,5	32,4			
2007	127,9	5,9	22,4	422,5	72,7	12 847,9	26,6			
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 322,5	27,0			
2009	136,0	0,2	30,7	388,1	62,6	8 995,0	30,9			
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	37,3			
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	33,0			
2010										
September	145,7	5,5	39,1	473,8	78,4	13 351,4	37,3			
Oktober	146,5	6,4	40,2	487,0	83,5	12 973,8	36,8			
November	147,7	5,9	44,6	513,8	86,2	13 164,0	36,1			
Desember	150,4	8,0	64,7	550,6	92,3	13 478,6	42,1			
2011										
Januar	152,0	8,6	54,4	567,1	96,9	13 292,3	39,5			
Februar	154,2	9,4	50,5	595,1	104,0	13 370,4	40,5			
Mars	157,0	9,6	50,3	640,8	114,7	13 312,5	40,7			
April	158,5	9,6	42,1	664,1	123,1	13 110,9	42,7			
Mai	157,4	8,6	42,7	626,8	114,5	13 177,4	39,2			
Juni	156,2	7,7	37,9	619,2	113,9	12 800,2	32,7			
Juli	156,7	8,0	30,2	635,5	116,8	12 663,6	31,1			
August	155,3	7,0	31,3	597,3	109,9	12 455,6	28,4			
September	155,7	6,9	22,3	617,3	109,9	12 775,1	26,4			
Oktober	155,4	6,1	21,6	613,3	108,8	12 226,5	23,4			
November	155,2	5,1	32,0	634,5	110,5	11 403,5	25,1			
Desember	155,0	3,1	26,1	634,5	107,7	11 412,0	26,9			
2012										
Januar	157,0	3,3	28,6	662,3	111,5	12 708,6	..			

¹ Motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

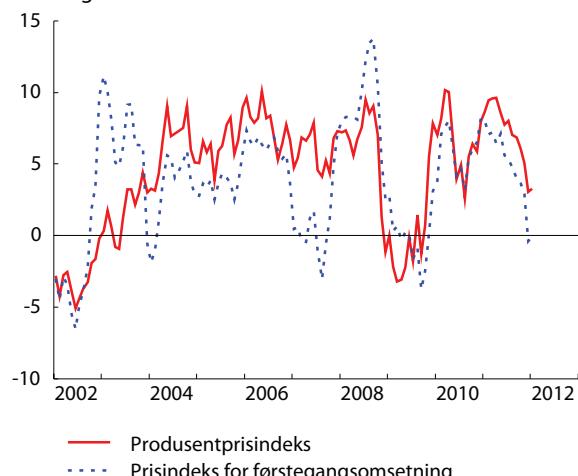
Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks
Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

Kilde: Eurostat.

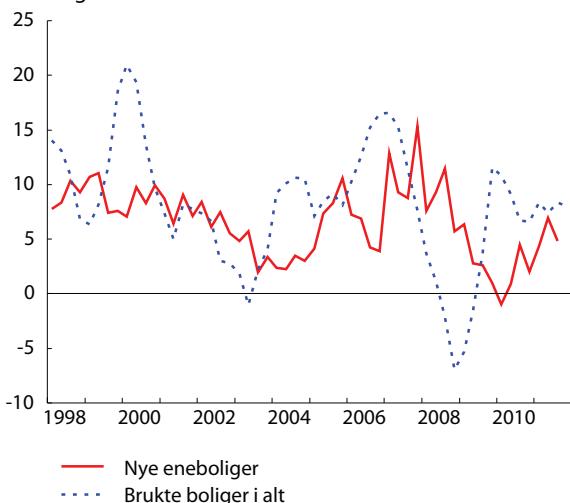
Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

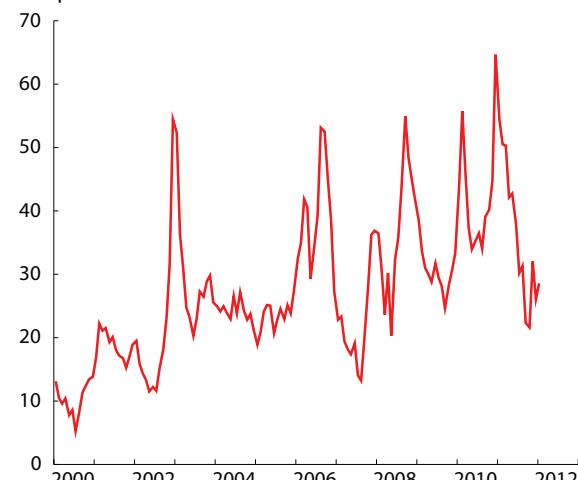
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

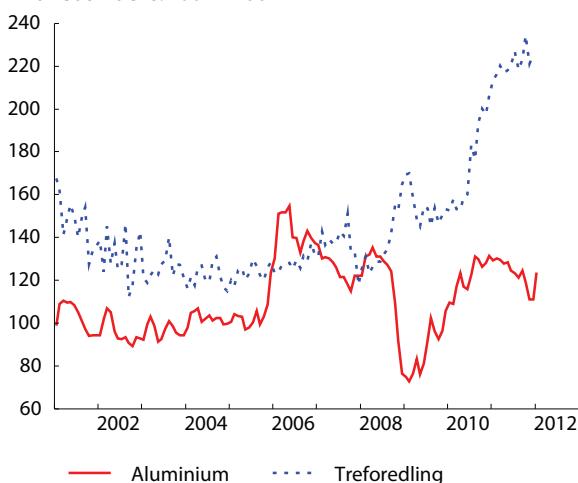
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for
treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2007	108,9	4,2	164,0	15,3	126,9	7,6	127,0	9,6	128,9	8,8	124,3	1,5
2008	114,3	5,0	173,4	5,7	118,1	-6,9	120,3	-5,3	118,2	-8,3	112,4	-9,6
2009	114,7	0,3	175,1	1,0	131,8	11,6	132,0	9,7	133,0	12,5	130,4	16,0
2010	120,7	5,2	178,6	2,0	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4
2009												
4. kvartal	114,7	0,3	175,1	1,0	131,8	11,6	132,0	9,7	133,0	12,5	130,4	16,0
2010												
1. kvartal	116,4	3,7	172,1	-1,0	136,3	10,8	137,2	10,4	137,9	11,8	132,4	11,0
2. kvartal	118,4	4,6	175,7	0,9	141,3	9,1	143,5	9,2	141,9	10,1	135,3	8,1
3. kvartal	119,5	4,1	182,3	4,5	140,6	6,7	141,0	6,5	143,1	8,3	137,1	5,4
4. kvartal	120,7	5,2	178,6	2,0	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4
2011												
1. kvartal	126,2	8,4	179,6	4,4	147,7	8,4	147,5	7,5	150,4	9,1	145,3	9,7
2. kvartal	127,9	8,0	187,9	6,9	151,8	7,4	152,8	6,5	152,9	7,8	148,2	9,5
3. kvartal	125,6	5,1	191,1	4,8	152,3	8,3	151,7	7,6	154,1	7,7	152,0	10,9
4. kvartal	126,6	4,9	.	.	151,7	8,0	150,5	7,1	154,0	7,5	152,5	10,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsfortjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedsfortjeneste i alt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift
2009										
3. kvartal	123,3	124,6	119,6	122,0	118,3	121,3	124,2	121,3	123,1	118,2
4. kvartal	123,7	124,2	120,2	122,7	118,3	122,3	125,5	122,0	123,4	119,4
2010										
1. kvartal	125,5	131,5	123,0	122,6	120,5	122,3	124,9	123,0	123,7	119,6
2. kvartal	126,9	127,1	122,0	123,4	119,3	122,4	125,5	123,5	123,9	118,9
3. kvartal	125,8	125,6	121,6	126,4	124,0	125,7	128,2	124,3	127,8	124,4
4. kvartal	127,2	125,7	123,7	126,3	122,4	126,9	129,8	125,2	128,7	125,9
2011										
1. kvartal	132,8	140,0	124,7	129,0	129,1	127,1	129,8	125,9	129,4	126,9
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	131,9	130,6	125,9	130,3	127,8	131,3	133,9	129,2	132,0	128,0

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³				
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittporetek			3 år	5 år	10 år		
2007	5,7	3,7	5,1	4,8	3,5	4,8	4,8	4,8	4,8		
2008	7,3	4,5	6,1	6,4	5,0	6,1	4,5	4,4	4,5		
2009	4,9	4,0	4,2	4,0	2,4	2,3	2,7	3,3	4,0		
2010	4,5	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,5	2,8	3,5		
2009											
3. kvartal	4,3	2,7	3,7	3,2	1,9	1,9	3,0	3,5	4,0		
2010											
1. kvartal	4,4	2,7	3,8	3,4	2,0	2,1	2,8	3,3	3,9		
2. kvartal	4,6	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,3	2,7	3,5		
3. kvartal	4,7	2,8	3,9	3,6	2,2	2,5	2,3	2,6	3,3		
4. kvartal	4,6	3,0	4,0	3,5	2,2	2,4	2,3	2,7	3,4		
2011											
1. kvartal	4,6	3,0	3,9	3,5	2,3	2,5	2,8	3,2	3,8		
2. kvartal	4,7	2,9	4,0	3,6	2,3	2,6	2,7	3,0	3,5		
3. kvartal	4,9	2,8	4,0	3,8	2,5	2,9	2,0	2,2	2,7		
4. kvartal	.	.	.	.	.	3,0	1,6	1,9	2,5		

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2007	4,83	4,26	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,63	1,68
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,30	1,20	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,37	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,19	1,18
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2010									
September	2,49	0,86	0,43	0,31	0,86	3,30	2,34	2,64	1,07
Oktober	2,42	0,99	0,41	0,18	0,78	3,24	2,37	2,52	0,89
November	2,37	1,05	0,48	0,25	0,88	3,28	2,56	2,74	1,05
Desember	2,46	1,02	0,43	0,41	0,92	3,61	2,96	3,28	1,19
2011									
Januar	2,46	1,03	0,46	0,36	0,81	3,75	3,05	3,37	1,21
Februar	2,47	1,11	0,37	0,33	0,88	3,81	3,22	3,56	1,29
Mars	2,49	1,18	0,44	0,29	0,87	3,77	3,24	3,40	1,25
April	2,55	1,34	0,45	0,20	0,86	3,79	3,36	3,43	1,27
Mai	2,59	1,41	0,39	0,21	0,86	3,48	3,12	3,16	1,14
Juni	2,75	1,48	0,30	0,23	0,86	3,36	2,98	2,99	1,13
Juli	2,83	1,58	0,41	0,24	0,86	3,24	2,79	2,98	1,12
August	3,00	1,54	0,37	0,41	1,03	2,60	2,26	2,29	1,03
September	2,98	1,50	0,38	0,74	0,93	2,36	1,87	1,96	1,01
Oktober	2,97	1,55	0,43	0,35	0,95	2,59	2,04	2,13	1,01
November	3,03	1,44	0,49	0,48	1,01	2,49	1,94	2,01	0,99
Desember	2,90	1,43	0,55	0,41	1,09	2,38	2,01	1,97	1,01
2012									
Januar	2,61	1,14	0,48	0,26	1,08	2,22	1,86	1,94	0,98

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kreditindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2007	8,02	5,86	90,80	97,53	1 335,9	16,36	2 784,1	14,23	478,56
2008	8,22	5,64	90,79	97,07	1 459,7	9,20	3 147,2	12,97	379,47
2009	8,73	6,28	93,79	99,90	1 511,6	3,58	3 373,2	7,23	285,46
2010	8,01	6,05	90,28	95,74	1 559,4	3,24	3 524,5	4,40	375,10
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	1 664,5	6,67	3 739,9	6,14	406,25
2010									
September	7,92	6,06	90,39	95,89	1 575,2	5,76	3 566,1	5,12	374,35
Oktober	8,11	5,84	91,01	96,97	1 587,6	6,77	3 582,2	5,29	393,91
November	8,15	5,97	91,89	97,74	1 603,4	8,51	3 609,6	5,56	407,92
Desember	7,91	5,98	90,40	95,93	1 601,7	8,54	3 609,8	5,73	425,82
2011									
Januar	7,82	5,85	89,64	95,27	1 625,6	7,44	3 638,3	5,81	436,30
Februar	7,82	5,73	89,26	95,19	1 624,9	7,02	3 643,1	5,82	441,49
Mars	7,83	5,59	88,52	94,49	1 627,9	7,16	3 666,2	6,00	439,44
April	7,81	5,41	87,52	93,51	1 655,3	6,83	3 683,1	6,10	445,70
Mai	7,83	5,46	88,12	94,12	1 666,3	4,90	3 706,4	6,20	434,74
Juni	7,83	5,44	87,82	93,67	1 647,6	4,07	3 713,2	6,50	417,32
Juli	7,78	5,46	87,65	93,30	1 667,3	4,74	3 743,0	6,88	421,79
August	7,79	5,43	87,43	93,24	1 661,0	7,34	3 768,6	7,43	366,49
September	7,72	5,61	87,19	92,86	1 696,8	8,70	3 804,7	7,72	356,72
Oktober	7,75	5,66	87,28	93,15	1 700,3	6,54	3 814,3	7,59	365,24
November	7,79	5,75	88,01	93,78	1 704,0	3,47	3 835,0	7,28	374,11
Desember	7,75	5,88	88,47	94,03	1 694,1	2,79	3 856,2	7,17	375,70
2012									
Januar	7,68	5,95	88,88	94,15	.	.	.	.	395,30

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Eksport				Import	
				Metaller	Verksteds- produkter	Treforedlings- produkter	Kjemiske produkter	Fisk og fiske- produkter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2006	775 931	473 796	301 981	65 725	37 362	11 011	35 385	34 794	403 851
2007	785 942	450 877	334 741	78 374	44 794	10 727	39 864	35 708	455 414
2008	941 541	585 007	356 907	70 092	53 934	10 567	43 824	36 968	478 731
2009	707 855	402 642	305 040	46 489	55 580	9 313	37 155	43 486	418 944
2010	784 990	451 106	333 226	60 658	48 168	9 936	44 936	52 170	442 967
2011	884 150	523 650	360 515	65 141	42 982	9 953	45 815	51 878	486 839
2010									
Juni	67 413	39 847	28 169	5 407	4 623	868	3 738	4 514	39 323
Juli	63 800	35 280	28 428	5 017	3 961	878	3 863	4 422	37 041
August	60 145	32 131	27 777	5 026	4 120	720	3 893	4 529	36 705
September	65 585	36 269	28 532	5 179	3 988	939	3 798	4 956	38 475
Oktober	64 224	37 992	26 846	5 221	3 776	783	3 851	4 519	38 385
November	69 506	40 277	28 992	5 574	4 549	856	3 950	4 410	37 753
Desember	72 712	43 680	29 091	5 888	3 557	900	4 060	4 528	39 178
2011									
Januar	72 451	43 653	29 278	5 462	4 001	903	4 067	4 479	41 311
Februar	70 816	41 211	29 578	5 508	3 140	873	4 036	4 547	39 282
Mars	74 022	43 749	30 119	5 622	2 925	833	3 860	4 388	40 849
April	76 204	44 714	31 439	5 531	3 641	874	4 039	4 806	38 880
Mai	71 600	37 577	31 426	5 925	4 399	831	4 051	4 430	43 318
Juni	66 296	38 381	28 948	5 252	3 378	834	3 799	3 885	38 674
Juli	76 651	46 723	30 459	5 455	3 805	770	3 850	4 295	39 808
August	76 726	45 936	30 048	5 300	3 476	791	3 704	4 181	40 748
September	78 465	48 081	29 920	5 401	3 497	814	3 521	4 389	40 058
Oktober	68 274	41 046	28 569	5 109	3 401	839	3 502	4 256	41 177
November	75 488	45 540	29 799	5 165	3 624	801	3 653	4 021	40 972
Desember	77 156	47 038	30 932	5 411	3 695	790	3 732	4 200	41 762

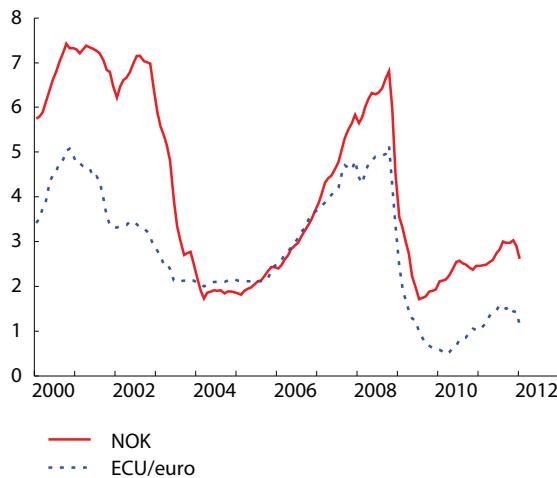
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjenestebalanse	Rente- og stønadsbalanse	Drifts- balanse	Netto kapital- overføringer	Netto finans- investeringer	Norske investeringer i utlandet	Utenlandske investeringer i Norge
2007	1 017 589	702 367	315 222	-27 786	287 436	-971	750 056	595 496	595 496
2008	1 197 090	755 344	441 746	-33 461	408 285	-1 138	676 557	271 316	274 125
2009	929 116	660 408	268 708	-14 179	254 529	-1 120	-92 050	-428 747	-445 410
2010	1 038 171	725 581	312 590	29 778	342 368	-1 268	611 262	329 156	329 981
2007									
1. kvartal	247 061	165 442	81 619	-23 548	58 071	-160	335 871	218 536	218 536
2. kvartal	246 094	173 997	72 097	-23 567	48 530	-587	142 462	68 363	68 363
3. kvartal	245 291	176 063	69 228	16 910	86 138	-116	225 041	209 512	209 512
4. kvartal	279 143	186 865	92 278	2 419	94 697	-108	46 682	99 085	99 085
2008									
1. kvartal	289 875	174 790	115 085	-25 157	89 928	-320	31 628	-33 522	-33 453
2. kvartal	311 211	189 122	122 089	-13 784	108 305	-146	217 229	118 801	118 702
3. kvartal	296 680	194 028	102 652	-5 435	97 217	-577	197 847	76 517	76 434
4. kvartal	299 324	197 404	101 920	10 915	112 835	-95	229 853	109 520	112 442
2009									
1. kvartal	231 563	159 288	72 275	-35 043	37 232	-340	-86 285	-186 721	-187 286
2. kvartal	222 542	164 008	58 534	17 299	75 833	-564	-93 252	-158 203	-160 575
3. kvartal	228 509	169 909	58 600	2 881	61 481	-71	14 374	-63 902	-69 638
4. kvartal	246 502	167 203	79 299	684	79 983	-145	73 113	-19 921	-27 911
2010									
1. kvartal	258 935	164 446	94 489	-1 366	93 123	-685	182 423	98 987	98 987
2. kvartal	251 833	185 536	66 297	17 713	84 010	-196	357 546	215 329	215 329
3. kvartal	244 513	187 233	57 280	13 993	71 273	-73	-49 997	-98 812	-98 812
4. kvartal	282 890	188 366	94 524	-562	93 962	-314	121 290	113 652	114 477
2011									
1. kvartal	281 198	193 437	87 761	-4 305	83 456	-254	309 822	169 703	166 859
2. kvartal	270 320	184 834	85 486	14 671	100 157	-122	40 419	-99 745	-99 903
3. kvaratal	287 265	189 927	97 338	20 165	117 503	-154	368 997	226 851	228 259

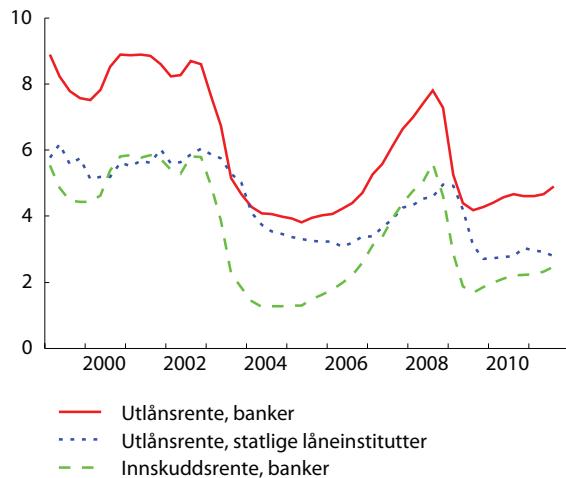
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

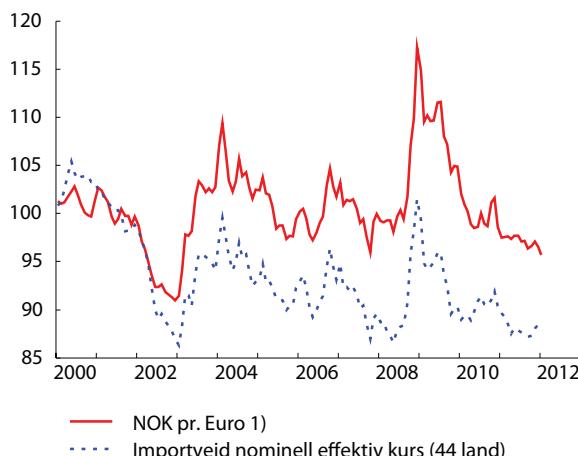
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
I sluttet av kvartalet. Prosent

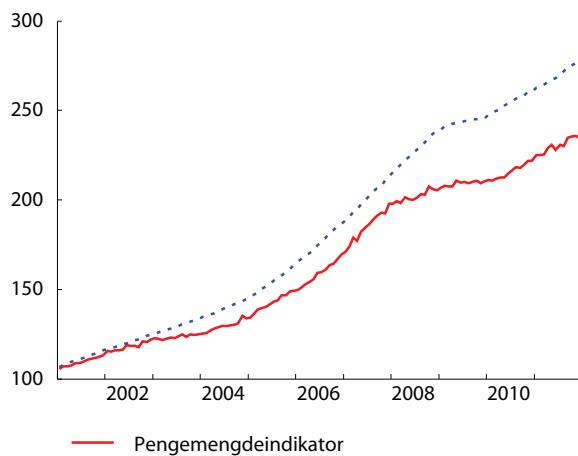
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstall

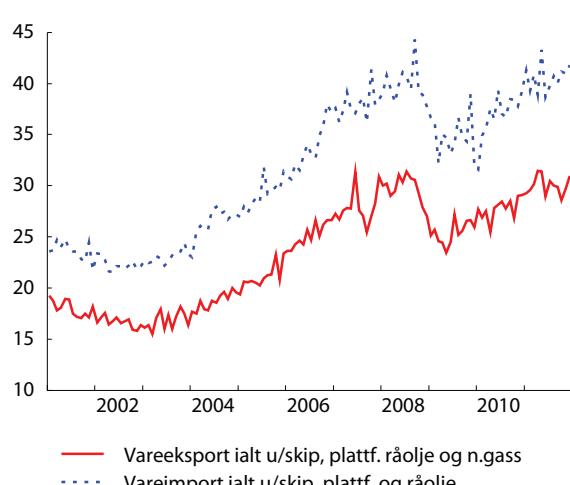
1) Representative markedskurser (midtkurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kreditindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

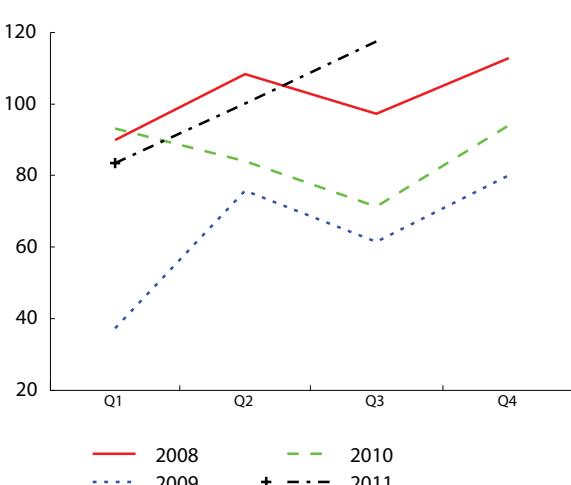
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	20*
4. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	23*
7. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner	24*
8. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
10. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	26*
11. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	28*
14. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
15. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	30*
16. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	31*
17. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	32*
18. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	33*
19. Import. Løpende priser. Millioner kroner	34*
20. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	35*
21. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	36*
22. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000.....	37*
23. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	38*
24. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	39*
25. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	40*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 088 124	1 126 521	265 535	274 938	287 723	266 479	280 945	285 684	293 414
Konsum i husholdninger	1 037 532	1 073 928	253 196	262 686	274 352	253 082	268 140	272 997	279 709
Varekonsum	527 692	535 710	126 611	128 774	146 721	124 876	132 968	132 175	145 692
Tjenestekonsum	475 744	498 887	118 946	122 242	121 187	118 602	125 335	127 956	126 994
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 545	69 043	15 798	19 654	13 526	14 897	18 245	21 240	14 662
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-29 712	-8 158	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 374	-7 638
Konsum i ideelle organisasjoner	50 593	52 593	12 339	12 252	13 372	13 397	12 804	12 687	13 705
Konsum i offentlig forvaltning	556 292	585 088	137 435	140 131	141 245	143 368	144 790	147 825	149 105
Konsum i statsforvaltningen	281 993	295 438	69 961	71 381	71 157	72 093	72 886	74 835	75 624
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	246 707	259 225	61 085	62 673	62 186	63 328	63 833	65 682	66 381
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	35 287	36 212	8 876	8 708	8 972	8 765	9 052	9 153	9 242
Konsum i kommuneforvaltningen	274 299	289 650	67 473	68 750	70 087	71 275	71 904	72 989	73 482
Bruttoinvestering i fast realkapital	499 060	550 838	126 955	121 250	138 462	127 653	134 048	138 776	150 361
Utvinning og rørtransport	124 168	141 893	32 982	30 274	32 787	31 470	34 384	38 593	37 446
Tjenester tilknyttet utvinning	1 223	304	-20	-30	520	-168	1	408	62
Utenriks sjøfart	24 842	18 257	7 280	5 935	5 769	4 931	4 312	4 271	4 742
Fastlands-Norge	348 827	390 384	86 713	85 070	99 385	91 420	95 350	95 503	108 111
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	267 136	305 043	66 871	64 513	74 969	71 536	76 264	74 111	83 132
Næringer	170 104	181 303	43 469	40 964	48 573	41 980	45 024	43 535	50 764
Industri og bergverk	20 195	20 642	5 254	4 300	6 658	3 861	5 026	5 132	6 623
Annен vareproduksjon	40 341	45 493	10 689	10 353	11 465	9 451	11 943	11 631	12 467
Tjenester	109 568	115 169	27 527	26 311	30 449	28 668	28 054	26 773	31 674
Boliger (husholdninger)	97 032	123 740	23 402	23 549	26 396	29 556	31 240	30 576	32 368
Offentlig forvaltning	81 691	85 341	19 842	20 557	24 416	19 884	19 086	21 392	24 979
Lagerrendring og statistiske avvik	67 160	70 796	20 585	15 487	14 538	40 150	8 128	5 136	17 383
Bruttoinvestering i alt	566 220	621 634	147 540	136 737	153 000	167 803	142 175	143 912	167 744
Innenlandske sluttanvendelse	2 210 636	2 333 244	550 510	551 806	581 968	577 650	567 910	577 420	610 263
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerrendr.) .	1 993 244	2 101 993	489 683	500 139	528 353	501 267	521 084	529 012	550 630
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	637 983	670 429	157 277	160 688	165 661	163 252	163 876	169 217	174 084
Eksport i alt	1 038 171	1 141 317	251 833	244 513	282 890	281 640	270 371	289 247	300 060
Tradisjonelle varer	299 222	315 879	72 427	74 626	80 248	77 587	80 422	78 988	78 882
Råolje og naturgass	471 178	560 108	112 048	103 280	132 503	142 441	125 646	141 699	150 322
Skip, plattformer og fly	8 578	8 767	1 914	1 528	1 493	1 650	2 238	3 043	1 837
Tjenester	259 193	256 563	65 444	65 079	68 645	59 962	62 065	65 517	69 019
Samlet sluttanvendelse	3 248 807	3 474 560	802 343	796 319	864 858	859 290	838 281	866 667	910 323
Import i alt	725 581	763 892	185 536	187 233	188 366	193 190	185 036	192 712	192 954
Tradisjonelle varer	428 755	470 269	109 017	104 917	116 172	117 152	115 508	113 966	123 643
Råolje og naturgass	12 620	14 123	3 597	3 996	2 943	4 635	2 910	3 617	2 961
Skip, plattformer og fly	29 432	35 908	8 617	7 365	6 286	16 963	6 070	6 126	6 749
Tjenester	254 774	243 592	64 305	70 956	62 965	54 440	60 548	69 003	59 601
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 523 226	2 710 668	616 807	609 086	676 492	666 100	653 244	673 955	717 369
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 985 014	2 088 010	486 464	490 970	523 346	510 349	514 783	516 412	546 467
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	538 212	622 658	130 343	118 116	153 146	155 751	138 462	157 543	170 902
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 702 632	1 792 565	417 516	420 260	448 335	441 014	441 435	442 436	467 679
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 302 866	1 367 421	318 731	320 074	346 633	336 971	335 968	335 559	358 924
Industri og bergverk	179 214	192 921	45 461	43 745	46 350	49 253	48 153	46 509	49 006
Annен vareproduksjon	230 027	237 200	49 868	54 919	64 560	64 900	53 252	57 795	61 252
Tjenester inkl. boligtjenester	893 626	937 300	223 402	221 410	235 723	222 817	234 562	231 255	248 666
Offentlig forvaltning	399 767	425 144	98 785	100 187	101 701	104 043	105 468	106 877	108 755
Produktavgifter og -subsider	282 382	295 445	68 948	70 709	75 011	69 334	73 347	73 976	78 787

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,7	2,2	2,2	3,5	3,3	0,9	4,1	2,6	1,3
Konsum i husholdninger	3,8	2,3	2,2	3,6	3,4	0,9	4,4	2,7	1,3
Varekonsum	4,2	1,3	1,9	2,8	3,6	-1,4	4,8	2,0	-0,1
Tjenestekonsum	2,3	2,6	2,0	2,8	2,5	2,5	2,6	2,5	2,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,3	8,2	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	6,5
Utlendingers kjøp i Norge	6,2	1,7	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,3	2,5	1,1	0,8	2,0	-0,6	0,3	-0,4
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	2,2	1,2	1,6	0,4	1,2	2,4	2,1
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,2	-0,4	0,0	-0,9	0,1	0,4	1,6	2,6
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,0	1,5	0,3	0,8	-1,0	0,6	0,7	1,6	3,0
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,1	-1,0	-4,8	-4,9	0,1	-3,5	-1,8	1,5	-0,2
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	1,9	5,0	2,5	4,3	0,7	2,0	3,4	1,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	6,9	-2,9	-2,8	-3,1	9,8	3,2	10,5	4,8
Utvinning og rørttransport	-9,0	11,4	-5,9	-11,2	-2,6	7,7	4,9	25,4	8,5
Tjenester tilknyttet utvinning	-87,2	-76,9	..	..	-88,9	..	..	..	-88,8
Utenriks sjøfart	11,7	-29,3	21,0	11,6	-5,8	-15,5	-41,5	-33,4	-23,9
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	-3,3	-0,1	1,1	13,8	6,2	8,0	5,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,9	10,3	-2,6	0,7	8,3	13,3	10,2	10,5	7,9
Næringer	-0,2	3,9	-0,3	1,1	9,9	9,9	1,1	3,2	2,3
Industri og bergverk	-21,6	0,2	-23,9	-22,5	-3,2	-5,8	-6,2	17,0	-2,1
Annen vareproduksjon	7,0	9,9	8,4	4,8	16,5	17,6	8,5	9,6	6,2
Tjenester	2,5	2,3	2,7	4,9	10,9	10,0	-0,4	-1,6	1,8
Boliger (husholdninger)	-2,2	22,0	-6,7	0,0	5,2	18,8	27,5	23,7	18,5
Offentlig forvaltning	-7,5	1,3	-5,9	-2,5	-16,0	15,4	-7,4	-0,1	-0,4
Lagerendring og statistiske avvik	320,7	1,9	839,9	336,5	..	149,3	-61,9	-66,3	8,8
Bruttoinvestering i alt	3,4	6,4	10,0	5,8	8,5	25,2	-5,3	2,5	5,2
Innenlandske sluttanvendelse	3,1	3,1	4,1	3,5	4,2	6,7	0,9	2,5	2,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,0	3,1	1,2	2,2	2,4	2,9	3,7	3,5	2,4
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,5	1,5	1,1	0,7	-1,4	2,0	0,1	2,1	1,8
Eksport i alt	1,8	-1,1	4,5	-0,6	0,3	-4,2	-3,7	5,0	-1,1
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	6,1	1,5	-2,7	-4,4	3,1	1,0	-1,8
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	0,1	-11,1	-5,2	-5,6	-12,0	5,5	-4,5
Skip, plattformer og fly	-14,4	3,8	-20,0	2,6	-22,1	-58,3	20,1	88,7	30,8
Tjenester	13,8	3,3	11,5	15,6	14,9	2,6	0,7	6,1	3,7
Samlet sluttanvendelse	2,7	1,8	4,3	2,2	3,0	3,2	-0,5	3,3	1,4
Import i alt	9,9	2,5	12,9	11,5	7,9	11,5	-2,5	1,0	1,0
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	11,4	7,7	10,9	10,1	2,6	4,8	4,3
Råolje og naturgass	-17,7	-7,2	1,5	-12,0	-33,6	66,2	-31,6	-26,5	-9,2
Skip, plattformer og fly	-2,9	20,5	4,5	24,4	-38,3	125,8	-23,5	-15,2	2,0
Tjenester	16,8	-4,0	17,4	18,2	14,7	-3,1	-6,9	-1,5	-4,8
Bruttonasjonalprodukt ¹	0,7	1,6	1,8	-0,5	1,6	0,8	0,1	4,0	1,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,9	2,6	2,1	2,5	2,1	2,1	2,5	3,0	2,7
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-3,9	-2,4	0,4	-12,5	-0,2	-3,8	-9,5	8,9	-3,6
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,5	2,6	2,0	2,3	1,7	2,2	2,3	2,9	2,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	2,7	1,8	2,8	2,0	2,7	2,5	2,9	2,8
Industri og bergverk	2,4	2,0	4,6	4,1	3,6	6,3	-0,1	1,3	0,8
Annen vareproduksjon	0,6	2,6	2,1	1,4	0,8	-0,5	2,8	6,0	2,4
Tjenester inkl. boligtjenester	1,6	2,9	1,2	2,8	2,0	2,7	2,9	2,5	3,4
Offentlig forvaltning	1,5	2,2	2,6	1,0	0,8	0,7	1,9	3,1	3,1
Produktavgifter og -subsider	3,9	2,4	2,8	3,2	4,0	1,4	3,5	3,1	1,8

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	1,3	2,0	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3	0,7
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,6
Varekonsum	2,1	0,2	2,4	0,8	1,7	0,8	0,3	0,7	-0,6
Tjenestekonsum	2,8	2,2	2,6	2,8	2,7	2,0	2,7	2,1	2,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	-2,9	2,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	1,8
Utlendingers kjøp i Norge	2,5	2,7	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5
Konsum i ideelle organisasjoner	2,8	3,6	1,9	3,3	4,0	4,0	4,4	3,2	2,9
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,6	2,1	2,7	3,1	3,9	4,1	3,0	3,4
Konsum i statsforvaltningen	2,7	3,6	2,4	2,3	2,7	3,6	3,8	3,2	3,6
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2,8	3,6	2,3	2,3	2,6	3,6	3,8	3,2	3,7
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	2,4	3,7	2,5	2,5	3,8	4,0	3,8	3,5	3,2
Konsum i kommuneforvaltningen	3,3	3,6	1,8	3,1	3,4	4,1	4,5	2,7	3,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	2,1	3,2	2,7	1,3	3,6	3,5	2,4	3,5	3,6
Utvinning og rørtransport	1,5	2,5	2,4	0,5	4,8	3,9	-0,7	1,6	5,3
Tjenester tilknyttet utvinning	-1,4	7,6	-18,4	-14,4	0,9	2,2	..	17,8	5,3
Utenriks sjøfart	0,0	3,9	6,7	-5,0	0,1	-0,4	1,3	8,0	8,0
Fastlands-Norge	2,5	3,4	2,6	2,1	3,3	3,5	3,6	4,0	2,8
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,3	3,5	2,2	2,3	2,9	3,8	3,5	4,0	2,8
Næringer	1,3	2,6	1,1	1,5	2,3	3,0	2,5	3,0	2,2
Industri og bergverk	0,7	2,1	0,5	0,7	2,3	3,0	2,0	2,0	1,6
Annen vareproduksjon	1,1	2,6	1,4	-0,2	2,6	2,6	3,0	2,5	2,3
Tjenester	1,6	2,7	1,1	2,3	2,2	3,1	2,3	3,4	2,2
Boliger (husholdninger)	4,1	4,5	4,4	3,8	4,1	5,0	4,7	5,0	3,4
Offentlig forvaltning	3,0	3,2	3,9	1,6	4,3	2,1	3,9	4,2	2,7
Lagerendring og statistiske avvik	14,7	3,4	35,3	-3,6	-7,6	-2,7	3,7	-1,7	9,9
Bruttoinvestering i alt	3,4	3,2	4,1	1,9	5,7	4,0	1,8	2,7	4,3
Innenlandske sluttanvendelse	2,7	2,4	2,6	1,9	3,3	2,9	2,3	2,1	2,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,4	2,3	2,1	1,9	2,7	2,6	2,6	2,2	1,8
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,0	3,5	2,3	2,6	3,3	3,6	4,1	3,1	3,3
Eksport i alt	9,8	11,2	8,3	7,7	14,4	13,5	11,5	12,6	7,3
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	4,8	5,7	11,9	12,8	7,7	4,8	0,1
Råolje og naturgass	18,9	24,4	15,2	14,9	24,7	22,4	27,4	30,0	18,8
Skip, plattformer og fly	-15,6	-1,5	-18,4	-22,6	-19,6	8,5	-2,7	5,5	-6,0
Tjenester	1,6	-4,1	2,5	0,7	2,5	-2,6	-5,8	-5,1	-3,0
Samlet sluttanvendelse	4,9	5,0	4,3	3,6	6,7	6,0	5,0	5,4	3,8
Import i alt	-0,0	2,7	0,2	-1,2	4,4	5,4	2,3	1,9	1,4
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	0,2	-0,5	3,8	7,9	3,2	3,7	2,0
Råolje og naturgass	12,4	20,6	17,9	10,5	17,5	33,8	18,3	23,2	10,8
Skip, plattformer og fly	-4,2	1,2	1,4	-11,2	-7,8	4,8	-7,9	-1,9	5,3
Tjenester	0,8	-0,4	-0,7	-1,8	6,7	-0,7	1,1	-1,3	-0,5
Bruttonasjonalprodukt ¹	6,4	5,7	5,6	5,1	7,4	6,4	5,8	6,4	4,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,9	2,5	3,6	3,5	4,0	3,2	3,3	2,2	1,6
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	16,5	18,6	13,6	13,1	20,7	18,5	17,4	22,5	15,7
Fastlands-Norge(basisverdi)	3,9	2,6	3,4	3,4	3,9	3,6	3,3	2,3	1,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	2,2	3,8	3,4	4,1	3,4	2,9	1,9	0,7
Industri og bergverk	-0,0	5,5	1,4	0,8	-0,3	6,2	6,1	5,0	4,9
Annen vareproduksjon	13,9	0,5	13,3	10,2	17,6	7,5	3,9	-0,8	-7,3
Tjenester inkl. boligtjenester	2,5	1,9	2,4	2,4	1,8	1,8	2,0	1,9	2,0
Offentlig forvaltning	3,6	4,1	2,3	3,3	3,1	4,3	4,8	3,5	3,8
Produktavgifter og -subsider	4,1	2,1	4,8	4,4	5,2	1,0	2,8	1,5	3,1

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Løpende priser. Millioner kroner**

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Bruttonasjonalprodukt¹	2 523 226	2 710 668	616 807	609 086	676 492	666 100	653 244	673 955	717 369
Jordbruk og skogbruk	17 422	16 777	900	8 022	4 649	4 122	513	7 793	4 349
Fiske, fangst og akvakultur	21 350	19 938	4 626	5 518	6 326	6 533	4 905	4 325	4 175
Bergverksdrift	4 121	4 962	1 211	985	1 043	1 010	1 198	1 430	1 324
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	499 208	600 095	119 280	107 566	145 450	148 583	133 162	150 708	167 642
Utvinning av råolje og naturgass	455 040	545 747	107 433	95 426	134 477	137 313	120 819	136 371	151 244
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	44 168	54 348	11 848	12 140	10 973	11 269	12 343	14 337	16 398
Industri	175 093	187 959	44 250	42 760	45 307	48 243	46 956	45 079	47 682
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	29 765	30 426	7 464	7 553	7 325	7 514	7 909	7 743	7 261
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	1 871	1 679	430	431	491	469	386	377	447
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	8 634	7 837	2 246	2 260	2 240	1 847	2 025	1 903	2 062
Trykking og reproduksjon av innspilte optak	4 093	4 370	998	951	1 036	1 132	1 098	1 004	1 136
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	22 940	28 289	5 875	5 817	5 878	7 521	8 255	6 249	6 264
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	9 651	9 601	2 660	2 379	2 355	2 300	2 496	2 355	2 450
Produksjon av metaller	10 475	12 945	2 383	3 159	3 175	2 820	3 432	3 567	3 127
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	51 415	54 787	12 702	12 109	13 420	14 160	12 492	13 190	14 944
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	17 999	19 110	4 687	4 030	4 684	5 186	4 458	4 487	4 978
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 117	5 161	1 254	1 149	1 398	1 398	1 214	1 149	1 400
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	13 133	13 753	3 550	2 922	3 305	3 897	3 191	3 055	3 610
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	62 128	59 367	11 894	10 465	18 628	19 474	13 043	11 827	15 023
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14 191	15 411	3 489	3 599	3 861	3 643	3 667	3 804	4 297
Bygge- og anleggsvirksomhet	129 126	141 118	32 448	30 913	34 957	34 773	34 790	33 849	37 706
Varehandel og reparasjon av motorvogner	174 529	180 756	44 390	42 310	46 517	42 576	46 267	44 156	47 758
Rørtransport	17 824	13 902	4 160	4 321	4 616	3 607	3 547	3 218	3 530
Utenriks sjøfart	21 180	8 662	6 903	6 229	3 081	3 562	1 753	3 617	-270
Transport ellers	61 275	58 957	15 882	15 556	15 516	13 044	15 996	15 114	14 804
Post og distribusjonsvirksomhet	10 482	10 283	2 634	2 412	2 767	2 637	2 503	2 414	2 729
Overnattings- og serveringsvirksomhet	29 699	31 238	7 810	8 408	7 227	6 699	8 070	8 797	7 672
Informasjon og kommunikasjon	82 821	87 621	20 134	19 197	22 425	22 435	21 059	20 321	23 805
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	104 293	106 345	26 323	26 341	25 842	26 068	26 204	26 247	27 825
Omsetning og drift av fast eiendom	66 990	71 989	16 473	17 236	17 707	16 924	17 595	18 421	19 049
Boligjenester	99 204	103 616	24 561	24 796	25 201	25 869	25 984	25 943	25 820
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	95 325	104 150	23 810	21 191	28 102	23 883	26 151	23 009	31 107
Forretningsmessig tjenesteyting	60 806	68 239	14 689	16 908	15 995	14 990	16 625	18 417	18 207
Offentlig administrasjon og forsvar	124 376	132 577	31 188	30 798	31 095	32 397	32 999	33 334	33 846
Undervisning	104 201	109 278	25 692	26 083	26 641	26 945	26 999	27 350	27 983
Helse- og sosialtjenester	221 043	235 854	54 194	55 778	56 956	57 496	58 459	59 399	60 499
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	44 158	46 131	10 919	10 984	11 574	11 256	11 450	11 405	12 021
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2 240 845	2 415 223	547 859	538 377	601 481	596 766	579 897	599 979	638 581
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 985 014	2 088 010	486 464	490 970	523 346	510 349	514 783	516 412	546 467
Produktavgifter og -subsider	282 382	295 445	68 948	70 709	75 011	69 334	73 347	73 976	78 787
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 702 632	1 792 565	417 516	420 260	448 335	441 014	441 435	442 436	467 679

Offentlig forvaltning	399 767	425 144	98 785	100 187	101 701	104 043	105 468	106 877	108 755
Statsforvaltningen	173 580	184 966	43 086	43 617	43 912	45 161	45 897	46 481	47 427
Sivil forvaltning	154 348	164 639	38 262	38 897	39 042	40 218	40 805	41 379	42 237
Forsvar	19 233	20 327	4 823	4 720	4 871	4 943	5 093	5 101	5 189
Kommuneforvaltningen	226 186	240 178	55 699	56 570	57 789	58 883	59 570	60 396	61 329

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Bruttonasjonalprodukt¹	0,7	1,6	1,8	-0,5	1,6	0,8	0,1	4,0	1,5
Jordbruk og skogbruk	9,8	-0,7	..	9,2	0,5	6,5	-25,3	-0,8	-2,7
Fiske, fangst og akvakultur	9,5	5,0	15,7	21,4	-11,6	-6,3	9,9	5,9	13,3
Bergverksdrift	8,7	6,7	16,9	10,7	0,3	19,7	-3,8	4,5	10,4
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-4,7	-3,2	-0,7	-13,7	-0,9	-4,8	-10,3	8,3	-4,3
Utvinning av råolje og naturgass	-5,6	-5,6	-0,7	-15,8	-2,4	-6,5	-13,6	6,2	-6,8
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	4,3	18,8	-1,4	8,8	15,4	12,3	18,7	25,3	19,0
Industri	2,2	1,9	4,3	4,0	3,7	6,0	-0,0	1,2	0,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	1,4	-1,4	2,8	1,6	-0,0	-3,2	-0,9	0,3	-1,8
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	-14,6	3,1	-17,6	-13,8	-10,2	-0,5	6,4	1,9	5,0
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	12,0	-6,4	14,5	14,7	8,2	3,2	-6,6	-12,7	-8,9
Trykking og reproduksjon av innspilte optak	-3,3	1,3	-2,3	-4,1	-4,7	-1,3	2,0	2,5	2,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	16,6	1,6	12,4	24,4	20,5	11,8	12,9	-4,1	-12,2
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1,9	0,5	11,0	3,3	6,4	14,4	-3,5	-2,1	-4,6
Produksjon av metaller	12,6	-2,6	20,9	11,9	2,2	6,1	-0,5	-8,4	-7,6
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-1,3	6,4	1,4	-0,6	1,8	9,4	-0,3	8,5	8,0
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	-4,4	4,2	-3,0	-1,5	-0,7	5,4	-1,8	3,6	9,1
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-2,7	-2,5	-4,8	1,5	2,2	4,3	-5,9	-4,5	-4,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1,4	1,2	7,0	0,5	0,1	4,2	-7,2	2,1	5,8
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-2,4	1,5	-5,5	-7,9	-0,6	-11,8	6,9	21,2	-1,6
Vannforsyning, avløp og renovasjon	6,0	3,5	7,5	6,6	2,4	4,3	1,4	2,3	5,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	-0,4	3,2	1,3	0,6	3,3	5,3	1,3	2,8	3,5
Varehandel og reparasjon av motorvogner	1,6	2,4	1,3	0,9	0,9	1,4	3,9	2,5	1,8
Rørtransport	-1,0	-3,5	5,9	-17,6	5,6	-3,4	-19,7	19,9	-5,1
Utenriks sjøfart	7,9	10,3	15,5	10,2	7,6	15,5	7,2	10,2	9,3
Transport ellers	2,9	1,6	4,2	5,1	2,8	0,8	0,9	1,9	2,7
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,9	-1,1	-3,2	-1,4	-0,8	-0,2	-3,0	-0,1	-1,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-0,0	3,8	0,6	2,0	-0,2	6,1	3,2	2,7	3,6
Informasjon og kommunikasjon	0,9	5,6	2,1	0,2	3,1	5,4	3,7	7,1	6,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2,0	0,4	2,7	5,1	2,2	1,3	-1,1	-1,7	3,2
Omsetning og drift av fast eiendom	-1,7	0,4	-2,6	0,2	-3,0	1,6	0,9	-0,9	0,1
Boligjenester	2,9	2,3	2,6	2,5	2,8	2,5	2,9	2,5	1,3
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	0,1	5,2	-3,8	5,0	3,6	3,9	6,5	3,4	6,3
Forretningsmessig tjenesteyting	2,6	7,5	1,5	6,0	3,7	6,6	7,3	6,8	9,1
Offentlig administrasjon og forsvar	0,8	2,0	2,8	-1,8	-1,8	-1,7	0,3	4,5	5,2
Undervisning	2,8	1,8	4,4	2,6	1,3	1,0	1,1	2,6	2,3
Helse- og sosialtjenester	1,9	2,6	2,1	2,5	2,8	2,5	3,3	2,6	2,0
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,8	1,7	2,0	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6	1,9
Totalt for nærlinger (basisverdi)	0,3	1,5	1,7	-1,0	1,3	0,8	-0,3	4,1	1,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,9	2,6	2,1	2,5	2,1	2,1	2,5	3,0	2,7
Produktavgifter og -subsider	3,9	2,4	2,8	3,2	4,0	1,4	3,5	3,1	1,8
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	2,0	2,3	1,7	2,2	2,3	2,9	2,9

Offentlig forvaltning	1,5	2,2	2,6	1,0	0,8	0,7	1,9	3,1	3,1
Statsforvaltningen	-1,1	1,9	-0,7	-1,0	-1,0	0,9	1,5	1,8	3,2
Sivil forvaltning	-1,2	1,8	-0,8	-0,6	-0,9	1,2	1,5	1,5	3,2
Forsvar	-0,8	2,1	0,1	-3,7	-1,7	-1,3	1,9	4,7	3,2
Kommuneforvaltningen	3,6	2,4	5,4	2,7	2,1	0,6	2,2	4,1	2,9

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Bruttonasjonalprodukt¹	6,4	5,7	5,6	5,1	7,4	6,4	5,8	6,4	4,5
Jordbruk og skogbruk	8,0	-3,1	..	3,6	9,9	0,5	-23,7	-2,0	-3,9
Fiske, fangst og akvakultur	35,5	-11,1	16,5	30,6	91,5	42,8	-3,5	-26,0	-41,8
Bergverksdrift	-7,3	12,8	-8,3	-14,1	-5,0	-4,2	2,8	39,0	15,0
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	19,8	24,2	16,0	14,6	26,0	23,0	24,4	29,3	20,5
Utvinning av råolje og naturgass	21,1	27,1	16,7	15,6	27,0	24,8	30,1	34,5	20,7
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	8,0	3,6	9,9	4,8	17,2	9,0	-12,2	-5,8	25,6
Industri	0,2	5,3	1,7	1,3	-0,2	6,4	6,2	4,2	4,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-1,5	3,7	5,6	-1,7	-7,8	4,6	6,9	2,2	0,9
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	-0,8	-13,0	-6,8	1,2	-4,4	-9,4	-15,7	-14,0	-13,2
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-13,7	-3,0	-14,2	-11,0	-11,9	-5,2	-3,4	-3,5	1,1
Trykking og reproduksjon av innspilte optak	3,1	5,4	3,1	4,4	-1,6	3,6	7,8	3,1	7,1
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-0,5	21,4	6,7	6,8	-2,6	25,3	24,4	12,0	21,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-11,0	-1,0	-10,5	-12,0	-14,2	-10,9	-2,8	1,1	9,0
Produksjon av metaller	47,8	26,8	96,2	41,8	56,9	51,2	44,7	23,3	6,6
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-1,1	0,2	-5,5	-0,0	3,1	-1,8	-1,4	0,4	3,1
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	-2,2	1,9	-1,9	-3,9	-4,9	7,0	-3,1	7,4	-2,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-3,3	3,5	-3,5	-4,3	-0,9	1,8	3,0	4,7	5,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	9,1	3,5	13,9	4,5	5,0	11,5	-3,2	2,4	3,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	26,5	-5,9	27,9	16,4	29,7	4,4	2,6	-6,7	-18,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	7,0	4,9	6,8	6,6	9,2	7,8	3,6	3,3	5,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,8	5,9	7,2	6,6	5,5	7,2	5,8	6,5	4,2
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,4	1,2	2,1	-1,3	-2,1	1,7	0,3	1,8	0,9
Rørtransport	-1,9	-19,1	-11,9	20,0	-10,0	-21,1	6,2	-37,9	-19,4
Utenriks sjøfart	-21,8	-62,9	-3,9	-10,3	-50,0	-37,9	-76,3	-47,3	..
Transport ellers	-5,1	-5,3	-4,0	-6,1	-6,9	-9,7	-0,1	-4,6	-7,1
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,2	-0,8	-0,8	-1,7	-2,2	-0,9	-2,1	0,2	-0,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,2	1,3	4,6	2,7	0,5	0,9	0,1	1,9	2,4
Informasjon og kommunikasjon	0,3	0,2	-0,8	1,6	-0,7	1,0	0,9	-1,2	-0,0
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5,2	1,6	4,2	4,3	3,7	-0,2	0,7	1,3	4,4
Omsetning og drift av fast eiendom	8,2	7,0	7,0	11,1	9,8	7,0	5,9	7,8	7,5
Boligtjenester	2,7	2,1	2,3	2,7	3,1	2,4	2,8	2,1	1,1
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3,4	3,9	2,6	2,9	5,0	3,4	3,1	5,1	4,1
Forretningsmessig tjenesteyting	4,4	4,4	3,2	6,1	4,3	6,4	5,4	2,0	4,3
Offentlig administrasjon og forsvar	3,7	4,5	2,8	4,0	3,9	5,3	5,5	3,6	3,5
Undervisning	3,3	3,1	1,7	3,1	3,2	3,5	3,9	2,2	2,6
Helse- og sosialtjenester	3,5	4,0	2,4	2,8	2,5	3,7	4,5	3,8	4,2
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	5,4	2,8	4,8	6,0	4,9	3,7	3,3	2,2	1,9
Totalt for nærlinger (basisverdi)	6,6	6,2	5,7	5,3	7,7	7,1	6,2	7,0	4,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,9	2,5	3,6	3,5	4,0	3,2	3,3	2,2	1,6
Produktavgifter og -subsider	4,1	2,1	4,8	4,4	5,2	1,0	2,8	1,5	3,1
Fastlands-Norge (basisverdi)	3,9	2,6	3,4	3,4	3,9	3,6	3,3	2,3	1,4

Offentlig forvaltning	3,6	4,1	2,3	3,3	3,1	4,3	4,8	3,5	3,8
Statsforvaltningen	3,7	4,6	3,4	3,1	2,8	4,2	4,9	4,7	4,6
Sivil forvaltning	3,9	4,7	3,5	3,1	2,7	4,2	5,1	4,9	4,8
Forsvar	2,6	3,5	2,7	3,3	3,7	3,9	3,6	3,3	3,3
Kommuneforvaltningen	3,5	3,7	1,5	3,4	3,4	4,3	4,7	2,6	3,1

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 7. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i alt.	1 644 417	1 711 609	402 970	415 068	428 968	409 847	425 734	433 508	442 519
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 088 124	1 126 521	265 535	274 938	287 723	266 479	280 945	285 684	293 414
Konsum i husholdninger	1 037 532	1 073 928	253 196	262 686	274 352	253 082	268 140	272 997	279 709
Konsum i ideelle organisasjoner.	50 593	52 593	12 339	12 252	13 372	13 397	12 804	12 687	13 705
Konsum i offentlig forvaltning.	556 292	585 088	137 435	140 131	141 245	143 368	144 790	147 825	149 105
Konsum i statsforvaltningen	281 993	295 438	69 961	71 381	71 157	72 093	72 886	74 835	75 624
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	147 960	155 677	36 264	38 118	37 619	37 888	38 200	39 608	39 981
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	134 034	139 761	33 697	33 262	33 539	34 205	34 686	35 227	35 642
Konsum i kommuneforvaltningen	274 299	289 650	67 473	68 750	70 087	71 275	71 904	72 989	73 482
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	217 896	229 599	53 453	54 621	55 989	56 543	57 126	57 795	58 135
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	56 403	60 051	14 021	14 129	14 099	14 732	14 778	15 194	15 347
Personlig konsum	1 453 980	1 511 798	355 252	367 677	381 331	360 910	376 271	383 087	391 530
Kollektivt konsum	190 437	199 812	47 717	47 392	47 637	48 937	49 464	50 421	50 989

Tabell 8. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i alt.	3,0	2,0	2,2	2,7	2,7	0,7	3,1	2,5	1,5
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	3,7	2,2	2,2	3,5	3,3	0,9	4,1	2,6	1,3
Konsum i husholdninger	3,8	2,3	2,2	3,6	3,4	0,9	4,4	2,7	1,3
Konsum i ideelle organisasjoner.	1,5	0,3	2,5	1,1	0,8	2,0	-0,6	0,3	-0,4
Konsum i offentlig forvaltning.	1,7	1,5	2,2	1,2	1,6	0,4	1,2	2,4	2,1
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,2	-0,4	0,0	-0,9	0,1	0,4	1,6	2,6
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	3,7	2,0	2,8	6,4	3,7	2,2	2,5	0,9	2,3
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	-4,5	0,3	-3,6	-6,5	-5,6	-2,2	-1,9	2,4	2,9
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	1,9	5,0	2,5	4,3	0,7	2,0	3,4	1,7
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	1,9	1,8	3,0	1,1	1,9	1,2	2,4	3,1	0,7
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	13,0	2,3	13,1	8,5	15,0	-1,0	0,5	4,3	5,6
Personlig konsum	3,4	2,1	2,4	3,4	3,1	1,1	3,7	2,5	1,3
Kollektivt konsum	0,1	0,9	0,8	-2,5	-0,3	-1,8	-1,2	3,0	3,7

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i alt.	2,4	2,1	2,0	1,8	2,5	2,4	2,4	1,9	1,6
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,1	1,3	2,0	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3	0,7
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,6
Konsum i ideelle organisasjoner.	2,8	3,6	1,9	3,3	4,0	4,0	4,4	3,2	2,9
Konsum i offentlig forvaltning.	3,0	3,6	2,1	2,7	3,1	3,9	4,1	3,0	3,4
Konsum i statsforvaltningen	2,7	3,6	2,4	2,3	2,7	3,6	3,8	3,2	3,6
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	2,2	3,2	1,9	1,4	1,7	3,1	2,7	3,0	3,9
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	3,3	4,0	2,9	3,4	3,8	4,2	5,0	3,4	3,3
Konsum i kommuneforvaltningen	3,3	3,6	1,8	3,1	3,4	4,1	4,5	2,7	3,1
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	3,4	3,5	1,7	3,1	3,4	3,8	4,4	2,6	3,1
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	3,2	4,0	2,3	2,8	3,6	5,2	4,8	3,1	3,0
Personlig konsum	2,3	1,8	1,9	1,7	2,4	2,1	2,1	1,7	1,4
Kollektivt konsum	3,3	4,0	2,7	3,2	3,8	4,5	4,9	3,3	3,2

Tabell 10. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger									
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	131 992	137 158	32 120	33 156	34 950	31 281	34 594	34 930	36 353
Alkoholdrikker og tobakk mv..	43 331	44 430	10 845	10 701	11 611	9 681	11 460	11 137	12 153
Klær og skoøy.	53 948	54 380	13 142	13 342	16 328	11 138	13 581	13 489	16 171
Bolig, lys og brensel.	220 867	222 910	52 821	50 770	58 518	60 825	53 863	52 298	55 924
Møbler og husholdningsartikler mv.	56 657	57 795	12 716	14 523	16 548	12 607	13 371	14 868	16 949
Helsepleie	27 878	28 874	6 872	6 956	7 388	6 850	7 169	7 188	7 667
Transport	146 642	154 655	37 825	38 391	36 533	35 703	40 944	39 903	38 105
Post- og teletjenester	27 263	27 191	6 524	6 734	7 237	6 779	6 518	6 682	7 211
Kultur og fritid	126 199	130 753	30 155	33 373	34 461	27 995	32 538	34 584	35 636
Utdanning	4 414	4 651	1 090	1 003	1 216	1 181	1 121	1 066	1 284
Overnattings- og serveringstjenester	58 428	62 101	15 146	16 071	14 822	13 417	16 007	16 975	15 702
Andre varer og tjenester	105 816	109 699	26 298	25 994	28 297	26 020	27 137	27 012	29 530
Husholdningenes kjøp i utlandet.	62 545	69 043	15 798	19 654	13 526	14 897	18 245	21 240	14 662
Utlendingers kjøp i Norge.	-28 449	-29 712	-8 158	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 374	-7 638
Varekonsum ¹	527 692	535 710	126 611	128 774	146 721	124 876	132 968	132 175	145 692
Tjenestekonsum ¹	475 744	498 887	118 946	122 242	121 187	118 602	125 335	127 956	126 994
Boligtjenester	173 130	180 904	43 108	43 385	43 835	44 798	45 061	45 341	45 705
Andre tjenester.	302 614	317 983	75 838	78 857	77 352	73 804	80 275	82 615	81 289

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 11. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger	3,8	2,3	2,2	3,6	3,4	0,9	4,4	2,7	1,3
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	2,1	3,9	-1,8	1,6	2,0	-1,2	8,2	4,7	3,7
Alkoholdrikker og tobakk mv..	-2,1	-3,7	-3,6	-5,2	-1,9	-10,5	-0,3	-2,7	-1,9
Klær og skoøy	6,4	3,8	2,1	6,3	10,4	4,7	7,5	4,6	-0,4
Bolig, lys og brensel.	3,2	-0,1	3,0	1,9	3,8	0,1	0,3	1,5	-2,2
Møbler og husholdningsartikler mv.	2,8	2,8	1,3	1,6	1,9	-0,8	5,8	3,4	2,7
Helsepleie	1,0	1,0	0,4	0,9	1,2	0,1	1,6	1,0	1,4
Transport	8,2	2,7	8,8	7,6	3,2	3,2	4,4	0,7	2,5
Post- og teletjenester	4,1	1,4	4,1	3,1	4,4	3,3	2,2	0,4	0,1
Kultur og fritid	4,1	3,8	-0,1	3,7	4,9	-0,8	7,3	4,3	3,9
Utdanning	5,2	2,3	8,4	5,5	4,1	4,3	0,2	3,2	1,6
Overnattings- og serveringstjenester	-0,3	3,3	0,2	1,8	-0,6	5,4	3,0	2,4	2,6
Andre varer og tjenester	1,2	0,4	1,2	1,2	2,1	1,0	-0,3	0,8	0,1
Husholdningenes kjøp i utlandet.	12,3	8,2	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	6,5
Utlendingers kjøp i Norge.	6,2	1,7	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3
Varekonsum ¹	4,2	1,3	1,9	2,8	3,6	-1,4	4,8	2,0	-0,1
Tjenestekonsum ¹	2,3	2,6	2,0	2,8	2,5	2,5	2,6	2,5	2,7
Boligtjenester	2,1	2,1	2,1	2,0	2,1	2,0	2,0	2,2	2,2
Andre tjenester.	2,4	2,9	1,9	3,2	2,8	2,9	3,0	2,7	2,9

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 12. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2	0,6
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,4	0,0	0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,5	0,6	0,3
Alkoholdrikker og tobakk mv..	4,4	6,5	4,5	4,1	4,1	6,4	6,0	7,0	6,7
Klær og skoøy.	-4,2	-2,9	-3,5	-4,8	-5,6	-4,4	-3,9	-3,3	-0,5
Bolig, lys og brensel.	6,4	1,0	5,9	4,5	8,2	3,4	1,7	1,5	-2,3
Møbler og husholdningsartikler mv.	-0,5	-0,7	-0,6	-0,7	-0,4	-1,2	-0,6	-1,0	-0,3
Helsepleie	2,5	2,5	2,5	2,1	2,4	2,7	2,7	2,3	2,3
Transport	2,0	2,7	2,4	0,8	1,6	2,1	3,7	3,2	1,8
Post- og teletjenester	-2,3	-1,7	-2,2	-1,5	-3,6	-3,0	-2,2	-1,1	-0,5
Kultur og fritid	1,8	-0,2	2,6	1,9	0,1	-0,0	0,5	-0,6	-0,5
Utdanning	3,1	3,0	3,2	3,2	2,7	2,4	2,6	2,9	3,9
Overnattings- og serveringstjenester	3,1	2,9	3,4	3,1	2,9	2,8	2,6	3,2	3,2
Andre varer og tjenester	3,8	3,3	3,1	3,8	3,0	2,1	3,5	3,1	4,2
Husholdningenes kjøp i utlandet.	-2,9	2,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	1,8
Utlendingers kjøp i Norge.	2,5	2,7	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5
Varekonsum ¹	2,1	0,2	2,4	0,8	1,7	0,8	0,3	0,7	-0,6
Tjenestekonsum ¹	2,8	2,2	2,6	2,8	2,7	2,0	2,7	2,1	2,1
Boligtjenester	2,9	2,3	2,6	2,8	3,4	2,6	2,5	2,2	2,0
Andre tjenester.	2,7	2,1	2,6	2,8	2,3	1,7	2,8	2,0	2,1

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 13. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	499 060	550 838	126 955	121 250	138 462	127 653	134 048	138 776	150 361
Bygg og anlegg	242 087	272 500	59 173	60 451	67 655	62 872	67 311	68 621	73 695
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	68 687	73 462	17 533	16 936	18 205	17 744	17 577	19 923	18 220
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	50 554	63 743	14 085	11 652	13 280	12 191	15 549	18 079	17 924
Skip og båter	29 108	26 017	8 754	7 120	7 057	9 741	5 137	4 919	6 220
Andre transportmidler	19 045	22 400	4 937	4 262	5 595	4 338	5 723	5 416	6 923
Maskiner og utstyr	89 579	92 716	22 473	20 830	26 672	20 768	22 751	21 818	27 379
Jordbruk og skogbruk	8 176	8 628	2 526	2 424	1 859	1 454	2 670	2 572	1 933
Fiske, fangst og akvakultur	2 186	3 269	611	416	722	852	757	837	822
Bergverksdrift	1 863	1 110	619	422	563	160	318	340	291
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	124 839	141 767	32 857	30 155	33 204	31 112	34 331	38 890	37 433
Utvinning av råolje og naturgass	123 616	141 463	32 877	30 185	32 684	31 280	34 330	38 482	37 371
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	1 223	304	-20	-30	520	-168	1	408	62
Industri	18 332	19 532	4 635	3 878	6 095	3 700	4 708	4 792	6 332
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	6 636	7 028	1 758	1 602	1 982	1 672	1 840	1 546	1 970
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	72	106	12	31	20	35	8	19	44
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	1 129	1 112	282	256	297	143	333	297	340
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	257	247	99	39	93	36	49	63	98
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	3 686	3 232	923	810	1 130	524	797	808	1 103
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 521	1 499	370	249	595	322	332	497	348
Produksjon av metaller	1 755	1 868	361	306	783	273	398	427	771
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2 051	2 541	539	362	735	378	564	625	974
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	635	828	115	98	301	111	159	191	366
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	179	195	54	33	68	47	53	26	68
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	410	876	121	92	91	160	174	293	249
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	14 241	16 597	3 454	3 714	4 803	2 974	4 140	4 111	5 371
Vannforsyning, avløp og renovasjon	10 139	10 499	2 908	2 067	2 618	2 566	2 851	2 296	2 786
Bygge- og anleggsvirksomhet	12 615	13 669	3 306	3 041	3 243	3 340	3 552	3 303	3 473
Varehandel og reparasjon av motorvogner	9 760	9 771	2 072	1 970	3 935	2 465	1 612	1 794	3 900
Rørtransport	552	430	105	89	103	190	54	111	75
Utenriks sjøfart	24 842	18 257	7 280	5 935	5 769	4 931	4 312	4 271	4 742
Transport ellers	16 908	16 607	4 678	4 108	4 638	3 700	4 637	3 508	4 762
Post og distribusjonsvirksomhet	1 412	1 430	356	324	379	364	351	330	384
Overnatting- og serveringsvirksomhet	1 969	2 001	569	515	444	465	475	512	550
Informasjon og kommunikasjon	13 725	14 009	3 432	3 239	3 618	3 519	3 426	3 340	3 723
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	6 320	6 727	1 573	1 599	1 634	1 655	1 616	1 673	1 783
Omsetning og drift av fast eiendom	36 917	40 269	9 181	9 051	9 759	10 666	9 854	9 786	9 962
Boligtjenester	97 032	123 740	23 402	23 549	26 396	29 556	31 240	30 576	32 368
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	6 452	7 040	1 638	1 468	1 836	1 657	1 771	1 575	2 036
Forretningsmessig tjenesteyting	4 830	5 376	1 195	1 274	1 265	1 151	1 338	1 350	1 538
Offentlig administrasjon og forsvar	48 750	54 321	12 324	12 329	14 302	13 089	11 859	13 037	16 336
Undervisning	15 942	14 769	3 077	4 797	4 827	3 078	2 910	4 458	4 322
Helse- og sosialtjenester	13 878	13 221	3 280	3 118	4 496	3 009	3 247	3 454	3 512
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 379	7 800	1 879	1 765	1 951	1 998	2 016	1 859	1 927
Fastlands-Norge	348 827	390 384	86 713	85 070	99 385	91 420	95 350	95 503	108 111

Offentlig forvaltning	81 691	85 341	19 842	20 557	24 416	19 884	19 086	21 392	24 979
Statsforvaltningen	32 988	37 045	8 051	7 974	10 768	9 348	7 444	8 711	11 542
Civil forvaltning	28 468	28 286	7 098	6 860	9 086	4 981	6 543	7 416	9 346
Forsvar	4 520	8 759	953	1 114	1 682	4 367	901	1 295	2 196
Kommuneforvaltningen	48 703	48 296	11 791	12 583	13 648	10 536	11 642	12 681	13 437

Tabell 14. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	-5,2	6,9	-2,9	-2,8	-3,1	9,8	3,2	10,5	4,8
Bygg og anlegg	-1,7	7,7	-4,6	1,5	4,6	9,2	8,6	8,1	5,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	-1,8	2,8	1,4	-6,7	10,0	4,6	1,1	15,5	-8,7
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	-23,5	24,4	-12,9	-19,1	-25,2	4,6	11,2	51,6	31,5
Skip og båter	-3,8	-13,4	18,4	7,1	-32,6	66,0	-43,2	-38,5	-18,9
Andre transportmidler	12,0	19,6	3,3	0,3	22,8	2,2	18,9	30,0	24,9
Maskiner og utstyr	-6,8	1,7	-2,3	-3,7	-6,8	3,3	-0,4	3,1	1,1
Jordbruk og skogbruk	14,5	2,3	13,7	12,6	19,8	2,7	2,4	2,5	1,6
Fiske, fangst og akvakultur	-14,5	44,9	8,1	-45,9	8,2	102,5	13,9	94,4	8,1
Bergverksdrift	-30,8	-41,6	-40,8	-34,1	26,9	-39,7	-49,7	-22,3	-47,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-14,3	10,7	-5,8	-11,7	-13,4	4,7	5,2	26,9	7,1
Utvinning av råolje og naturgass	-9,0	11,6	-6,0	-10,8	-2,4	8,1	5,1	25,4	8,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-87,2	-76,9	..	..	-88,9	..	..	..	-88,8
Industri	-20,5	4,3	-21,0	-21,1	-5,2	-3,6	-0,5	21,1	2,0
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	23,6	3,2	15,4	32,1	42,8	24,9	2,1	-6,2	-2,4
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	30,7	45,9	-39,4	..	62,2	273,0	-32,3	-37,9	116,3
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-15,6	-3,0	0,6	-28,2	-27,1	-53,2	16,2	14,9	13,8
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-19,6	-5,4	36,2	-19,0	49,6	37,3	-51,8	60,8	4,1
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-49,8	-14,3	-44,4	-47,4	-39,3	-38,2	-14,9	-2,1	-4,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-12,6	-2,5	-40,9	-2,8	22,5	3,0	-11,2	98,0	-42,3
Produksjon av metaller	-5,1	4,5	-28,8	-18,0	38,7	-12,5	7,9	36,2	-3,2
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-32,9	20,9	-20,5	-49,0	-26,2	-11,5	1,8	68,2	29,9
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-11,8	26,9	-37,4	-28,8	21,0	-10,3	34,2	89,5	18,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4,7	7,0	21,6	52,3	-6,9	87,3	-2,7	-19,8	-0,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-62,3	110,5	-54,8	-63,5	-71,9	46,0	42,1	215,4	171,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	16,3	13,6	14,6	13,9	27,0	27,2	16,8	8,3	8,8
Vannforsyning, avløp og renovasjon	0,6	-0,3	2,6	-0,9	0,9	-3,5	-5,8	6,5	3,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,1	6,4	0,1	1,9	5,6	7,8	5,3	6,7	6,0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-0,1	-1,4	5,8	-13,5	37,3	35,2	-23,6	-9,5	-2,2
Rørtransport	3,3	-26,1	22,1	-67,7	-41,4	-31,1	-44,2	26,6	-35,7
Utenriks sjøfart	11,7	-29,3	21,0	11,6	-5,8	-15,5	-41,5	-33,4	-23,9
Transport ellers	6,8	-3,4	-0,2	6,9	13,9	6,4	-0,1	-20,1	0,7
Post og distribusjonsvirksomhet	-0,5	-0,2	-1,3	0,2	-0,3	0,9	-2,4	0,7	-0,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-4,6	-1,0	2,8	0,9	-11,0	1,6	-18,0	-2,9	20,3
Informasjon og kommunikasjon	4,9	0,3	9,0	4,6	2,7	-0,0	-1,8	1,5	1,3
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	10,8	5,6	16,2	9,6	3,4	8,1	1,7	4,3	8,3
Omsetning og drift av fast eiendom	-1,8	4,3	-2,0	7,0	11,3	13,7	2,4	3,0	-1,5
Boligjenester	-2,2	22,0	-6,7	0,0	5,2	18,8	27,5	23,7	18,5
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,5	7,0	-0,7	6,5	4,1	7,0	6,4	5,5	8,8
Forretningsmessig tjenesteyting	17,7	11,1	22,4	15,4	4,0	4,0	12,7	6,2	20,8
Offentlig administrasjon og forsvar	-5,5	8,4	-0,7	4,4	-18,2	32,3	-7,3	1,7	11,3
Undervisning	-6,6	-10,8	-6,8	-5,1	-10,4	-8,9	-9,0	-10,9	-13,1
Helse- og sosialtjenester	-15,1	-8,0	-21,8	-17,5	-13,9	-3,2	-4,3	6,3	-23,8
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,3	2,7	1,3	6,5	2,7	8,1	4,2	2,3	-3,3
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	-3,3	-0,1	1,1	13,8	6,2	8,0	5,9

Offentlig forvaltning	-7,5	1,3	-5,9	-2,5	-16,0	15,4	-7,4	-0,1	-0,4
Statsforvaltningen	-24,2	9,9	-13,0	-25,8	-32,9	51,3	-10,8	5,3	4,5
Sivil forvaltning	-21,0	-4,4	-12,4	-30,1	-23,1	-12,2	-11,5	3,7	-0,2
Forsvar	-38,9	95,2	-17,1	16,2	-59,2	479,2	-5,9	15,2	28,1
Kommuneforvaltningen	8,8	-4,6	-0,2	22,0	5,1	-5,6	-5,1	-3,6	-4,3

Tabell 15. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	2,1	3,2	2,7	1,3	3,6	3,5	2,4	3,5	3,6
Bygg og anlegg	4,1	4,5	4,4	3,8	4,1	5,0	4,7	5,0	3,4
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	3,5	4,0	4,1	2,2	7,7	5,9	-0,8	1,9	9,6
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	-1,4	1,4	0,2	-2,6	1,3	1,0	-0,7	2,3	2,6
Skip og båter	1,0	3,2	5,5	-6,3	-1,4	-5,0	3,4	12,3	8,7
Andre transportmidler	-2,3	-1,6	-3,3	0,7	4,7	-0,2	-2,5	-2,2	-0,9
Maskiner og utstyr	-0,9	1,8	-1,1	-1,4	1,3	2,5	1,6	1,6	1,6
Jordbruk og skogbruk	1,6	3,2	1,9	1,9	2,4	3,5	3,2	3,6	2,3
Fiske, fangst og akvakultur	3,2	3,2	12,9	-11,8	2,6	-3,5	8,7	3,4	5,3
Bergverksdrift	3,2	1,9	2,6	5,4	3,2	2,7	2,2	3,8	-0,8
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	1,4	2,6	2,4	0,5	4,6	3,9	-0,6	1,6	5,3
Utvinning av råolje og naturgass	1,5	2,5	2,4	0,5	4,8	3,8	-0,6	1,6	5,2
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-1,4	7,6	-18,4	-14,4	0,9	2,2	..	17,8	5,3
Industri	0,4	2,2	0,2	0,2	2,2	3,0	2,1	2,0	1,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	0,6	2,6	0,5	0,6	3,1	3,5	2,6	2,9	1,9
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	0,7	0,6	2,8	-2,2	2,0	4,2	-2,2	-2,3	1,7
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	0,8	1,6	0,5	1,4	2,3	3,8	1,6	1,0	0,5
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-0,5	1,6	-0,1	-0,9	1,7	2,7	1,7	1,1	1,7
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	0,4	2,3	0,5	0,3	1,8	3,1	1,5	1,9	2,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	0,1	1,0	0,2	-0,5	1,5	1,7	1,1	0,9	1,4
Produksjon av metaller	0,9	1,9	0,8	-0,5	2,0	2,7	2,0	2,2	1,6
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,0	2,5	-0,7	-0,4	1,9	2,8	2,8	2,8	2,0
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-0,1	2,7	-0,2	-0,8	1,5	2,0	3,1	2,9	2,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-1,0	1,5	-1,1	0,7	0,9	2,3	2,0	-0,8	1,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-0,6	1,5	-0,7	-0,9	1,5	2,6	1,5	1,1	1,3
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	1,1	2,6	1,0	0,8	2,6	3,0	2,7	2,2	2,8
Vannforsyning, avløp og renovasjon	3,0	3,9	2,5	1,9	4,0	4,4	4,1	4,2	2,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,1	1,8	-0,5	0,0	2,5	2,4	2,1	1,8	1,0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,3	1,6	0,1	1,2	1,5	2,3	1,9	0,6	1,3
Rørtransport	1,2	5,3	7,5	3,9	16,4	8,2	-7,9	-1,5	13,2
Utenriks sjøfart	0,0	3,9	6,7	-5,0	0,1	-0,4	1,3	8,0	8,0
Transport ellers	1,1	1,7	1,6	1,7	5,2	-0,2	-0,8	6,9	1,9
Post og distribusjonsvirksomhet	-1,1	1,5	-1,1	-1,4	1,2	2,3	1,2	1,1	1,5
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1,2	2,7	1,6	0,7	2,2	3,5	1,8	2,3	3,0
Informasjon og kommunikasjon	-0,5	1,8	-0,5	-0,8	1,6	2,4	1,7	1,6	1,6
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,7	0,8	-1,8	-0,8	1,6	1,1	1,0	0,3	0,7
Omsetning og drift av fast eiendom	4,3	4,6	3,0	6,7	1,6	5,1	4,8	5,0	3,7
Boligjenester	4,1	4,5	4,4	3,8	4,1	5,0	4,7	5,0	3,4
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-0,6	2,0	-0,6	-1,7	1,2	2,6	1,6	1,7	1,9
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,5	0,2	-3,8	-3,2	1,0	1,0	-0,6	-0,3	0,7
Offentlig administrasjon og forsvar	2,8	2,8	3,3	1,4	4,0	1,0	3,8	4,0	2,7
Undervisning	3,1	3,8	2,8	2,9	4,4	4,3	3,9	4,3	3,1
Helse- og sosialtjenester	2,5	3,5	6,8	0,2	4,2	4,2	3,5	4,2	2,5
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,3	2,9	0,3	1,2	4,5	3,6	2,9	3,0	2,2
Fastlands-Norge	2,5	3,4	2,6	2,1	3,3	3,5	3,6	4,0	2,8

Offentlig forvaltning	3,0	3,2	3,9	1,6	4,3	2,1	3,9	4,2	2,7
Statsforvaltningen	2,7	2,2	3,0	2,1	3,3	-0,3	3,7	3,7	2,6
Sivil forvaltning	3,4	3,9	3,7	3,0	3,6	4,6	4,2	4,3	3,0
Forsvar	-1,7	-0,8	-2,0	-3,8	0,1	-2,2	0,5	0,9	1,9
Kommuneforvaltningen	3,2	3,9	4,6	0,9	5,3	4,4	4,0	4,5	2,9

Tabell 16. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	1 038 171	1 141 317	251 833	244 513	282 890	281 640	270 371	289 247	300 060
Varer	778 978	884 754	186 389	179 434	214 244	221 678	208 306	223 730	231 041
Råolje og naturgass	471 178	560 108	112 048	103 280	132 503	142 441	125 646	141 699	150 322
Skip, plattformer og fly	8 578	8 767	1 914	1 528	1 493	1 650	2 238	3 043	1 837
Tradisjonelle varer	299 222	315 879	72 427	74 626	80 248	77 587	80 422	78 988	78 882
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	27 076	25 510	6 437	6 814	8 138	6 606	6 647	5 767	6 490
Bergverksprodukter	4 524	5 306	988	1 490	1 421	865	1 077	1 976	1 388
Industriprodukter	264 622	280 802	64 741	65 412	69 509	69 985	71 876	69 381	69 560
Nærings- og nyttelsesmidler	31 412	32 680	6 452	7 415	9 701	8 569	6 609	7 471	10 031
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 908	2 077	415	478	581	493	558	482	544
Trevarer	2 202	2 250	563	557	566	604	607	516	523
Treforedlingsprodukter	9 728	9 556	2 282	2 514	2 578	2 490	2 309	2 339	2 418
Grafiske produkter	15	15	4	3	5	4	3	2	6
Raffinerte oljeprodukter	22 226	38 406	6 204	5 902	3 564	8 189	10 788	10 800	8 629
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	48 901	49 711	11 990	12 204	13 036	13 489	12 739	11 651	11 832
Metaller	68 065	70 782	17 581	16 841	18 031	18 105	18 773	17 630	16 274
Verkstedprodukter	74 920	70 023	17 967	18 330	19 896	16 649	18 231	17 245	17 898
Andre industriprodukter	5 002	5 070	1 226	1 076	1 506	1 346	1 190	1 173	1 361
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	243	232	57	92	45	47	69	72	44
Elektrisk kraft	3 000	4 261	261	910	1 180	131	822	1 864	1 444
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	276 996	277 473	66 223	68 724	76 684	69 398	69 634	68 188	70 253
Tjenester	259 193	256 563	65 444	65 079	68 645	59 962	62 065	65 517	69 019
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	87 409	82 611	23 696	22 984	20 790	20 522	20 769	22 028	19 292
Oljevirksomhet, diverse tjenester	25 358	25 155	5 709	5 803	8 214	6 581	4 996	5 531	8 047
Rørtransport	12 630	9 902	3 060	2 980	3 367	2 538	2 423	2 438	2 503
Reisetrafikk	28 449	29 712	8 158	7 984	7 082	5 292	8 408	8 374	7 638
Andre tjenester	105 347	109 183	24 821	25 328	29 192	25 029	25 469	27 146	31 539
Samferdsel	17 938	18 624	4 120	4 483	4 198	4 950	4 221	4 904	4 549
Finans- og forretningstjenester	52 729	53 178	12 290	11 966	15 809	11 665	12 092	13 028	16 393
Tjenester ellers	34 680	37 381	8 411	8 879	9 185	8 414	9 156	9 214	10 597

Tabell 17. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	1,8	-1,1	4,5	-0,6	0,3	-4,2	-3,7	5,0	-1,1
Varer	-2,1	-2,7	2,1	-5,8	-4,4	-6,3	-5,4	4,6	-3,0
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	0,1	-11,1	-5,2	-5,6	-12,0	5,5	-4,5
Skip, plattformer og fly	-14,4	3,8	-20,0	2,6	-22,1	-58,3	20,1	88,7	30,8
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	6,1	1,5	-2,7	-4,4	3,1	1,0	-1,8
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	6,2	7,6	6,3	4,4	2,7	-3,9	4,7	11,4	16,1
Bergverksprodukter	16,5	-2,1	94,5	5,3	-1,3	26,5	4,2	-5,9	-15,7
Industriprodukter	3,0	-2,1	6,3	2,3	-2,3	-4,2	2,3	-1,7	-4,6
Nærings- og nyttelsesmidler	7,7	-6,4	10,2	22,3	-11,1	-8,3	-7,2	-6,6	-4,0
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	0,1	7,9	-1,1	-0,8	28,1	6,1	32,7	2,2	-6,0
Trevarer	5,5	-1,2	-0,7	15,1	14,2	10,3	4,9	-11,4	-8,1
Treforedlingsprodukter	10,4	-7,4	23,6	4,5	0,4	-1,6	-8,2	-9,5	-10,2
Grafiske produkter	-4,2	-20,0	11,8	19,8	11,8	15,0	-34,3	-38,7	-12,4
Raffinerte oljeprodukter	-15,6	35,5	-15,6	-11,6	-42,5	-2,3	37,7	40,3	100,0
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	23,5	-1,2	26,6	20,2	25,4	8,1	1,8	-3,9	-10,3
Metaller	3,3	-6,3	11,8	-2,7	-3,2	-6,1	-4,0	-4,2	-10,9
Verkstedprodukter	-5,7	-6,0	-4,1	-6,2	-5,1	-11,0	3,0	-6,3	-9,2
Andre industripprodukter	13,9	-4,3	11,2	10,5	19,7	2,1	-8,5	2,5	-11,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-8,6	-11,5	-30,9	59,8	14,4	-22,4	11,1	-28,8	8,0
Elektrisk kraft	-51,3	100,3	-70,4	-47,2	-46,5	-81,4	179,0	165,4	111,6
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,1	-3,0	8,2	2,7	-0,0	-4,6	0,4	-1,9	-5,7
Tjenester	13,8	3,3	11,5	15,6	14,9	2,6	0,7	6,1	3,7
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	7,6	10,0	14,9	9,9	7,3	15,0	6,9	9,9	9,2
Oljevirksomhet, diverse tjenester	10,1	-5,4	-4,9	23,3	25,1	8,4	-7,4	-2,8	-16,0
Rørtransport	0,5	-3,3	9,3	-18,5	6,9	-1,7	-20,0	20,6	-5,7
Reisetrafikk	6,2	1,7	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8	5,3
Andre tjenester	25,5	0,8	13,3	28,0	23,3	-6,9	-0,6	4,6	5,7
Samferdsel	48,2	2,1	19,8	44,7	51,7	-3,5	-3,7	6,8	9,4
Finans- og forretningsstjenester	26,6	-2,1	16,8	24,6	29,1	-10,4	-4,4	5,9	0,3
Tjenester ellers	14,5	4,5	5,8	24,8	5,4	-3,8	6,5	1,8	13,2

Tabell 18. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	9,8	11,2	8,3	7,7	14,4	13,5	11,5	12,6	7,3
Varer	12,8	16,8	10,4	10,3	19,1	19,0	18,1	19,2	11,2
Råolje og naturgass	18,9	24,4	15,2	14,9	24,7	22,4	27,4	30,0	18,8
Skip, plattformer og fly	-15,6	-1,5	-18,4	-22,6	-19,6	8,5	-2,7	5,5	-6,0
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	4,8	5,7	11,9	12,8	7,7	4,8	0,1
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	20,2	-12,4	13,5	19,1	34,5	20,9	-1,4	-24,0	-31,3
Bergverksprodukter	-5,7	19,7	-8,3	-9,6	2,9	9,4	4,6	40,9	15,8
Industriprodukter	3,9	8,4	4,1	4,4	9,5	12,5	8,5	7,9	4,9
Nærings- og nyttelsesmidler	4,6	11,2	1,5	3,0	20,3	19,2	10,4	7,9	7,7
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	-1,9	0,9	-10,1	2,6	-3,3	7,0	1,3	-1,3	-0,4
Trevarer	1,6	3,4	2,4	-1,1	7,0	6,1	2,8	4,5	0,5
Treforedlingsprodukter	-4,1	6,1	-7,4	-2,5	2,8	7,5	10,2	2,8	4,5
Grafiske produkter	-34,8	25,0	-40,4	-37,4	-25,5	15,9	14,1	8,7	37,0
Raffinerte oljeprodukter	23,1	27,5	26,4	10,6	18,2	27,8	26,3	30,4	21,0
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-3,5	2,9	-4,2	1,5	-0,5	7,0	4,4	-0,7	1,2
Metaller	15,7	11,0	21,0	17,2	23,1	23,5	11,2	9,3	1,3
Verkstedprodukter	-3,2	-0,6	-5,6	-2,5	2,8	-0,1	-1,5	0,4	-0,9
Andre industripprodukter	-3,6	5,9	-1,6	-5,0	3,7	10,4	6,0	6,4	2,3
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-0,8	7,9	-0,6	6,6	6,3	23,7	9,0	9,9	-9,5
Elektrisk kraft	39,9	-29,1	16,7	36,2	52,1	8,4	12,9	-22,8	-42,2
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,1	3,3	3,1	5,4	12,0	11,2	4,7	1,2	-2,9
Tjenester	1,6	-4,1	2,5	0,7	2,5	-2,6	-5,8	-5,1	-3,0
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	0,3	-14,1	4,5	-2,0	-0,5	-10,5	-18,0	-12,8	-15,0
Oljevirksomhet, diverse tjenester	5,0	4,9	5,6	2,9	11,0	7,8	-5,5	-2,0	16,6
Rørtransport	-2,3	-18,9	-11,1	13,1	-4,9	-19,9	-1,0	-32,2	-21,2
Reisetrafikk	2,5	2,7	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0	2,5
Andre tjenester	2,2	2,8	2,0	1,7	3,3	3,4	3,3	2,4	2,2
Samferdsel	-1,5	1,7	-0,7	-2,7	-0,0	-0,1	6,4	2,4	-0,9
Finans- og forretningsstjenester	2,7	3,0	1,8	2,6	3,7	2,9	2,9	2,8	3,3
Tjenester ellers	3,4	3,1	3,6	3,0	4,5	6,6	2,2	2,0	2,0

Tabell 19. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	725 581	763 892	185 536	187 233	188 366	193 190	185 036	192 712	192 954
Varer	470 807	520 300	121 231	116 278	125 401	138 750	124 488	123 709	133 353
Råolje og naturgass	12 620	14 123	3 597	3 996	2 943	4 635	2 910	3 617	2 961
Skip, plattformer og fly	29 432	35 908	8 617	7 365	6 286	16 963	6 070	6 126	6 749
Tradisjonelle varer	428 755	470 269	109 017	104 917	116 172	117 152	115 508	113 966	123 643
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 572	14 332	3 285	2 492	3 515	4 094	3 724	2 758	3 756
Bergverksprodukter	5 978	6 189	1 558	1 517	1 421	1 610	1 519	1 443	1 617
Industriprodukter	404 029	444 684	102 214	99 999	109 532	107 987	109 131	109 613	117 953
Nærings- og nyttelsesmidler	28 144	31 937	6 669	7 735	7 807	6 486	7 606	8 720	9 125
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	24 771	26 966	4 816	7 707	6 038	6 987	5 380	8 393	6 206
Trevarer	9 413	10 105	2 473	2 329	2 487	2 271	2 642	2 446	2 746
Treforedlingsprodukter	7 662	8 086	1 816	1 883	2 104	2 061	1 954	1 972	2 099
Grafiske produkter	68	60	15	16	21	15	15	14	16
Raffinerte oljeprodukter	23 588	28 861	6 496	6 031	6 267	7 444	7 547	6 682	7 188
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	66 158	69 418	16 750	16 717	17 254	16 708	17 964	17 112	17 634
Metaller	59 986	69 876	17 644	13 441	15 323	19 565	18 148	15 860	16 303
Verkstedprodukter	136 368	147 502	33 751	32 921	38 438	34 212	35 528	36 223	41 539
Andre industriprodukter	21 922	22 639	5 024	5 169	6 533	5 466	5 203	5 316	6 654
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	25 949	29 234	6 760	6 050	7 260	6 772	7 144	6 875	8 443
Elektrisk kraft	6 176	5 064	1 960	909	1 704	3 461	1 134	152	317
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	405 167	441 408	102 521	98 886	109 905	109 708	107 961	107 284	116 455
Tjenester	254 774	243 592	64 305	70 956	62 965	54 440	60 548	69 003	59 601
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	240	0	60	60	60	0	0	0	-
Oljevirksomhet, diverse tjenester	29 396	26 406	7 543	8 161	7 694	6 130	6 058	7 371	6 847
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 771	22 723	5 759	6 326	6 719	5 216	5 778	5 554	6 175
Reisetrafikk	82 643	91 230	20 874	25 970	17 872	19 684	24 108	28 065	19 373
Andre tjenester	117 724	103 233	30 069	30 439	30 620	23 410	24 604	28 013	27 206
Samferdsel	14 000	10 403	3 636	3 616	3 632	2 316	2 827	2 637	2 623
Finans- og forretningstjenester	53 089	48 164	13 823	13 697	13 649	10 757	11 536	13 187	12 684
Tjenester ellers	50 635	44 666	12 610	13 126	13 339	10 337	10 241	12 189	11 899

Tabell 20. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	9,9	2,5	12,9	11,5	7,9	11,5	-2,5	1,0	1,0
Varer	6,5	6,0	10,5	7,9	4,9	18,9	-0,1	2,5	3,9
Råolje og naturgass	-17,7	-7,2	1,5	-12,0	-33,6	66,2	-31,6	-26,5	-9,2
Skip, plattformer og fly	-2,9	20,5	4,5	24,4	-38,3	125,8	-23,5	-15,2	2,0
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	11,4	7,7	10,9	10,1	2,6	4,8	4,3
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	5,2	9,0	16,2	0,0	1,1	16,2	10,1	6,8	2,9
Bergverksprodukter	50,7	1,3	74,3	43,2	28,1	-11,6	4,0	-4,3	20,7
Industriprodukter	7,0	5,6	9,4	6,8	10,4	9,3	3,3	5,5	4,8
Nærings- og nyttelsesmidler	1,9	8,9	2,6	-3,8	6,1	2,1	8,3	8,0	15,8
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	11,2	4,4	8,1	14,5	23,5	9,6	5,7	5,8	-4,1
Trevarer	13,3	5,9	16,6	10,6	9,8	4,7	7,2	3,2	8,4
Treforedlingsprodukter	0,1	0,8	-0,2	0,7	1,2	2,7	1,8	1,3	-2,5
Grafiske produkter	18,8	-17,6	4,3	8,4	97,1	7,2	-6,2	-34,2	-29,7
Raffinerte oljeprodukter	-3,9	-4,3	5,7	13,8	14,8	20,1	-8,0	-14,8	-10,4
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	14,5	1,3	16,9	16,7	10,2	4,2	3,3	0,1	-2,1
Metaller	6,6	9,4	18,1	-4,3	4,6	20,7	0,1	10,2	8,4
Verkstedprodukter	1,9	7,3	-0,4	5,8	11,8	8,3	5,1	8,8	7,0
Andre industripprodukter	8,3	1,5	8,0	7,8	10,3	2,9	0,5	1,1	1,3
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	34,0	10,2	52,5	13,4	10,6	12,1	4,0	12,0	13,1
Elektrisk kraft	159,8	-23,7	193,2	311,6	149,0	100,0	-51,0	-76,3	-63,1
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	8,8	5,8	11,6	7,4	10,7	9,6	3,2	5,7	5,0
Tjenester	16,8	-4,0	17,4	18,2	14,7	-3,1	-6,9	-1,5	-4,8
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-73,3	..	-74,8	-76,5	-71,0	..	..	..	..
Oljevirksomhet, diverse tjenester	18,9	-8,2	18,2	53,4	-6,7	3,5	-16,1	-6,6	-11,5
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	7,6	10,0	14,9	9,9	7,3	15,0	6,9	9,9	9,2
Reisetrafikk	12,3	8,2	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	7,7	6,5
Andre tjenester	22,6	-14,4	25,2	14,8	29,2	-14,5	-20,7	-10,1	-12,2
Samferdsel	-3,3	-25,2	0,5	-12,1	4,2	-22,7	-27,5	-26,8	-23,3
Finans- og forretningsstjenester	32,8	-12,0	37,9	18,9	36,8	-12,7	-19,2	-6,3	-10,0
Tjenester ellers	22,0	-13,7	21,6	21,0	30,7	-14,2	-20,5	-9,3	-11,3

Tabell 21. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	-0,0	2,7	0,2	-1,2	4,4	5,4	2,3	1,9	1,4
Varer	-0,5	4,2	0,7	-0,9	3,3	8,2	2,8	3,8	2,3
Råolje og naturgass	12,4	20,6	17,9	10,5	17,5	33,8	18,3	23,2	10,8
Skip, plattformer og fly	-4,2	1,2	1,4	-11,2	-7,8	4,8	-7,9	-1,9	5,3
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	0,2	-0,5	3,8	7,9	3,2	3,7	2,0
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-0,1	4,5	-2,2	1,4	9,8	7,4	3,0	3,6	3,8
Bergverksprodukter	-10,8	2,2	-4,8	6,8	10,5	22,9	-6,2	-0,6	-5,8
Industriprodukter	-0,8	4,2	0,1	-0,8	3,0	7,1	3,4	3,9	2,8
Nærings- og nyttelsesmidler	-0,3	4,2	-2,9	2,8	6,1	7,1	5,3	4,4	0,9
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-4,4	4,3	-5,1	-3,4	1,5	2,6	5,7	3,0	7,2
Trevarer	-0,1	1,3	2,7	-0,8	4,1	2,1	-0,4	1,7	1,9
Treforedlingsprodukter	-1,6	4,7	-3,3	-1,3	3,1	7,9	5,6	3,4	2,3
Grafiske produkter	-17,1	7,1	-20,1	-22,3	-11,2	-12,5	6,6	33,0	8,3
Raffinerte oljeprodukter	24,5	27,8	28,0	14,7	18,6	29,3	26,3	30,1	28,0
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-5,1	3,6	-6,5	-3,8	0,9	3,9	3,9	2,2	4,4
Metaller	7,0	6,4	10,8	7,1	13,1	19,4	2,7	7,1	-1,8
Verkstedprodukter	-4,3	0,8	-3,6	-4,9	-0,8	1,1	0,1	1,2	1,0
Andre industripprodukter	-4,2	1,8	-4,0	-3,8	-2,7	2,2	3,0	1,7	0,6
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	1,0	2,2	1,3	2,0	0,2	2,7	1,6	1,4	2,8
Elektrisk kraft	33,2	7,4	17,9	26,9	63,3	8,0	18,1	-29,4	-49,6
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-1,7	3,0	-1,2	-1,4	3,1	6,6	2,1	2,6	1,0
Tjenester	0,8	-0,4	-0,7	-1,8	6,7	-0,7	1,1	-1,3	-0,5
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	0,2	..	4,6	-1,9	-0,4	..	..	..	..
Oljevirksomhet, diverse tjenester	-3,9	-2,1	-3,8	-5,0	2,0	-1,3	-4,3	-3,3	0,6
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	16,3	-16,6	8,6	-4,8	46,4	-24,0	-6,1	-20,1	-15,8
Reisetrafikk	-2,9	2,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,4	1,8
Andre tjenester	2,0	2,4	1,6	1,3	3,3	3,0	3,2	2,4	1,2
Samferdsel	-0,9	-0,7	-1,3	-1,6	1,3	-3,8	7,2	-0,3	-5,8
Finans- og forretningsstjenester	2,6	3,1	1,6	2,6	3,7	3,3	3,3	2,8	3,2
Tjenester ellers	2,1	2,3	2,7	0,7	3,3	4,2	2,2	2,4	0,6

Tabell 22. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	2 599,8	2 635,5	2 584,9	2 608,4	2 615,4	2 606,5	2 618,4	2 655,4	2 661,0
Jordbruk og skogbruk	56,0	54,4	55,8	59,9	54,9	50,4	54,6	58,8	53,5
Fiske, fangst og akvakultur	14,9	15,3	14,5	15,2	15,3	14,6	14,9	16,0	15,8
Bergverksdrift	4,8	5,2	4,7	5,0	4,9	4,9	5,1	5,4	5,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	51,2	53,8	50,3	51,1	53,2	52,7	53,2	54,0	55,1
Utvinning av råolje og naturgass	25,0	26,4	24,7	25,2	25,6	25,9	26,1	26,4	27,0
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	26,2	27,4	25,6	25,9	27,6	26,8	27,1	27,6	28,1
Industri	246,2	244,9	244,9	246,6	245,6	242,1	243,1	247,9	246,3
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	51,5	50,3	51,1	51,6	51,6	50,3	49,6	50,7	50,7
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	4,8	4,7	4,8	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	19,5	19,1	19,4	19,6	19,4	19,1	19,1	19,3	19,1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	7,1	6,7	7,1	7,1	6,9	6,8	6,7	6,7	6,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	14,1	14,4	13,9	14,3	14,2	14,3	14,3	14,4	14,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	15,7	15,4	15,8	16,1	15,6	14,9	15,5	15,9	15,3
Produksjon av metaller	11,8	11,6	11,8	12,1	11,8	11,5	11,5	11,9	11,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	63,6	64,9	63,1	63,4	63,8	64,0	64,5	65,7	65,3
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	30,0	30,1	29,7	29,7	30,0	29,0	29,4	30,7	31,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	10,5	10,0	10,6	10,5	10,4	10,2	10,0	9,9	9,8
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	17,5	17,8	17,5	17,6	17,3	17,5	17,7	18,1	17,8
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,7	13,1	12,6	13,0	12,9	12,9	12,9	13,3	13,2
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,2	14,4	14,1	14,3	14,2	14,4	14,7	14,1	14,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	190,4	195,5	187,9	192,9	193,8	189,4	193,2	199,2	200,0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	367,1	372,0	363,8	369,0	370,5	372,3	368,2	373,2	374,4
Rørtransport	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Utenriks sjøfart	45,6	44,5	44,8	46,6	46,3	43,7	43,8	45,2	45,1
Transport ellers	109,0	111,0	108,4	109,5	109,8	109,8	110,5	111,7	111,8
Post og distribusjonsvirksomhet	21,0	19,7	20,5	21,9	20,7	20,1	19,3	20,0	19,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	78,9	79,3	78,5	80,1	78,9	77,4	79,4	80,9	79,5
Informasjon og kommunikasjon	85,9	87,3	85,1	86,1	86,9	87,1	87,7	86,2	88,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	53,6	53,7	53,4	53,7	54,1	54,1	53,0	53,6	54,1
Omsetning og drift av fast eiendom	25,0	25,5	24,7	25,1	25,3	25,1	25,5	25,6	25,8
Boligtjenester	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	118,4	121,1	117,8	118,5	119,5	119,9	120,5	121,8	122,4
Forretningsmessig tjenesteyting	107,5	110,9	105,0	108,6	108,6	109,6	109,5	111,7	112,6
Offentlig administrasjon og forsvar	183,4	184,9	186,3	178,6	178,9	182,9	182,1	185,1	189,5
Undervisning	196,6	199,3	196,1	195,1	198,4	197,3	197,8	199,6	202,6
Helse- og sosialtjenester	529,7	539,9	528,4	528,3	534,8	537,5	539,8	540,5	541,7
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	87,4	89,5	86,9	88,8	87,7	87,9	89,1	90,9	89,9
Fastlands-Norge	2 502,7	2 536,9	2 489,5	2 510,3	2 515,5	2 509,8	2 521,0	2 555,7	2 560,3

Offentlig forvaltning	779,3	793,0	780,2	771,1	782,3	787,0	787,9	793,6	803,3
Statsforvaltningen	281,6	285,1	282,4	283,2	278,3	282,8	282,3	286,4	288,6
Sivil forvaltning	251,7	254,8	252,2	254,2	248,3	252,6	252,3	256,3	257,7
Forsvar	30,0	30,3	30,2	29,0	30,0	30,2	30,0	30,1	30,9
Kommuneforvaltningen	497,7	507,9	497,9	487,9	504,0	504,1	505,6	507,2	514,6

Tabell 23. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	-0,1	1,4	0,1	0,1	-0,0	0,6	1,3	1,8	1,7
Jordbruk og skogbruk	0,6	-3,0	1,2	0,2	-1,5	-5,5	-2,2	-1,8	-2,6
Fiske, fangst og akvakultur	5,7	3,3	6,2	5,1	4,6	1,3	3,0	5,4	3,3
Bergverksdrift	0,2	7,1	1,1	0,2	-0,3	4,2	7,8	8,5	7,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	5,0	5,1	4,1	4,6	7,2	5,6	5,8	5,7	3,5
Utvinning av råolje og naturgass	6,5	5,6	6,8	6,6	7,6	6,6	5,5	4,9	5,4
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	3,5	4,7	1,7	2,8	6,8	4,6	6,0	6,6	1,8
Industri	-3,7	-0,5	-4,3	-3,3	-2,8	-2,2	-0,7	0,5	0,3
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-1,8	-2,3	-1,7	-2,3	-2,1	-2,9	-3,0	-1,6	-1,7
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-6,3	-2,1	-7,3	-4,8	-5,2	-4,9	-0,9	-0,9	-1,6
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-2,7	-1,7	-3,2	-1,5	-1,7	-1,8	-1,5	-1,9	-1,7
Trykking og reproduksjon av innspsite opptak	-6,1	-5,6	-5,6	-5,6	-7,1	-5,6	-5,7	-5,4	-5,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	0,2	2,0	-2,5	3,3	3,7	2,7	2,6	1,0	1,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-3,7	-1,8	-3,4	-3,1	-3,0	-2,3	-1,9	-1,3	-1,7
Produksjon av metaller	-3,7	-2,1	-1,6	-1,8	0,4	-0,8	-3,1	-2,1	-2,2
Produksjon av metallvarer, elektriskt utstyr og maskiner	-4,1	1,9	-5,2	-4,3	-2,6	-0,5	2,1	3,6	2,4
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-4,5	0,1	-5,3	-3,5	-5,2	-5,9	-1,0	3,2	4,0
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-8,0	-5,4	-9,1	-6,3	-5,6	-5,4	-5,0	-5,6	-5,4
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-6,3	1,6	-7,2	-7,1	-5,4	-0,9	1,3	3,2	2,8
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	2,2	2,7	1,4	2,7	3,1	3,4	2,7	2,1	2,7
Vannforsyning, avløp og renosjon	-0,1	1,5	1,1	-0,3	-2,4	2,0	3,7	-1,7	2,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,1	2,7	-0,5	0,7	1,3	1,4	2,9	3,3	3,2
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-2,4	1,3	-3,0	-1,5	-1,3	1,9	1,2	1,1	1,1
Rørtransport	2,2	5,9	2,6	3,1	2,5	4,6	4,0	8,4	6,3
Utenriks sjøfart	-2,1	-2,5	-2,8	-1,7	-1,4	-2,1	-2,2	-3,0	-2,6
Transport ellers	0,1	1,7	-0,1	-0,2	0,6	1,2	1,9	2,0	1,9
Post og distribusjonsvirksomhet	-4,1	-6,1	-5,1	-3,5	-1,7	-3,2	-5,8	-8,4	-6,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-1,3	0,5	-1,7	-0,9	-1,4	-0,9	1,3	1,0	0,8
Informasjon og kommunikasjon	0,0	1,6	-1,0	0,0	1,6	1,8	3,1	0,1	1,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	1,2	0,2	0,8	0,8	2,1	2,1	-0,8	-0,3	-0,1
Omsetning og drift av fast eiendom	6,2	2,2	6,8	5,9	4,5	1,2	3,3	1,9	2,3
Boligtjenester	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,1	2,3	0,9	1,6	1,2	1,7	2,3	2,7	2,4
Forretningsmessig tjenesteyting	-7,4	3,2	-8,4	-4,2	-5,5	2,0	4,3	2,8	3,7
Offentlig administrasjon og forsvar	0,7	0,8	3,8	-2,3	-3,3	-3,9	-2,2	3,7	6,0
Undervisning	2,3	1,4	3,9	2,1	0,6	0,3	0,8	2,3	2,1
Helse- og sosialtjenester	2,8	1,9	3,7	3,1	2,7	2,0	2,2	2,3	1,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	0,6	2,3	0,7	0,3	-0,8	1,9	2,5	2,3	2,5
Fastlands-Norge	-0,1	1,4	0,1	0,1	-0,1	0,6	1,3	1,8	1,8

Offentlig forvaltning	2,0	1,8	3,7	1,5	1,1	0,4	1,0	2,9	2,7
Statsforvaltningen	2,1	1,2	2,9	2,6	1,6	0,1	-0,0	1,1	3,7
Sivil forvaltning	2,4	1,2	3,1	3,4	2,0	0,3	0,0	0,8	3,8
Forsvar	-0,6	1,1	0,6	-4,3	-1,8	-1,6	-0,5	3,7	3,1
Kommuneforvaltningen	2,0	2,1	4,1	0,9	0,8	0,6	1,6	4,0	2,1

Tabell 24. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	3 701,6	3 758,6	906,9	857,4	985,7	980,6	906,9	877,3	993,8
Jordbruk og skogbruk	101,0	98,0	25,2	26,4	25,0	23,1	24,6	26,0	24,3
Fiske, fangst og akvakultur	27,3	28,1	6,5	6,4	7,6	7,1	6,6	6,7	7,7
Bergverksdrift	7,8	8,3	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1	2,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	84,4	88,4	20,4	19,6	23,2	22,8	21,3	20,7	23,6
Utvinning av råolje og naturgass	40,9	43,0	10,0	9,8	10,8	11,0	10,5	10,3	11,3
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	43,5	45,3	10,4	9,8	12,3	11,8	10,8	10,4	12,3
Industri	389,4	388,1	95,2	89,4	103,8	101,7	93,0	90,6	102,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	77,6	75,6	18,9	17,7	20,8	20,1	17,9	17,5	20,1
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	7,0	6,9	1,7	1,6	1,8	1,8	1,7	1,6	1,8
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	30,6	30,0	7,5	7,0	8,2	8,0	7,2	6,9	7,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	11,0	10,4	2,7	2,5	2,8	2,8	2,5	2,4	2,6
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	22,2	22,7	5,4	5,2	6,0	6,0	5,5	5,2	6,0
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	24,8	24,4	6,2	5,9	6,5	6,2	6,0	5,9	6,4
Produksjon av metaller	18,5	18,2	4,6	4,4	4,9	4,7	4,4	4,3	4,7
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	104,2	106,6	25,4	23,9	27,8	27,8	25,6	25,0	28,2
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	48,5	48,6	11,7	10,9	13,0	12,5	11,4	11,4	13,3
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	16,2	15,4	4,0	3,7	4,3	4,2	3,7	3,5	4,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	28,8	29,3	7,1	6,6	7,6	7,7	7,0	6,8	7,7
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	20,6	21,3	5,0	4,8	5,6	5,6	5,0	4,9	5,7
Vannforsyning, avløp og renovasjon	22,8	23,2	5,6	5,3	6,1	6,1	5,7	5,2	6,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	309,3	319,7	75,0	71,7	84,5	81,9	76,0	75,2	86,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	482,0	494,0	118,2	113,6	127,0	130,0	118,4	116,4	129,2
Rørtransport	0,6	0,7	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Utenriks sjøfart	87,8	88,5	21,3	21,0	23,4	22,8	21,3	21,1	23,3
Transport ellers	168,2	171,5	41,4	39,3	44,7	44,4	41,6	40,3	45,1
Post og distribusjonsvirksomhet	27,7	26,1	6,7	6,7	7,3	7,0	6,2	6,1	6,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	97,8	97,8	24,2	23,9	25,1	24,6	24,2	24,0	25,0
Informasjon og kommunikasjon	138,8	141,1	33,7	31,8	37,7	37,5	34,1	31,9	37,7
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	83,4	83,6	20,4	19,1	22,6	22,4	19,9	19,1	22,2
Omsætning og drift av fast eiendom	36,2	37,0	8,8	8,3	9,8	9,7	8,9	8,5	9,9
Boligtjenester	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	189,0	193,2	46,1	43,2	51,1	51,0	46,2	44,5	51,5
Forretningsmessig tjenesteyting	152,5	158,0	36,6	35,3	41,4	41,5	37,6	36,5	42,4
Offentlig administrasjon og forsvar	270,8	273,4	67,3	60,2	71,2	72,1	65,1	62,8	73,5
Undervisning	251,7	255,1	62,2	51,7	69,0	69,6	62,4	53,0	70,2
Helse- og sosialtjenester	626,2	635,1	154,3	147,6	164,3	164,6	155,7	150,6	164,1
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	126,3	128,4	30,9	30,2	33,3	32,9	31,2	30,8	33,5
Fastlands-Norge	3 528,7	3 581,1	865,0	816,6	939,0	934,8	864,2	835,3	946,8

Offentlig forvaltning	973,9	988,1	240,5	218,2	258,8	260,7	240,1	224,8	262,5
Statsforvaltningen	410,9	415,9	101,1	95,4	108,3	109,4	100,0	96,7	109,9
Sivil forvaltning	363,0	367,6	89,3	84,6	95,7	96,7	88,3	85,5	97,2
Forsvar	47,9	48,3	11,9	10,8	12,6	12,7	11,7	11,2	12,7
Kommuneforvaltningen	563,0	572,2	139,4	122,9	150,5	151,3	140,2	128,0	152,7

Tabell 25. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
I alt	1 155 377	1 225 345	285 043	290 512	293 758	302 137	302 096	308 867	312 245
Jordbruk og skogbruk	5 262	5 369	1 291	1 428	1 323	1 222	1 346	1 459	1 342
Fiske, fangst og akvakultur	3 236	3 631	787	851	850	847	898	950	936
Bergverksdrift	2 569	2 858	629	654	639	718	692	736	712
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	51 728	56 906	12 703	12 728	13 261	14 717	13 791	14 074	14 324
Utvinning av råolje og naturgass	25 944	28 651	6 417	6 458	6 550	7 427	6 944	7 083	7 197
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	25 784	28 255	6 287	6 271	6 711	7 290	6 846	6 991	7 128
Industri	126 195	131 276	31 420	31 328	31 828	32 546	32 158	33 187	33 386
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	22 901	23 011	5 569	5 627	5 980	5 719	5 510	5 725	6 057
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	1 595	1 629	411	380	391	398	415	410	405
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	8 591	8 696	2 161	2 157	2 159	2 153	2 172	2 186	2 185
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 228	3 211	800	814	798	809	809	801	793
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	9 409	10 094	2 334	2 362	2 373	2 529	2 537	2 489	2 538
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	7 831	8 031	1 931	1 978	1 943	1 948	1 937	2 131	2 015
Produksjon av metaller	6 528	6 719	1 617	1 684	1 674	1 764	1 605	1 656	1 694
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	35 925	38 299	8 886	8 904	9 096	9 356	9 521	9 673	9 749
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	16 549	17 425	4 277	4 069	4 043	4 214	4 153	4 621	4 437
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 230	4 243	1 023	1 043	1 034	1 135	1 039	1 033	1 035
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	9 409	9 919	2 410	2 310	2 336	2 521	2 459	2 460	2 478
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	8 347	8 985	2 091	2 098	2 153	2 146	2 281	2 239	2 319
Vannforsyning, avløp og renovasjon	6 867	7 298	1 696	1 751	1 756	1 804	1 828	1 799	1 867
Bygge- og anleggsvirksomhet	82 880	88 726	20 398	20 803	21 304	21 209	21 949	22 579	22 988
Varehandel og reparasjon av motorvogner	134 624	141 993	33 472	33 799	33 643	35 652	34 596	36 145	35 600
Rørtransport	254	279	63	66	65	67	67	73	71
Utenriks sjøfart	17 841	17 721	4 340	4 619	4 590	4 337	4 317	4 524	4 543
Transport ellers	50 946	53 816	12 557	12 965	12 982	13 220	13 249	13 649	13 697
Post og distribusjonsvirksomhet	7 817	7 639	1 894	2 068	1 952	1 934	1 853	1 960	1 892
Overnattings- og serveringsvirksomhet	22 209	22 963	5 529	5 564	5 668	5 533	5 782	5 773	5 875
Informasjon og kommunikasjon	57 722	61 696	14 089	14 620	14 666	15 555	15 449	15 106	15 587
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	42 320	45 409	10 366	10 817	10 753	11 528	11 117	11 309	11 454
Omsetning og drift av fast eiendom	11 997	13 008	2 920	3 077	3 114	3 101	3 187	3 340	3 380
Boligtjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	69 184	73 761	17 021	17 143	17 939	17 971	18 021	18 575	19 193
Forretningsmessig tjenesteyting	40 021	43 342	9 606	10 309	10 193	10 797	10 619	10 886	11 041
Offentlig administrasjon og forsvar	96 039	102 201	24 148	23 691	23 891	24 953	25 420	25 682	26 146
Undervisning	94 063	98 687	23 196	23 687	23 954	24 213	24 434	24 847	25 193
Helse- og sosialtjenester	194 863	207 875	47 803	49 182	49 985	50 836	51 595	52 352	53 092
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	28 391	29 909	7 025	7 266	7 247	7 233	7 448	7 622	7 606
Fastlands-Norge	1 085 553	1 150 440	267 937	273 099	275 841	283 017	283 920	290 196	293 307

Offentlig forvaltning	347 214	369 366	85 769	86 978	88 322	90 302	91 651	92 867	94 545
Statsforvaltningen	151 856	162 099	37 656	38 193	38 435	39 527	40 167	40 749	41 656
Sivil forvaltning	137 275	146 693	34 011	34 621	34 717	35 753	36 331	36 882	37 728
Forsvar	14 581	15 406	3 645	3 572	3 718	3 774	3 836	3 867	3 928
Kommuneforvaltningen	195 358	207 267	48 113	48 785	49 887	50 775	51 484	52 118	52 889

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2002-2015

Regnskap og prognosenter. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012	2013	2014	2015	Prognosenter
Realøkonomi															
Konsum i husholdninger mv.	3,1	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,7	2,2	3,2	4,0	3,9	4,0	
Konsum i offentlig forvaltning	3,1	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,7	1,5	2,2	2,8	3,1	2,4	
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-5,2	6,9	7,2	4,2	5,2	4,6	
Utvinning og rørtransport	-5,4	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,0	11,4	14,1	3,4	2,9	2,1	
Fastlands-Norge	2,3	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-2,5	8,2	4,6	4,9	6,2	5,8	
Næringer	4,0	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-0,2	3,9	6,0	4,3	5,8	6,1	
Bolig	-0,7	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-2,2	22,0	6,6	4,8	6,1	6,0	
Offentlig forvaltning	1,7	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-7,5	1,3	-1,1	6,5	7,5	4,5	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,0	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	2,0	3,1	3,2	3,8	4,1	3,9	
Lagerendring ²	0,2	-0,8	1,6	-0,1	0,9	-0,1	-0,1	-2,1	1,9	0,0	-0,4	0,0	0,0	0,0	
Eksport	-0,3	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	1,8	-1,1	0,5	0,8	1,0	2,3	
Råolje og naturgass	2,4	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,5	-1,0	-2,0	-4,8	-4,4	0,1	0,1	-1,1	0,2	
Tradisjonelle varer	0,8	3,6	3,5	5,3	6,2	9,2	3,2	-8,0	2,5	-0,6	-2,0	1,3	2,5	3,6	
Import	1,0	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,9	2,5	3,5	5,4	5,3	5,1	
Tradisjonelle varer	3,0	5,6	12,9	8,0	11,6	8,3	0,2	-11,8	8,1	5,4	4,1	5,5	5,8	5,7	
Bruttonasjonalprodukt	1,5	1,0	4,0	2,6	2,5	2,7	0,0	-1,7	0,7	1,6	2,2	2,0	2,4	2,7	
Fastlands-Norge	1,4	1,3	4,5	4,4	5,0	5,3	1,5	-1,6	1,9	2,6	2,7	2,8	3,4	3,4	
Industri og bergverk	-0,7	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	3,7	-7,4	2,4	2,0	-0,9	0,0	1,2	1,8	
Arbeidsmarked															
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-0,9	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,0	0,8	1,5	0,9	1,3	1,8	1,7	
Sysselsatte personer	0,4	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,2	-0,4	-0,1	1,4	1,1	1,4	1,3	1,4	
Arbeidstilbud ³	0,7	-0,1	0,3	0,8	1,9	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	1,6	1,6	1,4	1,3	
Yrkesandel (nivå) ³	73,5	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,5	71,4	71,5	71,4	71,3	
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,4	3,5	3,5	3,4	
Priser og lønninger															
Årlønn	5,7	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,3	3,6	3,7	4,4	4,9	
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	1,3	1,7	2,1	2,6	
KPI-JAE ⁴	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,3	1,6	2,1	2,6	
Eksportpris tradisjonelle varer	-9,2	-0,9	8,5	4,3	11,4	2,5	3,0	-6,2	5,3	6,2	-1,4	0,7	2,4	3,8	
Importpris tradisjonelle varer	-7,1	0,0	2,7	0,4	4,1	3,7	4,2	-1,8	-0,6	4,1	-1,9	-0,6	1,3	3,0	
Boligpris ⁵	5,0	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	5,5	5,8	5,8	6,7	
Inntekter, renter og valuta															
Husholdningenes disponible realinntekt	8,9	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	4,0	3,6	3,8	3,7	2,7	
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,4	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,5	6,8	6,3	8,2	8,4	8,3	8,2	7,0	
Pengemarkedsrente (nivå)	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,8	3,1	3,8	4,7	
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	8,5	6,5	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,8	4,0	4,6	5,3	
Realrente etter skatt (nivå)	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	3,3	1,5	1,4	0,9	2,1	2,3	2,1	2,1	2,1	
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-0,4	-0,5	0,0	1,2	
NOK per euro (nivå)	7,5	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,6	7,6	7,6	7,7	
Utenriksøkonomi															
Driftsbalansen, mrd. kroner	192,3	195,2	220,6	314,5	357,7	287,4	408,3	254,5	313,6	387,0	426,9	407,4	381,1	371,2	
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,2	12,3	12,6	16,1	16,4	12,5	16,0	9,7	12,4	14,3	14,8	13,6	12,2	11,2	
Utlandet															
Eksportmarkedsindikator	2,3	2,8	7,7	7,1	9,6	5,6	1,2	-10,6	11	5,5	1,7	3,2	4,5	5,8	
Konsumpris euro-området	2,2	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,6	1,6	1,3	1,7	1,9	
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	1,1	1,3	1,9	2,8	
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	198	201	255	356	423	422	536	388	484	621	639	627	627	659	

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsentringer og uten energivarer. ⁵ Brudd i serien i 2004. ⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker t.o.m. 2006, rammelån med pant i bolig fra 2007.

⁷ Positivt fortegn innebefatter depresiering. ⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 14. februar er benyttet.